DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI-SAYI : 123-8

SAHÎH-İ BUHÂRÎ
MUHTASARI
TECRÎD-İ SARÎH
TERCEMESİ
ve Şerhi

ONBİRİNCİ CİLT

BEŞİNCİ BASKI

 DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI SAYI — 123-8

SAHÎH-İ BUHÂRÎ

MUHTASARI

TECRÎD-İ SARÎH

TERCEMESİ

ve Şerhi

ON BİRİNCİ CİLT

MÜELLİFİ
Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed
b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdî

MÜTERCİMİ
ve Şârihi
KÂMİL MİRAS

BEŞİNCİ BASKI

GAYE MATBAACILIK SANAYİİ — ANKARA - 1980

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مَرَضُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ وَفَاتُهُ

BU BAB NEBİ SALLA'LLAHU ALEYHİ VE SELLEM'İN HASTALIĞI VE VEFÂTI VAK'ASINA DÂİR HABERLERİ MUHTEVİDİR.

Bundan önce Haccetü'l-vedâ' bahsinde görüldüğü üzere Vedâ' haccında İslâm dîninin kemâle erdiği ve teblîğ olunan medeniyet-i fâdıla ve mekârim-i ahlâk ile ni'met-i İlâhîyenin nihâyet bulduğu Mâide sûresinin üçüncü âyetiyle bildirilmişti. Bu dînî tekâmülün teblîği ile Nasr sûresinin nüzûlü Peygamber Efendimiz'in vefâtı zamânı yaklaştığının birer ifâdesi idi. [Haccetü'l-Vedâ' bahsine bakınız!] Her sene Ramazan ayında Resûlullāh'a Cibrîl gelerek bir kere Kur'ân mukābele edilirken bu sene iki defa' mukābele edilmesi de Resûl-i Ekrem'e vefâtının yaklaştığı hissini vermişti. Bunun için Ramazan ayında on gün devâm edegelen i'tikâf hayâtı bu sene yirmi gün sürmüştü [bakınız: C. 6, S. 398 (İkinci baskı: 333)]. Bütün bu vâkıalardan mülhem olarak Resûl-i Ekrem Vedâ' Haccındaki hutbelerinde vefâtı zamânının yaklaştığını cemâate de ihsâs etmişti. Medîne'ye geldikten sonra da Uhud şehidlerini ziyâret edip cenâze namazı kılmıştı [Bakınız: C. 4, S. 655 (İkinci baskı: 513)]. Hastalandığı günün gecesinde de Bakî' kabristanına giderek ehl-i Bakî' için istiğfâr etmişti. Azîz Peygamberimiz sanki dirilerle vedâlaştığı gibi ölülerle de vedalaşıyordu.

Bakî'den döndüğü gece Meymûne *(radiya'llâhu anhâ)* odasında idi. Ve hastalık burada başladı [*Müslim* - İstihlâf-ı İmâm bâbı]. Vâkıdî, hastalığın Zeyneb Binti- Cahş'ın odasında şiddetlendiğini bildirir.

Hadîs ve siyer âlimleri, Resûl-i Ekrem'in hastalığının mebdeini, devâmı müddetini ve vefat târihini ta'yîn husûsunda Ashâb ve Tâbiî kaynaklarından müteaddid rivâyetler nakletmişlerdir. Şimdi bunları mutâlâa edeceğiz: Ahmed İbn-i Hanbel'in Hazret-i Âişe'den rivâyetine göre Resûl-i Ekrem bir pazartesi günü vefât edip çarşamba günü defnolunmuştur. Urve'den gelen rivâyette bunun Rebîü'l-evvelin ilk gününe tesâdüf eden pazartesi günü güneş zevalden gurûba meylettiği sırada vukūunu bildiriyor. Evzâî de o gün, gün batmadan, diyor. Ebû Ya'lâ'nın Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyetinde gündüzün sonunda deniliyor. Bu rivâyetlerden Resûl-i Ekrem'in rebîü'l-evvel ayının birinci pazartesi günü zevalden sonra ve gurubdan önce vefâtı vukū' bulduğunu öğreniyoruz ki, en mevsûk rivâyetler bunlardır.

Vâkıdî'nin Ebû Ma'şer'den rivâyetine göre: Hicret'in on birinci yılı safer'inin on dokuzuncu çarşamba günü Zeyneb Bint-i Cahş *(radiya'llâhu anhâ)* nın odasında hastalığı şiddetlenmiş, on üç gün hastalığı devâm edip rebîü'l-evvel'in ikinci pazartesi günü vefât etmiştir. Bu rivâyette hastalığın yılı, mebdei ve devâmı müddeti de bildirilmiştir. Yalnız şâyân-ı intikād bir ciheti varsa, o da vefât târîhini rebîü'l-evvel'in ikinci günü olarak bildirmesidir. Safer'in on dokuzu hastalığın mebdei olunca ve on üç gün devâmı hesâb edilince rebîü'l-evvel'in birinci günü olmak îcâb eder. Meğer ki safer ayı yirmi dokuz olsun. Fakat rebiü'l-evvel'in birinci günü hakkındaki rivâyetin kuvvetine göre safer'i yirmi dokuz hesâb etmeğe de lüzum yoktur. Bu cihetle ehl-i intikād rebîü'l-evvel'in ikisine âid olan rivâyeti za'îf bulmuşlardır. Ve kayda değer

bir cihet de Resûl-i Ekrem'in hastalığının Zeyneb Bint-i Cahş'in odasında şiddetlendiği rivâyetidir. Müslim'in Hazret-i Âişe'den İstihlâf-ı İmâm bâbındaki rivâyetine göre, hastalık Hazret-i Meymûne'nin odasında başlamıştır. Sonra ezvâc-ı tāhirâtın muvâfakatiyle Hazret-i Âişe'nin odasına naklolunmuştur. Vâkıdî'nin Ümm-i Seleme'den gelen bir rivâyeti de böyledir.

Vâkıdî'nin müteaddid rivâyetlerinden, kâtibi İbn-i Sa'd'in de iştirâk ettiği bir rivâyete göre hastalık safer'in yirmi sekizinde başlamıştır ve rebîü'l-evvel'in on ikisinde pazartesi günü vefât vukū' bulup çarşamba günü defnolunmuştur. İbn-i İshak da Medîne'ye hicret ettiği rebiü'l-evvel'in on ikinci günüdür, diyor. Fakat Vâkidî'nin, İbn-i Sa'd'in, İbn-i İshâk'ın bu müşterek rivâyetleri ehl-i intikād nazarında i'timâd cihetiyle ikinci derecede kalır. Bir de Haccetü'l-Vedâ' vakfesinin cum'a gününe müsâdif olduğunda bütün müslümanların ittifâkı bulunduğuna göre zilhicce'nin dokuzuncu günü mebde-i hareket ittihâz edilerek ve kamerî ayların 29, 30 olmak üzere ihtilâflarını da hesâb ederek rebîü'l-evvel ayına doğru çıkıldığında bu hesaplardan hiçbirisi bu ayın 12 sini tutmamaktadır. Ancak Harzemî'nin ayın birinci pazartesi günü hakkındaki rivâyeti vardır ki, hem ehl-i hadîsin rivâyetlerine, hem de kamerî hesâba uygundur. Eserimizin dokuzuncu cildinde 1442 numara ile tercemesi geçen Hazret-i Âişe hadîsine ve îzâhına da bakınız! Orada ayın zekizinci gününü kuvvetli rivâyet olarak bildirmiştik. Onun da bir eser-i zuhûl olduğunu kaydederiz.

Hülâsa: En meşhur ve mevsuk rivâyetlerin muhassalası şudur: Resûl-i Ekrem Hicret'in on birinci yılında, safer'in 19 uncu günü Meymûne *(radiya'llāhu anhâ)* nın odasında hastalandı. Beş gün sonra pazartesi günü Hazret-i Âişe'nin odasına naklolunup sekiz gün de burada hastalığı devâm etti.

Bu hesâba ve ekseriyetle rivâyet olunduğuna göre, hastalık on üç gün devâm edip rebîü'l-evvel'in birinci pazartesi günü güneşin zevâlinden sonra, gurubdan önce vefât etti. Çarşamba günü de defnolundu.

Müellif Buhârî bu bâbının unvânında Zümer sûresinin 30 uncu âyetini zikretmiştir ki, 31 inci âyetle berâber mealleri şöyledir: "*Habîbim! Elbet sen öleceksin,* (ölümünü bekliyen) *müşrikler de öleceklerdir. Sonra kıyâmet gününde Rabbinizin dîvânında muhâkemeye duruşacaksınız*" [1]. Müellifin bu âyet-i kerîmeyi burada zikretmesi yukarıdaki unvânın ikinci fıkrasını te'yîd içindir. Binâenaleyh âyet-i kerîmenin mazmûnuna göre Resûl-i Ekrem'e mevt itlâkı ve Peygamber vefât etti, demek câiz olduğuna işârettir.

·1661 عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ دَعَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاطِمَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا فِي شَكْوَاهُ ٱلَّذِي قُبِضَ فِيهِ فَسَارَّهَا بِشَيْءٍ فَبَكَتْ ثُمَّ دَعَاهَا فَسَارَّهَا بِشَيْءٍ فَضَحِكَتْ فَسَأَلْنَاهَا عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَتْ سَارَّنِي ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ يُقْبَضُ فِي وَجَعِهِ ٱلَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ فَبَكَيْتُ ثُمَّ سَارَّنِي فَأَخْبَرَنِي أَنِّي أَوَّلُ أَهْلِهِ يَلْحَقُهُ فَضَحِكْتُ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sebeb-i vefâtı olan hastalığı

---

1 انك ميت و انهم ميتون ✱ ثم انكم يوم القيامة عند ربكم تختصمون
[سورة الزمر : ٣٠ - ٣١].

sırasında Fâtıma *radiya'llahu anhâ'yı* yanına çağırdı. Ve ona gizli bir şey söyledi Fâtıma ağladı. Sonra bir daha çağırıp gizli bir şey söyledi. Bu def'a da Fâtıma güldü. Biz bu ağlamanın ve gülmenin sebebini sorduk. Fâtıma: Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* bana sebeb-i vefâtı olan bu hastalık netîcesinde Hak cânibine alınacağını söyledi. Bunun üzerine ağladım. Sonra ben, hânedânının kendisine ilk ulaşanı (ve Cennetlik kadınların ulusu) olacağımı söyledi. Buna da güldüm, dedi.

ÎZÂHI

Tercemede kavis içindeki ziyâde bu hadîsin diğer rivâyet tarîkından alındı. Bu rivâyet tarîkına göre Fâtıma *radiya'llâhu anhâ*, Hazret-i Âişe'nin suâline, Resûlullâh hayatta iken bu sırrı ifşâ edemiyeceğini söylemiş, Resûlullâh'ın vefâtından sonra sorduğunda hadîsdeki cevâbı vermiştir.

Bu hadîsden önce müellif Buhârî'nin vasıyetnâme yazılmasına dâir ayrı ayrı iki sened ve iki metin ile rivâyeti vardır. Bunlardan birisi eserimizin 8 inci cildinde 1275 numara ile geçti. Ona ve îzâhına bakınız!. Öbürüsünün meâli şöyledir: İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anh* der ki: Resûlullâh'ın vefâtı yaklaştığı ve hâne-i saâdette Ashâb'dan mühim bâzı kimseler bulunduğu sırada Resûlullâh:

— Bana (yazı yazacak bir şey) getiriniz! Size bir kitab (vasıyetnâme) yaz(dır)ayım ki; bundan sonra yolunuzu şaşırmıyasınız, buyurdu. Fakat bâzıları (Ömer, orada bulunanlara):

— Resûlullâh'ın hastalığı muhakkak ağırlaşmıştır. Yanımızda ise Kur'ân vardır. Bize Allah kitâbı yetişir, dedi. Bunun üzerine ev halkı ihtilâfa, husûmete başladılar. Onların kimi: Yazı takımı getiriniz, size vasıyetnâme yazsın, yolunuzu şaşırmazsınız, diyorlardı. Kimi de bundan başka sözler söylüyorlardı. Artık karışık söz ve ihtilâf çoğaldı. Bunun üzerine Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem:*

— Haydi kalkınız! Benim yanımda nizâ' doğru değildir. Beni kendi hâlime bırakınız! Benim şu içinde bulunduğum mürâkaba ve Allâh'a dönüş hazırlığı hâli, sizin beni meşgul etmek istediğiniz şeylerden hayırlıdır, buyurdu.

Bu vasıyetnâme tahrîri ve sonra geri bırakılması mes'elesi Şiîler

için Hazret-i Ömer hakkında vesîle-i tecâvüz olmuştur. Bu eserimizin birinci cildinde 94 numara ile tercemesi geçen İbn-i Abbâs hadîsinin îzâhında Şiîlere îcâb eden cevablar verilmiştir. Oraya bakınız!

1662. وَ عَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَسْمَعُ أَنَّهُ لَا يَمُوتُ نَبِيٌّ حَتّٰى يُخَيَّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ فَسَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ وَ أَخَذَتْهُ بُحَّةٌ يَقُولُ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ الْآيَةَ فَظَنَنْتُ أَنَّهُ خُيِّرَ.

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben Resûlullāh'ın: "Hiçbir Peygamber dünyâ (ni'meti) ile âhiret (saâdeti) arasında muhayyer kılınmadıkça vefât etmez" dediğini çok işitirdim. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in de sebeb-i mevti olan hastalığında boğazı kısılıp sesi değişerek ihtizâr hâlî geldiğinde: (مع الذين انعم الله عليهم) âyetini sonuna kadar okuduğunu işitmiştim. Artık anladım ki Resûlullāh da bu iki dilek arasında muhayyer bırakılıyor (da o, âhireti ihtiyâr ediyor).

İZÂHI

Peygamber Efendimiz'in ihtizâr hâlinde okuduğu bu âyet-i kerîme Nisâ' sûresinin 69 uncu âyetinin bir parçasıdır. Tamâmının meâli şöyledir: Her kim Allāh'a ve Resûlü'ne itâat ederse onlar, Allāh'ın kendilerine ni'met verdiği peygamberler, sâdık kullar, şehîdler, sâlih kimselerle berâberdirler. Bunlarsa ne güzel arkadaşdırlar[1].

---

[1] و من يطع الله و الرسول فأولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبين و الصدقين والشهداء و الصالحين و حسن اولئك رفيقا [سورة النساء : ٦٩] .

Ahmed İbn-i Hanbel'in bir rivâyeti, mevzûumuz olan hadîsdeki dünyâ ni'meti ile âhiret saâdetini şöyle îzâh ediyor: Ebû Müveyhibe der ki: Resûlullāh: "*Yerdeki hazînelerin anahtarları bana sunuldu. Sonra da Cennet teklîf olunup bu hazînelerin anahtarlarını almakla Rabbime ve Cennet'e kavuşmak arasında muhayyer bırakıldım. Ben Rabbime ve Cennet'e kavuşmağı ihtiyâr ettim*" buyurdu. Abdürrezzâk da Tâvus'un bir rivâyetini şöyle naklediyor: Resûl-i Ekrem: "*Ümmetimin fütûhâtını görünceye kadar yaşamakla Rabbime mülâkî olmayı ta'cîl husûsunda muhayyer bırakıldım. Fakat Rabbime hemen kavuşmak cihetini ihtiyâr ettim.*" buyurmuştur. A'zîz Peygamberimiz, ebediyet âlemine intikālini Ashâb'dan bâzı kimselere bu hadîslerde rivâyet olunan şekillerde bildirmiş bulunuyor. Aşağıda terceme ettiğimiz hadîs de bu cümledendir.

1663. وَعَنْهَا رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى
اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ صَحِيحٌ يَقُولُ إِنَّهُ لَمْ يُقْبَضْ نَبِيٌّ قَطُّ
حَتَّى يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ ثُمَّ يُحَيَّا أَوْ يُخَيَّرَ فَلَمَّا اشْتَكَى
وَحَضَرَهُ الْقَبْضُ وَرَأْسُهُ عَلَى فَخِذِي غُشِيَ عَلَيْهِ فَلَمَّا أَفَاقَ
شَخَصَ بَصَرُهُ نَحْوَ سَقْفِ الْبَيْتِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ فِي الرَّفِيقِ
الْأَعْلَى فَقُلْتُ إِذاً لَا يَخْتَارُنَا فَعَرَفْتُ أَنَّهُ حَدِيثُهُ الَّذِي كَانَ
يُحَدِّثُنَا وَهُوَ صَحِيحٌ.

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sıhhatte iken birçok defalar: "*Hiçbir Peygamberin rûhu Cennet'teki durağını görmedikçe kabzolunmaz. Sonra* (durağına gitmek) *arzusuna bıra-*

kılır, yâhud muhayyer kılınır"[1] buyurmuştu. Vaktâki hastalanıp rûhu kabzolunmak zamânı gelince (mübârek) başı benim dizimde bulunduğu bir sırada üzerine bir baygınlık geldi. Sonra ayılınca gözü açılıp evin tavanına doğru dikildi. Sonra: Allāh'ım, beni Refîk-ı A'lâ zümresine kat! diye duâ buyurdu. Bunun üzerine ben: Artık Resûlullāh şimdi bizi ihtiyâr etmiyor, dedim. Ve bildim ki Resûlullāh'ın bu temennîsi, sıhhatli zamânında vaktiyle bize söylediği bir haber (in kendisin de tecellîsi) dir.

ÎZÂHI

Hadîsdeki: "*Allāh'ım beni Refîk-ı A'lâ'ya iriştir!*" duâsındaki *Refîk-ı A'lâ*'dan murad İbn-i İshâk'a ve Cevherî'ye göre Cennet'tir. Şârih Hattâbî: *Refîk-ı A'lâ*, Resûlullāh'ın rûhu, âlî makamlara yükselirken kendisine yoldaşlık eden meleklerdir, demiştir ki, kelimenin lûgavî medlûlüne daha uygundur. *Refîk-ı A'lâ*'nın bu babdaki rivâyetlere en uygun ve isâbetli tefsîrini şârih Kirmânî yapmıştır. *Buhârî*'nin bu zeki türk şârihi: *Refîk-ı A'lâ*, Nisâ' suresi âyetinde "*Güzel Refîk*" diye tavsîf buyurulan ve ehl-i Cennet olan, Peygamberler, sâdık kullar, şehîdler, sâlih insanlardır, demiştir ki bu tefsîr, bundan önce tercemesi geçen Âişe hadîsinin tam bir ifâdesidir. Ahmed İbn-i Hanbel'in rivâyetine göre bu tefsîr Hazret-i Âişe'den de naklolunmuştur. Âişe Hazretleri: *Refîk-ı A'lâ*, Nisâ' sûresi âyetiyle tefsîr olunur, demiştir. Bir de müellif Buhârî'nin bu babındaki bir rivâyetine göre Peygamber Efendimiz'in *Refîk-ı* A'lâ'ya iltihâk temennîsi yalnız ihtizâr hâline münhasır değildi. Hastalığın seyri ve devâmı müddetince de zaman zaman: Allāh'ım, beni Refîk-ı A'lâ'ya kavuştur, diye duâ buyurmuştur.

1664· وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اشْتَكَى نَفَثَ عَلَى نَفْسِهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ وَمَسَحَ عَنْهُ

[1] Hadîsin râvîlerinden birisi bu iki tâbirden: (arzusuna bırakılır, muhayyer kılınır, tâbirlerinden) hangisini duyduğunu iyice kestiremediğinden, iki ihtimâl ile rivâyet etmiştir.

بِيَدِهِ فَلَمَّا اشْتَكَى وَجَعَهُ الَّذِى تُوُفِّىَ فِيهِ طَفِقْتُ أَنْفِثُ عَلَيْهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ الَّتِى كَانَ يَنْفِثُ وَ أَمْسَحُ بِيَدِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُ .

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhā*'dan gelen rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* her zaman hastalandığında Muavvize sûrelerini okuyup kendi (elleri) ne üflemek (ve ondan ifâkat için) eliyle vücûdunu sıvamak i'tiyâtında idi. Sebeb-i vefâtı olan hastalığa tutulunca Resûlullāh'ın nefes ettiği Muavvize sûreleriyle ben de kendisine nefes etmeğe (ve hastalıktan ifâkat niyetiyle mübârek) eline üfleyip kendi eliyle vücûdunu meshetmeğe başladım.

İZÂHI

Kur'ân-ı Kerîm'de Muavvize sûresi ikidir: (قل اعوذ برب الفلق) ve (قل اعوذ برب الناس) sûreleridir. Bunun ikisine tesniye sîgasiyle Muavvizeteyn denilir. Bu hadîs-i şerîfde cem' sîgasiyle vârid olduğuna ve Arabca'da cem', en az üç sayısına itlāk olduğuna göre İhlâs-ı şerîf sûresinin de bu sayıda dâhil olduğunu hadîs şârihleri bildiriyorlar. Resûl-i Ekrem'in bu üç sûre ile nefes ettiklerine dâir olan haberler de bunu te'yîd eder.

1665. وَ عَنْهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ أَصْغَيْتُ إِلَى النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ وَهُوَ مُسْنِدٌ إِلَىَّ ظَهْرَهُ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى وَ ارْحَمْنِى وَ أَلْحِقْنِى بِالرَّفِيقِ .

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* vefât etmezden önce bana arkasını dayamış bir vaziyette iken kendisine kulak verdim: Allāh'ım günahlarımı bağışla bana merhamet et ve beni *Refîk-ı A'lâ*'ya iriştir, diye duâ ettiğini işittim.

İZÂHI

Bu hadîs-i şerîf vâzıhdır, tefsîre, îzâha muhtac olan bir ciheti yoktur. Bu cihetle biz burada müellif Zebîdî'nin ihtisâr için *Tecrîd*'e almadığı ve Resûl-i Ekrem'in cemâatle son kıldırdığı namaza âid bulunan Buhârî'nin iki rivâyetini mütâlâa edeceğiz. Resûl-i Ekrem hastalığının ilk günlerinde ve kudreti müsâade ettiği müddetçe namaz kıldırmış ve imâmet vazîfesini bizzat ve muntazaman îfâ etmişti. Sonraları sıhhati müsâid olmadığından Ebû Bekr'i istihlâf buyurmuştur. Ve Buhârî'nin Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyetine göre, Hazret-i Ebû Bekr Resûlullāh'ın yerine üç günde on yedi vakit namaz kıldırmıştır. Bu on yedi vakit, cum'a gecesi yatsı namazından vefâtı günü sabah namazına kadar hesâb edilmiştir. Bu hesabça Resûl-i Ekrem'in son kıldırdığı namaz, akşam olmak îcâb eder. Buhârî'nin gerek bu bâbında, gerek Ezân bahsinde İbn-i Abbâs vâsıtasiyle İbn-i Abbâs'ın vâlidesi Ümm-i Fadl Bint-i Hâris'ten bir rivâyeti de bunu te'yîd etmektedir. Bu rivâyete göre Ümm-i Fadl: "*Resûlullāh bize bir akşam namazında* (والمرسلات عرفا) *sûresini okuduğunu işittim. Bundan sonra Resûlullāh — Allah emânetini alıncaya kadar — bir daha bize cemâatle namaz kıldırmadı*" demiştir [Bakınız! İkinci baskı. C: 2, S. 745] Ümm-i Fadl, Hazret-i Hadîce'den sonra ilk müslüman olan kadın olup [Bkz.! İkinci baskı. C: 2, S. 744] Resûl-i Ekrem'in her zaman ziyâret ve iltifâtına nâil olduğundan bu rivâyeti husûsî bir kıymeti hâiz olduğu gibi aşağıda görüleceği veçhile Hazret-i Âişe'nin Ebû Bekr'in imâmete ilk istihlâfının bir yatsı namazında vâkı' olduğuna dâir rivâyetine de uygundur[1].

[1] Bu husûsa dâir Buhârî'nin Kitâbü's-Salat'taki rivâyetinin hulâsası şöyledir: Hazret-i Âişe der ki: Resûlullāh'ın hastalığı ağırlaştığı zaman: Nâs namaz kıldılar mı? diye sordu. Biz de: Hayır, yâ Resûlâ'llâh! Seni bekliyorlar, dedik.

Resûl-i Ekrem'in son imâmeti akşam namazı olduğuna dâir Ümm-i Fadl Lübâbe'nin rivâyetiyle yatsı namazına çıkamayıp Ebû Bekr'i istihlâfına dâir Hazret-i Âişe'nin rivâyeti arasında tam bir ittisâl ve münâsebet bulunduğu pek açıktır. Ancak Hazret-i Âişe'nin diğer rivâyetinde Resûlullâh'ın son kıldırdığı namazın öğle namazı olduğu tasrîh edilmiş bulunduğundan bununla Ümm-i Fadl hadîsi arasında ihtilâf vehm olunarak uzak yakın ihtimaller bildirilmiştir. Buhârî'nin gerek bu bâbında, gerekse namaz bahsinde rivâyet ettiği Hazret-i Âişe hadîsi hulâsatan şöyledir:

Hazret-i Âişe der ki: Resûlullâh'ın hastalığı ağırlaşıp ağrısı şiddetlenince benim odamda bakılmak üzere kadınlarından izin istedi[1]. Onlar da muvâfakat ettiler. Bunun üzerine amucası Abbâs ile başka bir kimse[2] arasında olarak ve tâkatsizlikten ayakları yerde

Öyle ise leğene su koyunuz. İğtisâl edeyim, belki hafiflerim, dedi. Su koyduk Resûlullâh oturup soğuk su ile iğtisâl etti. Fakat kalkmaya davranırken yatağın üstünde bayıldı, sonra ayıldı. Tekrâr: Cemâat mescidde namaz kıldılar mı? diye sordu. Biz de yine: Hayır, yâ Resûla'llâh! Seni bekliyorlar, dedik. Yine su hazırlanmasını emretti ve su hazırlanıp iğtisâl etti. Fakat yine davranırken bayıldı. Sonra ayıldı. Bu sûretle sual ve cevap, iğtisâl ve bayılıp ayılmak dört def'a vâkı' oldu. Cemâat ise mescidde kapanarak yatsı namazı için Resûlullâh'ı bekliyorlardı. Bunun üzerine Ebû Bekr'e namaz kıldırması için haber gönderdi. Bu haber Ebû Bekr'e teblîğ edilince, Ebû Bekr Resûlullâh'ın hasta bulunduğu günler namaz kıldırdı. [Bu hadîsin ikinci cildde 397 numara ile tamâmının tercemesi geçti. Oraya da bakınız!].

[1] Resûl-i Ekrem hastalığının ilk beş gününü mu'tâd vechile kadınlarının nöbetlerinde geçirmişti. Hastalık şiddetlenip böyle bir izin almağa lüzum görünce de hiçbirisinin zerre kadar gönlü kırılmasın diye bu izni sarîh bir şekilde istemiyerek: Yarın nerede kalacağım? diye ihsâs etmişti [Bakınız: C. 4, S. 762 (İkinci baskı 601)].

[2] Buhârî'nin rivâyetine göre Hazret-i Âişe'nin, ismini tasrîh etmediği kimse Hazret-i Alî'dir. Bu rivâyete göre Hazret-i Âişe'nin râvîsi Ubeydullâh, Âişe'den işittiği yukarıdaki hadîsi İbn-i Abbâs'a hikâye ettiğinde İbn-i Abbas: Hazret-i Âişe'nin ismini tasrîh etmediği zât Hazret-i Âli idi, demiştir.

Buhârî Şârihi Kirmânî, Hazret-i Âişe'nin açıkça Hazret-i Alî'yi zikretmemesinin sebebini şöyle îzâh ediyor : Hazret-i Abbâs Peygamber'in hastalığı sırasında dâimâ yanında bulunuyordu. Kaldırmak îcâb ettiğinde Resûlullâh'ın bir tarafını tutuyordu. Öbür tarafını da kâh Alî kâh Üsâme tutuyordu. Bu sûretle Alî dâimâ huzurda bulunmuyordu. Bu cihetle tasrîh edilmemiştir. Yoksa Hazret-i Âişe ile Alî aralarında mevcûd adâvet ve husûmet gibi bir sebebten dolayı değildir, diyor. Fakat Şârih Aynî, Kirmânî'nin: Hazret-i Alî dâima huzurda bulunmuyordu, sözünü doğru bulmuyor. Ve herkesten ziyâde Hazret-i Alî huzurda idi, diyor ki, çok doğrudur ve gasl ve tekfîn gibi Peygamberimiz'in son hizmetleri de Cenâb-ı Mürtezâ tarafından îfâ olunmuştur.

sürünerek çıktı, benim odama geçti. Odamda hastalığı arttığı günlerin birisinde ağızları bağlanıp bağları çözülmeden yedi kırba su getirilmesini ve kendisine dökülmesini emretti. Umarım ki bu sûretle biraz hafifleyip halka vasıyet edebilirim, buyurdu. Su kırbaları hazırlanınca Resûlullāh'ı Hafsa'ya âid bir leğenin içine oturttuk. O kırbaların suyundan dökmeye başladık. Döktük döktük. Nihâyet Resûlullāh eliyle bize: Artık yetişir, diye işâret etti. Hazret-i Âişe der ki: Bundan sonra Resûlullāh mescide çıktı. Ve cemâate namaz kıldırdı. Ve bir hutbe îrâd etti. [Resûl-i Ekrem'in bu hutbesini aşağıda göreceğiz. Resûl-i Ekrem'in bu kıldırdığı namaz öğle namazı ve Müslim'in rivâyetine göre ikindi namazı idi. Buhârî'nin bu hususa dâir rivâyeti de şöyledir:]

Hazret-i Âişe der ki: Resûlullāh maraz-ı mevti olan hastalığa tutulduğu günlerin birisinde namaz vakti gelmiş ve ezân okunmuştu: Ebû Bekr'e söyleyin de nâsa namaz kıldırsın, buyurdu. Hazret-i Âişe babasının imâmet etmesini istemiyordu. Bunun için Hazret-i Hafsa vâsıtasiyle Resûl-i Ekrem'e: Ebû Bekr pek yufka yüreklidir. Makāmınızda halka namaz kıldıramaz, denildi. Resûlullāh tekrar emretti. Tekrâr böyle cevâb verildi. Üçüncü bir daha tekrârlayarak: Şüphesiz ki siz kadınlar, Yûsuf Peygamber'in günündeki kadınlar gibisiniz (gönlünüzdeki arzunuzun hilâfını izhâr eder ve bunda ısrâr edersiniz). Haydi Ebû Bekr'e söyleyin, namazı o kıldırsın, buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr kıldırdı[1].

Hazret-i Âişe der ki: Ebû Bekr'in kıldırdığı bu namazlardan birisi sırasında Resûlullāh vücûdunda hafiflik duyup iki kişiye (Alî ile Fadl İbn-i Abbâs'a) dayanarak namaza çıktı. Tâkatsızlıktan ayaklarını sürüyordu. Ebû Bekr mihrâbdan geri çekilmek istedi. Fakat Resûlullāh: Yerinde dur! diye işâret etti. Sonra götürülüp Ebû Bekr'in yanına oturtuldu. Bir rivâyete göre Resûlullāh'ın emri üzerine Ebû Bekr'in sol tarafına oturtulmuştu.

[1] Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyetine göre Hazret-i Âişe bu yüksek vazîfeyi babası Ebû Bekr'in îfa etmesini istemediğinin sebebini şöyle bildiriyor: Beni bu mükerrer mürâcaata cevâba sevkeden düşünce şu idi: Resûlullāh'ın makāmına geçecek kimseyi halkın ebedî sevebileceğini havsalam bir türlü almıyordu. Öyle sanıyordum ki, Resûlullāh'ın yerine geçen kimse ile muhakkak halk teşe'üm edecektir, onu uğursuz sayacaktır. Bunun için ben Resûlullāh'ın Ebû Bekr'in imâmetine dâir emrini ta'dîl etmesini istemiştim [*Buhârî:* Vefât-ı Nebî bâbı].

İbn-i Abbâs'dan gelen bir rivâyete göre bu namazda Resûl-i Ekrem imâmet buyurmuş ve Ebû Bekr'in okumakta olduğu sûreyi bıraktığı yerden okumağa devâm etmiştir. Hazret-i Âişe'den gelen bir rivâyete göre bu namazda Ebû Bekr Resûl-i Ekrem'in namazına, cemâat da Ebû Bekr'in namazına uyarak ayakta kılmışlardır. Yalnız Resûl-i Ekrem oturduğu halde kılmıştır. Şu halde Ebû Bekr'in bu namazdaki vazîyeti tekbîrleri teblîğden ibâret bulunuyor.

Namazdan sonra Resûl-i Ekrem minberin alt basamağına oturdu. Cemâat Resûl-i Ekrem'e yaklaşıp toplandılar. Buhârî'nin Menâkıb-ı Ensâr ve Cum'a bahislerindeki rivâyetlerine göre, Enes İbn-i Mâlik der ki: Resûl-i Ekrem (mübârek) iki omuzuna geniş bir ridâ' alıp bürünmüştü. Ve (İslâm Dîni'nin şeref ve ihtişâmını taşıyan mübârek) başı boz bir sarıkla sımsıkı bağlanmış olarak minberde görünmüştü. Ve bu, minberde son görünüşü olmuştu. Allāh'a hamd ü senâdan sonra buyurdu ki: Ey nâs! Size Ensâr hakkında hayırlı olmanızı vasıyet ederim. Onlar benim has cemâatim ve mahrem-i esrârımdır. (Onlar sizi vaktiyle evlerinde konuklamadılar mı? Her hususta sizi nefislerine tercîh etmediler mi?) Ey nâs! Bu gün halk Medîne'de günden güne çoğalmakta, halbuki ensâr yemek içindeki tuz kadar azalmaktadır. Sizden biriniz iş başına geçerde iyilik veya kötülük edebilecek kadar nüfuz sâhibi olursa, Ensâr'ın iyilerinin iyiliklerini alsın, kusurlularının da günahlarını bağışlasın[1].

Ashâbım! İlk Muhâcirlere de hürmet etmenizi vasıyet ederim. Bütün Muhâcirler de biribirlerine haklı ve hayırlı olsunlar. Her iş Allāh'ın izniyle, irâdesiyle cereyân eder. Allāh'ın iznine, irâdesine galebe etmeğe çalışanlar en sonu mağlûb olurlar. Allāh'ı aldatmak isteyenler de muhakkak aldanırlar. Ey nâs! Peygamberinizin irtihâlini

[1] Resûl-i Ekrem'in bu hutbesine Ensâr'ı vasiyet buyurmakla başlamasının sebebini Enes İbn-i Mâlik şöyle bildiriyor: Resûl-i Ekrem'in hastalığı sırasında bir gün Ebû Bekr ile Abbâs İbn-i Abdulmuttalib Mescid-i Saâdet'te toplanıp ağlaşmakta olan bir kısım Ensâr'ın yanlarına uğradılar. Ve niçin ağladıklarını sordular. Onlar da: Resûlullāh'ın huzûrunda oturup iltifât ve himâyelerine nâil olduğumuz günleri hatırlayarak ağlaşıyoruz, demişlerdi. Ebû Bekr'le Abbâs Ensâr'ın bu hâlini Resûl-i Ekrem'e arzedince müşfik Peygamberimiz hummâ hastalığının harâretine ve tâkatsizliğine rağmen mescide çıkmış ve namazdan sonra îrâd ettiği hutbesine Ensâr hakkında hayırlı olmalarını Ashâbına vasıyyet etmekle söze başlamıştır [*Buhârî:* Kitâbü'l-Cum'a ve Menâkıb-i Ensâr].

düşünüp de telâş ettiğinizi işittim. Hangi Peygamber ba'ş olunduğu ümmeti arasında ebedî kalmıştır ki, ben de sizin aranızda ebedî kalayım? Biliniz ki, ben Rabbime kavuşacağım. Ve buna hepinizden müstehakım. Yine biliniz ki, siz de bana kavuşacaksınız. Buluşacağımız yer de Kevser havuzunun kenarıdır. Orada benimle buluşmak isteyenler ellerini, dillerini günahlardan çeksinler! [*Mevâhib-i Ledünniyye*].

Buhârî'nin mevzûumuz bulunan Vefât-ı Nebî Bâbı'ndaki bir rivâyetine göre Resûl-i Ekrem Üsâme İbn-i Zeyd'in ordu komutanlığına ta'yînine i'tirâz edenlere de ta'rîz ederek bu nutkunda şöyle buyurmuştur: Ey nâs! Üsâme İbn-i Zeyd'in emâretine i'tirâz ettiğinizi işittim. (Bu bir şey değildir). Bundan önce babası Zeyd'in emâretine de i'tirâz etmiştiniz. Allāh'a yemîn ederim ki, Zeyd emârete nasıl lâyıksa ve Zeyd bana nasıl en sevimli kimselerden ise, işte oğlu Üsâme de babasından sonra bana en sevimli kimselerdendir[1].

Müellif Buhârî'nin bu bâbında Hazret-i Âişe ile İbn-i Abbâs'dan rivâyetine göre Resûl-i Ekrem hummâ ateşinin şiddetinden yüzündeki örtüyü açar, atardı. Ve bu ıztırâb içinde: Allah Yehûd ve Nasârâ'ya lâ'net etsin! Onlar Peygamberlerinin kabirlerini birer mescid edindilerdi. Bu hutbesinde Resûl-i Ekrem bunu da îrâd ederek Yehûd ve Nasârâ'nın müşrikâne hareketlerinden ümmetini tahzîr buyurmuştur [Bkz.! C: 4, S: 611 (İkinci baskı: 478)].

Müellif Buhârî'nin Mevâkıt-i Salât bahsinde Ebû Sa'îd-i Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem bu hutbesinde şunu da söyledi: Allāhu Teâlâ bir kulunu dünyâ hayat ve ni'meti ile kendi nezdindeki âhiret hayat ve saâdeti arasında muhayyer kıldı. O da Allah nezdindekini ihtiyâr eyledi. Bu söz üzerine Ebû Bekr ağlamağa başladı. Ebû Sa'îd-i Hudrî der ki: Ben kendi

---

[1] Mûte muhârebesinde baş komutan iken şehîd düşen Zeyd İbn-i Hâris'e ile Mûte şehîdlerinin intikāmını almak üzere Resûl-i Ekrem bir ordu techîz ve buna Zeyd'in oğlu Üsâme'yi komutan ta'yîn edip babasının intikāmını almasını emretmişti. Fakat bu ordu Medîne'den hareket etmezden önce hastalanmıştı.

Üsâme'nin pek genç olduğundan ve bu ordu içinde ilk müslümanlardan bir çok kimseler bulunduğundan bahsederek i'tirâz edenler bulunmuştu. İbn-i Sa'd'ın beyânına göre bu i'tirâz edenler bir takım münâfıklar ise de Resûl-i Ekrem mes'elenin askerî ehemmiyetine mebnî son nutkunda bundan da bahsetmiştir.

kendime: Allāh'ın bir kulunu dünyâ ni'meti ile âhiret saâdeti arasında muhayyer bırakmasında, onun da âhiret saâdetini ihtiyâr etmesinde ne var ki, o rikkât engiz hal bu azîz ihtiyârı ağlatıyor? diye düşündüm. Meğer Allāh'ın muhayyer kıldığı kulu Resûlullāh'ın kendisi imiş, meğer Ebû Bekr hepimizden iyi anlar ve iyi bilirmiş.

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ebû Bekr'i ağlar bir halde görünce:

— Ey Ebâ Bekr, ağlama! Gerek arkadaşlığı, gerek mal fedâkârlığı i'tibâriyle bana en çok verimli olan Ebû Bekr'dir[1]. Ümmetimden birini kendime dost edinseydim hiç şüphesiz Ebû Bekr'i edinirdim, lâkin din kardeşliği şahsî kardeşlikten efdaldir. Mescid'de Ebû Bekr'in kapısından başka kapatılmadık hiçbir kapı kalmasın. Bu kapıların hepsini tarafımdan kapatınız, buyurdu[2].

Dârimî'nin Ebû Sa'îd-i Hudrî'den rivâyetine göre Ebû Bekr *radiya'llāhu anh* ağlıyarak: Yâ Resûla'llāh, babalarımız, analarımız, canlarımız ve mallarımız sana fedâ olsun, dedi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de minberden indi ve bir daha minberde görünmedi.

Müslim'in *Sahîhi*'nde Cündeb *radiya'llāhu anh*'den rivâyetine göre Resûl-i Ekrem'in bu nutku vefâtından beş gün önce îrâd edilmiştir. Şârih Kastalânî de: Öyle sanıyorum ki, Resûlullāh'ın huzûrunda vasıyetnâme tahrîri husûsunda vukū' bulan, ihtilâftan ve Resûl-i Ekrem'in bu ihtilâf eden zevâta: Artık dağılınız! dedikten sonra îrâd olunmuştur [Bu eserimizin 8 inci cildinde 1275 numara ile geçen Abdullāh İbn-i Abbâs hadîsine bakınız!][3].

Resûl-i Ekrem'in vefâtından iki gün evvel cumartesi günü Üsâme gelmiş ve başını eğip Resûl-i Ekrem'i öperek vedâ' etmişti.

[1] Abdullāh İbn-i Abbâs rivâyetinde: "*İnsanlar arasında nefsi ve malı cihetiyle üzerimde Ebû Bekr İbn-i Ebî Kuhâfe'den ziyâde ihsânı bol olan kimse yoktur*" suretindedir.

[2] Resûlullāh'ın kadınlarına mahsûs odalarla Muhâcirlerin büyüklerine âid meskenlerin Mescid-i Saâdet'e açılır küçük birer kapıları vardı. Buralardan kolayca mescide girilirdi. Ebû Bekr'in kapısından başka kapanması emrolunan kapılar bunlardı.

[3] Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu mübârek hutbesini, her fıkrasında işâret ettiğimiz veçhile Buhârî'nin Namaz, Cum'a, Cenâze, Menâkıb-i Ensâr, Vefât-ı Nebî gibi müteaddid bahislerinden aldık. *Buhârî*'nin hâricinde *Mevâhib-i Ledünniyye*'den bir fıkra aldık ki, onun mazmûnu da sahîhtir.

Ordu erkânından birçokları da vedâ' etmişlerdi. Fakat Pazar günü Resûl-i Ekrem'in hastalığı ağırlaştığından o gün de hareket olunmamıştır. Üsâme'den rivâyet olunduğuna göre, bugünkü ziyâretinde Resûl-i Ekrem elini yukarı kaldırmış, sonra Üsâme'nin üzerine koymuştu ki, bununla Üsâme'ye duâ buyurduğu anlaşılıyordu. Pazartesi günü ordu hareket etmek üzere iken Peygamber'in irtihâli vukû' bulmuştu.

1666. وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا فِي رِوَايَةٍ قَالَتْ مَاتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِنَّهُ لَبَيْنَ حَاقِنَتِي وَذَاقِنَتِي فَلَا أَكْرَهُ شِدَّةَ الْمَوْتِ لِأَحَدٍ أَبَداً بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (mübârek) başı benim çenemle göğsüm arasında olduğu halde vefât etti. Bu cihetle ben, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den sonra hiçbir kimsenin ölümünün şiddetinden asla korkmam.

İZÂHI

Bu hadîs-i şerîfin metnindeki Hâkıne ve Zâkıne ta'bîrlerinin lûgavî medlûlleri şöyledir: *Hâkıne*, boğazın altına ve iki köprücük kemiklerinin arasındaki çukura denir ki, göğüsten üst tarafıdır. *Zâkıne* de iki çene kemiğinin birleştiği yerin alt tarafıdır. Biz' bu iki tâ'bîri Türkçemize: "*Çenemle göğsüm arasında...*" sûretinde çevirdik. Bu yolda terceme ederken de *Buhârî*'nin bu hadîsten önce bir rivâyet tarîkında geçen bu iki tâ'bîri şârih Aynî'nin: (و رأسه بين سحرها و صدرها = *Resûlullāh'ın başı çenemle göğsüm arasında idi*) suretindeki tefsîrinden istifâde ettik.

1667. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ خَرَجَ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ فَقَالَ النَّاسُ يَا أَبَا الْحَسَنِ كَيْفَ
أَصْبَحَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَصْبَحَ بِحَمْدِ اللهِ
بَارِئاً فَأَخَذَ بِيَدِهِ عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ
لَهُ أَنْتَ وَ اللهِ بَعْدَ ثَلَاثٍ عَبْدُ الْعَصَا وَ إِنِّي وَ اللهِ لَأُرَى رَسُولَ
اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَوْفَ يُتَوَفَّى مِنْ وَجَعِهِ هَذَا إِنِّي لَأَعْرِفُ
وُجُوهَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ عِنْدَ الْمَوْتِ اذْهَبْ بِنَا إِلَى رَسُولِ اللهِ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلْنَسْأَلْهُ فِيمَنْ هَذَا الْأَمْرُ إِنْ كَانَ فِينَا عَلِمْنَا
ذَلِكَ وَ إِنْ كَانَ فِي غَيْرِنَا عَلِمْنَاهُ فَأَوْصَى بِنَا فَقَالَ عَلِيٌّ إِنَّا
وَ اللهِ لَئِنْ سَأَلْنَاهَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنَعَنَاهَا
لَا يُعْطِينَاهَا النَّاسُ بَعْدَهُ وَ إِنِّي وَاللهِ لَا أَسْأَلُهَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى
اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu anh* Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in vefâtı hastalığında yanından çıkmıştı. Nâs:

— Yâ Ebe'l-Hasen! Resûlullāh (bu gece) nasıl sabahladı? diye sordular. Alî:

— Allāh'a hamdolsun hastalıktan ifâkat bularak sabahladı

diye cevâb verdi. Alî'nin bu cevâbı üzerine onun elini (babam) Abbâs *radiya'llāhu anh* tutarak Alî'ye:

— Vallāhi üç gün sonra başkasına kul, köle olacaksın![1] Çünkü ben kesin olarak sanırım ki, Resûlullāh bu hastalığından yakında ölecektir. Ben Abdü'l-Muttalib oğullarının ölüm sırasında yüzlerini (n ne şekil aldıklarını tecrübemle) bilirim. Şimdi sen biz (Hâşimîler) nâmına Resûlullāh'a git, bu (hilâfet), iş (i) kimde bulunacağını Resûlullāh'a sor! Hılâfet bize âid ise bunu (Resûlullāh'ın sağlığında) bilelim. Bizden başkasına âid ise bunu da öğrenelim, ve bizi ona vasiyyet etsin, dedi. (Alî:

— Bu işi bizden başka uman bulunur mu? dersin, diye sordu:

— Vallahi bulunur sanırım, dedi.) Bunu üzerine Alî:

— Vallāhi bu işi biz Resûlullāh'a sorar, o da bizi bundan men'ederse (iyi bil ki) Resûlullāh (ın vefâtın) dan sonra halk (bununla istidlâl ederek) hılâfeti bize vermezler. Bu cihetle ben Resûlullāh'a sormam (ve hilâfet istemem) diye yemîn etti.

(Resûlullāh'ın vefâtı üzerine Abbâs) Alî'ye: Elini uzat, bîat edeyim. (Beni görerek) halk da bîat edecektir, dediyse de Alî bu teklîfi de kabûl etmedi.

ÎZÂHI

Tercememizin iki yerinde kavis içinde görülen uzunca ziyâdeleri İbn-i Sa'd'in Şa'bî'den mürselen rivâyetinden alarak yazdık. Biraz önce 1661 rakamiyle tercemesi geçen Hazret-i Âişe hadîsi ile sekizinci cildde 1275 numara ile geçen İbn-i Abbâs hadîsine ve bunların îzahlarına bakınız!

Resûl-i Ekrem'in hastalığı arada sırada Hazret-i Alî'nin bu hadîsde bildirdiği veçhile hafifliyordu. Yukarıda gördüğümüz

[1] Hazret-i Abbâs bu sözüyle şöyle demek istiyor: Yarın Peygamber'in vefâtı üzerine birisi hâlife olacak, sonra sen onun bir me'mûru olacaksın!

imâmet ve hitâbet-i seniyyeleri de bu hafiflediği sırada vâkı' olmuştu. Hattâ vefâtının tesâdüf ettiği Pazartesi günü sabahı da hafiflemişti. Buhârî'nin bu bâbında Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyetine göre bu Pazartesi günü sabah namazında Ebû Bekr *radiya'llāhu anh* Ashâb'a namaz kıldırdı. Aradan çok geçmeden Resûlullāh Âişe odasının kapı perdesini açtı, çıkıp Ashâbına baktı. Onların namazda saf bağlayarak durduklarını gördü. (Çok sevindi) ve sesi duyulacak derecede güldü. Ebû Bekr Resûlullāh'ın namaz kılmak arzusiyle çıktığını sanarak arkasına ilk safa çekildi. Enes İbn-i Mâlik (rivâyetine devâm ederek) der ki: Peygamber'in Ashâb'ı o kadar ferahlandılar ki az kaldı namazdan çıkacaklardı. Resûl-i Ekrem *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bunlara mübârek eliyle: Namazınızı tamamlayınız! diye işâret etti. Sonra Hazret-i Âişe odasına girdi. Ve kapı perdesini indirdi. Müslim'in Kitâbü's-Salât'taki rivâyetine göre Resûlullāh tâkatsızdı, perdeyi kendi indirememişti, indirtmişti. Benzi kansızdı, (gün) yüzü bembeyazdı. Ashâb'ın Resûlullāh'ı bugünkü görüşü, son görüşü idi.

1668. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ إِنَّ
مِنْ نِعَمِ اللّٰهِ عَلَيَّ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُوُفِّيَ
فِي بَيْتِي وَفِي يَوْمِي وَ بَيْنَ سَحْرِي وَ نَحْرِي وَ إِنَّ اللّٰهَ جَمَعَ بَيْنَ
رِيقِي وَ رِيقِهِ عِنْدَ مَوْتِهِ دَخَلَ عَلَيَّ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ وَ بِيَدِهِ السِّوَاكُ
وَ أَنَا مُسْنِدَةٌ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَيْتُهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ
وَ عَرَفْتُ أَنَّهُ يُحِبُّ السِّوَاكَ فَقُلْتُ آخُذُهُ لَكَ فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ
أَنْ نَعَمْ فَتَنَاوَلْتُهُ فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ فَقُلْتُ أُلَيِّنُهُ لَكَ فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ
أَنْ نَعَمْ فَلَيَّنْتُهُ فَأَمَرَّهُ وَ كَانَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ رَكْوَةٌ فِيهَا مَآءٌ

فَجَعَلَ يُدْخِلُ يَدَيْهِ فِي الْمَاءِ فَيَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ وَيَقُولُ لَا إِلَهَ
إِلَّا اللَّهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ ثُمَّ نَصَبَ يَدَهُ فَجَعَلَ يَقُولُ
اللَّهُمَّ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى حَتَّى قُبِضَ وَمَالَتْ يَدُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'nın her zaman şöyle söylediği, rivâyet olunmuştur: Allāh'ın bana ihsân ettiği ni'metlerinden birisi Resûlullāh'ın benim odamda, benim nöbetimde (mübârek başı) benim göğsümün üstü ile gerdanımın arasında olarak vefât etmesidir. Bir de Allāh'ın, onun vefâtı sırasında benim tükürüğümle onun tükürüğünü bir arada birleştirmesidir (Şöyle ki: kardeşim) Abdurrahmân elinde bir misvâkle odaya girmişti. Ben de Resûlullāh' ı (göğsüme yan) dayamıştım. Onun misvâke dikkatle baktığını gördüm. Misvâki çok sevdiğini bildiğim için: Size misvâki alayım mı? diye sordum. Başiyle: Evet al, diye işâret etti. Hemen alıp sundum. Fakat katı gelmişti. Yâ Resûla'llāh! Biraz yumuşatayım mı diye sordum. Başı ile: Evet, diye işâret etti. Ben de misvâki yumuşatıp verince ağzında yürütüp fırçaladı. Bir de Resûlullāh'ın yanında sahtiyandan ufak bir su kabı, içinde su ile berâber dururdu. Ara sıra iki elini bu kaba batırıyor ve ıslanan elleriyle yüzünü sıvayor ve: Lâilâhe illâ'llāh! Ölümün de şiddetleri, sademeleri var, diyordu. Sonra elini kaldırdı. Tâ rûhu alınıncaya kadar: Allāh'ım beni *Refîk-i A'lâ* câmiasında kıl, duâsına devâm etti. Ve bu duâ ile Hatemü'l-Enbiyâ'nın (mu'cizeler izhâr eden mübârek) eli düştü.

(اللهم صل على سيدنا محمد عدد ماطر)

1669. وَعَنْهَا رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ لَدَدْنَا ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرَضِهِ فَجَعَلَ يُشِيرُ إِلَيْنَا أَنْ لَا تَلُدُّونِي فَقُلْنَا
كَرَاهِيَةُ ٱلْمَرِيضِ لِلدَّوَآءِ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ أَلَمْ أَنْهَكُمْ أَنْ تَلُدُّونِي
قُلْنَا كَرَاهِيَةَ ٱلْمَرِيضِ لِلدَّوَآءِ فَقَالَ لَا يَبْقَى أَحَدٌ فِي ٱلْبَيْتِ إِلَّا
لُدَّ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ إِلَّا ٱلْعَبَّاسَ فَإِنَّهُ لَمْ يَشْهَدْكُمْ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (baygın bir halde) hasta iken (ağzına) ilâç koymuştuk. O da bize: İlâç vermeyiniz, diye işâret etmeğe başlamıştı. Biz (Resûlullāh'ın imtinâı) hastalar ilaçtan hoşlanmadığı içindir, dedik (ve ilâç vermeğe devâm ettik). Fakat ayılınca: Ben sizi ilâç vermekten men'etmedim mi? diye itâb etti. Biz yine: Hasta ilâçtan hoşlanmaz (onun için tekdîr ediyor) dedik. (Yine ilâç vermeğe devâm etmek istedik). Bunun üzerine Resûlullāh: "*Ev içinde bulunan herkes istisnâsız bu ilâçtan alacaktır. İşte ben ona bakıyorum. Yalnız Abbâs başka. Çünkü o, beni ilâçlamakta sizinle bulunmadı!*" buyurdu.

İZÂHI

Hadîs metninde tekerrür eden (Ledid) kelimesi kaşık gibi bir şey ile ağzın bir tarafına — hastanın irâdesi olmaksızın — konulan ilâca denir. Bu Ledid kıssasında Resûl-i Ekrem: Bana ilâç vermeyiniz! demekle tedâvîyi reddetmiş değildir. Devâyı ve ilâç diye verilen şeyi reddetmiştir. Yoksa birçok haberlerde vârid olduğu üzere tedâvîyi emretmiş ve bi'n-nefs iltizâm eylemiştir. Bu vâkıada Resûl-i Ekrem ilâç diye verilen şeyin ne olduğunu ve kimin sağlık verdiğini sormuştu. Âile halkının da ûd-i hindî ile birkaç damla zeytinyağı olduğunu ve

Esmâ' Bint-i Umeys'in ta'rîf ettiğini ve zâtü'l-cenb için iyi olduğunu söylemeleri üzerine Resûl-i Ekrem: Hastalığın zâtü'l-cenb olmadığını ve bunun bir daha ağzına konulmamasını tenbîh etmişti. Fakat âile halkı bu tenbîhe rağmen Resûlullâh'ın dalgınlığından istifâde ederek tekrarlamaları üzerine ayıldığında bu def'a artık işlenilen cürmün misliyle cezâsı olmak üzere bütün ev halkının Peygamber'in gözü önünde bu ilâçtan almalarını emretti. Ve bu emir istisnâsız infâz edildi. Hem o derecede ki, Resûlullâh'ın kadınlarından Meymûne *radiya'llāhu anhâ* oruçlu iken bu mutlak emri o da yerine getirerek orucunu bozmuştu.

Resûl-i Ekrem'in hastalığı hummâ idi. Ve kendisini yukarıda gördüğümüz vechile soğuk su ile tedâvî ederek hafifliyordu. Zamânımız tabâbetinin de tatbîk ettiği yegâne tedâvî şekli de bundan ibârettir.

1670. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا ثَقُلَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ يَتَغَشَّاهُ فَقَالَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا وَا كَرْبَ أَبَاهْ فَقَالَ لَهَا لَيْسَ عَلَى أَبِيكَ كَرْبٌ بَعْدَ ٱلْيَوْمِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (in hastalığı vefâtı günü zevâle doğru çok ağırlaştı). Ağırlaşınca (sık sık) bayılmağa başladı. Bundan müteessir olan Hazret-i Fâtıma: Vay babamın ıztırâbına di (ye ağlamağa başladı). Resûl-i Ekrem Kızım! Bugünden sonra babanın üzerinde hiç ıztırab kalmıyacaktır di (ye tesellî et)ti.

İZÂHI

Enes İbn-i Mâlik'in bu hadîsinin *Buhârî* metninde alt tarafı da vardır. Ve meâli şöyledir: Enes İbn-i Mâlik der ki: Resûl-i Ekrem vefât edince Hazret-i Fâtıma: Ey Rabbin, da'vetine icâbet

eden babam, ey Cennetü'l-Firdevs'de makāmı olan babam, ey Cibrîl'e ölümünü haber verdiğimiz babam! diye hüzün ve teessürünü izhâr etmiştir[1] ve Hatemü'l-Enbiyâ defnolunduktan sonra da Enes İbn-i Mâlik'e hitâb ederek: Ey Enes! Derîn bir muhabbetle sevdiniz (o gül-gûn vücûdunu tozdan esirgediniz) Resûlullāh *sal-la'llāhu aleyhi ve sellem*'in üstüne toprak saçmağa gönlünüz nasıl râzı oldu? diye bir hüzün ve keder sorgusunda bulunmuş ve fakat Enes teeddüben bir cevâb vermemiş. Bununla berâber lisân-ı hâl ile: Hayır, yâ Fâtıma! Gönlümüz hiç râzı olmadı. Fakat biz, Resûlullāh'ın emrine imtisâl ile cebr-i nefsederek bu işi gördük, demiştir.

Buhârî şârihlerinin ihtarlarına göre Hazret-i Fâtıma'nın (و اكرب اباه = *Vay babamın ıztırâbına!*) diye ağlaması ve emsâli teellümü şer'a münâfî olan mâtem çığlığı değildir. Tabiî olan bir hüzün ve teessür nevhasıdır. Resûl-i Ekrem'in Fâtıma'yı men' etmeyip: "*Kızım bugünden sonra babanın hiç ıztırâbı kalmıyacaktır!*" diye cevab vermesi bunun delîlidir. [Bu eserimizin dördüncü cildinin 386, 387 (İkinci baskı: 305, 306) inci sayfalarına bakınız!].

Sahîh rivâyete göre Hazret-i Fâtıma Resûlullāh'ın vefâtından sonra altı ay yaşamıştır. Ve bu müddet içinde bir kere güldüğü görülmemiştir. Dâimâ kendisini mâtem-engîz sânîhâtı edebiye ile avutmuştur. Şârih Kastalânî'nin nakline göre şu beyitler de Cenâb-ı Fâtıma mersiyesi cümlesindendir.

اغبر آفاق السماء و كورت   شمس النهار و اظلم العصران
و الارض من بعد النبى كئيبة   اسفا عليه كثيرة الرجفان
فليبكه شرق البلاد و غربها   ولتبكه مضر وكل يمان

TÜRKÇESİ: O gün, gök-yüzünün ufukları bozardı, Gün ortasında güneşin ziyâsı köreldi, asr-ı evvel ve sânî zamânında kâinâtı zulmet içinde bıraktı. Peygamber'in vefâtından sonra küre-i arz ona teessüründen ve şiddetli ıztırâbından bir kum yığını oldu. Artık şimdi şarkın,

[1] Bu tercememizin Arabca aslı vefât-ı Peygamberî üzerine Fâtımatü'z-Zehrâ'nın sânihât-ı edebiyyesinden — îmânlı gönülleri sızlatan ve gözlerinden seylâbe-i hüzün ve mâtem akıtan — en yüksek bir şiir örneğidir. Ve şöyledir: (يا ابتاه ! اجاب ربا دعاه ، يا ابتاه ! من جنة الفردوس مأواه ، يا ابتاه ! الى جبريل ننعاه) [*Sahîh-i Buhârî*'nin Yûnîniyye nüshasından naklolundu].

garbın şehirleri ona ağlasın! Mudar ve Yemen'in bütün kabîleleri mâtem tutsun!

Şu da Hazret-i Fâtıma'nın bir mersiyesinin şâheser bir beyti olarak meşhurdu:

صبت على مصائب لو انها صبت على الايام صرن لياليا

Türkçesi: Üzerime öyle musîbetler döküldü ki, bu musîbetler gündüzler üzerine dökülseydi nurlu gündüzler simsiyah gece olurdu.

Resûl-i Ekrem'in Vefâtının Ashâb Üzerinde Te'siri ve Ebû Bekir'in Metânet ve Basireti: Resûl-i Ekrem'in vefâtı haberi Ashâb'ı üzerinde derîn bir teessür uyandırmıştı. Zevcât-ı Tâhirât'ın ve bütün hânedân-ı Nübüvvetin enîn-i teessürâtı herkesi bütün bütün şaşırtmıştı. Bu arada bir de münâfıkların: Muhammed hak Peygamber olsaydı ölmezdi, gibi küstahca sözleri Hazret-i Ömer gibi metîn bir zâtı bile son derece asabîleştirmişti. Ve kılıcını çekerek: Her kim Muhammed öldü derse boynunu vururum, diyordu. Bu arada i'tidâl ve metânetini muhâfaza eden yalnız Ebû Bekr *radiya'llâhu anh* bulunuyordu. Müellif Buhârî bu bâbında Ebû Bekr'in bu sıradaki metanetini şöyle rivâyet ediyor:

Hazret-i Âişe der ki: Resûlullâh'ın irtihâli üzerine Ebû Bekr Sunh köyündeki[1] meskeninden atına binerek Medîne'ye ve mescide geldi. (Mesciddeki halkın kalabalığına bakmıyarak ve) kimseye birşey söylemeden doğru Âişe odasına girdi. Hemen Resûlullâh'a yaklaştı Resûlullâh'ın yüzü bir bürde-i yemânî ile örtülü idi. Yüzünden örtüyü kaldırdı. Nübüvvet güneşinin üstüne kapandı. Ve (iki gözünün arasını hürmetle) öpüp ağladı. Sonra: "*Yâ Resûla'llâh babam, anam sana kurban olsun! Vallâhi Cenâb-ı Hak senin üzerinde iki ölüm birleştirmeyecektir. Mukadder olan bu ölüm geçidini ise geçirmiş bulunuyorsun!*" dedi.

[1] Medîne civarında Avâlî denilen bir takım köyler vardı. Mescid-i Nebevî'ye bir mil mesâfede bulunan Sunh köyü de bu avâlîden birisi idi.

İbn-i Abbâs *(radiya'llâhu anh)* der ki: Ebû Bekr Resûlullâh'ı ziyâretten çıktı. Ömer İbn-i Hattâb ise halka: Resûlullâh ölmedi, diyordu. Ebû Bekr: Yâ Ömer oturunuz, dedi. Fakat Ömer oturmuyordu. Ebû Bekr hemen minbere çıktı. Halk Ömer'i bırakarak Ebû Bekr'i dinlemeğe toplandılar. Ebû Bekr Allâh'a hamd ü senâdan sonra şöyle dedi: Sizden her kim Muhammed *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e perestiş ediyorsa, iyi bilsin ki, Muhammed öldü. Her kim de Allâh'a ibâdet ediyorsa, iyi bilsin ki, Allah hay'dır, ölmekten münezzehtir. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Mübîn'de: "*Muhammed ancak bır Peygamberdir. Ondan önce nice Peygamberler geldi. Eğer o ölürse, yâhud öldürülürse geri mi döneceksiniz? Her kim geri dönerse Allâh'a hiç bir suretle zarar vermez. Allah ise (islâm ni'metine) şükredenlere mükâfat verecektir*" buyurmuştur.[1]

İbn-i Abbâs der ki: Ashâb'ı, o derece şaşkınlık istîlâ etmişti ki, bu âyeti Ebû Bekr okuyana kadar Allâh'ın bu âyet'i inzâl ettiğini sanki bilmiyorlardı da bütün cemâat Ebû Bekr'den öğrenmişlerdi. Ve her işiten Sahâbî bu âyeti okumağa başlamıştı. Buhârî'nin Saîd İbn-i Müseyyeb'den rivâyetine göre Hazret-i Ömer o günkü hâlini şöyle anlatmıştır: Vallâhi Ebû Bekr Âl-i İmrân âyetini okuyuncaya kadar Peygamber'in vefâtı hakkında kanâatim yoktu. Onun okuduğunu işidince dehşet içinde kaldım. Ayaklarım beni tutmaz olmuştu. Nihâyet Ebû Bekr'in: • (انك ميت وانهم ميتون = *Habîbim tabîî sen öleceksin, onlar da ölecek)* âyetini okuduğunu işitince, artık Resûlullâh'ın öldüğüne kanâat getirerek bulunduğum yere düştüm.

Şârih Kastalânî'nin *Uyûnu'l-Eser* gibi Sîret müellefâtından nakline göre Resûl-i Ekrem'in vefâtı üzerine Üsâme'nin

---

[1] وما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل أفان مات او قتل انقلبتم على اعقابكم ومن ينقلب على عقبيه فلن يضر الله شيأ و سيجزى الله الشاكرين [سورة آل عمران : ١٤٤].

• Sûre 39 (Zümer), âyet: 30.

anası Ümmü Eymen ordu karargâhına birisini göndererek bu kara haberi bildirmişti. Üsâme, Hazret-i Ömer ve Ebû Ubeyde ile berâber geldikleri gibi onları tâ'kîben ordunun kuvây-ı külliyesi de Cürüf'den Medîne'ye geldi ve baş komutanlık sancağı Alemdâr Büreyde eliyle getirilip Hâne-i Saâdet'in önüne dikildi. Bu da Medîne içinde büyük bir teessür uyandırdı. Çünkü bu sancağı Resûl-i Ekrem kendi eliyle hazırlamıştı. Ve kendi eliyle Üsâme'ye vermişti. Verirken de: Üsâme bu bayrağı al, Allah adıyla gazâ et, Allāh'a küfredenlerle vuruş baban Zeyd'in şehîd olduğu illere git, seni bu orduya komutan yaptım, buyurmuştu. Bu cihetle Resûl-i Ekrem'in hicretinde meserret içinde çalkanan Medîne bu gün hüzün ve mâtem içinde kalmıştı. Ordu sancağı, Ebû Bekr'e bîat olununcaya kadar Hâne-i Saâdet önünde dikili kaldı. Sonra Halîfe Ebû Bekr tarafından Üsâme'nin evinin önüne gönderilip ordu hareket edene kadar orada bulundu. Bu cihetle Üsâme ordusunu târihçiler Resûlullāh'ın, son, Ebû Bekr'in ilk techîz ettiği ordu olmak üzere kaydederler. Bu ordu büyük bir zaferle dönüp geldiğinde bizzat halîfe tarafından Muhâcirîn ve Ensâr'dan mürekkeb bir cemm-i gafîr ile berâber karşılandı.

1671. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُوُفِّىَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَ سِتِّينَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in atmış üç yaşını tamamlayarak vefât ettiği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Müellif Buhârî'nin bu hadîsden önce bu bâba ve bu mevzûa dâir Hazret-i Âişe ile İbn-i Abbâs'dan da müşterek bir rivâyeti vardır. Bu rivâyette de Resûl-i Ekrem Mekke'de — kendisine Kur'an nâzil olarak — on yıl, Medîne'de de on yıl meksetti (eğlendi) denilmiştir ki, bu da mevzûumuz olan hadîsi te'yîd etmektedir. Çünkü Resûlullāh 40 yaşında ba's olunduğuna [Bkz. C: 9, H: 1448] ve üç senelik fâsıla-i vahy müddeti de Mekke'deki on sene ikāmetine ilâve olunduğuna göre Medîne'deki on senelik hayâtiyle berâber 63 sayı doldurulmuş bulunur. Bu cihetle ulemânın cumhûru, 63 sayısında ittifâk etmişlerdir. Sâîd İbn-i Müseyyeb, Mücâhid, Şa'bî gibi en büyük Tâbiî âlimleri kesin olarak bu sayıyı iltizâm etmişler ve 65 yaş olmak üzere İbn-i Abbâs'dan gelen rivâyete iltifât etmemişlerdir. Ahmed İbn-i Hanbel de bu sayının en sağlam rivâyete müstenid olduğunu söylemiştir [Bkz. C: 9, H: 1447].

Resûl-i Ekrem'in gazâları: Bundan sonra Buhârî Peygamber Efendimiz'in gazâlarına dâir bir bâb açarak şu meâldeki üç hadîsi rivâyet etmiştir: 1) Ebû İshâk Sebîî der ki: Zeyd İbn-i Erkam *radiya'llāhu anh*'a: Resûlullāh ile kaç gazâda bulundun? diye sordum. On yedi! diye cevâb verdi. Resûlullāh bizzat kaç gazâda bulundu? dedim. On dokuz! dedi. 2) Yine Ebû İshâk Sebîî Berâ' İbn-i Âzîb *radiya'llāhu anh*'den de on beş gazâda bulunduğunu rivâyet etmiştir. 3) Büreyde İbn-i Huseyb'den de on altı gazâda Resûlullāh'ın maiyetinde bulunduğu rivâyet olunmuştur.

Resûl-i Ekrem'in gazâları hakkındaki rivâyetler muhteliftir. Bu on dokuz sayısından başka yirmi yediye, kırk küsur sayısına kadar çıkan rivâyetler vardır. İbn-i Sa'd *Tabakāt*'ında bu ihtilâfın sebebi bâzı rivâyetlerdeki isimlerin öbür rivâyetlerde dâhil bulunmasının netîcesi olduğunu bildirdikten sonra diyor ki: Ehl-i rivâyetin bize bildirdiği ve bizzat Resûl-i Ekrem'in iştirâk ettiği gazâlar yirmi yedidir, techîz edip gönderdiği seriyyeler de kırk yedidir. Resûl-i Ekrem'in bizzat iştirâk ettiği gazâlarda harb ve kıtâle iştirâk etmiştir ki şunlardır: Bedir, Uhud, Müreysî', Handek, Kurayza, Hayber, Feth-i Mekke, Huneyn, Tâif gazâlarıdır.

Ebû Bekr'in halîfe intihâb olunması: Buhârî'nin Ebû Bekr'in menâkıbı hakkındaki bâbında Hazret-i Âişe'den rivâyetine göre Hazret-i Ebû Bekr Mescid-i Saâdet'teki hutbesini bitirip

Ashâb'ın heyecânını teskîn ettikten sonra bir de duymuştu ki Ensâr Benî Sâid'e sakîfesinde (sofasında) [Bkz. C: 7, S: 552-555 (İkinci Baskı: 406-409)] Sa'd İbn-i Ubâde'nin başına toplanarak: Biz (Ensâr) dan bir emîr, siz (Muhâcirler) den de bir emîr nasbolunmalıdır! diyorlardı. Bunun üzerine Ebû Bekr, Ömer'le Ebû Ubeyde'yi yanına alarak Benî Sâid'e sofasına gitti. Îrâd ettiği belîğ bir hutbesinde: Artık Arab'ın kadîm bedeviyet hayâtı ve her kabîlenin bir emîr ile idâresi zamânı geçtiğini ve müslümanların İslâm medeniyetine göre yalnız bir devlet reîsinin idâresi altında toplanmaları zarûrî olduğunu îzâh ettikten sonra: Bizden emîr, sizden vezîr olur, dedi. Ve Ömer'le Ebû Ubeyde'yi göstererek: İşte bunlardan birisine bîat ediniz, dedi. Bunun üzerine Hazret-i Ömer: Yâ Ebâ Bekr bu işe sen hepimizden lâyıksın, diye Ebû Bekr'e bîat etti. Bunu da umûmî bîat ta'kîb etti [Bkz. C: 7, S: 552-555 (İkinci baskı: 406-409)].

RESÛL-İ EKREM'İN TECHÎZ VE TEKFÎNİ: Resûl-i Ekrem'in techîz ve tekfîni salı günü icrâ edildi. Bu mühim vazîfe Resûl-i Ekrem'in en yakın akrabâsı tarafından îfâ olundu: Alî İbn-i Ebî Tâlib, Abbâs İbn-i Abdul-muttalib, Fazl İbn-i Abbâs, Kusem İbn-i Abbâs, Üsâme İbn-i Zeyd, Resûl-i Ekrem'in kölesi Şükran. Resûl-i Ekrem'in bu son hizmetini görmeğe herkes can atıyordu. Bunun için Hazret-i Ali odanın kapısını kapamağa mecbur olmuştu. Yalnız Ensâr'dan ve Bedr mücâhidlerinden Evs İbn-i Havlî Hazret-i Alî'ye: Allah aşkına beni içeri alınız, demesi üzerine Ensâr nâmına bu ihtiyâr mücâhid de gasl esnâsında hazır bulundu. Gasle iştirâk etmedi [*Sîyreti İbn-i Hişâm*].

Resûl-i Ekrem'in rûhu mübâreki içinde pervâz eden kaftanı ve izârı soyuldu [Bkz. C: 8, H: 1290]. Gasle başlarken Hâtemü'l-Enbiyâ'nın mübârek vücûdu bir sedir üstüne konuldu. Gasli bizzat Hazret-i Alî, Peygamber'in mübârek cesedini bağrına basarak îfâ etti. Abbâs ile oğulları Fazl ile Kusem Peygamber'in cesedini bir taraftan öbür tarafa çevirmek vazîfesini görmüşler, Üsâme ile Şükran da su dökmüşlerdi. Hazret-i Âişe'den rivâyete göre esnây-i gasilde Resûlullâhın gömleği çıkarılmayıp onun üstünden oğulmuş ve bu sûretle Hazret-i Âlî'nin eli vücûdu saâdete dokunmamıştır. Sâir cenâzelerde görülen şeylerden onda hiçbir eser görülmemiştir. Ve Hazret-i Alî: Hayâtında da pâksin, memâtında da pâksin, diyerek gasletti [*Sîyreti İbn-i Hişâm*].

Gasl tamam olduktan sonra üç parça pamuklu kumaş içine kefinlendi [Dördüncü cild. Cenâze bahsine bkz.]. Gasl tamamlandıktan ve tekfîn bittikten sonra Resûl-i Ekrem sedir üstünde olduğu halde evvelâ erkekler, sonra kadınlar ve kadınlar bittikten sonra da çocuklar münferiden namaz kıldılar ve kimse imâmet etmedi. Âişe odası küçük olduğundan, namaz kılınması gece yarısına kadar devâm etmiştir.

Resûl-i Ekrem'in nereye defnolunacağı hakkında müteaddid fikirler dermeyân edilmiş ise de nihâyet Hazret-i Ebû Bekr Resûl-i Ekrem'in: "*Bir peygamberin rûhunu Allâhu Teâlâ o peygamberin defnolunmasını istediği yerde kabzeder*" buyurduğunu rivâyet ederek Hazret-i Âişe odasında, üstünde vefât ettiği döşeğin bulunduğu yere defnolunmasını emretti. Bu emir üzerine Ensâr'dan Ebû Talha tarafından oraya bir lâhid kazıldı. Çarşamba gecesi gece yarısında defnolundu. Hazret-i Âişe'den gelen rivâyete göre: Biz Resûlullâh'ın defnolunduğundan Çarşamba gecesi nısfü'l-leylde kürek sesleri duyarak haberdâr olduk, demiştir [Kabr-i Saâdet hakkında: Bkz. C: 4, H: 683].

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ تَفْسِيرِ الْقُرْاٰنِ

BU KİTÂB KUR'ÂN-I KERİM'İN TEFSİRİNE DÂİR HADÎS-İ ŞERİFLERİ MUHTEVÎDİR

Buhârî râvîlerinden Ebû Zerr-i Herevî Besmele-i şerîfe ile unvânı bu şekilde rivâyet etmiş, müellif Zebîdî merhûm da bu rivâyeti ihtiyâr eylemiştir. *Buhârî*'nin öbür râvîleri ise önce unvânı, sonra Besmeleyi rivâyet etmişlerdir. Yûnîniyye nüshasına göre basılan *Buhârî* nüshaları da Cumhûrun bu rivâyetine müsteniddir. Okuyucularımızın iki rivâyet farkına bakarak bu ihtilâfın bir yanlışlık eseri olduğunu sanmamalarını bildiririz.

Tefsîr-i Kur'ân terkibinde *Kur'an* lâfzı lûgaten toplamak ma'nâsına masdardır. Sonra Hâtemü'l-Enbiyâ Efendimize gönderilen Kitâb-ı Mübîn'e — birçok sûreleri, emirleri, nehiyleri ihtivâ ettiği için — alem olmuştur. *Kur'an* aynı zamanda okumak mâ'nâsınadır. Ancak burada mutlak sûrette okumak değil, bu İlâhî kitâbın harflerine âid edâsını ve nazmının, ma'nâsının hakkını vererek okunması matlûbdur. Müzzemmil sûresinin 4 üncü âyetinde: (ورتل القرآن ترتيلا = *Habîbim Kur'ân'ı tertîl ile ağır ağır oku!*) diye emir buyurulmuştur. Usûl-i fıkıh ulemâsı *Kur'ân*'ı şöyle ta'rîf etmişlerdir: Kur'ân, Allāh Teâlâ tarafından Peygamberimiz *salla'llāhu aleyhi ve*

sellem'e gönderilen ve Peygamberimiz'den bize tevâtüren[1] naklolunagelen Kitâb-ı İlâhî'dir.

TEFSÎR: Lûgaten beyân demektir ki, söyliyenin merâmını dinliyene ızhâr etmekten ibârettir. İlmî ıstılāha göre tefsîr, Kur'ân'ın nazım ve lâfzının delâlet ettiği ma'nâdaki örtülüğü kaldırarak murâd-ı İlâhî'yi iyice açmaktır. Kur'ân-ı Kerîm'in her lâfzının ma'nâya ve şâriin maksadına delâleti zâhir değildir. Her edebî ifâdede olduğu gibi Kur'ân'ın nazmında da ma'nâya ve şâriin maksadına delâlati cihetiyle hafî, müşkil, mücmel olanları da vardır. Bu nevî' Kur'an kelimelerinin işkâlini izâle ve icmâlini tafsîle lüzum ve ihtiyâç vardı. Bunlardan lisânî kâidelere göre îzâh edilebilenler bulunduğu gibi şâriin beyânına muhtaç olanlar da bulunuyordu. Müellif Buhârî'nin unvânındaki Tefsîr ile kasdolunan tefsîr Peygamber Efendimiz'in bizzat beyân ve îzâh buyurdukları tefsîrlerle Ashâb ve Tâbiî ulemâsından naklolunan haberlerdir ki, bu nevi' tefsîrlere: *(Bi'r-rivâye Tefsîr)* adı verilmiştir. Kavâd-i lisâniye ile îzâh edilen nev'ine de: *(Bi'd-dirâye Tefsîr)* denilmiştir ki, tefsîrin bu nev'i mevzûumuzda bizzat dâhil değildir. Bu ikinci nev'e (te'vil) de denilerek (tefsîr) ta'bîri rivâyete tahsîs edilmiştir. Ebû Mansûr Mâtürîdî *(Te'vîlât)*ında tefsîr ile te'vîl arasındaki farka şöyle işâret etmiştir: Tefsîrde Allāhu Teâlâ şu lâfızdan şu hükmü, şu ma'nâyı murât etmiştir, diye kat'iyyetle hüküm vardır. Bu cihetle tefsîr kat'î bir delîle ve şâriin beyânına tevakkuf eder. Böyle kat'î delîle istinâd etmezse, rey ile tefsîr olur ki, şer'an menhîdir Te'vîl ise lâfızdan murâd-ı İlâhî'yi beyân da kat'iyyet bulunmıyarak lâfzın ihtimallerinden birisini tercîhten ibârettir.

---

1 İslâmî ilimlere göre tevâtür, bir cemâat tarafından rivâyet olunan haberdir ki, o cemâatin yalan bir haber hakkında söz birliği ederek nakletmiş olmaları âdetâ tasavvur olunmaz derecede muhal olur. Bu cihetle intikād ulemâsına göre tevâtür, târihî vâkıayı riyâzî kat'iyyet derecesine yükselten bir beyyinedir, bir delildir.

BESMELE'NİN TEFSÎRİ: Besmele-i şerîfenin Fâtihâ'dan bir cüz' ve bir âyet olduğunu kabûl edenlere göre Besmele Kur'ân'ın ilk âyeti olduğu için müellif Buhârî Kur'ân tefsîrine Besmele-i şerîfe ile başlayarak *Rahmân* ile *Rahîm*'in rahmet masdarından alınmış iki isim olduklarını bildiriyor. Fakat Vâcib Teâlâ'nın asıl Zât ismi olan ve bu ikisinden önce bulunan *Allah* İsm-i Celâl'i hakkında sükût ediyor. Rivâyet ilminin alemdârı olan Buhârî, Rabbimizin zâtını idrâk ve ihâtadan âciz olan vâsıta-i ma'rifetimizin, mübârek isminin mâhiyetini ta'yîn husûsunda da mütehayyir olduğuna kanâât ederek sükût etmiş ve lisân âlimlerinin bu kelime hakkındaki sözlerinden hiç birisine işâret etmemiştir. Allāhu Teâlâ'nın zâtını idrâkten acz ile hâsıl olan sükût, nasıl en derîn bir idrâk iş'âr ederse, mübârek ism-i hâssının mâhiyetini anlamaktan âciz kalarak sükût etmek de Kemâl-i belâgatle derîn bir hayranlık ifâde eder. Bu cihetle ulemânın Cumhûruna göre Allah ism-i şerîfi ne müştaktır, ne de menkūldur. Belki doğrudan doğruya Vâcib Teâlâ'nın zâtına alem olmuştur. Halîl İbn-ı Ahmed Sîbeveyh gibi en büyük nahiv ve lûgat âlimleriyle Ebû Hayyân, Râzî gibi müfessirler ve birçok usûl-ü fıkıh ve hukūk-u İslâmiye âlimleri Allah ism-i şerîfinin Vâcibü'l-Vücud'a alem olduğunu müdâfaa ederek Zât-ı Bârî gibi Allah isminin de bütün esmâ' ve sıfât-ı İlâhiyeye mukaddem olduğunu kabûl etmişlerdir. Allah ism-i şerîfi Vâcib Teâlâ'nın zâtına hâs bir adı olup bununla Hak Teâlâ'dan başka hiçbir ma'bûd ve hiçbir mevcûd ne hakîkaten, ne de mecâzen adlanmamıştır. Meryem sûresinin 64 üncü âyetinde: Habîbim! Allāh için bir adaş bilir misin? sûretindeki inkârî bir istifhâm ile böyle bir şeyin târihe geçmediği tesbît buyurulmuştur.

Kur'ân-ı Mübîn, Allāh ismini birçok esmâ-i sıfât ile tavsîf ederek ibâdette ve ülûhiyet havâssında iştirâki redde delâlet eden yegâne bir isim olarak tâ'yîn etmiştir. Bu cihetle

(Lâ ilâhe illâ'llāh) kelimesi ancak Allah ism-i hâssiyle tevhîd ifâde ediyor da Rabbimiz'in öbür isimleriyle tevhîd (Allāh'ı birlemek) sahîh olmuyor.

Müellif Buhârî *Tersîrü-l-Kur'ân* unvanından sonra *(Fâtihatü'l-Kitâb'ın Tefsîri)* başlığıyle de bir bâb açarak bu unvânında da Fâtiha sûresine (ام الكتاب = *Kur'ân'ın Anası)* diye ad verildiğini ve mushaflarda Fâtiha sûresiyle yazıya, namazda da bununla kırâate başlandığı için Ümmü'l-Kitâb denildiğini bildiriyor.

Bundan sonra Buhârî Fâtiha âyetlerinden (مالك يوم الدين) kavl-i şerîfindeki *Dîn* kelimesinin *Cezâ* ma'nâsına olduğunu bildirerek âyetin ma'nâsı: *(Allah cezâ gününün sâhibi)* demek olduğuna işâret ediyor.

1672. عَنْ أَبِي سَعِيدِ بْنِ الْمُعَلَّى قَالَ كُنْتُ أُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ
فَدَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ أُجِبْهُ فَقُلْتُ
يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ أُصَلِّي فَقَالَ أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ
وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ ثُمَّ قَالَ لِي لَأُعَلِّمَنَّكَ سُورَةً هِيَ أَعْظَمُ
السُّوَرِ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي
فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ قُلْتُ لَهُ أَلَمْ تَقُلْ لَأُعَلِّمَنَّكَ سُورَةً هِيَ
أَعْظَمُ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ هِيَ سَبْعُ
الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيتُهُ .

TERCEMESİ

Ebû Saîd İbn-i Muallâ *radiya'llâhü anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Ben bir kere mescidde namaz kılarken Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* beni çağırmıştı. Ben de icâbet edememiştim. (Namazdan sonra vardığımda): Yâ Resûla'llâh namaz kılıyordum (geç icâbet ettim) diye i'tizâr ettim. Bunun üzerine Resûlullâh: Allah (Kur'ân'da): "*Ey mü'minler sizi, Resûlullâh kendinize hayat verecek şeylere da'vet ettiği zaman Allâh'a ve Resûlüne icâbet ediniz!*" buyurmadımı? dedi.[1] Sonra Resûlullâh bana:

— Ey Saîd, sen bu mescidden çıkmazdan önce sana muhakkak bir sûre öğreteceğim ki o, Kur'an'daki sûrelerin (sevâb cihetiyle) en büyüğüdür, buyurdu. Sonra elimi tuttu. Mesciden çıkmak istediği sıra ben:

— Yâ Resûla'llâh! Sana bir sûre öğreteceğim ki o, Kur'an'daki sûrelerin en büyüğüdür, demedin mi? dedim. Resûlullâh:

— O sûre الحمد لله رب العالمين dir ki (namazlarda) tekrâr olunan yedi âyet ve (bana ihsân olunan) Kur'an'dır buyurdu.

İZÂHI

Râvî Ebû Saîd Resûl-i Ekrem'in da'vetine icâbet emrinin namaz hâricine âid olduğunu sanarak namazını tamamlayarak huzûra gelmiş ve i'tizâr etmişti. Resûl-i Ekrem Enfâl sûresi âyetini okuyarak namazdaki musallînin de Resûlullâh'ın da'vetine icâbet etmesi lüzûmunun Resûl-i Ekrem'e âid bir husûsiyet olduğuna işâret etmiştir.

Fâtiha'nın Kur'an sûrelerinin en büyüğü olması sevâb cihetiyledir. Fâtiha'nın sevâbı öbür sûrelerin sevâbından çoktur demek, yoksa bizâtihî Kur'an olmak ve Allah kelâmı bulunmak cihetiyle Kur'ân-ı Kerîm'in sûreleri ve âyetleri arasında fazîlet farkı yoktur. Bu noktaya tercememizde (sevâb cihetiyle) kaydiyle işâret ettik.

---

[1] Bu tercememiz Enfâl Sûresi'nin 24 ncü âyetinin bir parçasıdır.

Bu hadîsin bir mühim noktası da Fâtiha'ya *seb'u'l-mesânî* adının verilmesidir. *Seb,'* yedi sayısının adıdır. Fâtiha da bilittifâk yedi âyettir. Şu kadar ki, Hanefîler Besmele'yi Fâtiha'dan saymamışlar da *en'amte aleyhim*'i bir âyet saymışlardır. Şâfiîler ise bunun aksine Besmele'yi Fâtiha'dan bir âyet saymışlar da *en'amte aleyhim*'i müstakil bir âyet saymamışlardır.

Mesânî mesnânın cem'idir. İki, çift ve mükerrer demektir. Fâtiha'nın kırâati namazın her rek'atinde tekrarlanıp zammolunan sûre ile çiftlendiği için *mesânî* denilmiştir. Hıcr sûresinin 87 inci âyetinde: "*Habîbim, biz sana mükerrer okunup katlanan yedi (âyetli Fâtiha) ile büyük Kur'an verdik*" buyurulmuştur[1].

Seb'u'l-mesânî ile Fâtiha murâd olunduğunda mevzûu bahsimiz olan Ebû Saîd hadîsi nasdır, kuvvetli bir delîldir. Abdullāh İbn-i Abbâs'dan gelen bir rivâyete göre de seb'u'l-mesânî yedi uzun sûredir, denilmiştir ki Bakare, Âl-i İmrân, Nisâ', Mâide, En'âm, A'râf, Yûnus sûreleridir. Bundan başka daha bir takım rivâyetler de vardır. Fakat bunlardan hiç birisi Ebû Saîd hadîsi derecesinde kuvveti hâiz değillerdir.

Bundan sonra Buhârî (غير المغضوب عليهم ولا الضالين) âyetine dâir de bir bâb açarak Ebû Hüreyre'nin şu hadîsini rivâyet ediyor: Resûl-i Ekrem Efendimiz buyurmuş ki: İmâm namazda Fâtiha okurken: (غير المغضوب عليهم ولا الضالين) deyince ey cemâat siz de: Âmin deyiniz! Her kimin âmin demesi, Meleklerin âmin demelerine uyarsa, onun geçmiş günahları mağfiret olunur.

Bu hadîsin iki tarîk ile Ebû Hüreyre'den rivâyeti bu eserin ikinci cildinde 435, 436 numaralarla tercemeleri geçti. İzâhlariyle berâber onlara da bakınız. Buraya kadar müellif Buhârî'nin Fâtiha-i şerîfeye dâir rivâyetlerinden ilhâm alarak Fâtiha'nın bir tercemesini bildireceğiz:

Hamd Allāh'ın, O, âlemleri nizamlayan. Çok esirgeyen, koruyan. Cezâ gününün sâhibi. Allāh'ım yalnız sana ibâdet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Allāh'ım bizi doğru yola hidâyet eyle. O, kendilerine ihsân ettiğin mü'minlerin yoluna. Hışmolunanların değil, sapkınların da değil.

---

1 ولقد آتيناك سبعا من المثاني والقرآن العظيم [سورة الحجر: ٨٧].

BAKARA SÛRESİ ÂYETLERİ

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLAH'IM: *"Ey insanlar sakın Allāh'a — O'nun eşsiz bir Allah olduğunu bilirken — ona benzerler uydurmayınız"* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİ BÂBI.

1673. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الذَّنْبِ أَعْظَمُ عِنْدَ اللّٰهِ قَالَ أَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ قُلْتُ إِنَّ ذٰلِكَ لَعَظِيمٌ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ وَأَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ تَخَافُ أَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ أَنْ تُزَانِيَ حَلِيلَةَ جَارِكَ.

TERCEMESİ

Abdullāh (İbn-i Mesûd) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e: Yâ Resûlâ'llāh! Allah indinde hangi günah en büyüktür? diye sordum. Resûlullāh: Allah seni yarattığı halde Allāh'a benzer bir eş uydurmandır, buyurdu. Ben: Hakîkaten bu, büyük (günah)dır, dedim. Sonra hangi (günah büyüktür)? diye sordum. Resûlullāh: Seninle berâber yemek yemesinden korkarak çocuğunu öldürmendir, buyurdu. Bundan sonra hangisi (büyüktür?) dedim. Resûlullāh Komşunun haliylesiyle zinâlaşmandır buyurdu.

* Âyet: 22.

İZÂHI

Bu îzâhımızda müellif Zebîdî merhûmun Tefsîr-i Kur'ân bahsinde güzel bir üslûb ihtiyâr ettiğini bildireceğiz ki, o da müellifin her hadîsten önce o hadîsin, tefsîriyle ilgili bulunduğu âyet-i kerîmeyi hadîse bir unvân, bir mukaddime olarak zikretmesidir. Buraya kadar geçen bahislerde Zebîdî ihtisâr için — Buhârî'nin bâbların unvânlarında zikrettiği — âyetleri *Tecrîd*'e almamıştı. Tefsîr bahsinde ise bu yolda devâm etmek mümkün olmadığından hadîslerle berâber âyetleri de zikretmeğe mecbûr olmuştur. İhtâra şâyân bir cihet te şudur: Tefsîr bahsinde Buhârî Peygamberimiz'den rivâyet olunan hadîslerden başka Ashâb ve Tâbiîn'den naklolunan bi'r-rivâye tefsîrleri de *Sahîh*'ine almıştı. Zebîdî ise ihtisâr için iltizâm ettiği şerâite göre bunları bırakmakta idi. Buraya kadar biz bunları îzâhlarımızda göstermeğe çalıştık. Fakat Tefsîr bahsinde de bu yolda devâm etmek bizim için de mümkün olmıyacaktır. Çünkü hadîs mevzûundan büsbütün çıkarak tefsîr konusuna geçmiş olacağız. Bu sûretle Tefsîr-i Kur'ân bahsimiz cildler teşkîl edecekti, Artık biz de Zebîdî mesleğinde yürüyerek Ashâb ve Tâbiî tefsîrlerinden pek mühimlerini nakl ile iktifâ edeceğiz.

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ
وَ السَّلْوٰى * .

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLAHÜ TEÂLÂ'NIN: *[Ey Benî İsrâîl üzerinize o* (beyaz) *bulutları gölge yaptık. Ve üzerinize kudret helvası ve bıldırcın indirdik. Onlara: Haydi size rızık verdiğimiz bu temiz ni'metlerden yiyiniz!* (dedik). *Fakat* (nankörlük ettiler). *bu sûretle bize zulmetmediler. Ve lâkin kendilerine zulmettiler].* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

* Âyet: 57.

1674. عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْكَمْأَةُ مِنَ الْمَنِّ وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ.

TERCEMESİ

Saîd İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anh*'ten rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Kızılımtırak beyaz mantar, Kudret helvası* (gibi Allāh'ın külfetsiz ni'metleri) *nev'inden bir rızıktır. Suyu da göz ağrısına şifâdır*" buyurmuştur.

İZÂHI

Yukarıdaki âyet Bakare Sûresi'nin 57 inci âyetinin bir parçasıdır. *Sahîh-i Buhârî* metninde âyetin tamâmı zikrolunduğundan biz de yukarıda âyeti tamâmen terceme ettik. Buhârî *Sahîh*'inde Mücâhid'in: "*Menn, zamkı arabîdir; Selvâ da kuştur*" dediğini rivâyet ediyor. Tîh sahrâsında Benî İsrâîl'e gönderilen rızkın birisi kudret helvası olduğu meşhurdur. İbn-i Abbâs'tan rivâyete göre bu gıdâ ağaçlar üzerine geceleri yağardı. Benî İsrâîl toplayıp yerlerdi. İkrime de: Koyu pekmeze benzetiyor. Süddî ise açıkça Kudret Helvasıdır, demiştir. *Selvâ* hakkında da birçok rivâyetler varsa da meşhur olan, bıldırcındır. *Gamâm* da gamâmenin cem'idir ki, beyaz bulut demektir. Benî İsrâîl'i güneşin harâretinden muhâfaza ederdi. Rivâyete göre hırslı Benî İsrâîl kudret helvasiyle bıldırcın kebabını yemekle kanâat etmeyip bunları saklamağa, biriktirmeğe başlamışlardı. Kendilerine böyle yapmayınız, tâze tâze yiyiniz, denildiği halde dinlemediler. Sonra bu mâide-i semâviye kesildi. Fakr ü sefâlete düştüler.

Hadîs metnindeki (كمأة = *Kem'e*) kelimesinin gerek lâfzının müfred veya cemi' sîygası olduğunda, gerek medlûlünün ta'yîninde pek çok ihtilâf edilmiştir. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre Kem'e kelimesi müfred, Sîbeveyh'e göre de ism-i cemi'dir. Bu kelimenin medlûlünü de en iyi İbn-i Beytâr ta'rîf etmiştir. Müşârün-ileyh *(Câmiu'l-edviye ve'l-ağdiye)* adlı müfredâtında der ki: Kem'e, dalı ve yaprağı olmıyan toparlak bir nebattır. Rengi kırmızımsıdır. Beyaza mâildir. Bahar mevsiminde biter. Çiy ve pişmiş olarak yenir. Suyu en iyi göz ilâcıdır.

Bu îzâhâta göre bizim meşhur mantar dediğimiz nebat olacaktır. Buhârî üstâdım alay müftüsü Ankaralı Şükrü Efendi merhum da bu kelimeyi kırmızımsı beyaz mantar diye taʿrîf etmiş olduğundan biz de bu yolda terceme ettik.

Şimdi îzâha muhtaç bir cihet kalıyor ki, bu mantarın hadîste bildirildiği vechile Kudret helvası nevʿinden olmasıdır. Halbuki Benî İsrâîl'e gönderilen şey mantar fasîlesinden birşey değildi. Bu cihetle hadîs şârihleri bu ikisi arasında münâsebet bulmak için bir takım mütâlâalar dermeyân etmişlerdir. Bizce mantar, ekilmeden ve kul emeği karışmadan hüdâ-yi nâbit vücûde gelen bir niʿmet-i İlâhî olması cihetiyle Benî İsrâîl'e verilen Kudret helvasına benzemekle hadîste Kudret helvası nevʿinden sayılmıştır. Nasıl ki bâzı hadîs şârihleri Menn'i, inʿâm mâʿnâsına hamletmişler ki, bu halde hadîsin mâʿnâsı: Mantar, Allāh'ın külfetsiz verdiği niʿmetlerdendir, demek olur.

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ *

Azîz ve Celîl olan Allahu Teâlâ'nın: *[Habîbim!* (Beni İsrâîl'e şöyle) *dediğimiz zamânı da yâd et: Biz onlara şu şehre* (Beyt-i Makdis'e) *giriniz. Ve niʿmetlerinden dilediğiniz vechile bol bol, çok çok yeyiniz. Ve taʿzîm ile eğilerek* (şehrin) *kapısına giriniz. Ve: "Hıtta = Yâ Rab şânın günah bağışlamaktır!" di* (yerek istiğfâr ed)*iniz ki, hatâlarınızı mağfiret edelim. İyilik edenlere ise elbet daha çok ihsân edeceğiz!]*[1] KAVL-İ ŞERÎFİ BÂBI.

1675. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ قِيلَ لِبَنِي إِسْرَآئِيلَ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّداً

* Âyet: 58.

1 و اذ قلناادخلوا هذه القرية فكلوا منها حيث شئتم رغدا وادخلوا الباب سجدا و قولوا حطة نغفر لكم خطاياكم و سنزيد المحسنين [سورة-البقرة]. رغدا واسع كثير [بخارى] .

وَقُولُوا حِطَّةٌ فَدَخَلُوا يَزْحَفُونَ عَلَى أَسْتَاهِهِمْ فَبَدَّلُوا وَقَالُوا
حِنْطَةٌ حَبَّةٌ فِي شَعَرَةٍ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'ten Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: (Allah tarafından) Benî İsrâîl'e: [Beyt-i Makdis in kapısından eğilerek (tevâzu'la) giriniz ve: "*Hıtta = Yâ Rab Dileğimiz, günahımızı affetmendir*" deyiniz.] denildi de onlar (tersine) kıçları üzere imekliyerek girdiler. Ve (emrolundukları kelimeyi) değiştirip hıtta yerine (istihfâf için) حنطة حبة فى شعرة (mühmel kelimesin)i söylediler.

İZÂHI

Yukarı unvândaki âyet-i kerîme *Sahîh-i Buhârî* metninde tamam zikrolunduğu için tamam terceme ettik. Âyetteki (rağaden) kelimesini de Buhârî'nin tefsîri vechile: (Bol bol, çok çok) diye çevirdik.

Târihin her devrinde hırs ile, hıyânetle tanınmış bir millet olan Yahûdiler vaktiyle Mûsâ peygamberin nübüvveti zamânında da müşârünileyhin teblîğ ettiği her emri tersine telâkki ederek bu şevketli peygambere de türlü müşkülât göstermişler ve her zaman hakla bâtılı karıştırmışlardır. *Kur'an-ı Mübîn*'de en çok bu milletin târihinden bahsolunmuştur. Mevzûumuz olan Bakare Sûresi'nin buradaki âyetlerinde on bir kadar vâkıa bildirilmiştir ki, bunlardan birisi de yukarıdaki âyetle hadîste işâret olunan vâkıadır. Şöyle ki: Senelerdenberi Tîh sahrâsında türlü günahkârlıkla geçirilen bedevî ve serseri hayattan kurtulup medenî bir hayâta ermeleri için Kudüs'e hareketleri emrolunup ancak şehre girerken Beyt-i Makdis'in kapısı önünde dindârâne bir tevâzu' ve huşû ile vaziyet almaları ve kapı önünde *(Hıtta)* diyerek tevbe ve istiğfâr etmeleri de emrolunmuştu. Benî İsrâil bu iki emri de tersine telâkkî ederek tevâzu'la eğilecek yerde kıçın kıçın imekliyerek girmişler ve *(Hıtta)* diye istiğfâr edecek yerde istihzâ ve istihfâf ederek *(Hıntatün habbetün fî şa'aretin)* demişlerdir.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ أَوْ نَنْسَأْهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا *.

Azîz ve Celîl olan Allahu Teâlâ'nın: *[Biz bir âyetten herhangi bir kısmını* (veya tamâmını) *nesheder, yâhud o* (nun hükmünü ve inzâli) *ni te'hîr edersek, ondan daha hayırlısını, yâhud onun benzerini ve dengini getiririz. Ey Peygamberim, bilmez misin ki Allah her şeye her zaman kâdirdir]*[1] kavl-i şerîfinin tefsîri bâbı.

1676. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَقْرَؤُنَا أُبَيٌّ وَأَقْضَانَا عَلِيٌّ وَإِنَّا لَنَدَعُ مِنْ قَوْلِ أُبَيٍّ وَذَاكَ أَنَّ أُبَيًّا يَقُولُ لَا أَدَعُ شَيْئًا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ أَوْ نَنْسَأْهَا.

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Ömer *radiya'llāhu anh* şöyle demiştir: Bizim en düzgün Kur'ân okuyanımız Übey (İbn-i Kâ'b)dır. En isâbetli

---

* Âyet: 106.

1 ما ننسخ من آية او ننسأها نات بخير منها او مثلها. الم تعلم ان الله على كل شئ قدير

Bu âyetin vücûhu kırâat cihetiyle en zengin kelimesi (ننسها = *Nensa'hâ*) dır. (نسا = *Nese'*) den me'hûz olan bu kelimenin kırâati İbn-i Kesîr ve Ebû Amr okuyuşudur. Müellif Buhârî *Sahîh*'inde te'hîr mânasına olan bu kırâati ihtiyâr ettiği için biz de bu sûretle terceme ettik. Elimizdeki Mushaflardaki Âsım kırâati ise (ننسها = *Nünsihâ*)dır (انساء = *insâ*) dan me'hûzdur. Gönüllerden ve hâfızalardan gidermek mâ'nâsınadır. Bu kırâata göre âyetin mâ'nâsı: *(Biz bir âyetten herhangi bir ciheti nesheder, yahud hâfızadan silip unutturursak...)* demek olur.

hüküm verenimiz de Alî (İbn-i Ebî Tâlib) dir. Şüphesiz, biz, Übey İbn-i Kâ'b'ın usûlü kırâat ve edâsından çoğunu unutuyoruz. Bununla berâber Übey: Ben Resûlullâh *sal-la'llāhu aleyhi ve sellem*'den işittiğim hiç birşeyi bırakmam ve unutmam, iddiâsındadır. Halbuki Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ: "*Biz bir âyetten nesheder veya te'hîr edersek...*" buyurmuştur.

İZÂHI

Bu hadîse göre Übey İbn-i Kâ'b Hazretleri Resûl-i Ekrem'den işittiği hiçbir şeyi bırakmıyacağını söyliyerek *Kur'ân*'dan bâzı şeylerin nesholunduğunu kabûl etmiyordu. Bu cihetle Hazret-i Ömer: (ما ننسخ من آية) kavl-i şerîfiyle onu reddediyor. Çünkü bu âyet, Kur'ân'ın bâzı âyetleri hakkında neshin sübûtuna delâlet etmektedir.

Nesih lûgatte değiştirmek ve bir şeyi kaldırıp yerine başka birşey koymaktır. Istılahta nesh-i şerîat ve nesh-i âyet olmak üzere iki sûretle telâkkî olunur. Nesh-i şerîat İslâm'ın kendisinden evvelki şerîatleri neshetmesidir ki, bunda şüphe ve tereddüd yoktur. Nesh-i âyet de bir âyeti okuyarak ibâdet etmek veyâhud âyetten müstefâd olan hükmü şer'î ile amel etmek, yâhut da ikisinin birden yâni hem kırâatla ibâdetin, hem de âyet hükmiyle amelin nihâyet bulduğunu beyândan ibârettir. Bir âyetin müntehâyı kırâati veyâhud müntehâyı hükmü Allāhu Teâlâ'ya ma'lûm idi. Ancak biz onu istimrârlı ve devâmlı sanırken bilâhare nâsih ile karşılaşınca nihâyete erdiğini o vakit biliyoruz. Bu cihetle usul ulemâsı neshi, beyân-ı tebdilden saymışlardır ve bu âyetle istidlâl ederek ulemânın cumhûru neshin cevâzını kabûl etmişlerdir. Bâzıları nesh-i âyeti inkâr ederek neshi yalnız nesh-i şerîate kasretmişlerdir.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ * .

Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ'nın: [*Yine o zâlimler "Allah veled edindi" dediler, hâşâ! Doğrusu göklerde ve yerde ne*

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 116.

varsa hepsi O'nun hepsi ona mutî, (çocuk ihtiyâcından münezzeh) *dir]* KAVL-İ ŞERÎFİ BÂBI.

1677. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ كَذَّبَنِي ابْنُ آدَمَ وَلَمْ يَكُنْ
لَهُ ذٰلِكَ وَشَتَمَنِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذٰلِكَ فَأَمَّا تَكْذِيبُهُ إِيَّايَ فَزَعَمَ
أَنِّي لَا أَقْدِرُ أَنْ أُعِيدَهُ كَمَا كَانَ وَأَمَّا شَتْمُهُ إِيَّايَ فَقَوْلُهُ لِي وَلَدٌ
فَسُبْحَانِي أَنْ أَتَّخِذَ صَاحِبَةً أَوْ وَلَداً .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî-*salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ buyurur ki: (Bâzı) Âdem-oğlu beni yalanlar. Halbuki beni tekzîb etmek ona yakışmazdı. Bâzısı da sebbeder (ülûhiyet sıfatımı tenkîs eder) halbuki bana sebbetmek ona yakışmazdı. Âdem-oğlunun beni tekzîbine gelince: O, (öldükten sonra) benim onu eskisi gibi iâde edip yaratmağa gücüm yetmez sanır. Bana sebbetmesi husûsu da "*Benim oğlum var!*" demesidir. Halbuki ben zevce veya veled edinmekten uzak bulunuyorum.

İZÂHI

Âyetteki ve hadîsteki *veled*, kişinin büyük, küçük, erkek, dişi, bir ve daha fazla çocuğuna denir ki, umûmiyetle çocuk demektir. Bu sûretle çocuk edinmek fânîlerin şiârıdır. Fenâyı, ihtiyâcı mûcib olduğundan âyet-i kerîmede Yehûd ve Nasârâ'nın bu nevi' isnâd ve iddiâlarından Cenâb-ı Hak tenzîh buyurulmuştur. Kur'ân-ı Mübîn'in müteaddid âyetlerinde bildirildiği üzere Yehûdîler: (Uzeyir peygamber,

Allāh'ın oğludur) demişlerdi. Hıristiyanlar da: (Mesîh Îsâ, Allāh'ın oğludur) iddiâsında bulundular. Arab müşrikleri de: (Melekler Allāh'ın kızlarıdır) diyorlardı. Onların bütün bu isnâd ve iddiâlarını red ve Cenâb-ı Hakk'ı tenzîh için unvânımızda terceme ettiğimiz âyet-i kerîme nâzil olmuştur. [9 uncu cildde geçen 1318 numaralı Ebû Hüreyre hadîsine de bakınız!] ve [Bu eserimizin sonunda gelecek olan 2178 rakamlı Hazret-i Âişe hâdisini de okuyunuz!].

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَاتَّخِذُوا مِن مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى *.

Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ'nın: *[(Ey Muhammed ümmeti) Makām-ı İbrâhim'den de bir namazgâh ittihâz ediniz!]* mealindeki kavl-i şerîfi bâbı.

1678. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَافَقْتُ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي ثَلَاثٍ أَوْ وَافَقَنِي رَبِّي فِي ثَلَاثٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ لَوِ اتَّخَذْتَ مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ يَدْخُلُ عَلَيْكَ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ فَلَوْ أَمَرْتَ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ بِالْحِجَابِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ آيَةَ الْحِجَابِ قَالَ وَبَلَغَنِي مُعَاتَبَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْضَ نِسَائِهِ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِنَّ فَقُلْتُ إِنِ انْتَهَيْتُنَّ أَوْ لَيُبَدِّلَنَّ اللّٰهُ رَسُولَهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرًا مِنْكُنَّ حَتَّى أَتَيْتُ إِحْدَى نِسَائِهِ قَالَتْ يَا عُمَرُ أَمَا فِي رَسُولِ

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 125.

ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَعِظُ نِسَآئَهُ حَتَّى تَعِظَهُنَّ أَنْتَ
فَأَنْزَلَ ٱللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجاً
خَيْراً مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ أَلْآيَةَ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'ten Ömer *radiya'llāhu anh*'in şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Üç şey (hakkındaki dileğim), Allah (ın vahyin) e tesâdüf etti. Yâhud Rabbim (in vahyi) ben (im dileğim) e muvâfık oldu[1]: 1) Yâ Resûla'llāh Makām-ı İbrâhim'i namazgâh ittihâz etseniz, dedim. (Bunun üzerine: و اتخذوا من مقام ابراهيم مصلى âyeti nâzil oldu) 2) Yine ben: Yâ Resûla'llāh huzûrunuza (maslahat îcâbı) sâlih, fâsik kimseler giriyor. (Kadınlarla görüşüyorlar). Ümmehât-ı Mü'-minîn'e (= mü'minlerin anaları olan kadınlarınıza) örtünmelerini emretseniz, dedim. Bunun üzerine de Allah hicâb âyetini gönderdi[2]. 3) Ömer der ki: Bir kere de Resûlullāh'ın (kıskançlık gösteren) bâzı kadınlarına darıldığını duymuştum. Bunun üzerine onların yanına giderek: Kadınlar! Ya (bu hırçınlığa) nihâyet verirsiniz, yâhud iyi biliniz ki Allah, sizin yerinize Peygamber'ine sizden daha hayırlı kadınlar verir, dedim. Nihâyet Peygamber'in kadınlarından birisinin (Ümm-i Seleme'nin) yanına varmıştım. Kadın bana: Ey Ömer!

---

[1] Böyle iki vecihle rivâyet, râvînin şübhesinden ve Hazret-i Ömer'in bunlardan hangisini söylediğini kestirememesinden neş'et etmiş bir tereddüddür. Buhârî'nin Kitâbü's-Salât'taki rivâyet tarîkında birinci sûrete göre tereddüdsüz: (وافقت ربى) sûretinde rivâyet olunmuştur ki: Arzum Rabbimin vahyine rastgeldi, demektir.

[2] Hicâb, örtmek demektir. Şerîatte kadınların erkeklere karşı vech-i ma'rûf ve meşrû' üzere örtünmeleridir ki, tesettür tâbir olunur. Hicâb âyeti Ahzâb Sûresi'nin 59 uncu âyetidir kı, meâli şöyledir: *[Ey aziz Peygamber! Kadınlarına, kızlarına ve bütün mü'minlerin kadınlarına söyle: Dış libâslarından üzerlerindeki* (câr, manto gibi) *cilbâblar* (ının giyimler)*ine ihtimâm etsinler!]*.

Resûlullāh kadınlarına öğüt veremez mi ki, sen onlara va'zetmeğe kalkışıyorsun? Öğüt vermeğe ne selâhiyetin var ki, burada bize akıl hocalığı ediyorsun? demişti. Bunun üzerine de Azîz ve Celîl olan Allah: (Ey kadınlar! Şâyet sizi Peygamber boşarsa onun Rabb'i gerektir ki Peygamber'ine sizlerden daha hayırlı öyle zevceler verir ki, onlar müslim mü'-min, itâatli, tevbekâr, ibâdetli, oruçlu, dul, bâkir kadınlardır) meâlindeki âyet-i kerîmeyi gönderdi.

ÎZÂHI

Tercememizde kavis içinde görülen uzunca ziyâdeler bu hadîsin Kitâbü's-Salât'ın Kıble bahsindeki rivâyet tarîkından alınarak gösterilmiştir. Bu hadîsin kuvvet ve sıhhatini hâizdir. Unvânımızdaki: (Makām-ı İbrâhîm'den namazgâh ittihâz ediniz!) emrindeki *Makâm-ı İbrâhîm*, Hazret-i İbrâhim'in Kâbe'yi binâ ederken iskele olarak kullandığı, yâhud nâsı hacca da'vet ederken üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerdir. Hâlâ Makām-ı İbrâhîm diye anılır ki, iki rek'at tavâf namâzının kılındığı yerdir. Rivâyete göre Resûl-i Ekrem Hazret-i Ömer'in elini tutarak: Burası Makām-ı İbrâhîm'-dir, buyurmuş. O da: Burasını namazgâh ittihâz etseniz olmaz mı? demiş. Resûl-i Ekrem de: Öyle bir şey ile emrolunmadım, buyurmuş. Fakat gün batmadan bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur. Câbir'-den gelen bir rivâyete göre Resûl-i Ekrem tavâf ettikten sonra Makām-ı İbrâhîm'e gelerek bunun arkasında iki rek'at namaz kılmış ve bu âyeti okumuştur. Bu cihetle İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, tavâf namazı vâcibdir. İmâm-ı Şâfiî'nin iki ictihâdından birisi de böyledir, diğer kavle göre mendubdur [Envârü't-Tenzîl].

Hazret-i Ömer'in hicâb âyeti hakkındaki muvâfakatine gelince: Bu âyet, Katâde'ye göre Hicret'in beşinci yılında nâzil oldu. Ebû Ubeyde Ma'mer üçüncü, İbn-i Sa'd de dördüncü sene Zilka'de ayında nâzil olduğunu bildirmişlerdir. Kurtubî'nin beyânına göre bu târihe kadar Resûl-i Ekrem Arablar arasında sürüp gelen hicâbsız âdete ilişmemişti. Kadınların mestûre hayatlarının daha fazîletli olduğu Resûl-i Ekrem'ce de ma'lûm idi. Bununla berâber vahiy gelmesine intizâr ediyordu. Hazret-i Ömer'in

bu husustaki mürâcaatine muvâfakat buyurmamaları bu intizârdan dolayı idi. Nihâyet Zeyneb Bint-i Cahş'in velîme cemiyetinde yemekten sonra da'vetlilerden bir kısmı gitmemişlerdi. Resûl-i Ekrem sıkılıp dışarı çıktığı ve tekrâr içeri girdiği halde bu da onlar için medâr-ı intibâh olmamıştı. Bir türlü gitmiyorlardı. Bunun üzerine Hicâb âyeti nâzil oldu. Sonra böyle duygusuz hareket edenlere Ahzâb Sûresi'nin 53 üncü âyetiyle de şöyle bir âdâb-ı muâşeret dersi öğretildi: *"Ey îmân edenler! Vaktine bakmıyarak, yemeğe izin verilmeden sakın Peygamber'in odalarına girmeyiniz! Lâkin da'vet olunduğunuz zaman giriniz. Fakat yemek yediğiniz vakit de hemen dağılınız! Ey mü'minler, siz söz, sohbet için de izinsiz girmeyiniz! Çünkü o izinsiz, vakitsiz giriş, Peygamber'e ezâ veriyordu. Ve siz* (e evim dar, gelmeyiniz, dağılınız demek) *den sıkılıyordu. Halbuki Allah haktan sakınmaz. Kadınlara bir şey soracağınız* (veye isteyeceğiniz) *zaman da onlara* (görülmelerine mâni') *bir perde arkasından sorup isteyiniz!. Bu yolda hareket hem sizin kalbleriniz için, hem kadınların kalbleri için daha temizdir"* [1].

Bu âyete göre izinsiz gelen kişiye, hâcetten ve ma'rûf zamandan ziyâde oturan münâsebetsiz ziyâretçiye münâsib bir lisân ile izin verilmesi bir hak ahlâkı oluyor. Nûr Sûresi'nin İslâm âdâb-ı muâşeretini ta'lîm eden şu meâldeki 27, 28 inci âyetlerini de okuyalım: *"Ey mü'minler! Kendi evlerinizden başka evlere,* (husûsî odalarınızdan başka odalara) *izin isteyip sâhiblerine selâm vermeden girmeyiniz! Bu istîzân ve selâmınız sizin için hayırlıdır. Umulur ki böyle düşünüp anlarsınız. Eğer onlarda kimse bulamazsanız* (bulunup) *izin verilinceye kadar oralara girmeyiniz! Eğer size: "Dönünüz!" denilirse* (ısrâr etmeyip) *hemen dönünüz! Bu dönüş sizin için temiz* (hareket)*dir. Ve Allah muhakkak ki her fiil ve hareketinizi çok iyi bilir"* [2].

HAZRET-İ ÖMER'İN ÜÇÜNCÜ MUVÂFAKATİ KISSASINI ŞÂRİH AYNÎ ŞÖYLE İZÂH EDİYOR: Rivâyete göre, Resûlullâh her sabah namazdan sonra kadınlarını birer birer ziyâret ederdi. Herkes odasında ne bulunursa onunla ağırlardı. Bir ara Hazret-i Hafsa'ya bir tulum bal hediye edilmişti. Resûlullâh'ın her teşrîfinde bal şerbeti takdîm ederdi. Ve bu sûretle Resûlullâh Hafsa'nın odasında fazlaca kalırdı.

---

1 (يا ايها الذين امنوا لا تدخلوا بيوت النبى الا ان يؤذن لكم الى طعام) الى قوله تعالى (ذلكم اطهر لقلوبكم و قلوبهن).

2 (يا ايها الذين امنوا لا تدخلوا بيوتا غير بيوتكم) الى قوله تعالى (والله بما تعملون عليم).

Bunu merâk eden Hazret-i Âişe, bu fazla tevakkufun sebebi bal şerbeti olduğunu câriyesi vâsıtasiyle anladı. Ve gayrete gelerek hemen Peygamber'in öbür kadınlarını toplayıp mes'eleyi anlatarak şu yolda ta'lîmât verdi: Resûlullāh odalarına gelince: Yâ Resûla'llāh ağzınızda megāfîr kokuyor, diyeceklerdi. Megāfîr, fenâ kokulu bir ağaç zamkı idi. Peygamber bunun kokusunu hiç hoşlanmazdı. Bütün kadınlar bu sûretle söz birliği ettikleri gibi Hazret-i Âişe de Peygamber Efendimiz odasına gelince eliyle burnunu tutardı: Yâ Resûla'llāh, sizde megafîr kokuyor, dedi. Resûl-i Ekrem de Hafsa'nın odasında bal şerbeti içtiğini söyleyince Âişe: Arılar o fenâ ağaçtan bal yapmış olabilir, dedi. Bunun üzerine Resûlullāh: Bu bal şerbetini ağzıma koymam, diye kendisine harâm kıldı. Bu bir.

Vesîle-i ihrâs olan ikinci bir mes'ele de Resûl-i Ekrem, Mukavkis tarafından hediye edilen Mâriye'yi Hafsa'nın odasında istifrâş etmişti. Bu da Hafsa'yı gayrete getirmişti. Hafsa'yı memnûn etmek için Mâriye'yi de kendisine harâm kılmıştı. Fakat bununla memnûn edemeyip kadınlar Resûl-i Ekrem'e karşı mütesânid bir cephe almışlardı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem de kadınlarının yanlarına yaklaşmamağa yemîn etti. Nihâyet Tahrîm Sûresi'nin: *(Ey azîz Peygamber! Kadınlarının hoşnutluğunu arayarak Allāh'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin haram kılarsın?)* meâlindeki ilk âyeti nâzil oldu. İşte bu vâkıalardan Hazret-i Ömer haberdâr olunca Resûlullāh'ın kadınlarının yanına gittiği, nasıl görüştüğü hadîsde bildirilmiştir [Aynî: C: 2, S: 321, 322 *Hulâsa*].

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا الْاٰيَةَ *.

Azîz ve celîl olan Allāhu Teâlâ'nın şu sûretle terceme olunan kavl-i şerîfi bâbıdır:

"Ehl-i Kitâb size: Yehûdî, yâhut hıristiyân olunuz ki hidâyete eresiniz, dediler[1]*. Sen de onlara de ki: Hayır biz doğru yola yönelen*

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 136.

[1] "Yâhut" tâ'bîri tahayir için değildir. Söylenilen sözün nev'ini beyân içindir. Binâenaleyh: "*Yehûdîler yehûdî olunuz, hıristiyânlar da hıristiyân olunuz dediler*" demektir. [*Beyzâvî Tefsîri*].

İbrâhîm milleti câmiasından oluruz ki, o, hiç bir zaman müşriklerden olmamıştır. Ey mü'minler siz de: [Allāh'a îman ettik, — Bize ne indirildiyse, İbrâhîm'e, İsmâîl'e, Ya'kūb'a ve Ya'kûb'un evlâd ve ahfâdına ne indirildiyse, Mûsâ'ya ve Îsâ'ya ne verildiyse, ve bütün Peygamberlere Rab'ları târafından ne verildiyse — bunların hepsine de îmân ettik. Biz, bunlardan hiç birisinin arasını ayırd etmeyiz; ve biz Allāh'ı ancak böyle bilen müslümânlarız.] Ey mü'minler! Yehûdîler ve hıristiyanlar böyle sizin îmân ettiğiniz gibi îmân ederlerse, muhakkak doğru yolu buldular. Yok yüz çevirirlerse, hiç şüphesiz onlar (hakkdan uzak) *dalâlet içindedirler. Onlara karşı da muhakkak Allah sana kâfîdir. O* (her söylenilen sözü) *iyi işitir,* (bütün temâyülleri de) *tamâmiyle bilir*"[1].

1679. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَهْلُ ٱلْكِتَابِ يَقْرَؤُنَ ٱلتَّوْرٰيةَ بِالْعِبْرَانِيَّةِ وَيُفَسِّرُونَهَا بِالْعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ ٱلْإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُصَدِّقُوا أَهْلَ ٱلْكِتَابِ وَلَا تُكَذِّبُوهُمْ وَقُولُوا اٰمَنَّا بِاللهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا ٱلْآيَةَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ehl-i Kitâb (olan yehûdîler) Tevrât'ı İbrânîce (metni) ile okurlar, Arab diliyle de müslümanlara tefsîr ederlerdi. Bu hususta Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ashâbına siz Ehl-i Kitâb (ın sözlerin)i ne tasdîk, ne de tekzîb ediniz. Ancak: (Biz Allāh'a ve bize indirilen Kur'ân'a îmân ettik...) deyiniz, buyurmuştur.

---

1 (و قالوا كونوا هودا او نصارى) الى قوله تعالى (وهو السميع العليم) . [سورة البقرة : ١٣٥ - ١٣٧]

İZÂHI

Bu bâbın unvânında müellif Buhârî Ehl-i Kitâb'ın müslümanları kendi dinlerine da'vet ettiklerine dâir olan âyetin birkaç kelimesini zikretmekle iktifâ ederek gerisini mütâlâa sâhiblerine havâle etmiş bulunduğundan biz de bu mevzû ile ilgili olan Bakara Sûres'i'nin 135, 136, 137 nci âyetlerini tamâmiyle terceme ettik. Hadîsde de yehûdî ve hıristiyân propagandacıları ne tasdîk, ne de tekzîb edilmeyip Kur'ân'ın ta'lîmi veçhile cevâb verilmesi emrolunduğundan, burada îzâhımızda zikredeceğimiz bu âyetleri unvânda terceme etmiş bulunduk.

Bu âyetlerde ta'lîm buyurulduğu üzere biz müslümânlar peygamberlere nâzil olan bütün semâvî kitablara inanıp îmân etmeğe me'mûr bulunuyoruz. Fakat târihen sâbit olan bir hakîkattır ki, yehûdî ahbâriyle hıristiyân papazları bu semâvî kitabları tahrîf etmişlerdir. Bu kitablar nâm ve hesâbına hikâye ettikleri şeylerin iğrisini doğrusundan ayırdedecek ilmî bir mikyâsımız da yoktur. Bu vaziyette biz müslümanlara düşen vazîfe hadîste bildirildiği üzere tevakkuftur, ne tasdîk, ne tekzîb etmemektir. Çünkü tasdîk ettiğimiz şey muharrefse biz de onların tahrîfine iştirâk etmiş oluruz. Tekzîb ettiğimiz takdîrde câiz ki tekzîb ettiğimiz şey semâvî kitabın mazmûnuna uygun ve doğru olur. Bu sûrette de Allāh'ın îmân etmemizi emrettiği şeyi inkâr etmek vaziyetine düşeriz. Bu cihetle Ashâb-ı Kirâm bu nevî' müşkül mes'elelerde tevakkuf etmişler ve hemen cevâb vermeyip ta'lîk etmişlerdir. Nasıl ki Hazret-i Osmân'a, iki kardeşin mülk-i yemînde cem'i câiz olup olmadığı sorulduğunda: Ne bileyim? Bunu bir âyet helâl, öbür âyet de harâm kılmıştır, diyerek tevakkuf etmiştir. Abdullāh İbn-i Amr'den de: Pazartesi günleri oruç tutmayı nezreden bir kimsenin nezir günü bayrâm gününe tesâdüf ederse, bu adamın vaziyeti sorulduğunda o da: Ne bileyim? Bir tarafta Allah nezrin yerine getirilmesini emrediyor, öbür tarafta da Resûlullāh bayrâm günü oruç tutmayı yasak etmiştir, diye fetvâdan çekinmiştir. Düşünmek îcâbeden işlerde tevakkuf, ihtiyât mesleğidir ki, vera' tâ'bîr olunur ve: Harâm işlemek korkusiyle şüpheli şeyden sakınmak ,diye ta'rîf edilir. Böyle içtihâd mahalli olan mes'elelere cevvâl fikir sâhibleri el korlar ve usûl kāidelerine göre içtihâd ederek iki mezheb ve delîlden birisini öbürüsüne tercîh ile hükmü ta'yîn ederler. Bu iki meslek sâhiblerinden her ikisi de niyetiyle me'cûr ve müsâb olurlar.

Hadîsten de anlaşıldığı üzere Tevrât İbrânî dili ile teblîğ olunmuştur. Hâlâ da Tevrât metni İbrânîce'dir. Mürûru zaman ile tamâmen munkariz olan lisân-ı İbrânî nâmına yalnız Tevrât kalmıştır. Bu dil ile Arabça arasında pek ziyâde yakınlık ve benzeyiş vardır. Bir çok kelimelerin asılları biraz telâffuz farkıyle her iki lisânda bir gibidir. Fiillerin tasrîfleri, ziyâde bâbları birbirlerine benzer. Arabça lûgat kitâblarına bakarken, tefsîr kitâbları mütâlâa olunurken iki dil arasındaki bu benzeyiş açık olarak görülür. Bu iştirâke Süryânîce de aynı şekilde karışır. Gerek Arablar, gerek İbrânîler ve Süryânîler en kadîm Sâmî kavimlerinden olmak i'tibâriyle aralarındaki benzeyiş bunun bir netîcesi olacaktır. Yoksa İbrânîlerle Süryânîler en eski kavimlerden olmaları i'tibâriyle bunlara âid lisânların Arabçanın aslı sanılması doğru değildir. Çünkü Arab-ı bâidenin de Ya'rüb İbn-i Kahtân'a yükselen bir kıdemi vardır.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ ٱلْآيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Ey Muhammed ümmeti! Sizi doğru yola hidâyette kıldığımız gibi âdîl ve hayırlı bir ümmet de kılmışızdır*[1]. *Tâ ki siz bütün insânlar üzerine âdil şâhidler olasınız. Peygamber* (iniz) *de sizin üzerinize şâhid olsun!]* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİN TEFSÎRİ BÂBI.

1680. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدْعٰى نُوحٌ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ فَيَقُولُ

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 143.

[1] Âyetteki (وسطا) kelimesinin müellif Buhârî adâletle tefsîrini rivâyet ettiği için biz de adâletle terceme ettik.

لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَبِّ فَيَقُولُ هَلْ بَلَّغْتَ فَيَقُولُ نَعَمْ فَيُقَالُ لِأُمَّتِهِ هَلْ بَلَّغَكُمْ فَيَقُولُونَ مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ فَيَقُولُ مَنْ يَشْهَدُ لَكَ فَيَقُولُ مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ فَيَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَّغَ وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيداً فَذٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ*.

TERCEMESİ

.Ebû Saîd Hudrî *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Kıyâmet gününde (Allah cânibinden) Nûh *(aleyhi's-selâm)* çağırılacak. Nûh: Yâ Rab davetine icâbet ettim, dîvânına geldim, fermânına âmâdeyim diyecek. Allāhū Teâlâ: (Emirlerimi ümmetine) teblîğ ettin mi? diye soracak. Nûh da: Evet ettim, diyecek. Bunun üzerine Allāhu Teâlâ Nûh'un ümmetine Nûh size teblîğ etti mi? diye soracak. Nûh'un ümmeti de: Bizi öyle âhiret azâbından korkutan bir peygamber gelmedi, diyecekler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak Nûh'a: Ey Nûh! Teblîğ ettiğine kim şahâdet eder? diye soracak. O da: Muhammed ümmeti, diye cevâb verecek. Sonra Muhammed'le ümmeti Nûh'un, ümmetine Allāh'ın ahkâmını teblîğ ettiğine şahâdet edecekler. Peygamberiniz de sizin üzerinize bir şâhid olacaktır. (Resûl-i Ekrem buyurur ki:) İşte şu beyanım, (وكذلك جعلناكم امة وسطا لتكونوا شهداء على الناس) kavl-i şerîfinin mazmûnudur.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN *[Ey Kureyş kabîlesi halkı! Bugünden sonra siz de* (Müzdelife'den değil)[1] *nâsın vakfe edip döndüğü Arafat'tan vakfe edip dönünüz!]* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1681. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَتْ قُرَيْشٌ وَمَنْ دَانَ دِينَهَا يَقِفُونَ بِالْمُزْدَلِفَةِ وَكَانُوا يُسَمَّوْنَ ٱلْحُمْسَ وَكَانَ سَائِرُ ٱلْعَرَبِ يَقِفُونَ بِعَرَفَاتٍ فَلَمَّا جَآءَ ٱلْإِسْلَامُ أَمَرَ ٱللهُ نَبِيَّهُ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَأْتِيَ عَرَفَاتٍ ثُمَّ يَقِفَ بِهَا ثُمَّ يُفِيضَ مِنْهَا.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Kureyş ile Kureyş dîninde olan (Benî Amr, Sakîf, Huzâa) müşrikleri (câhiliyet devrinde) Müzdelife'de vakfe ederlerdi. Ve bunlara Hums (dinî hamâset) denilirdi. Bunlardan olmıyan Arab hacıları ise Arafat'ta vakfe ederlerdi. İslâm devri hulûl edince Allāhu Teâlâ, Peygamber'i *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e Arafat'a gitmesini ve orada vakfe edip sonra oradan dönmesini emretti.

İZÂHI

Hadîste bildirilen (Hums) hamâsetten yânî şiddet ve salâbetten gelir. Dinlerinde salâbet gösterdiklerinden bu nâmı almışlardı. İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre Hums Fil senesi, ya biraz evvel veya sonra Kureyş tarafından ihdâs edilmiş bir takım bid'atlerdir ki, hadîste

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 199.
[1] Bak: C. 6, S. 98.

bildirilen vakfe bid'ati de bunlardan birisidir. İbn-i İshâk'ın beyânına göre Kureyş: "*Biz İbrâhîm evlâdıyız. Kâ'be'nin sâhibiyiz, Mekkeliyiz. Arab kabîlelerinden hiç birisinin efrâdı bizim bulunduğumuz şeref ve asâleti hâiz değillerdir. Binâenaleyh biz bu şerefli mevkiimizi muhâfaza etmeliyiz. Bundan sonra Harem dışında hiç bir şeye ta'zîm etmeyip bütün hürmetlerimizi Harem dâhiline hasretmeliyiz. Bu cümleden birisi Harem hâricinde Arafat'ta halk ile bir arada yanyana, omuz omuza durup vakfe etmek sonra halk ile geri dönüp Müzdelife'ye gelmek bizim kadrimizi tenzîl ediyor*" diyerek Arafat'ta vakfeyi terkettiler. Harem-i Mekke hâricindeki Arablar [Bkz.: C: 6, S: 44-46 (İkinci baskı: S: 32-34)] Arafat'ta vakfe ederlerken Kureyş ve tâbi'leri olan Benî Amr, Sakîf ve Huzâa kabîleleri halkı, Harem hudûdu dâhilindeki Müzdelife'de vakfe ederlerdi. Ve oradan dağılıp giderlerdi. Bu sûretle Kureyş Hazret-i İbrâhîm zamânındanberi devâm edip gelen Arafat vakfesini tahrîf etmişlerdi. Halbuki haccdan en yüksek gâye Arafat vakfesi idi. Bakare Sûresi'nin ünvânımızdaki 199 uncu âyeti nâzil oldu: "*Nâsın vakfe edip döndükleri Arafat'ta vakfe edip dönünüz. Şimdiye kadar Müzdelife'de halktan ayrı vakfe etmekten mütevellid günahlarınızdan Allâhu Teâlâ'ya tövbekâr olup mağfiret dileyiniz!*" diye emrolundu. Bu âyet-i kerîme mûcibince Resûl-i Ekrem Efendimiz de Vedâ Haccında Zilhicce'nin sekizinci günü Müzdelife'ye gidip orada geceyi geçirdikten sonra sabahleyin Arafat'a gitmişler ve târihî hutbelerini îrâd ettikten sonra vakfe edip akşam karanlığında Müzdelife'ye avdet buyurmuşlardı. [Bu cildteki Haccetü'l-Vedâ' bahsine de bakınız!] Hattâ Resûl-i Ekrem'in Müzdelife'den kalkıp Arafat'ta vakfe etmesi, bu âyet-i kerîmenin nüzûlünden haberdâr olmıyanların hayretini mûcib olmuştu [Bkz.! C: 6, S: 172, 173 (İkinci baskı: 138, 139)].

Kureyş, Harem hudûdu hâricindeki kabîlelerin tavâflarına da müdâhale etmişlerdi. Ve ilk tavâfın Kureyş asîlzâdelerine mahsûs libâs ile, böyle bir libâsı bulamıyan erkeklerin çıplak, kadınların da kısa bir gömlekle tavâf etmeleri âdetini ortaya koyup tatbîk etmişlerdi [Bkz.! C: 6, S: 45, 46, 47 (İkinci baskı: 33, 34)]. Şârih Aynî'nin beyânına göre, ihrâma giren Kureyş'in ihramlı bulundukları müddetçe yağ ve yağlı yemek, ekit denilen ve bizim keş dediğimiz yağlı yoğurt makûlesinden bir şey yememek, evlerine ma'rûf kapılarından girmemek gibi bir takım perhiz-kârâne âdetler de ihdâs etmişlerdir.

* * *

قَوْلُهُ تَعَالٰى: وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا الْاٰيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Ehl-i zikirden bir kısmı da: Rabbımız bize hem dünyâda güzellik ver, hem de Ahiret'te güzellik ver ve bizi ateş azâbından koru, der]* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1682. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Malik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* her zaman: Yâ Allah!.. Rabbımız, bize dünyâda güzellik ver. Âhiret'te de güzellik ver ve bizi ateş azâbından esirge, diye duâ ederdi.

İZÂHI

Bu âyet-i kerîmeyi daha ondan önceki iki âyetle birlikte mütâlâa edelim: "*Ey hacılar!* (Arafat'ta ve Müzdelife'de) *hacca müteallik ibâdetlerinizi bitir* (ip Minâ'ya gel) *diğinizde* — vaktiyle babalarınız (ın mefâhirin) i yâdettiğiniz gibi, hattâ daha kuvvetli bir sûrette — *Allāh'ı zikrediniz! İnsanlardan bâzıları: Rabbımız, bize* (vereceğini) *dünyâda ver, der. Artık bunların âhirette hiç bir nasîbi olmaz. İnsanlardan bir kısmı da: Rabbımız, bize hem dünyâda güzellik ver, hem de âhirette güzellik ver, ve bizi ateş azâbından koru, der*[1]. *İşte bu iki çeşit insanlar, muhakkak bunların*

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 201.

[1] Câhiliyet devrinde, Arablar Hacc'a müteallik ibâdetlerini Minâ'ya geldiklerinde orada babalarının, soylarının mefâhirini, geçmiş günlerin mehâsinini yâd ederlerdi. Âyet-i kerîmede: Geçmişlerin menkabelerini yâd ettiğimiz gibi hattâ daha çok Allāh'ı da zikrediniz, buyruluyor.

Rivâyete göre Alî *radiya'llāhu anh*: Dünyâda hasene faziletli kadındır, Âhiret'te hasene de Cennet'tir, ateş azâbı da huysuz kadındır, demiştir.

ikisinin de dileklerinden nasîbleri vardır. Allāh'ın da hesâbı çabuktur, (dileklerine tez irişirler)"[1].

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : لَا يَسْئَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا * .

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀH'IN: *[Ashâb-ı Suffe, nâstan isrâr ederek istemezler]* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1683. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِى تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَ التَّمْرَتَانِ وَلَا اللُّقْمَةُ وَلَا اللُّقْمَتَانِ إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الَّذِى يَتَعَفَّفُ وَ اقْرَؤُا إِنْ شِئْتُمْ يَعْنِي قَوْلَهُ تَعَالٰى لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: (Kur'ân'da adı geçen) Miskin (halkı dolaşıp) halkının kendisine bir hurma, bir iki lokma (yiyecek) verdiği şu (dilenci makulesi) kimseler değildir. Hakîkî miskîn, (kendisini geçindirecek nafakaya mâlik olmadığı halde) halka el açıp istemekten çekinen şu iffet sâhibleridir. İsterseniz (Kur'ânın tarîf ve tavsîfini de) okuyunuz: (Buhârî'nin şeyhi Saîd İbn-i Ebî Meryem der ki:) Ebû Hüreyre: "*İsterseniz okuyunuz!*" söziyle: "*Onlar nâstan isrâr ile istemezler!*" meâlindeki kavl-i şerifi kasdetmiştir[2].

---

[1] (فاذا قضيتم مناسككم فاذكروا الله كذكركم آباءكم) الى قوله تعالى (والله سريع الحساب). [سورة البقرة : ٢٠٠ - ٢٠٢]

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 273.

[2] Tercememizde kavis içinde gösterilen ziyâdeler, bu hadîsin Zekât bahsinde geçen diğer rivâyet tarîkından alınmıştır. [Bkz.: C. 5, S. 368 (İkinci baskı: 276)].

ÎZÂHI

Bakara Sûresi'nin 261 inci âyetine kadar devâm eden 12 âyet-i kerîmede sadaka dediğimiz içtimâî yardım husûsuna teşvîk ve tergîb, bu yardım mukābilindeki ilâhî mükâfat, tatlı dilin bile bir sadaka olduğu, verilen sadakanın minnettarlık vesîlesi kılınmaması, sadaka verilmenin âdâbı gibi bir çok içtimâî yardım umdeleri ve öğütleri bildirilmiştir. Bunlardan sonra da ünvânımızdaki: "*Onlar nâstan isrâr ederek istemezler!*" cümlesini de ihtivâ eden (273) üncü âyet-i kerîme zikredilmiştir. Bunda da yardıma muhtaç olan hakîkî miskinlerin, fakirlerin evsâfı teblîğ buyurulmuştur ki, meâli şöyledir: "*Ey mü'minler! Sadakalarınızı çok fakirlere tahsîs ediniz ki, onlar nefislerini Allah yolunda cihâda ve gazâya vakfetmişlerdir.* (Bu cihetle) *onlar yeryüzünde şuraya, buraya* (kesb ve ticârete) *gitmeğe muktedir olamayalar. Bunların hâlini bilmiyenler — istemekten çekindikleri için — onları zengin sanırlar. Habîbim! Sen bu fakirleri sîmâları* (ndaki kansızlıkları) *ile bilirsin! Bunlar halktan* (istemeğe mecbûr olurlarsa) *ilhâh ve isrâr ile istemezler. Ey mü'minler! Bu fakirlere sadakadan her ne verirseniz muhakkak Allah o verdiğiniz sadakayı çok iyi bilir.*"[1]

Bu âyet-i kerîme Ashâb-ı Suffe hakkında nâzil olmuştur. Suffe, türkçemizde ta‘dîl ile sofa dediğimiz yüksekçe seddir ki, seki deriz. Mescid-i Saâdet'e muttasıl olan bu sofanın üstü örtülü olup etrâfı açıktı. Burada kimsesiz fakîr Muhâcirler otururdu. Dörtyüz kişilik kadrosu vardı. Çıkanların yerine yenileri alınırdı. Bunlara ikāmetgâhlarına nisbet edilerek Ashâb-ı Suffe denilmiştir. Cihâd ile Kur'ân öğrenmekle Resûlullāh mev‘ızalarını dinlemekle meşgūl olan bu ferâgatli mübârek zümrenin maîşetleri eshâb-ı gınânın sadakalariyle te'mîn edilirdi [Bu eserimizin 7 nci cildinin 62, 63, 64 (ikinci baskı: 46, 47) nci sâhifelerine bakınız!]

Bakare Sûresi'nin âyetlerinin tefsîrine dâir *Tecrîd*'e alınan hadîsler burada bitiyor. *Tecrîd*'e alınmamış *Buhârî* hadîsleri ise bunun beş on misli fazladır. Bunların bir kısmı yukarılarda geçtiği gibi bir kısmı da gelecektir. Bu cihetle biz de bunları nakletmedik. Yalnız biz burada Bakare Sûresi'nin son iki âyetinin tercemeleriyle fazîletleri hakkında gerek Buhârî'nin gerek sâir hadîs müelliflerinin rivâyetlerini bildireceğiz. Son iki âyetin meâlleri şöyledir:

[1] للفقراء الذين احصروا فى سبيل الله، لا يستطيعون ضربا فى الارض، يحسبهم الجاهل اغنياء من التعفف، تعرفهم بسيميهم، لا يسئلون الناس الحافا، وما تنفقوا من خير فان الله به عليم.

"*Resûlullāh Rabb'inden kendisine ne indirildi ise inandı*[1] *Mü'minler de her biri: 'Allāh'a, onun meleklerine, kitâblarına, peygamberlerine — peygamberlerden hiç birisinin arasını ayırmayız' diye — îmân getirdiler ve 'Rabb'imiz, emrine icâbet ve itâat ettik; Rabb'imiz, mağfiretini dileriz! Ve* (öldükten sonra) *Sana'dır dönüş!' dediler. Allah kimseye kudretinden öte teklîf etmez. Herkesin kazandığı* (hayır) *nef'inedir, yüklendiği* (şer) *de zararınadır. Rabb'ımız, şâyed yanıldık, yâhud bilemiyerek* (bir) günâh) *yapdıksa bizi suçumuzla cezâlandırma! Rabb'ımız, hem bizden önceki* (ümmet) *lere yüklediğin gibi bizim üzerimize ağır yük yükleme! Rabb'ımız! Bize tâkatimiz yetişmiyen yükü de yükleme! Ve günâhlarımızı afv eyle, bizi mağfiret eyle, bize merhamet buyur!* (Rabb'ımız), *Sen'sin Mevlâmız, kâfirler gürûhuna karşı da bize yardım eyle*"[2].

Bu duâlar yedi kelime veyâ cümle ile yapılmış yedi nevî' niyâz ve temennîlerdir.

Müslim'in rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz bu mübârek kelimelerle duâ ettiği zaman kabûl edilerek o kelime söylendikçe taraf-ı İlâhî'den: "*Öyle yapdım.*" diye icâbet buyurulmuştur.

Buhârî'nin Fezâil-i Kur'ân bâbında Ebû Mes'ûd'tan rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz: her kim bir gecede Bakare Sûresi'nin âhırından iki âyet okursa artık ona o gece (ibâdet etmek, o gece âfetlerden ve şeytân şerlerinden emîn olmak üzere) kifâyet eder, buyurmuştur. Tercemenin sonunda kavis içinde gösterdiğimiz ziyâdenin ilk fıkrası Abdullāh İbn-i Ömer'in rivâyetinden alınmıştır.

Muâz İbn-i Cebel *radiya'llāhu anh* de sûrenin nihâyetindeki bu duâları müteâkib: (Amîn = *Yâ Rab kabûl buyur*) derdi. İbn-i Atıyye der ki: Öyle sanıyorum ki, Muâz İbn-i Cebel (Âmîn) denilmesini Resûlullāh'dan rivâyet etmiştir.

---

[1] Bu cümle, Resûl-i Ekrem'in teblîğine me'mûr olduğu tevhîd akîdesi ve İslâm Dînî umdeleri hakkında sarsılmaz bir kanâat sâhibi olduğunu ve emriyle şek ve şüphe üzerine müesses bir mefkûreden ibâret olmadığını ifâde eder ki, çok mühimdir.

[2] (آمن الرسول بما انزل اليه من ربه) الى قوله تعالى (فانصرنا على القوم الكافرين)

Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu anh*'den de: *(Sûre-i Bakara'nın sonundaki iki âyeti okumadan uyuyacak aklı başında bir müslümân bulunacağını sanmıyorum!)* dediği rivâyet olunmuştur.

Hâkim'in, Beyhâkî'nin Ebû Zer'den rivâyetlerine göre, Resûl-i Ekrem: *"Bu iki âyeti öğreniniz, kadınlarınıza, oğullarınıza da öğretiniz. Çünkü bu âyetler hem salâttır, hem Kur'ân'dır, hem duâdır"*. buyurmuştur.

Son üç rivâyeti tefsîr kitâblarından naklettik.

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ ÂYETLERİ

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ الْاٰيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Kur'ân* (âyetlerin) *den bir kısmı muhkem* (âyet) *lerdir.]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1684. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ تَلَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هٰذِهِ الْاٰيَةَ هُوَ الَّذِى أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ إِلٰى قَوْلِهِ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْاَلْبَابِ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا رَأَيْتِ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ فَأُولٰئِكِ الَّذِينَ سَمَّى اللّٰهُ فَاحْذَرُوهُمْ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Âl-i İmrân) Sûresi'nin:

* Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 7.

(Allah,) O Zü'l-Celâl'dir ki sana bu (mukaddes) kitâbı indirdi. O (nun âyetlerin) den bir kısmı muhkem (âyet) lerdir (meâlindeki) kavl-i şerîfiyle başlayan âyetini (ve hakîkaten hüsn-i nazâr ve zekâ sâhiblerinden başkası da düşünüp anlıyamaz) cümlesine kadar okudu. Hazret-i Âişe der ki: (Bundan sonra) Resûlullâh *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* bana: "*Yâ Âişe Kur'ân'ın* (yalnız) *müteşâbih âyetlerine uyan şu dalâlet sâhiblerini gördüğünde — ki, Allah onları* (Kur'ân'da) *zikr ve zem etmiştir — onlardan sakınınız!*" buyurdu.

İZÂHI

Her şeye takdîmen Hazret-i Âişe'nin hadîsinde ön ve son cümlelerini bildirmekle iktifâ ettiği Âl-i İmrân âyetinin tamâmının meâlini bildireceğiz: "*Habîbim o Azîz, Hakîm olan Allah, sana kitâb indirdi. O* (nun âyetleri) *n den bir kısmı muhkem* (âyet) *lerdir. Onlar* (ın hepsi) *Kur'ân* (âyetlerin) *in anasıdır. Öbürleri de müteşâbih* (âyetler) *dir. Amma şu gönüllerinde şek ve fitneye meyl olanlar fitne çıkarmak ve te'vîl aramak için* (muhkemleri bırakırlar da) *yalnız onun müteşâbih olanlarına tâbi' olurlar. Halbuki müteşâbih âyetlerin te'vîlini ancak Allah bilir. İlimde meleke sâhibi olanlar da derler ki: Biz bu Kitâb'ı Mübîn'e inandık. Âyetlerin muhkeminin de, müteşâbihinin de her biri Rabb'imiz tarafından* (gelmiş) *dir. Ve hakîkaten hüsnü nazar ve zekâ sâhiblerinden başkası da hakkiyle düşünüp anlıyamaz.*"

Âyetteki *muhkemât*, muhkemin cem'idir. *Muhkem*, metîn ve sağlam demektir. Nasıl ki, yıkılmaktan emîn ve sağlam binâya muhkem denir. Istılâhta *muhkem*, ibâresi yâni lâfızları ve kelimeleri şâriin murâdına delâlet husûsunda şüpheden ve şâriin murâdından başka bir mâ'nâya delâlet ihtimâlinden mahfûz olan nastır. Muhkemâtın mukâbili müteşâbihâttır. Müteşâbihât da müteşâbihin cem'idir. *Müteşâbih*, ibâresinin mâ'nâyı murâda delâleti husûsunda şüphe ve ihtimâl bulunandır. Muhkem âyetler, tamâmiyle vâzıh olup doğrudan doğruya birer bürhân-ı ilmîdirler. Bu cihetle bunların umûmuna âyetde, *Ümmü'l-kitâb* adı verilmiştir ki, ana âyetler demektir. Bu i'tibârla müteşâbihler muhkemlere râci' ve birer feri bulunuyorlar. Bu sebeble de müteahhirîn müteşâbihlerin medlûllerini, muhkemlerin delâletleriyle ta'yîn etmişlerdir. Şöyle ki:

Müteşâbîh, yâ hem lâfzı ve hem mâ'nâsı cihetiyle müteşâbih olur. Bâzı sûrelerin başlarında bulunan (الم ، طه ، يس ، ق) gibi hurûfu mukattaa müteşâbihin bu nev'înin yegâne misâlidirler. Bunların ne lafızları, ne de mâ'nâları bizim için ma'lûm değildir. Bunların hem lafızlarını, hem de medlûllerini ta'yîn etmek mümteni'dir. Bu mukatta' harfler Allāhu Teâlâ ile Peygamber'i arasında şifre mesâbesindedir. Yâhud müteşâbih, yalnız mâ'nâ cihetiyle müteşâbih olur. (يد الله فوق ايديهم = *Allāh'ın eli, onların ellerinin üstündedir*) âyetinde *(yed = el)* tâ'bîri, yine böyle: Seher vakti Rabb'ımızın dünyâ semâsına inerek: Ey kullarım isteyiniz, vereyim, meâlindeki hadîsde vârid olduğu üzere Allāh'ın birinci kat göğe inmesi tâ'bîri. Bunlar ve bunlara benzer âyetler, hadîsler mâ'nâ cihetiyle müteşâbihtir. Bu nevi' âyetlerin, hadîslerin ve ihtivâ ettikleri lafızların lûgavî mâ'nâları ma'lûm ise de o mâ'nâların Cenâb-ı Hak'ka isnâdı muhâl olduğundan bunların medlûllerinin ta'yînini selef ülemâsı Cenâb-ı Hakk'a tefvîz etmişlerdir. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî gibi selef ülemâsı âyetteki (الا الله) istisnâsında vakfolunmasını iltizâm ederek (والراسخون) deki (vav) ın istinâfiye olduğunu kabûl etmişlerdir. Sıfat-ı İlâhiyyeye dâir olan nusûs da böyledir. Selef ülemâsı bu nusûsa göre Cenâb-ı Hakk'ın alîm, kadîr, basîr... olduğunu kabûl edip bu sıfatların keyfiyetlerine tasaddî etmemişlerdi.

Fakat öbür tarafda tevkîfi kābil olmaz bir fıtrat da bulunan fikr-i beşer müteşâbihât üzerinde de işlemeğe başlamıştır. Ve en önce — âyetde ve hadîsde işâret olunduğu üzere — birtakım dalâlet sâhibleri türlü türlü mâ'nâlar vermeğe başlamışlardı. Bunun üzerine de müteahhirîn müteşâbih âyetleri muhkemât-ı Kur'ân'iyyeye ircâ' ederek muhkemlerin irşâd ve delâletleriyle müteşâbihlerin medlûllerini ta'yîn etmişlerdir. Müteahhirînin ilmî telakkîlerine göre mevzûubahsimiz olan âyet-i kerîme de buna müsâiddir. Müteahhirîn (والراسخون) deki (vâv) ın âtıfa olduğunu kabûl ederek müteşâbihlerin te'vîl ve tefsîrlerini Allāhu Teâlâ bildiği gibi hüsnü nazâr ve içtihâd sâhiblerinin de muhkem nusûsun vaz' ve te'sîs ettiği ana kāidelere göre bilmek salâhiyetini hâiz oldukları netîcesine varmışlardır. Müteahhirînin bu yoldaki telakkîleri (وما يذكر الا اولوا الالباب) kavl-i şerîfine de muvâfık ve daha münâsib düşmektedir ki, müteşâbihlerin medlûllerini Allāhu Teâlâ bilir; birde ilimde rüsûh ve meleke sâhibleri bilirler; zekâ ve meleke-i akliyesi olmıyanlar anlıyamazlar, demek olur. Müteâhhirînin bu ictihâdlarına göre, hem bir fitne ve dalâlin

önü alınmış oluyordu; hem de âyette işâret olunan beşer akıl ve zekâsının payı verilmiş bulunuyordu. Ayni zamanda müteşâbihlerin medlûlleri ta'yîn olunuyordu.

Âyet-i kerîmede ümmü'l-kitâb adı verilen ana âyetlerin hepsi muhkem olmakla berâber biribirlerine kıyas ve tatbîk edilince aralarında itlāk takyîd, umûm husûs, takrîr tefsîr, istisnâ veyâ nesh gibi bir takım farklar görülür. Bu cihetle usûl ulemâsı umûmî sûrette muhkemleri dört dereceye ayırmışlardır ki: zâhir, nass, müfesser, (husûsî mâ'nâsiyle) muhkem dereceleridir. Müteşâbihleri de medlûllerindeki iştibâh ve ihtimâle göre dört dereceye ayırmışlardır ki hafî, müşkil, mücmel, (husûsî ma'nâsiyle) müteşâbih dereceleridir.

Umûmî mâ'nâsiyle muhkemlerin dört derecesi, umûmî mâ'nâca müteşâbihlerin dört derecesiyle mukāyese edilince: Zâhirin hafî, nassın müşkil, müfesserin mücmel, muhkemin müteşâbih mukābili olduğu görülür. Ve müteşâbihlerin câmiasının ümmü'l-kitâb olan muhkemler câmiasiyle îzâh ve tefsîr olunacağı anlaşılır. Şimdi şunu da anlamış bulunuyoruz ki, müteşâbihleri muhkemlerle te'vîl ve tefsîr edebilmek için âtîdeki işâret olunan ilm-i Rüsûh ve meleke, Kur'ân âyetleri arasında bu nevi' mukāyese ve mukābele yapabilmek melekesidir.

Müellif Buhârî'nin rivâyetine göre müfessir Mücâhid: "*Muhkem âyetler halâl ve harâma dâir olan âyetlerdir. Müteşâbih âyetler de bâzısı bâzısını tasdîk ve tefsîr eden âyetlerdir.*" demiştir ki, şimdi bildirdiğimiz, usûl ulemâsının îzâhının bir fezlekesidir.

Abdullāh İbn-i Abbâs'a göre, mevzûumuz olan hadîsde Resûlullāh'ın Hazret-i Âişe'ye sakınılmasını emrettiği sapkınlardan ilk zuhûr eden tâife Hâricîlerdir. Devlet teşkîlâtında âmme velâyeti (devlet riyâseti) ni kabûl etmiyen bu bozguncu gürûh İslâm târihinde ma'lûm olan (hakemeyn) mes'elesinden dolayı Hazret-i Alî'yi tekfîr ederek ona karşı kıyâm etmişler ve bozgunculuktan şiddetle men' eden bunca muhkem delîlleri bırakıp hevâ ve heveslerine uymuşlardı.

Sonra Kaderiye, Mu'tezile, Cehmiyye tâifeleri de Haricîleri ta'kîb etti. Her birinin bir çok şu'beleri bulunan bu İslâm fırkaları hadîsde vârid olduğu üzere yetmiş üç fırkaya bâliğ oluyordu. Resûl-i Ekrem'in: Bunların hepsi Cehennemlikdir, yalnız birisi müstesnâ olup

o da benim ve Ashâbımın içinde bulunduğu fırka-i nâciyedir, buyurduğunu Hâkim *Müstedrek*'inde rivâyet etmiştir ki, bilâhâre bu fırka-i nâciye Ehl-i Sünnet ve Cemâat nâmını almıştır.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَدِ ٱللهِ وَ أَيْمَانِهِمْ ثَمَناً قَلِيلاً *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Hani şu Allāh'ın ahdini ve kendi yemînlerini az bir paraya değişenler...]* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1685. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ ٱخْتَصَمَ إِلَيْهِ ٱمْرَأَتَانِ كَانَتَا تَخْرِزَانِ فِي بَيْتٍ فَخَرَجَتْ إِحْدَاهُمَا وَقَدْ أُنْفِذَ بِإِشْفاً فِي كَفِّهَا فَادَّعَتْ عَلَى ٱلْأُخْرٰى فَرُفِعَ أَمْرُهُمَا إِلَى ٱبْنِ عَبَّاسٍ فَقَالَ ٱبْنُ عَبَّاسٍ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ يُعْطَى ٱلنَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَذَهَبَ دِمَاءُ قَوْمٍ وَ أَمْوَالُهُمْ ذَكِّرُوهَا بِٱللهِ وَٱقْرَؤُا عَلَيْهَا إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ ٱللهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَناً قَلِيلًا فَذَكَّرُوهَا فَٱعْتَرَفَتْ فَقَالَ ٱبْنُ عَبَّاسٍ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْيَمِينُ عَلَى ٱلْمُدَّعٰى عَلَيْهِ.

* Sûre : 3 (Âl-i İmrân), âyet : 77.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre bir kere İbn-i Abbâs'a iki kadının dâ'vâsı arzolunmuştu. Bu kadınlar bir evde mest gibi sahtiyan metâı dikerlerdi. Bunlardan birisinin el ayasına öbür kadın tarafından bîz batırılmakla mecrûh kadın evden çıkıp mücrim kadın aleyhine da'vâ etti. Kadınların bu da'vâsı İbn-i Abbâs'a arzolundu. (Duruşma sırasında müddeî kadının beyyinesi ve şâhidi bulunmadığından müdde-i aleyhe yemîn etmek düşmüştü. Yalan yere yemîn etmesini önlemek için) İbn-i Abbâs Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu hikâye etmiştir.

Eğer nâs mücerred da'vâlariyle (beyyinesiz, şâhidsiz) hak kazanacak olurlarsa kavmin malları, canları zâyi' olur. (Binâenaleyh müddeîden beyyine isteyiniz). Müddea-aleyhe (yemîn tevcîh ettiğinde de) Allah adına (yalan yere) yemîn etmenin fenâlığını (önce kendisine) hatırlatınız! Ve ona şu âyeti de: "*Allāh'ın ahdini ve kendi yemînlerini az bir paraya değişenler yok mu? İşte bunların âhirette hiç nasibi yoktur!*" [1]. diye okuyunuz.

Bu âyet-i kerîmedeki tahzîrler müddea-aleyh kadına okunup anlatılınca derhâl cürmünü i'tirâf etmiştir. (Bu da'vâda müddeî kadın dâ'vânın ibtidâsında cürmün müddea aleyh tarafından îkā' edildiğine dâir yemîn etmek istedi ise de) İbn-i Abbâs müddeî kadına da: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Yemîn müddea-aleyhe düşe (n bir hak dı) r buyurdu, diye cevâb verdi.

* * *

[1] Bu âyetin alt tarafının meâli şöyledir: "*Allah, yalan yere yemîn edenlere hitâb* (ve iltifât) *da etmiyecek, Kıyâmet günü onlar* (ın yüzlerin) *e bakmıyacak da, kendilerini temize çıkarmıyacak da, onlar için mukadder olan âkıbet, çok acı verici bir azâbdır.*"

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ ٱلْآيَةَ * .

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂH'IN: *[Bâzı kimselerin Resûlullâh ile Ashâbına: "Nâs* (Ebû Süfyân ve Mekke müşrikleri) *sizin üzerinize hareket etmek üzere toplandılar. . ."]* ÂYETİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1686. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ قَالَهَا إِبْرَاهِيمُ صَلَوَاتُ ٱللَّهِ عَلَيْهِ حِينَ أُلْقِيَ فِي ٱلنَّارِ وَقَالَهَا مُحَمَّدٌ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَالُوا إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: "حسبنا الله ونعم الوكيل = *Allah bize yetişir o ne güzel vekîl dir*" kelâmını İbrâhîm *Salâvâtu'llâhi aleyh* Nemrûd'un ateşine atıldığı sırada söylemiştir. Bir de Muhammed *salla'llâhu aleyhi ve sellem* — kendisiyle Ashâbından bâzı kimselere müşrikler aleyhinizde toplandılar, dedikleri ve bu sûretle müslümanları korkutmak istedikleri zaman — söylemiştir. Halbuki bu korkutmak teşebbüsü müslümanların îmânlarını ve irâdelerini arttırmıştı ve حسبنا الله ونعم الوكيل demişlerdi.

İZÂHI

İbn-i Abbâs'dan rivâyet olunduğuna ve İbn-i İshâk, Mücâhid, Katâde, İkrime gibi Tâbiî râvîlerinin de hikâye ettiklerine

* Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 173.

göre, Ebû Süfyân Uhud harbinden dönerken: Yâ Muhammed! Gelecek sene Bedir panayırı günlerinde de istersen — dostlarımızı öldürdüğünüz — Bedir mevkiinde sizinle birleşelim, demişti. Bunun üzerine de Resûl-i Ekrem: İnşâ'-Allāh! diye cevâb vermişti.

Gelecek sene hulûl edince Ebû Sufyân bir kısım Mekke müşrikleriyle berâber hareket edip Merrü'z-zahrân mevkiine gelip konmuştu. Fakat Cenâb-ı Hak bu düşmân reîsinin gönlüne bir korku saldı. Hemen Mekke'ye dönmeğe karar verdi. Bu sırada Eşca' kabîlesi reîsi Nuaym İbn-i Mes'ûd yanında bir kâfile ile çıka geldi. Medîne'ye gidiyorlardı. Nuaym o sırada henüz Müslümân olmamıştı. Ebû Süfyân Nuaym'e: Bu sene burada buluşmak ve cenkleşmek üzere Muhammed'le sözleşmiştik. Fakat benim burada fazla durmağa vaktim müsâid değil. Al sana on deve. Medîne'ye vardığında Muhammed'i korkut! Büyük bir kuvvetle gelmişler, sizi bekliyorlar, de, diye ta'lîmât verdi. Nuaym Medîne'ye geldiğinde Resûl-i Ekrem'in asker teçhîz etmekte olduğunu görünce: Ebû Sufyân Mekkelileri başına toplayıp gelmiş, bir kişi geri kalmamış, vaz geçin. Giderseniz hiç biriniz geri gelmez, diye tehdîd etmişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: (حسبنا الله ونعم الوكيل = *Allah bize yetişir, O ne güzel vekîldir*) buyurup maiyetiyle hareket etti. Bedir mevkiine vardıklarında orada düşmandan eser bulamadılar. Panayırın devâmı müddeti olan sekiz gün orada kaldılar. Ashâb-ı Kirâm yanlarında ticâret malı da getirmişlerdi. Bir misli kazancı ile satarak Medîne'ye döndüler. İslâm târihinde bu sefer *(Bedr-i Suğra=Küçük Bedir)* seferi ile anılır. *(Bedr-i Kübrâ=Büyük Bedir)* ise zafer menkabeleriyle dolu olan ilk İslâm gazâsıdır.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا ٱلْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا * .

Azîz ve Celîl olan Allāh'ın: *[Ey mü'minler, siz hem mallarınızda, hem canlarınızda muhakkak imtihân olunacaksınız. Ve*

* Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 186.

gerek sizden önce kitâb verilen (yahûdî) *lerden gerek müşrik* (hıristiyân) *lardan her halde sizi incitecek bir çok sözler de işiteceksiniz!* (Ey müslümanlar!) *Siz bütün bunlara sabredip Allāh'a muhâlefetten sakınırsanız iyi biliniz ki, bu* (sabır ve takvâ sizin için) *yapılması gereken işlerdendir]*[1] KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1687. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى قَطِيفَةٍ فَدَكِيَّةٍ وَأَرْدَفَ
أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَرَائَهُ يَعُودُ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ فِي بَنِي الْحَارِثِ بْنِ
الْخَزْرَجِ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ حَتَّى مَرَّ بِمَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أُبَيٍّ
ابْنُ سَلُولَ وَذٰلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أُبَيٍّ فَإِذَا فِي الْمَجْلِسِ
أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبَدَةِ الْأَوْثَانِ وَالْيَهُودِ
وَالْمُسْلِمِينَ وَفِي الْمَجْلِسِ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَلَمَّا غَشِيَتِ
الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ خَمَّرَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أُبَيٍّ أَنْفَهُ بِرِدَائِهِ
ثُمَّ قَالَ لَا تُغَبِّرُوا عَلَيْنَا فَسَلَّمَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَلَيْهِمْ ثُمَّ وَقَفَ فَنَزَلَ فَدَعَاهُمْ إِلَى اللّٰهِ وَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ
فَقَالَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ أَيُّهَا الْمَرْءُ إِنَّهُ لَا أَحْسَنَ مِمَّا
تَقُولُ إِنْ كَانَ حَقًّا فَلَا تُؤْذِنَا بِهِ فِي مَجَالِسِنَا ارْجِعْ إِلَى رَحْلِكَ

---

[1] Buhârî metninde âyetin bir parçası zikrolunmuştu. Tercememiz âyetin tamâmına âiddir.

فَمَنْ جَآءَكَ فَاقْصُصْ عَلَيْهِ فَقَالَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ رَوَاحَةَ بَلَى
يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَاغْشَنَا بِهِ فِي مَجَالِسِنَا فَإِنَّا نُحِبُّ ذٰلِكَ فَاسْتَبَّ
الْمُسْلِمُونَ وَ الْمُشْرِكُونَ وَ الْيَهُودُ حَتَّى كَادُوا يَتَثَاوَرُونَ فَلَمْ
يَزَلِ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَنُوا ثُمَّ
رَكِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَابَّتَهُ فَسَارَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى
سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا سَعْدُ أَلَمْ
تَسْمَعْ مَا قَالَ أَبُو حُبَابٍ يُرِيدُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ أُبَيٍّ قَالَ كَذَا وَ كَذَا
قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اعْفُ عَنْهُ وَ اصْفَحْ عَنْهُ
فَوَ الَّذِى أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ لَقَدْ جَآءَ اللّٰهُ بِالْحَقِّ الَّذِى أَنْزَلَ
عَلَيْكَ وَلَقَدِ اصْطَلَحَ أَهْلُ هٰذِهِ الْبُحَيْرَةِ عَلَى أَنْ يُتَوِّجُوهُ
فَيُعَصِّبُونَهُ بِالْعِصَابَةِ فَلَمَّا أَبَى اللّٰهُ ذٰلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِى أَعْطَاكَ
اللّٰهُ شَرِقَ بِذٰلِكَ فَذٰلِكَ فَعَلَ بِهِ مَا رَأَيْتَ فَعَفَا عَنْهُ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَ أَصْحَابُهُ يَعْفُونَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَ أَهْلِ الْكِتَابِ كَمَا أَمَرَهُمُ
اللّٰهُ تَعَالَى وَ يَصْبِرُونَ عَلَى الْأَذٰى حَتَّى أَذِنَ اللّٰهُ فِيهِمْ فَلَمَّا غَزَا
رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَدراً فَقَتَلَ اللّٰهُ بِهِ صَنَادِيدَ كُفَّارِ

قُرَيْشٍ قَالَ ٱبْنُ أُبَيِّ ٱبْنُ سَلُولَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ وَعَبَدَةِ
ٱلْأَوْثَانِ هٰذَا أَمْرٌ قَدْ تَوَجَّهَ فَبَايَعُوا ٱلرَّسُولَ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَلَى ٱلْإِسْلَامِ فَأَسْلَمُوا .

Tercemesi

Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Bedir vak'asından önce bir gün Fedek dokuması kaplı saçaklı palan vurulmuş bir merkeb üzerine binip (henüz çocuk bulunan) Üsâme İbn-i Zeyd'i terkisine alarak Hâris İbn-i Hazreç mahallesinde (ki evinde hasta bulunan) Sa'd İbn-i Ubâde'yi iyâdeye gitmişti. Giderken yolda Abdullāh İbn-i Übey İbn-i Selûl'ün içinde bulunduğu bir meclise uğradı. Bu vak'a Abdullāh İbn-i Übey müslümân olmazdan evvel idi. Bu mecliste müslümanlardan, puta tapan müşriklerden, yahûdîlerden karışık birtakım kimseler vardı. Abdullāh İbn-i Revâha da[1] bu meclisde bulunuyordu. Merkebin kaldırdığı toz, meclisi kaplamakla Abdullāh İbn-i Übey kaftaniyle burnunu kapadı. Sonra: Bizim üzerimizi tozlatmayınız, dedi, Resûlullāh onlara selâm verdi. Sonra da orada durup merkebden indi ve onları İslâm'a da'vet etti ve onlara Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullāh İbn-i Übey:

— Ey kişi! Bu söylediklerin hak ve gerçekse bunlardan güzel bir şey olamaz. Fakat bizim meclisimize gelip de bizi bununla ezâlandırma. Kendi menziline git, sana gelen olursa ona anlat, dedi. Bunun üzerine (büyük şâir) Abdullāh İbn-i Revâha:

---

[1] Ensârın en büyük şâirlerinden biri bulunan Abdullāh İbn-i Revâha'nın hal tercemesi için dördüncü cildin 157 inci sahifesinden 158 inci (ikinci baskı: 129, 130) sahifeye kadar ve 391 den 394 (İkinci baskı: 309-311 ve 423) e kadar bakınız!.

— Yâ Resûla'llāh (İbn-i Übeyy'e bakma) meclislerimiz (e her zaman teşrîf buyur, huzûrunuz) da bizi Kur'ân (ın belâgati) ile ört, onun nurlariyle bürü. Biz duânızı, Kur'ân okumanızı çok severiz, dedi. Bunun üzerine müslümanlarla müşrikler, yahûdîler sövüşmeye başladılar. Hattâ birbirlerini öldürmeye yaklaştılar. Resûlullāh ise onları dâimâ teskîn buyurdu. Nihâyet yatıştılar. Sonra Resûl-i Ekrem merkebine binip yürüdü. En sonu Sa'd ibn-i Ubâde'nin evine varıp girdi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Ensâr'ın ve Hazrec kabîlesinin ulularından olan) Sa'd'e: [Bkz. C. 8, S. 98 (İkinci baskı: 86)]

— Ey Sa'd! - Abdullāh İbn-i Übeyy'i kasdederek - Ebû Hubâb'ın ne söylediğini duymadın mı? (Duymuş ol ki) o, şöyle şöyle söyledi (diye biraz önce geçen vak'ayı anlattı) Sa'd İbn-i Ubâde:

— Yâ Resûla'llāh! Siz İbn-i Übeyy'in kusûrunu affedin, biraz da ma'zûr görün. Sana Kur'ân indiren Cenab-ı Hakk'a yemîn ederim ki, Allāh'ın irâdesi size nübüvvet vermek sûretiyle tecellî etti. Halbuki şu beldecik (Medîne) halkı İbn-i Übeyy(in başın) a tac giydirmeğe üzerine de melîke mahsûs sarık sarmağa, (bu sûretle kendilerine melik edinmeğe) hazırlanmışlardı. Vaktâki Allāhu Teâlâ size ihsân buyurduğu hakk-ı nübüvvetle onların bu tasavvurlarını mümteni' bir hâle koydu. Bu mahrûmiyetle İbn-i Übey mahzûn ve mükedder oldu. Yâ Resûla'llāh! İşte bu kederle İbn-i Übey gördüğünüz çirkin harekette bulunmuştur. (Siz afv buyurunuz) dedi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de afvetti. Esâsen Resûlullāh ile Ashâbı bu husûsda vârid olan Allāh'ın emri veçhile gerek müşriklerin, gerek ehl-i kitâbın kusurlarını avf edip ezâlarına sabrediyorlardı. En sonu Allāhu Teâlâ (tedâfüî) harbe izin verdi. Bu müsâade üzerine. Resulallāh Bedir gazâsını ihtiyâr edip Allāhu Teâlâ İslâm ordusunun eliyle

Kureyş müşriklerinin azmanlarını öldürünce İbn-i Übey İbn-i Selûl ile, onun, müşriklerden ve putlara tapanlardan yardakçıları:

— Artık Bedir vak'ası Müslümanlığa teveccüh etmiş açık bir galebedir, dediler ve Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'e İslâm üzere bîat edip müslüman oldular[1].

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : لَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀH'IN: *[Habîbim! Hani o yaptıkları hîlekârlıklara sevinen*[2] *ve yapmadıkları fazîletlerle medholunmayı seven* (münâfık) *kimseler yok mu? Sen onları azâbdan selâmette sanma! Sakın böyle sanma; çünkü onlar için çok acıtıcı bir azâb mukarrerdir]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1688. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رِجَالًا مِنَ ٱلْمُنَافِقِينَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَرَجَ إِلَى ٱلْغَزْوِ تَخَلَّفُوا عَنْهُ وَفَرِحُوا بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

---

[1] Abdullāh İbn-i Übey İbn-i Selûl'ün ve onun riyâset ettiği habîs zümrenin müslümân olmaları zâhirî idi. Hakîkatte kinlerini ve husûmetlerini gönüllerinde gizlemişler ve her vesîle ile fesâd çıkarmışlardır. Münâfık adiyle anılan bu zümrenin ve reîslerinin kirli hayatlarını anlamak için 4 üncü cildin 434 üncü sahifesinden 442 (İkinci baskı: 341-347) nciye kadar ve 8 inci cildin 105, 106 (İkinci baskı: 92, 93) ncı sahifelerine bakınız!

* Süre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 188.

[2] Bu terceme, âyet-i kerîmenin [لا تحسبن الذين يفرحون بما اتوا] kırâatine göredir.

فَإِذَا قَدِمَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱعْتَذَرُوا إِلَيْهِ وَحَلَفُوا
وَأَحَبُّوا أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَنَزَلَتْ هٰذِهِ ٱلْآيَةُ فِيهِمْ .

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında münâfıklardan birtakım kimseler Resûlullāh gazâya çıktığı zaman ondan arkada kalırlardı. Ve Resûlullāh geri kalıp (evlerinde) oturmalarına ferahlanırdı. Resûlullāh muhârebeden dönüp geldiği zaman da (vâhî) birtakım özür arz ile yemîn ederler ve işlemedikleri bir iş ile kendilerinin medholunmalarını arzu ederlerdi. Münâfıkların bu nifak-kârâne vaziyetleri üzerine bunlar hakkında bu bâbın ünvânındaki âyet nâzil oldu. [1]

1689. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا وَقَدْ قِيلَ لَهُ لَئِنْ
كَانَ كُلُّ ٱمْرِئٍ فَرِحَ بِمَا أُوتِيَ وَأَحَبَّ أَنْ يُحْمَدَ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ
مُعَذَّباً لَنُعَذَّبَنَّ أَجْمَعُونَ فَقَالَ ٱبْنُ عَبَّاسٍ وَمَالَكُمْ وَلِهٰذِهِ إِنَّمَا
دَعَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَهُودَ فَسَأَلَهُمْ عَنْ شَيْءٍ فَكَتَمُوهُ
إِيَّاهُ وَأَخْبَرُوهُ بِغَيْرِهِ فَأَرَوْهُ أَنْ قَدِ ٱسْتَحْمَدُوا إِلَيْهِ بِمَا أَخْبَرُوهُ
عَنْهُ فِيمَا سَأَلَهُمْ وَفَرِحُوا بِمَا أُوتُوا مِنْ كِتْمَانِهِمْ .

[1] Tebûk seferine ve bu seferden geri kalan münâfıkların ahvâlini tasvîr eden 10 uncu cilddeki Kâ'b İbn-i Mâlik hadîsine de bakınız!.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre (Medîne vâlisi Mervân tarafından kapıcısı Râfi' vâsıtasiyle) İbn-i Abbâs'dan şöyle bir sorgu soruldu:

— (Kur'ân'da bildirildiği üzere) kendisine verilen dünyâlıkla ferahlanan ve yapmadığı bir işle medh olunmağa sevinen her (müslüman) kişi azâb olunacak ise bütün müslümanlar her halde azâb olunacak (demek) dir?

İbn-i Abbās bu suâle şöyle cevâb vermiştir:

(Âl-i İmrân Sûresi'ndeki) bu âyetle sizin aranızda ne münâsebet var? (Bu âyet yahûdîler hakkında nâzil olmuştur). Bir kere Resûlullāh yahûdîleri çağırıp onlara (Tevrat'taki evsâfına dâir) bir suâl sordu. Onlar da suâlin hakîkî cevâbını sakladılar da onun başkasını haber verdiler. Bununla berâber verdikleri bu cevâb ile Resûlullāh ındinde takdîr de olunduklarını sandılar ve hakîkati gizliyerek verdikleri cevâba sevindiler

İZÂHI

Buhârî metninde ve hadîsin sûret-i sevkine dâir fıkrasında işâret olunduğu üzere bu suâli Mervân, Muâviye'nin hilâfeti zamânında Medîne vâlîsi iken İbn-i Abbâs'dan sormuşdur. Târihî kıymetine mebnî tercememizde kavis içinde gösterdik.

Unvândaki Âl-i İmrân âyetinin sebeb-i nüzûlü hakkında Buhârî iki hadîs rivâyet etmiştir ki, ikisini de terceme etmiş bulunuyoruz. Birinci hadîse göre âyet, munâfıklar hakkında nâzil olmuşdur. İkinci hadîsde de İbn-i Abbâs, yahûdîler hakkında nâzil olduğunu haber veriyor. Şu halde âyet-i kerîmede haber verilen ahlâkî hüküm ve uhrevî cezâ hem münâfıklara, hem de yahûdîlerle müşriklere şâmil bulunuyor. Çünkü her iki hadîsde haber verilen cürümler — ki, hilekârlık, gaddârlık, hak ve hakîkati saklamak gibi fazîhalardır — münâfıklarla yahûdîler ve müşrikler, hattâ bunların ahlâkında bulunan hîlekâr müslümanlar arasında müşterek cürümlerdir. Cezâları da yine aralarında müşterek azâb-ı elîmdir.

* * *

NİSÂ SÛRESİ ÂYETLERİ

قَوْلُهُ تَعَالٰى: وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHI'n: *[Ey yetîm velîleri* (velâyetinizdeki) *öksüz kızların haklarında adâlet edemiyeceğinizi,* (mihirlerini emsâli veçhile veremiyeceğinizi) ***bilir veya sanırsanız size halâl olan başka kadınlardan nikâh ediniz!]*** KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI,

1690. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهَا سَأَلَهَا عُرْوَةُ عَنْ
قَوْلِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى فَقَالَتْ
يَا ابْنَ أُخْتِي هِيَ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجْرِ وَلِيِّهَا تَشْرَكُهُ فِي مَالِهِ
وَيُعْجِبُهُ مَالُهَا وَجَمَالُهَا فَيُرِيدُ وَلِيُّهَا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا بِغَيْرِ أَنْ
يُقْسِطَ فِي صَدَاقِهَا فَيُعْطِيَهَا مِثْلَ مَا يُعْطِيهَا غَيْرُهُ فَنُهُوا عَنْ أَنْ
يَنْكِحُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يُقْسِطُوا لَهُنَّ وَيَبْلُغُوا لَهُنَّ أَعْلٰى سُنَّتِهِنَّ فِي
الصَّدَاقِ فَأُمِرُوا أَنْ يَنْكِحُوا مَا طَابَ لَهُمْ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ قَالَتْ
عَائِشَةُ وَإِنَّ النَّاسَ اسْتَفْتَوْا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ
هٰذِهِ الْآيَةِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ الْآيَةَ قَالَتْ
عَائِشَةُ وَقَوْلُ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي آيَةٍ أُخْرٰى وَتَرْغَبُونَ أَنْ

* Sûre: 4 (âyet: 3.

تَنْكِحُوهُنَّ رَغْبَةَ أَحَدِكُمْ عَنْ يَتِيمَتِهِ حِينَ تَكُونُ قَلِيلَةَ الْمَالِ
وَ الْجَمَالِ قَالَتْ فَنُهُوا أَنْ يَنْكِحُوا عَمَّنْ رَغِبُوا فِي مَالِهِ وَ جَمَالِهِ
مِنْ يَتَامَى النِّسَاءِ إِلَّا بِالْقِسْطِ مِنْ أَجْلِ رَغْبَتِهِمْ عَنْهُنَّ إِذَا كُنَّ
قَلِيلَاتِ الْمَالِ وَ الْجَمَالِ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan rivâyete göre (bir kere hemşîre-zâdesi) Urve, Azîz ve Celîl olan Allāh'ın: *(Yetimlerin haklarına adâlet edemiyeceğinizden korkarsanız)* kavl-i şerîfinin tefsîrini sordu. Âişe Hazretleri; şöyle cevâb verdi. Ey hemşîremoğlu, âyetteki *"yetâma"* ile murâd olunan, öksüz kızdır ki, o, velîsinin velâyet ve vesâyeti altında bulunup mâl hissesinde velîye ortak olur. Ve mâli, cemâli velîsinin hoşuna gider. Bu cihetle o sene velîsi onu zevce edinmek ister. Fakat mihrinde adâlet etmek ve başkasının verdiği kadar mihir vermek istemez. İşte (bu âyette) o çeşit velîlerin velâyeti altındaki yetîme kızları — haklarında adâlet ve onların mihirlerini en yüksek mıkdârına yükseltmedikçe — nikâh etmeleri nehiy olunup bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmeleri emrolunmuştur. Hazret-i Âişe (rivâyetine devâm ederek) der ki: Bu âyet nâzil olduktan sonra nâs, Resûlullāh'a istiftâ edip sordular. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ'da şu âyeti inzâl buyurdu: *"Habîbim senden kadınlar hakkında fetvâ isterler. Onlara de ki: kadınlar* (ın mîrâsı) *hakkındaki fetvâyı Allah size veriyor. Kur'ân'da size karşı okunan âyetlerde şol kadınların öksüz kızları hakkındadır ki: onlara* (ya mâline ve

güzelliğine imrenip nikâh ettiği halde) *mihr-i mislini vermeyiniz ve* (yâhud fakir ve çirkin diye) *nikâh etmek istemeyiniz!*"[1].

Hazret-i Âişe (rivâyetine devâmla) der ki: Azîz ve Celîl olan Allāh'ın: (وترغبون ان تنكحوهن) cümlesinin medlûlü, velâyetindeki öksüz kızcağızın mâli ve güzelliği az olunca onu nikâh etmek istemişdir. Hazret-i Âişe der ki: Bu mâl ve cemâli fakir olan öksüz kızlara rağbet etmediklerinden dolayı malına ve cemâline rağbet ettikleri yetîm kızları — adâlete riâyet etmedikçe — nikâh etmekden evliyâ-yı yetîm nehiy olundular.

ÎZÂHI

Gerek âyetin, gerek dar bir metin ile rivâyet olunan girift bir mevzûa dâir hadîsin iyice anlaşılması için İslâm'dan önceki yetîm kızlara âid nikâh vaziyetini mütâlâa etmek îcâb eder. Câhiliyyet zamânında Arablar arasındaki teâmüle göre bir kişi velâyet ve vesâyeti altındaki öksüz kızın üzerine maşlahını atarsa, örfen "*Bu kız benimdir*" demek olup kızın velîsinden başka bir kimse, onu nikâha ebedî sûrette tâlib olamazdı. Velî olan kişi, kız güzel olurda kendisi nikâh etmek isterse, nikâh ederdi. Ve kızın emsâli arasındaki taâmüle göre takdîr ve ta'yîni lâzım gelen mihri vermezdi. Bununla berâber kızcağızın verâset muktezâsı sâhib olduğu malını kendi maliyle birlikte idâre ve tenmiye ederek kendisi istifâde ederdi. Öksüze bir şey vermezdi. Kız güzel olmaz, dulu nikâh etmek istemezse başkasiyle evlenmesine mâni' olurdu. Arablar arasında "*Gazeve*" denilen çapulculuk âdeti eseri olarak bu yolda vesâyet altına giren öksüz kızlar çok olurdu. Bir velînin velâyeti altında ona, on beşe kadar öksüz kızlar bulunduğu olurdu. Velîler bunların hepsini veya arzu ettiği mikdârını pek az mihir — vefâtında mâline vâris olmak için — nikâh edebilmek hakkını hâizdi. Mallarında da dilediği gibi tasarruf ederdi. Nikâh etmediklerini başkasına vermediği gibi malına bir an evvel vâris olmak

---

[1] ويستفتونك فى النساء قل الله يفتيكم فيهن ومايتلى عليكم فى الكتاب فى يتامى النساء
التى لاتؤتونهن ماكتب لهن وترغبون ان تنكحوهن الآية [سورة النساء : ١٢٧]

Bu âyet-i kerîmenin hadîs metninde iki kelimesi zikredildiği halde iyice anlaşılması için tamâmını terceme ettik.

için türlü işkencelerle ağır işlerde kullanırlardı. Hadîsde zikrolunan âyetlerle bu insâfa, adâlete mugāyir olan âdet yasak olunup öksüz kızlar güzel olsun olmasın, zengin olsun olmasın müsâvî ve âdil bir muâmeleye tâbi' tutulup bunların emsâline göre mihir tesmiye edilerek nikâh olunmaları ve mihir tesmiye olunmadan nikâh olunanların mihr-i misle nâil olmaları ve mallarında âdilâne tasarruf olunmaları emrolunmuştur. Hazret-i Ömer bu emir ve nehiy tatbîkinde yetîm velîlerine cebrî tavsıyede bulunarak: Velâyetinizdeki öksüz kızlar güzel ve zengin ise, başkasına veriniz. Değilse kendiniz nikâh ediniz; der idi.

Mevzûu-bahs olan ve yetîm kızları tezevvüç etmesi melhûz olan velîler, mutlak olmayıp ancak amuca-oğulları gibi nikâh düşen akrabâdır.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: يُوصِيكُمُ ٱللّٰهُ فِي أَوْلَادِكُمْ *.

Azîz ve Celîl olan Allāh'ın: *[Allāhu Teâlâ* (büyük, küçük, kız, oğlan) *bütün çocuklarınız hakkında* (mîrâsı) *size farz kılıyor...]* kav-li şerîfinin tefsîri bâbı [1].

1691. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ عَادَنِي ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُوبَكْرٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ فِي بَنِي سَلِمَةَ مَاشِيَيْنِ فَوَجَدَنِي ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا أَعْقِلُ فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ

* Sûre: 4 (Nisâ'), âyet: 11.

[1] Aşağıda terceme edeceğimiz hadîsin rivâyetine dâir bâzı intikādlar gelecektir. Bunların iyice anlaşılması için bu âyet-i kerîmenin sebeb-i nüzûlünü bu hâşiyemizde bildireceğiz. Şöyle ki: İslâm'dan evvel câhiliyyet devrinde verâset büyük erkek evlâda münhasır olup, kızlar, küçük çocuklar mîrâstan mahrûm edilirdi. Aşağıda Saîd İbn-iRubeyyi' mîrâsında görülecektir. Sonra unvânımızda bu mîrâs âyeti nâzil olarak müteveffânın büyük, küçük, oğlan, kız bütün evlâdının mîrâsa nâil oldukları bildirildi.

مِنْهُ ثُمَّ رَشَّ عَلَيَّ فَأَفَقْتُ فَقُلْتُ لَهُ مَا تَأْمُرُنِي أَنْ أَصْنَعَ فِي مَالِي
يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَنَزَلَتْ يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي أَوْلَادِكُمْ .

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Beni bir hastalığımda Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ebû Bekr *radiya'llāhu anh* ile berâber yaya olarak Benî Selime (yurdun) daki evime gelerek ziyâret etmişlerdi. Resûlu'llāh beni bir şey anlamaz derecede baygın bulmuştu. Bunun üzerine (abdest) suyu isteyip abdest almış sonra abdest suyundan bir mikdârını benim üzerime serpmişti. Hemen ben ayıldım ve: Yâ Resûla'llāh! Mâlimde (verâset husûsunda) ne sûretle tasarruf etmemi emredersiniz? diye sordum. (Şu meâldeki): "*Allah çocuklarınız hakkında mîrâsı emrediyor!*" kavl-i şerîfi nâzil oldu.

ÎZÂHI

Mevzûumuz olan Câbir hadîsine göre (يوصيكم الله فى اولادكم) âyeti Câbir hakkında nâzil olmuştur. Fakat Câbir'in çocukları olmadığı gibi babası da vefât etmişti. Binâenaleyh Câbir usûl ve fürûu olmıyan kelâle idi. Bu cihetle ehl-i intikād yukarıdaki âyetin Câbir hakkında nâzil olduğuna dâir bu rivâyete râvînin vehmidir, diyerek Câbir hakkında nâzil olan şu kelâle âyeti olduğunu bildirmişlerdir ki, meâli şöyledir: "*Habîbim, senden* (usûl ve fürûu olmıyan müteveffânın mîrâsı hakkında) *fetvâ isterler. De ki:* (Böyle babası ve çocukları olmıyan) *kelâle hakkında Allah şöyle fetvâ veriyor:...*"[1] Müslim'in, Nesef'nin rivâyetleri de bunu te'yîd eder mâhiyettedir. Tirmizî'nin rivâyetine göre Hazret-i Câbir demiştir ki; Uhud gazâsı şehidlerinden Saîd İbn-i Rübeyyi'in karısı, Saîd'den olan iki kız çocuğunu yanına alıp Resûlullāh'a gelerek: Yâ Resûla'llāh, bu kızlar Uhud'da yanında şehîd düşen Saîd'in kızlarıdır. Bunların mallarını amucaları almış, bunlara bir şey bırakmamıştır. Bunları nikâh da etmemiştir.

---

1 يستفتونك قل الله يفتيكم فى الكلالة [سورة النساء : ١٧٦]

Bu kızlara mal mîrâsı düşer mi? diye sordu. Resûlullâh: Biraz sabrediniz, elbette Allah hükmedecektir, buyurdu. Bunun üzerine unvânımızdaki: (يوصيكم الله فى اولادكم) kavl-i şerîfiyle başlayan mîrâs âyetleri nâzil oldu. Resûlullâh kızların amucalarını çağırttı. Saîd'in malının üçte ikisinin iki kıza, sekizde birinin karısına verilmesini; geri kalanın da kendisine âid olduğunu bildirdi. Ve Tirmizî'nin Câbir hadîsi vâzıhan gösterir ki, unvândaki âyetin bir cümlesiyle işâret olunan mîrâs âyeti, Saîd İbn-i Rübeyyi'in mîrâsı hakkında nâzil olmuştur. Câbir hakkında değil. Câbir hakkında nâzil olan kelâle âitdir. Bu cihetle ehl-i intikād Câbir hakkında iddia olan rivâyet, râvînin vehmidir, demişlerdir.

* * *

قَوْلُهُ تَعَالَى : إِنَّ ٱللهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ٱلْآيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀH'IN: *[Şüphesiz ki Allah, zerre ağırlığınca zulmetmez]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1692. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى نَاسٌ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ ٱللهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ فَذَكَرَ حَدِيثَ ٱلرُّؤْيَةِ وَقَدْ تَقَدَّمَ بِكَمَالِهِ ثُمَّ قَالَ إِذَا كَانَ يَوْمُ ٱلْقِيَامَةِ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ تَتْبَعُ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ فَلَا يَبْقَى مَنْ كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ ٱللهِ مِنَ ٱلْأَصْنَامِ وَ ٱلْأَنْصَابِ إِلَّا يَتَسَاقَطُونَ فِي ٱلنَّارِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ ٱللهَ مِنْ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ وَ غُبَّرَاتُ أَهْلِ ٱلْكِتَابِ فَيُدْعَى ٱلْيَهُودُ فَيُقَالُ

* Sûre: 4 (Nisâ'), âyet: 40.

لَهُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ عُزَيْرَ ٱبْنَ ٱللهِ فَيُقَالُ
لَهُمْ كَذَبْتُمْ مَا ٱتَّخَذَ ٱللهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ فَمَا ذَا تَبْغُونَ
قَالُوا عَطِشْنَا رَبَّنَا فَٱسْقِنَا فَيُشَارُ أَلَا تَرِدُونَ فَيُحْشَرُونَ إِلَى ٱلنَّارِ
كَأَنَّهَا سَرَابٌ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضاً فَيَتَسَاقَطُونَ فِي ٱلنَّارِ ثُمَّ
يُدْعَى ٱلنَّصَارٰى فَيُقَالُ لَهُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ
ٱلْمَسِيحَ ٱبْنَ ٱللهِ فَيُقَالُ لَهُمْ كَذَبْتُمْ مَا ٱتَّخَذَ ٱللهُ مِنْ صَاحِبَةٍ
وَلَا وَلَدٍ فَيُقَالُ لَهُمْ مَاذَا تَبْغُونَ فَكَذٰلِكَ مِثْلُ ٱلْأَوَّلِ حَتَّى إِذَا
لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ ٱللهَ مِنْ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ أَتَاهُمْ رَبُّ
ٱلْعَالَمِينَ فِي أَدْنٰى صُورَةٍ مِنَ ٱلَّتِي رَأَوْهُ فِيهَا فَيُقَالُ مَاذَا تَنْتَظِرُونَ
تَتْبَعُ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ قَالُوا فَارَقْنَا ٱلنَّاسَ فِي ٱلدُّنْيَا عَلَى
أَفْقَرِ مَا كُنَّا إِلَيْهِمْ وَلَمْ نُصَاحِبْهُمْ وَنَحْنُ نَنْتَظِرُ رَبَّنَا ٱلَّذِي
كُنَّا نَعْبُدُ فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ لَا نُشْرِكُ بِاللهِ شَيْأً مَرَّتَيْنِ
أَوْ ثَلَاثاً .

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bâzı kimseler gelerek: Yâ Resûla'llāh! Kıyâmet gününde Rabbimizi görecek miyiz? diye sormuşlardı. — Müellif Buhârî yukarda rivâyeti geçen Rü'yet hadîsini burada tekmîl

zikretti —[1]. Bundan sonra Resûl-ü Ekrem buyurdu ki: Kıyâmet günü hulûl ettiğinde bir dellâl: *"Her ümmet neye ve kime tapıyor idiyse peşine düşsün!"* diye ilân edecek. Bunun üzerine Allāh'dan başka şeylere ve putlara, heykellere tapa-gelen ne kadar müşrikler varsa — onlardan hiç biri geri kalmaksızın — Cehennem'e dökülecekler. Artık ortalıkta yalnız Allāh'a ibâdet eden gerek sâlih, gerek fâcir kimselerin (müşrik olmıyan) ehl-i kitâb bakıyyelerinden başka kimse kalmayınca yahûdîler'den geri kalanlar çağrılacak ve onlara: Siz, kime ibâdet ederdiniz? diye sorulacak. Onlar: Allāh'ın oğlu Uzeyre, diye cevâb verecekler. Bunun üzerine onlara: Yalan söylüyorsunuz. Allah hiç bir eş ve oğul edinmedi, denilecek. Şimdi siz ne istersiniz? diye sorulacak. Onlar da: Ey Rabbimiz, çok susadık; bize su ihsân et, diyecekler. Bunun üzerine onlara: Haydi suya geliniz, diye işâret olunacak. Ve Cehennem'e doğru sevk olunacaklar. Cehennem onlara serâb gibi görülecek. (Su sanarak) biribirlerini çiğneyerek giderken Cehennem'e düşecekler. Sonra Nasârâ çağrılacaklar. Onlara da: Siz kime kulluk ederdiniz? diye sorulacak. Onlar da: Allāh'ın oğlu Mesîh (Îsâ'ya) diyecekler. Onlara da: Yalan söylüyorsunuz. Allah ne eş, ne oğul

[1] Zebîdî merhûmun yukarıda zikrolunduğunu bildirdiği rivâyet olunan hadîsinin tercemesi (450) rakamiyle geçti. İbn-i Hibbân'ın rivâyet ettiği oradaki metin bundan da uzundur ve her iki rivâyet biribirisinden çok farklıdır. Oraya da bakınız! Biz bü hâşiyemizde Peygamber Efendimiz'in Kıyâmet gününde Rabbimizi görecek miyiz? suâline karşı verdiği cevâbı Ebû Saîd-i Hudrî rivâyetinden nakledeceğiz; Peygamber Efendimiz cevâben buyurmuştur ki: Evet, Kıyâmet gününde Rabbinizi göreceksiniz (Bakınız!) Güneşin zıyâsını (yazın) öğle vakti, önünde hiç bir bulut yokken — görmek için (itişip kakışarak) birbirinize zarar ve zahmet ver (meğe lüzum görür) müsünüz? diye sordu. Onlar: Hayır görmeyiz, dediler. Resûl-i Ekrem; Ayın on dördüncü gecesi önünde hiç bulut yokken onun ışığını görmek için (itişip kakışarak) birbirinize zahmet verir (ve böyle bir mezâhime lüzûm görür müsünüz? buyurdu. Onlar: Hayır görmeyiz, dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

— İşte bu iki küreden herhahgi birisinin ziyâsını (müzâhamesiz, meşakkatsız tam bir vuzuhla) gördüğünüz gibi, kıyâmet gününde Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ'yı biribirinize meşakkat ve zahmet vermeden açıkca göreceksiniz, buyurdu.

edinmedi, denilecek ve ne dilekleri olduğu sorulacak. Onlar da yahûdîlerin sevk olundukları gibi Cehennem'e sevk olunacaklar

Artık ortada sâlih veya fâsık olarak Allāh'a ibâdet ve ubûdiyyet eden mü'min muvahhidlerden başka kimse kalmayınca âlemlerin Rabbi onlara (mahlûkattan hiç bir şeye benzememek düstûriyle) bildikleri en yakın bir sıfatta tecellî edecek ve Allāhu Teâlâ tarafından bu muvahhidlere:

— Ya siz ne bekliyorsunuz? (Görüyorsunuz ya) her ümmet ibâdet ettiği şeyin ardına düşüyor, buyuracak. Onlar da:

— Ey Rabbimiz biz dünyâda bu şirk ve küfür sâhiblerinden — kendilerine en çok muhtaç olmaklığımıza rağmen (dünyâda) — ayrı yaşadık. (Senin rızân için) bunlarla görüşmedik. (Şimdi onlara uyar mıyız?) Biz şimdi kendisine kulluk edegeldiğimiz Rabbimiz (in kerem ve inâyetin) i bekliyoruz, diyecekler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak iki, yâhud üç def'a:

— Ben sizin Rabbinizim, buyuracak. Onlar da her def'asında:

— Allāh'a hiç bir şeyi şerîk etmeyiz, diyecekler.

ÎZÂHI

Rü'yet hadîsi rivâyet tarîklerinin çokluğu ile meşhûr olan hadîslerdendir. Uzun, kısa bir çok ve birbirlerini îzâh eder mâhiyette metinlerle rivâyet olunmuşlardır [450 numaralı Ebû Hüreyre hadîsinin îzâhına bakınız!]. Bütün bu rivâyetlerde Mu'tezile, Havâric, bâzı Mürcie gibi ehl-i bid'ati red vardır. Bunların müdâfaa ettikleri teze göre Allāhu Teâlâ'yı mahlûkāttan hiçbir şey göremez ve görmesi aklen muhaldir. Şüphesiz bu tez çok hatâlıdır ve câhilânedir. Çünkü Âhiret'te Allāhu Teâlâ'nın mü'min ve muvahhid kullarına tecellî edip görünmesi Kitâb ile, Sünnet ile ve ümmetin icmâiyle sâbit bir hakîkattır. Bunu Resûl-i Ekrem Efendimiz'den yirmi bu kadar Sahâbî rivâyet etmiştir. Tâbiî ve Etbâ-i Tâbiî devirlerine âid râvîleri ise yüzlere, binlere bâliğ olmuştur. Sonra Mu'tezile ve emsâlinin iddiâ ettikleri muhâl-i aklî ise dünyâdakı eşyâyı görüş şartlarımızın

ru'yetullāha kıyâs ve tatbîkından neş'et etmiştir ki, gāibi şâhide, bâkîyi fânîye ve Vâcibü'l-Vücûd'u rü'yeti, hâdisâtı rü'yete kıyâs ve tatbîkten ibâret olup bâtıldır. Bir hülâsasını arz ettiğimiz bu bahis ilm-i kelâm kitablarında bütün tafsîlâtiyle incelenmiştir. Âhiret'te Allāhu Teâlâ'nın muvahhid kullarına görünmesi, onların da Cenâb-ı Hakk'ı görmeleri i'tikādî bir hakîkat olmakla berâber dünyâda görünmesi ve görülmesi keyfiyeti ve bunun imkân veyâ imtinâı, vukūu veya adem-i vukūu da incelenmiştir. Gerek sadr-ı İslâm'daki ulemânın, gerek sonra yetişen mütekellimînin cumhûrunun mezhebi, dünyâda da ru'yetu'llāhın mümkün olduğu, fakat vâkı' olmadığı sûretindedir. İmâm Ebü'l-Hasen Eş'arî'den ise, vukūuna ve adem-i vukūuna dâir müsbet ve menfî iki ictihâdı rivâyet olunmuştur.

Şu da bilinsin ki, bu hadîste bildirilen ru'yet, Allāh'ı görüş değildir. Bu ru'yet yalnız Allāh'ın kendi hâss kullariyle Allāh'tan başka birtakım mahlûkāta kulluk edenlerin aralarını fark ve temyîz için vâkı' olan İlâhî bır tecellîdir. Cennet'teki rü'yet, sevâb ve kerâmet olarak rü'yettir; bundan başkadır.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ *.

Azîz ve Celîl olan Allāh'ın: *[Habîbim* (Kıyâmet günü) *her ümmetten* (onun peygamberini) *bir şâhid getirdiğimiz, seni de onların üzerine şâhid getirdiğimiz vakit* (bakalım münkirlerin hâli) *nasıl olacak?]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI [1].

1693. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ لِيَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱقْرَأْ عَلَيَّ قُلْتُ أَأَقْرَأُ عَلَيْكَ

* Sûre: 4 (Nisâ), âyet: 41.

[1] Âyetteki: Nasıl olacak? Suâlinin cevâbı bunu ta'kîb eden âyet-i kerîmede şöyle bildiriliyor: (يومئذ يود الذين كفروا و عصوا الرسول لوتسوى بهم الارض و لايكتمون الله حديثا = *O küfredip Peygamber'e isyân edenler kıyâmet günü: keşke yerle yeksân edilselerdi ve Allāh'tan hiç bir sözü saklamağa kādir olamıyacaklar)*.

وَعَلَيْكَ أُنْزِلَ قَالَ فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي فَقَرَأْتُ
عَلَيْهِ سُورَةَ ٱلنِّسَاءِ حَتَّى بَلَغْتُ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ
بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هٰؤُلَاءِ شَهِيدًا قَالَ أَمْسِكْ فَإِذَا عَيْنَاهُ ١
تَذْرِفَانِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana:

Ey İbn-i Mes'ûd haydi bana Kur'ân oku, dıye emretti. Ben de:

— Yâ Resûla'llāh! Kur'ân sana gönderildiği halde onu size nasıl okuyacağım? dedim. Resûl-i Ekrem:

— Kur'ân'ı ben başkasından işitmeği çok hoşlanırım, buyurdu. Ben de Sûre-i Nisâ'yı okumağa başladım. Okurken (فكيف اذا جئنا من كل امة بشهيد و جئنا بك على هؤلاء شهيدا) âyetine[1] gelince Resûl-i Ekrem:

— Sus, buyurdu. O sırada gördüm, ki Resûlullāh'ın iki gözü yaş döküyordu.

İZÂHI

Bu âyet-i kerîme mûcibince her Peygamberin ümmeti hakkında tasdîk ve tekzîb sûretiyle şehâdet etmeleri, bundan sonra da Resûl-i Ekrem'in — şehâdet üstüne şehâdet olarak — şehâdet buyurması bütün beşeriyete şâmil ve îfâsı ağır bir vazîfe idi. Resûl-i Ekrem âmme üzerine şâhid olduğu gibi şefâatci de idi. Bu iki vazîfenin azameti kendisini ağlatmıştı.

* * *

[1] Bu âyet-i kerîmenin tercemesi unvândadır.

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنْفُسِهِمْ*.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂH'IN: *[Şu kimseler ki, nefislerine zulmettikleri sırada melekler canlarını almışlardır. Melekler* (Kıyâmet'te) *onlara: Siz ne halde idiniz* (neye bu zulmü irtikâb edip hicret etmediniz?) *diye* (itâb edecek) *ler. Onlar da: Biz bu diyârda* (Mekke'de) *zayıf bir halde ve mağlûb bir vaziyette bulunu yorduk, diyecekler. Melekler de: Allâh'ın yer* (yüz) *ü geniş değil mi idi? Oraya* (Medîne'ye) *hicret etsenizdi? diyecekler. İşte bu zâlimlerin gidecekleri yer Cehennem'dir. Cehennem'e bu gidiş de ne fenâdır.]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

ÎZÂHI

Bu âyet-i kerîmeyi iyice anlayabilmek için âyetin sebeb-i nuzûlünü bilmek gerektir. Buhârî'nin sebeb-i nuzûl olarak aşağıda terceme edeceğimiz bir rivâyeti varsa da o da muhtâc-ı îzâhtır. Bu cihetle Şârih Aynî'nin Vâhidî'den naklettiği bir sebeb-i nuzûlü takdîmen bildirerek hadîsi de îzâh etmiş olacağız. Şöyle ki: Bu âyet-i kerîme, Mekke'de ikâmet eden ve müslüman olduklarını söyleyen bir takım kimseler hakkında nâzil olmuştur ki, onlar Medîne'ye hicret etmeyip zâhirde îmân etmiş görünürlerdi. Hakîkatta nifaklarını gizlerlerdi. Bedir harbi açıldığı zaman da bunlar müşriklerle berâber Mekke'den çıkıp müslümanlarla harb etmeye gelmişlerdi. Fakat melekler bunların suratlarına çarparak, omuz köklerine vurarak bunları öldürmüşlerdi. Bunlar ölürken veyâhud Cehennem'e sevk olunurken meleklerin bunlara: Neye bu zulmü irtikâb ettiniz? suâlleri ve onların cevâbları terceme ettiğimiz âyet-i kerîmede bildirilmişti.

1694. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ نَاسًا مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ كَانُوا مَعَ ٱلْمُشْرِكِينَ يُكَثِّرُونَ سَوَادَهُمْ عَلَى عَهْدِ

* Sûre: 4 (Nisâ'), âyet: 97.

رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِي السَّهْمُ فَيُرْمَى بِهِ فَيُصِيبُ أَحَدَهُمْ فَيَقْتُلُهُ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلٰئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ .

Tercemesi

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre müslümanlardan (Mekke'de kalıp hicret etmiyen) bir takım kimseler Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında müşriklerle berâber olarak onların şirk câmiasını çoğaltıyorlardı. Bedir harbi sırasında düşman safları arasında bulunan bunlara ok atılıyor ve atılan ok varıp bunlardan birisine dokunarak öldürüyordu. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ'nın: (ان الذين توفاهم الملائكة ظالمى انفسهم) kavl-i şerîfi nâzil oldu[1]

* * *

قَوْلُهُ تَعَالَى: إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ (إِلَى قَوْلِهِ) وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَ *.

Azîz ve Celîl olan Allāh'ın şu meâldeki kavl-i şerîfi bâbı: *[Habîbim! Muhakkak ki sana vahyettik. Nasıl ki Nûh'a ve Nûh'tan sonraki peygamberlere de vahyetmiştik. Yine böyle İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk,a Ya'kūb'a ve Ya'kūb oğullarına, Îsâ'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Hârûn'a, Süleymân'a da vahyettik. Dâvud'a da Zebûr'u verdik.]* [2]

[1] Bu âyet-i kerîmenin meâli unvânımızda terceme olundu.
* Sûre: 4 (Nisâ') âyet: 163.
[2] *Zebûr*, Allāhu Teâlâ'nın Dâvud *Aleyhi's-selâm*'a verdiği mukaddes kitâbın adıdır.

1695. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ ٱبْنِ مَتَّى فَقَدْ كَذَبَ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem: "Her kim ben Yûnus bin Mettâ'dan hayırlıyım derse yalan söylemiştir"* buyurmuştur.

İZÂHI

Hadîsteki (Ben) mütekellim sîgasiyle bu sözü söyleyen kişinin kendisi murâd olunabildiği gibi Resûlullâh da murâd olunabilir. Birinciye göre: Hiç bir kimse için kendisini Yûnus Peygamber'den üstün saymak ve böyle söylemek doğru değildir, demek olur. İkinciye göre, hiçbir kimse için Muhammed Peygamber, Yûnus Peygamber'den hayırlıdır, demek doğru değildir, mânâsına olur. İkinci mânâya göre, Peygamberimiz bu sözü tevâzuan söylemiştir, deriz. Çünkü iki cihân serveri Peygamberimiz bütün insanların ve bütün mevcûdâtın hayırlısıdır.

Bu eserimizin [c: 9, s: 175 (ikinci baskı; s: 150)] nci sâhifesinde bu hâdisin İbn-i Abbâs'tan gelen bir rivâyet tarîkı geçmişti. 1392 numara ile geçen bu hadîsin şerhinde hayât-ı seniyyeleri yazılı bulunan Hazret-i Yûnus, Kalem Sûresi'nin 48 inci âyetinde bildirildiği üzere Cenâb-ı Hak Resûl-i Ekrem'e: *"Rabb'inin hüküm ve takdîrine inkıyâd et ve sâhib-i Hût* (Yûnus) *gibi olma!. O, Rabb'ine magmûm bir hâlde öfke ile duâ etmişti!"* buyurmuştu. Bu hitâb-ı ilâhî, Yûnus Peygamber'in mertebesinin tenzîline delâlet eder sûretinde hatıra gelmesi melhûz olan bir vehmi karşılamak için Resûl-i Ekrem peygamberler arasından bilhassa Hazret-i Yûnus'u zikretmiştir.

* * *

MÂİDE SÛRESİ ÂYETLERİ

قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ: يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الآيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLAH'IN ŞU MEÂLDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİ-TEFSÎRİNİN BÂBI: *Ey Peygamberim, sana Rabb'in tarafından indirilen* (bütün İslâm umdelerin)*i teblîğ et! Bu tebliğ vazîfeni yapmazsan Rabb'inin elçiliğini îfâ etmemiş olursun!* (Korkma) *Allah seni insanlar* (ın taarruzun) *dan koruyacak; o kâfirler zümresini murâdlarına erdirmiyecektir.*

1696. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّداً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَمَ شَيْئاً مِمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ فَقَدْ كَذَبَ وَ اللهُ يَقُولُ يَآ أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الآيَةَ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Her kim sana Muhammed *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Allāh'ın ona gönderdiği İslâmî umdelerden bir şeyi sakladı (teblîğ etmedi) derse, muhakkak ki o yalan söylemiştir. Çünkü Allāhu Teâlâ bana: "*Ey Peygamberim, sana Rabbin tarafından indirilenlerin hepsini tebliğ et!*" diye emrederdi.

* Sûre: 5 (Mâide), âyet: 67.

ÎZÂHI

Zemahşerî, unvânımızdaki âyetin Uhud harbinden sonra nâzil olduğunu bildiriyor. Tâbiî tefsîr âlimlerinden Mukātil İbn-i Süleymân'ın yehûdîler hakkında nâzil olduğuna dâir rivâyeti de bunu te'yîd eder mâhiyettedir. Şöyle ki müslümanların Bedr gālibiyetinden sonra pek sâkin bir hâl alan yehûdîler Uhud mağlûbiyetinden sonra şımarmağa başlamışlardı. Resûl-i Ekrem'in İslâm'a da'vetini istihzâ ile karşılayarak: Yâ Muhammed! Nasârâ'nın Îsâ'yı Allah tarafından gönderilmiş bir rahmet olarak kabûl ettikleri gibi bizim de seni İlâhî bir rahmet tanımamızı mı istiyorsun? diyecek kadar ileri gitmişlerdi. Resûl-i Ekrem de bunların bu derece küstahlıklarına karşı sükût etmişti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak unvânımız olan âyet-i kerîme ile Resûl-i Ekrem'i İslâm'a da'vet etmek vazîfesini îfây-ı emir buyurup yehûdîlerin tekzîb ve istihzâlariyle teblîğ vazîfesinde aslā za'f ve fütûr gösterilmemesini emr ve tenbîh buyurmuştur.

Sâ'lebî'nin Hasan-ı Basrî'den ta'lîkan rivâyetine göre Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: Cenâb-ı Hak beni risâletle me'mûr buyurduğunda çok sıkıldım. Görüyordum ki, nâstan bir çoğu beni tekzîb ediyor. Yehûdîler, hıristiyânlar, Kureyş müşrikleri de tehdîd ediyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyetle teblîğ vazîfesinin fütursuz îfâsı emr olundu. Artık benden o sıkıntı ve endîşe tamâmiyle zâil oldu. Haccetü'l-Vedâ' bahsinde görmüştük ki, Resûl-i Ekrem Arafat'ta ve Minâ'da îrâd ettikleri âlî hutbelerinin müteaddid yerlerinde mahşerî cemâata karşı: Nasıl, teblîğ ettimmi? diye sık sık sormuşlardı. Bâzı ülemâ bu suâllerin, unvânımız olan âyet-i kerîmedeki: (*بلّغ = emirlerimi kullarıma yetiştir!*) fermâniyle ilgili olduğunu bildirmişlerdir.

Kayde değer bir cihet de Resûl-i Ekrem'in Huzeyfe İbn-i'l-Yemân Hazretlerine münâfıkları ve istikbâle âid bâzı vâkıaları husûsî bildirmesi, bu mevzûdan hâriçtir. Mevzûumuzda teblîğ edilmesi emr olunan ahkâm, İslâmî haklar, vazîfeler, mes'ûliyetlerdir. Hazret-i Fâtıma'ya vefâtını bildirmesi ve hânedânından en önce Fâtıma'nın kendisine kavuşacağını ve Hazret-i Hafsa'ya kendisinden sonra Ebû Bekr'in, Ömer'in halîfe olacağını bildirmesi de Huzeyfe'ye vukū' bulan husûsî teblîgâtı mâhiyetindedir.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَـآ أَيُّهَا ٱلَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ ٱللّٰهُ لَكُمْ. *

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀH'IN: *[Ey o îmân eden kullar, Allāh'ın istifâdeniz için halâl kıldığı lezzetli ni'metleri harâm kılmayınız!]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1697. عَنْ عَبْدِ ٱللّٰهِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نَغْزُو مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ فَقُلْنَا أَلَا نَخْتَصِي فَنَهَانَا عَنْ ذٰلِكَ فَرَخَّصَ لَنَا بَعْدَ ذٰلِكَ أَنْ نَتَزَوَّجَ ٱلْمَرْأَةَ بِالثَّوْبِ ثُمَّ قَرَأَ يَـآ أَيُّهَا ٱلَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ ٱللّٰهُ لَكُمْ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Biz Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber gazâya giderdik. Bizim yanımızda kadınlar bulunmazdı. (Cins-i münâsebete şiddetli ihtiyâç duyardık.) Bunun üzerine: Yâ Resûla'llāh: Erkekliklerimizi çıkarıp hadım olalım mı? diye sorduk. Resûlullāh bizi iydişlenmekten nehyetti. Bundan sonra (muayyen bir zamân için) elbîse (gibi ücret mukābilinde) kadın eş almamıza izin verdi. Bundan sonra Abdullāh İbn-i Mes'ûd (يا ايها الذين آمنوا لاتحرموا طيبات ما احل الله لكم) âyetini okudu.

* Sûre: 5 (Mâide), âyet: 87.

İZÂHI

İhtisâ, medâr-ı tenâsül olan yumurtaları çıkarmaktır ki, Allāh'ın yarattığı şekli tağyîr ve hayvanı ta'zîb ile berâber neslin inkıtâını mûcib olduğundan harâm kılınmıştır. Diğer cihetten Müt'a ile izdivâca izin verilmiştir.

Müt'a-i nisâ' ki muvakkat bir zaman için iki tarafın râzı olduğu bir ücret mukābilinde kadın kiralamaktır. Bu bir nikâh değildir. Çünkü nikâh, çiftlerin ebedî yaşamak üzere bir âile yuvası kurmalarıdır. Müt'a da, nikâh da tarafeynin rızâsına uygun birer akid olmakla berâber müt'a tevkît, nikâh tevkîtsiz vasıflariyle biribirlerinden ayrı iki mefhumdur. Müt'ada ta'yîn olunan bedel bir ücret, âdî bir işçinin kazancı mâhiyetinde olduğu halde nikâhtaki bedel-i muayyene mehir adı verilerek yüksek bir şeref ve hiçbir akıtte bulunmayan müstesnâ bir asâlet izâfe edilmiştir.

Müt'a, câhiliyet devrinde şâyi' ve mu'teber olan ve üzerine birtakım âile hakları terettüb eden câhiliyet nikâhlarından olduğu halde İslâm hukūku bunu nehyetmiştir. Mevzûumuz olan hadîsten anlaşıldığı üzere yalnız bilâd-ı hârredeki harb ve cihâd zarûretine kasr ü tahsîs etmiştir. Kādî Iyâz'ın beyânına göre, müt'anın ibâhasi hakkındaki hadîs, İbn-i Mes'ûd gibi daha birtakım Ashâb'dan da Müslim'in *Sahîh*'inde rivâyet olunmuştur. Bütün bunların rivâyetlerinde hâl-i hâzıra âid olmak olmak üzere bir kayıd ve işâret yoktur. Hepsi gazâ seferlerine ve zarûret zamanlarına âid olmak üzere rivâyet olunmuştur. Gerek hadîs ve gerek fıkıh kitablarında bildirildiğine göre, müt'a İslâm'ın ilk devirlerinde ölü eti ve emsâli gibi zarûret üzerine tecvîz olunup sonra nesh olunmuştur ve ebedî harâm kılındığı hakkında ümmetin icmâı vardır. Hürmeti hakkında ehl-i bid'attan Şîa tâifesinden başka hiç bir İslâm zümresi muhâlefet etmemiştir.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ
الْآيَةَ *.

* Sûre: 5 (Mâide), âyet: 90.

Azîz ve Celîl olan Allâh'ın: *[Ey îmân eden kullar! İçki, kumar, dikilen putlar, bütün kumar okları ve zarları şeytan işi birer ricsdir.* (Aklın iğreneceği pis şeylerdir). *Ey kullarım bunların her birisinden kaçınınız ki, yakanızı kurtarasınız!]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.[1]

1698. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَا كَانَ لَنَا خَمْرٌ غَيْرُ فَضِيخِكُمْ هٰذَا الَّذِى تُسَمُّونَهُ الْفَضِيخَ فَإِنِّى لَقَائِمٌ أَسْقِى أَبَا طَلْحَةَ وَ فُلَانًا وَ فُلَانًا إِذْ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ وَ هَلْ بَلَغَكُمُ الْخَبَرُ فَقَالُوا وَمَا ذَاكَ قَالَ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ قَالُوا أَهْرِقْ هٰذِهِ الْقِلَالَ يَا أَنَسُ قَالَ فَمَا سَأَلُوا عَنْهَا وَلَا رَاجَعُوهَا بَعْدَ خَبَرِ الرَّجُلِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (İçkinin harâm kılındığı sırada) bizde Fadîh denilen (ve hurma koruğundan ateşde kaynatılmadan yapılan) içkiden başka hamr nâmına başka bir şey yoktu. (Tahrîm günü) ben (babalığım Ebû Talha'nın evinde) Ebû Talha ile falan ve falan Sahâbe'ye Fadîh dağıtıyordum. O sırada hemen birisi geldi. Ve: Haberiniz yok mu? dedi. Meclisde bulunanlar: O da ne haberi? diye sordular. O da: İçki harâm kılındı, dedi. İşret yârânı bana: Ey Enes küp büyüklüğüne yakın cesâmetteki şarâb destilerini dök, diye emrettiler. Ve ben de emirlerini yerine getirdim.

[1] Bundan sonraki âyette de şöyle buyruluyor: İçkide, kumarda şeytânın aradığı mefsedet, ancak sizin aranıza buğuz ve adâvet sokmak ve sizi Allâh'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymaktır. Artık şimdi siz bunlardan vaz geçtiniz mi?

Enes İbn-i Mâlik der ki: Bu bir adamın sözü üzerine meclisde bulunanlar şarabın nasıl ve ne zaman harâm kılındığını araştırmaya lüzum görmediler ve o adamın haberinden sonra hiç şarab içmediler.

İZÂHI

Enes İbn-i Mâlik'in babalığı Ebû Talha'nın evinde içki harâm kılınmazdan önce kurulan işret meclisindeki Ashâb'ın isimleri Buhârî'nin rivâyetinde zikrolunmamıştır. Bunların, Müslim'in müteaddid rivâyetlerinden toplayarak şunlar olduğunu öğreniyoruz: Ebû Eyyûb, Ebû Dücâne, Muâz İbn-i Cebel, Süheyl İbn-i Beyzâ', Ebû Übeyde, Ebû Talha, Übeyy İbn-i Kâ'b *radiya'llāhu anhüm.*

Ünvânımızdaki âyet, içkilerin tahrîmi hakkında üçüncü ve son olarak nâzil olmuştur. Birinci def'a: (لا تقربوا الصلاة و انتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون = *Siz sarhoşken ne söylediğinizi bilecek hâle gelinceye kadar namaza yaklaşmayınız!*) âyeti nâzil olmuştur. Ve bu âyetle içkide ifrat olunması nehyolunmuştur. İkinci def'ada: (يسألونك عن الخمر والميسر قل فيهما اثم كبير = *Habîbim sana içkinin ve kumarın hükmünden sorarlar. De ki, bunların ikisinde de büyük günâh vardır*). Üçüncü olarak unvânımızdaki âyet-i kerîme nâzil olup (فاجتنبوه = *Artık bundan sakınınız!*) emriyle kat'î sûretle harâm kılınmıştır. Ve herkes evlerindeki şarabları hadîsde bildirildiği üzere sokaklara dökmüşlerdir. Yine hadîsde bildirildiği üzere içki içmekte olanlar derhal bırakmışlardır.

O devirde Araplar arasında içki düşkünlüğü pek ziyâde idi. Müellif Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği bir hadîsde Abdullāh İbn-i Ömer içkinin harâm kılındığı gün üzümden başka beş nevî şarab vardı, diyor. Hadîs şârihleri de bunların: Hurma, bal, buğday, arpa, darı içkileri olduğunu bildiriyorlar. Hazret-i Ömer'in bir hutbesinde üzüm şarabının da şâyi' olduğu bildiriliyor. Sonra Hazret-i Ömer bu hutbesinde umûmî bir kāide olarak: (الخمر خامر العقل = *Aklın ziyâsını örten, tefekkürünü izâle eden her içki hamrdir, şarâbdır!*) demiştir.

* Sûre: 4 (Nisâ'), âyet: 43.
* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 219.

Buhârî'nin yine bu bâbında Hazret-i Ömer'le Câbir'den rivâyetine göre Uhud harbi gecesi bir kısım Ashâb sabaha kadar içki içmişlerdi. O gün henüz içki harâm kılınmamıştı. Uhud hezîmetinin sebeblerinden birisi de bu işret iptilâsıdır. Ve Uhud'u müteâkib kat'î sûrette harâm kılınmıştır.

Ünvânımızdaki âyet-i kerîmede *(Hamr =)* içkiden sonra *(Meysir =)* kumar geliyor. Leys İbn-i Sa'd, Atâ', Mücâhid, Tâvus gibi bir çok Tâbii âlimleri kumarın her nev'î, âyette nehy olunan meysirdir. Hattâ çocukların oynadıkları ceviz ve yumurta oyunları da öyledir, demişlerdir. Hazret-i Alî de: "*Satranç oyunu kumardır*". demiştir. İbn-i Kesîr'in tefsîrinde beyânına göre Abdullāh İbn-i Ömer: Satranç, tavla ve gülbahar oyunlaıından daha şer bir oyundur, diye tavsîf etmiştir. Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed İbn-i Hanbel satranç oyununun harâm olduğunu bildirmişlerdir. İmâm-ı Şâfiî kerâhetine kāil olmuştur. Nerd denilen ve iki zarla oynanan tavla ve gülbahar oyunlarının hurmeti ise, *Muvatta'* ile *Kütüb-i Sitte*'de Ebû Mûsâ el-Eş'arî rivâyetiyle sâbittir. Bu rivâyete göre, Resûl-i Ekrem: Her kim *(nerd =)* tavla oynarsa Allah ve Resûlü'ne âsî olur, buyurmuştur.

Müslim'in *Sahîh*'inde Büreyde'den rivâye'ine göre Resûl-i Ekrem Efendimiz: "*Her kim nerd-i şîr* (yâni tavla ve gülbahar) *oynarsa, sanki o kişi elini hınzır etine ve kanına bulamıştır.*" buyurmuştur.

Âyetteki *Ensâb*, nasbın cem'idir. İbn-i Esîr'in *Nihâye*'sinde beyânına göre *Nasb*, müşrikler tarafından ihtirâm için dikilen ve ona kurban kesilip kanı sürülen taştır. Bu mâ'nâyı müellif Buhârî de İbn-i Abbâs'tan naklediyor. Dinler târîhinde Fetiş denilen kitâbelerdir. Nasb, put demek değildir. Ve Putlar gibi nakışlı, tasvîrli olması şart değildir. Câhiliyyet devrinde Kâ'be'nin etrâfında öyle dikilmiş birtakım taşlar vardı. Her birisi bir kabîlenin olan bu dikili taşlara, âid olduğu kabîleler tarafından hürmet edilir, kurban kesilirdi. Bir kısmı da umûma âid idi. Bunlara hürmet olmak üzere, kesilen hayvanların etlerini yemek, Kur'ân lisâniyle harâm kılınmış ve nihâyet Mekke'nin fethi günü hepsi devrilmiştir.

Yine unvânımız olan âyet-i kerîmedeki *Ezlâm* da zelemin cem'idir. İbn-i Esîr'in beyânına göre lûgaten *zelem*, henüz yele geçirilmemiş oktur. Yele geçirilirse ona Sehm denir. Buhârî'nin İbn-i Abbâs'dan

rivâyetine göre ezlâm, mühim işlerde kendisiyle fal açılıp kısmet istenilen yelesiz oklardır.

Siyer müelliflerinin bildirdiğine göre, kable'l-İslâm Arablar bir sefere, bir gazâya çıkacakları, nikâh ve ticâret gibi mühim bir işe teşebbüs edecekleri zaman Kâ'be derûnundaki falcıya giderek Ezlâm denilen üç okla fal çekerlerdi. Bu oklardan birisinde: ((أمرني ربي = *Rabbım emretti*), öbürüsünde: (نهاني ربي = *Rabbım nehy etti*) yazılı idi. Üçüncüsü de boştu. Bu okların bulunduğu torbaya el sokulup karıştırılarak bunlardan birisi çekilirdi. Emir çıkarsa o işi yaparlardı. Nehiy çıkarsa bırakırlardı. Boş çıkarsa okları torbada çalkalayarak yeniden bir daha çekerlerdi. İslâm Dîni bütün hurâfâta karşı harb ederken falcılığı da ihmâl etmeyip unvânımızdaki âyet-i kerîme ile bu nevî' fal ile rızk ve hayır aramağı nehy etmiştir.

Tâbiî âlimlerinden Mücâhid, ezlâm ile Arab'ın ok falı murâd olunduğu gibi Fars'ın ve Rûm'un Kiâp denilen mükâ'ab tavla zarları falcılığı da kasd olunduğunu ve bunun nehy olunduğunu bildirmiştir.

Beşer idrâkinin âkıbetini kestiremediği mühim işlerde İslâm Dîni istihâre ile tefe'ülü ta'lîm etmiştir ki, istihâre bu eserimizin (4) üncü cildinde (598) numara ile geçti oraya bakınız!. Tefe'ül de son cildimizde gelecektir.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ. *

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀH'IN ŞU MEÂLDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI: *[Ey îmân edenler! Öyle şeylerden sormayınız ki, şâyet onlar* (ın cevâbı) *size açılırsa fenânıza gider ve Kur'ân indirilmekte iken böyle şeylerden suâl ederseniz size* (cevâbları) *verilir.* (Kederlenirsiniz). *Allah bunlardan ileri gelen siz* (in kusurlarınız) *ı affetmiştir. Allāh Gafûr'dur, Halîmdir.]*

* Sûre: 5 (Mâide), âyed: 101.

1699. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَطَبَ رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ قَالَ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً قَالَ فَغَطَّى أَصْحَابُ رَسُولِ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وُجُوهَهُمْ لَهُمْ خَنِينٌ فَقَالَ رَجُلٌ مَنْ أَبِي قَالَ فُلَانٌ فَنَزَلَتْ هٰذِهِ ٱلْآيَةُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir hutbe îrâd etmişti ki, ben Resûlullāh'ın o hutbesi kadar müessir bir hutbe hiç işitmedim. O hutbesinde Resûlullāh (ezcümle): Ey Ashâb'ım! Benim bildiğim hakāyık-ı kâinâtı siz bilseydiniz muhakkak az gülerdiniz ve hiç şüphesiz, çok ağlardınız, buyurmuştu. Bu hitâbe üzerine Resûlullāh'ın Ashâb'ı yüzlerine elbîselerini örtüp —içten gelen bir enîn ile— ağlıyorlardı. Bu umûmî teessür sırasında birisi: "*Yâ Resûla'llāh babam kimdir?*" diye sordu. Resûl-i Ekrem: "*Baban filândır*" diye cevâb verdi[1]. Bunun üzerine ünvândaki âyet nâzil oldu.

1700. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ نَاسٌ يَسْأَلُونَ رَسُولَ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱسْتِهْزَاءً فَيَقُولُ ٱلرَّجُلُ

---

[1] Resûl-i Ekrem'in buradaki kinâye tarîkıyle rivâyet olunan cevâbı diğer rivâyet tarîkınde tasrîh edilerek: Baban Benî Zühre'den Huzâfe İbn-i Kays'tır, buyurmuştur.

Yine bu rivâyete göre, başka birisi de ayağa kalkarak: Yâ Resûla'llâh, benim babam nerede? diye sormuş. Resûl-i Ekrem buna da: Cehennem'de, diye cevap vermiştir.

مَنْ أَبِي وَيَقُولُ ٱلرَّجُلُ تَضِلُّ نَاقَتُهُ أَيْنَ نَاقَتِي فَأَنْزَلَ ٱللَّهُ عَزَّ
وَجَلَّ فِيهِمْ هٰذِهِ ٱلْآيَةَ يَآ أَيُّهَا ٱلَّذِينَ اٰمَنُوا لَاتَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ
إِنْ تُبْدَلَكُمْ تَسُؤْكُمْ حَتَّى فَرَغَ مِنَ ٱلْآيَةِ كُلِّهَا .

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bir kısım kimseler istihzâ için suâl sorarlardı. Kimi: Babam kimdir? diyordu. Kimi devesini kaybedip devem nerededir? der idi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ tamamlayıncıya kadar şu âyeti inzâl buyurdu. (Âyetin tamâmı unvânımızda terceme olundu. Bakınız.)

İZÂHI

Yukarıda terceme ettiğimiz iki hadîsde unvânımızdaki âyet-i kerîmenin sebeb-i nüzûlü bildirilmişdir ki, birinci hadîsde: Babam kimdir? diyen kimsenin Ashâb'dan Kays İbn-i Hüzâfe olduğu bildiriliyor. İbn-i Hüzâfe'nin umûmî bir teessür sırasında bu süâlinin ne derece münâsebetsiz olduğu îzâha muhtaç değildir. İkinci hadîsdeki devesini soran kimsenin adı bildirilmemiştir.

Sebeb-i nüzûl olarak Hazret-i Alî'den gelen rivâyete göre de: *(ولله على الناس حج البيت = *Kâ'be'yi ziyâret etmek insanlar üzerinde Allāh'ın hakkıdır.)* âyet-i kerîmesi nâzil olup Resûl-i Ekrem tarafından Hacc'ın farz olduğu Mescid-i Saâdet'te teblîğ olunduğu sırada, Ashâb'dan Ukâşe veya Sürâka tarafından: "*Yâ Resûla'llāh! Hacc her yıl mı farz?*" diye soruldu. Resûlullāh yerinde sorulmıyan bu suâle cevâb vermedi. Fakat o da suâlini üç kere tekrarladı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Hayır, her sene farz değil, diye cevâb verdikten sonra buyurdu ki: Fakat; "*Evet, her sene farz kılındı*" demeyeceğime ey nâs emîn olun: Vallāhi; Evet, deseydim her sene Haccetmek farz olacakdı.

* Sûre: 3 (Âl-i İmrân), âyet: 97.

Sonra her sene Haccetmeye kudretiniz yetişmiyecekdi. Bırakıp âsî olacakdınız. Bunun için benim sizi bırakıp teklîf etmediğim hususlarda siz de beni hâlime bırakınız ve sebebsiz, lüzumsuz suâl sormağa kalkışmayınız. Sizden evvelki ümmetler hep böyle çok sorgudan ve peygamberlerine karşı geldiklerinden helâk oldular. Ey nâs! Size bir şey emrettiğim zaman emrimi tutunuz ve gücünüz yettiği kadar emrimi yerine getiriniz!. Bir şeyden nehyettiğim zaman da ondan sakınınız! Hazret-i Alî rivâyetine devâm edip; Peygamberimizin bu hutbesi üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu, demiştir.

İbn-i Ebî Hâtim'in tefsîrinde Saîd İbn-i Cübeyr'den rivâyetine göre sâibe, bahire ve vasıleden de sormuşlardı. Açık olarak görülüyor ki, bu suâllerden bir kısmı lüzumsuz ve cehâlet sâikasiyle sorulduğu gibi bir kısmı da istihzâ için soruluyordu. Kazâ ve kader mes'eleleri gibi imtihân için sorulanlar da pek çokdu. Bütün bunlara cevâb verilmekle berâber lüzumsuz şeylerdi. Bu sebeble Resûl-i Ekrem böyle suâllere asabî bir halde cevab verdikten sonra Hazret-i Ömer ayağa kalkarak: Biz, Rab olarak Allâh'ı, dîn olarak Müslümanlığı, Peygamber olmak üzere de Muhammed'i kabûl etmiş bir milletiz. Fitnelerden Allâh'a sığınırız. Biz şirkten İslâm'a yeni geçtik. Bunlar onun eseridir. Bizi afvet, yâ Resûla'llâh, diyerek Resûl-i Ekrem'in gazâbını teskîn etmiş ve bu âyet nâzil olmuşdur.

Bir ciheti hâsseten kaydetmek isteriz ki, bu, Resûlullâh'a suâl sormaktan mutlak sûrette tahzîr ve men' etmek değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem'den hukûkî, diyânî, içtimâî her türlü vâkıalar sorulur ve bunların fetvâları ve cevabları bildirilirdi. Dâ'vâlar arzolunurdu. Adâlet dâiresinde hükmolunurdu. Câhiliyyet devrinin zâlimâne âdetleri, hurâfevî görenekleri yıkılıyordu. Binâenaleyh âyetin teblîğ ettiği men' ve tahzîrler ancak ve yalnız dünyevî ve uhrevî faydası olmıyan suâllere âid idi

EN'ÂM SÛRESİ ÂYETLERİ

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: قُلْ هُوَ ٱلْقَادِرُ عَلٰى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَاباً مِنْ فَوْقِكُمْ ٱلْآيَةَ *.

* Sûre: 6 (En'âm), âyet : 65.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN ŞU MEÂLDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI: *[Yâ Muhammed!* (Müşriklere) *de ki: Allah size üstünüzden veya ayaklarınızın altından zorlu bir azâb göndermeğe, yâhud* (mütehâlif) *fırkalarınızı birbirine katıp bâzınızın hıncını bâzınıza tattırmağa kādirdir.]*

1701. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ قُلْ هُوَ ٱلْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَاباً مِنْ فَوْقِكُمْ قَالَ رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعُوذُ بِوَجْهِكَ أَوْمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ قَالَ أَعُوذُ بِوَجْهِكَ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعاً وَ يُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ قَالَ رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هٰذَا أَهْوَنُ أَوْ هٰذَا أَيْسَرُ.

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur: "قل هو القادر على ان يبعث عليكم عذابا من فوقكم = *Yâ Muhammed de ki: Allah size üstünüzden bir azâb göndermeğe kādirdir*" āyeti nâzil olunca Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Rabbım, Sen'in zâtına sığınırım!*" dedi, "او من تحت ارجلكم = *Yâhud ayaklarınızın altından bir azâb göndermeğe kādirdir*" cümlesini müteâkıb: "*Rab bim, Senin zâtına sığınırım!*" dedi. "او يلبسكم شيعا و يذيق بعضكم بأس بعض = *Yâhud fırkalarınızı birbirine katıp bâzınızın hıncını bâzınıza tattırmağa kādirdir.*" cümlesini müteâkıb de Resûl-i Ekrem: "*Bu hafiftir, yâhud bu kolaydır!*" buyurdu.

ÎZÂHI

Âyet-i kerîmede üstten gönderileceği bildirilen azâb Lût kavminin, Ashâb-ı Fîl'in başına taş yağdırılması, Nûh kavminin su tûfânına tutularak helâk edilmeleri nev'inden azâblardır. Altdan gelen azâb da Kärûn'un hasf ile Âl-i Fir'avn'in gark ile helâk olmaları gibi. Bâzı âlimler de yukarıdan gelecek azâbı sultanlarla, pâdişahlarla ve iş başındaki büyük devlet adamlarının zulümleriyle, aşağıdan gönderilecek azâbı da ayak takımının çapulculuklariyle tefsîr etmişlerdir. Gerek rüesânın zulmü, gerek ayak takımının cemiyet nizâmını bozacak bir hâle gelmesi, bir milletin harâbîsini mûcib olan en büyük azâb ve felâkettir. Bu azâb, doğrudan doğruya Allah tarafından gönderildiği için hadîsde bildirildiği üzere Peygamberimiz bu azâbdan Allāh'a sığınmıştır.

Âyet-i kerîmenin ikinci fıkrasında bir milletin mütehâlif ve birbirine zıd içtimâî fırkalarının sâika-i ihtirâs ve ihtilâf ile biribirlerine girmeleri ve biribirlerinden intikām almaları da içtimâî fevzâyı mûcib büyük bir âfet ve bir azâb-ı ilâhîdir, deniliyor. Dînimiz hakka, adâlete ermek için, âmme işlerinde milletin refâh ve saâdeti için vâkı' olan içtihâd ve ihtilâfı *(geniş mikyâsda bir rahmet)* diye tavsîf ettiği halde bu mukaddes millî gāyelerden kör bir ihtirâs ile hâsıl olan ayrılığı ve birbirlerine saldırışı, büyük bir âfet ve mahv ü helâki mûcib bir azâb olarak tavsîf etmiştir. Bu azâb, kulların biribirlerine saldırmalariyle vücûde geldiği için Peygamber Efendimiz bu hususda: Allāh'ın semâvî ve arzî âfetlerinden ehvendir, buyurmuştur.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ * .

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀH'IN: *[Bu peygamberler ma'şerî, Allāh'ın hidâyette kıldığı kimselerdir. Binâenaleyh bunların sünnetine Habîbim sen de uy!]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

* Sûre: 6 (En'âm), âyet : 90.

.1702 عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سُئِلَ أَفِي ص سَجْدَةٌ فَقَالَ نَعَمْ ثُمَّ تَلَا وَ وَهَبْنَا لَهُ إِلَى قَوْلِهِ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ ثُمَّ قَالَ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّنْ أُمِرَ أَنْ يَقْتَدِيَ بِهِمْ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, (bir kere Tâbiî âlimi Mücâhid tarafından) Abdullāh İbn-i Abbâs'a: Sâd Sûresi'nde (tilâvet) secde (si) var mıdır? diye sorulmuştu. O da: Evet vardır, dedi. Sonra İbn-i Abbâs: (و وهبنا له اسحاق و يعقوب) âyetini (فبهداهم اقتده) kavl-i şerîfine kadar okudu. Bundan sonra İbn-i Abbâs: "*Ey Mücâhid'le arkadaşları! Peygamberiniz salla'llāhu aleyhi ve sellem de, Peygamberlere uyması emrolunan kimselerdendir*" dedi.

İZÂHI

Âyet-i kerîmede Resûl-i Ekrem'e kendilerine uyup onların tevhîd ve hidâyet yolunda gitmesi emrolunan Peygamberler (و وهبنا له اسحاق و يعقوب) kavl-i şerîfiyle başlayıp (فبهداهم اقتده) emrine kadar devâm eden âyetlerde ism-i şerîfleri zikrolunan yüksek zâtlardır. Bu cihetle o âyetleri terceme ediyoruz: "*Biz* (Peygamberimiz) *İbrāhîm'e İshâk ile Ya'kūb'u verdik. Hepsini hidâyete erdirdik. Daha önce Nûh'a da hidâyet ettik ve onun zürriyetinden Dâvud'u da, Süleymân'ı da Eyyûb'u da, Yûsüf'ü de, Mûsâ'yı da, İlyâs'ı da* (hidâyette kıldık). *İşte biz, muhsinlere böyle mükâfât veririz. Zekeriyyâ'yı da, Yahyâ'yı da, İsâ'yı da, İlyâs'ı da* (hidâyette kıldık) — *ki, bunların hepsi de sâlihlerdendir.* — *İsmâîl'i de, İlyâs'ı da, Yûnus'u da, Lût'u da* (hidâyette kıldık). *Bunların hepsini de âlemlerin üzerine fazîletli kıldık. Bu peygamberlerin babalarından, zürriyyetlerinden ve kardeşlerinden bir kısmını da* (hidâyette kıldık) *ve bunları hep seçtik, doğru yola hidâyet ettik. O yol, Allāh'ın hidâyet yoludur. Allah bunu kullarından dilediğine ihsân eder. Şâyet bunlar şek etselerdi, işlemiş oldukları bu kadar hayır işleri muhakkak hebâ olurdu. İşte bunlar kendilerine kitâb,*

hüküm, nübüvvet verdiğimiz kimselerdir. Eğer şu münkir zümreler bu ni'mete körlük ediyorlarsa, biz de ona körlük etmeyen bu ümmeti tevkîl ederiz. İşte o peygamberler ma'şeri, Allāh'ın hidâyetine eriştirdiği kimselerdir. Yâ Muhammed, sen de onların sünnetine tâbi' ol!"

* * *

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ * .

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀH'IN: *[Açık olsun, gizli olsun fuhşiyâta yaklaşmayınız!]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1703. عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَا أَحَدَ أَغْيَرُ مِنَ اللهِ وَلِذَالِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا شَيْءٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمَدْحُ مِنَ اللهِ وَلِذَالِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ud *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Mü'minleri Allāh'tan ziyâde fenâlıklardan koruyan bir kimse yoktur. Mü'minlerin en büyük hâmîsi olduğu için Allāhu Teâlâ açık, kapalı bütün fuhşiyâtı harâm kılmıştır. Bir de Allāhu Teâlâ'dan ziyâde medh-ü senâyı seven kimse de yoktur. Bunun için Cenâb-ı Hak kendisini (Kur'ân'da bir çok evsâf-ı cemîle ile) medhetmiştir.

İZÂHI

Hadîsdeki (اغير = *Ağyer)* kelimesi gayretden gelir. Gayret, kıskançlık demektir. Ağyer ise dahà kıskanç demek olur.

* Sure : 6 (En'âm), âyet : 151.

Hadîsin ikinci fıkrasında Allāh'ın medh ü senâyı sevmesi, bizim bildiğimiz gibi vesîle-i intifâ olan medh ü senâ düşkünlüğü değildir. Allāh'ın medh ü senâyı sevmesi, o medh ü senânın — sevâbı, menfeati kullara âid — bir tâat, bir ibâdet olması cihetiyledir. Bunun için de Kur'ân-ı Mübîn'de kendi zât-ı ulûhiyyetini: (Gafûr, Rahîm, Semi', Alîm) gibi evsâf-ı cemîle ile tavsîf ve (El-Hamdü li'llāh, Sübhâna'llāh, Allāhü Ekber) gibi mehâmid ve ta'zîmât ile medh ü senâ buyurdu ki, bu hamd ü senâların hayır ve menfaati Allāh'a değil doğrudan kullara âittir.

Unvânımızdaki âyet-i kerîmede zikrolunan açık, kapalı fuhşiyyâtın medlûllerini ta'yîn husûsunda müfessirler ihtilâf etmişlerdir. En kuvvetli rivâyet şudur: Abdullāh İbn-i Abbâs'dan, Hasan-ı Basrî'den, Süddî'den rivâyet olunduğuna göre alenî zinâ çirkin görülürdü de gizli zinâ ayıplanmazdı. Bu âyet-i kerîme nâzil olarak zinânın âşikâr olanı da gizlisi de nehyolundu. Hattâ iki türlü fuhşun ikisi de nehyolunduğu gibi âyet-i kerîmede: *(Bunlara yaklaşmayınız!)* buyrulduğuna göre zinânın her türlü devâî ve vesâikı dahi harâm kılınmıştır. Zâhir ve âşikâr olan zinâ umumhânelerde, gizlileri de husûsî mahallerde irtikâb olunan zinâkârlıklardır.

* * *

A'RÂF SÛRESİ'NİN BİR ÂYETİ

قَوْلُهُ تَعَالَى: خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ ٱلْآيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Habîbim afvi al ve ma'rûf ile emreyle; câhillerden de yüz çevir!]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1704. عَنِ ٱبْنِ ٱلزُّبَيْرِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ أَمَرَ ٱللهُ نَبِيَّهُ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَأْخُذَ ٱلْعَفْوَ مِنْ أَخْلَاقِ ٱلنَّاسِ.

* Sûre : 7 (A'râf), âyet : 199

Tercemesi

Abdullāh İbn-i'z-Zübeyr *radiya'llāhu anhümâ*'dan, şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Allāhu Teâlâ, Peygamberi *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e nâsın ahlâkından afvı iltizâm etmesini emretti.

İZÂHI

Unvânımızdaki âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hak Peygamberine üç şey emrediyor: 1) Halk ile münâsebette afvı iltizâm edip onların kusûrunu bağışlamayı şiâr edinmesi, 2) ma'rûf ile emretmesi, 3) Ebû Cehil ve etbâı câhillerden yüz çevirmesi. Müellif Buhârî'nin bu bâbda yine Abdullāh İbn-i Zübeyr'den bir rivâyetinde İbn-i Zübeyr: Bu âyeti Allāh, nâsın ahlâkı hakkında inzâl buyurmuştur, diyor. Âyet-i kerîmede Resûl-i Ekrem'e hitâb olunmakla berâber, biz insanlar için de birbirimizin kusûrumuzu affetmek, birbirimize ma'rûf öğüdler verip münker ve fenâ şeylerden tahzîr ederek hayırhâh olmak, kendisini ve Rabb'ini bilmez câhillerden yüz çevirip onların gayr-i ahlâkî sözlerine ve hareketlerine mukābele etmemek, nâs ile münâsebetimizde i'tibâr edilecek birer mebde-i ahlâkîdir. Bunun için Ca'fer-i Sâdık Hazretleri Kur'ân'da bu âyetten ziyâde mekârim-i ahlâkı cem' eden bir âyet yokdur, demişdir.

Müellif Buhârî'nin burada *Tecrîd*'e geçmiyen bir rivâyeti daha vardır ki, unvânımız olan âyetle çok ilgili ve ibrete değer mâhiyette olan bu rivâyeti de bildireceğiz. İbn-i Abbâs der ki: bir ara Uyeyne İbn-i Hısn Medîne'ye gelmiş ve kardeşi oğlu Hurr İbn-i Kays'e misâfir olmuşdu. İbn-i Kays ise Hazret-i Ömer'in mukarreblerindendi. Meclisinde genç, ihtiyâr birtakım kurrâ ve fukahâ bulunurdu. Halîfe mühim âmme işlerini bunlarla görüşürdü. Uyeyne, İbn-i Kays'e: Ey kardeşim oğlu! Halîfe'nin yanında yüksek mevkiin var. Benim için bir müsâade alsan da ziyâret etsem, dedi. O da müsâadeyi aldı. Uyeyne huzûra girdiğinde Halîfe'ye hitâben: Ey Ömer, bize ne bol dünyâlık verirsin, ne de aramızda adâletle hükmedersin,

dedi[1]. Hazret-i Ömer gazâba gelerek Uyuyne'nin üzerine yürüdü ve şehâmetli Halîfe bu dağlı mütegallibeyi tepeliyeceği sırada, kardeşi oğlu İbn-i Kays müdâhele ederek: Yâ Emire'l-mü'minîn! Allāhu Teâlâ Peygamber'ine: "*Habîbim! Halkın kusurlarını afvet, ma'rûf ile emreyle; kendini bilmez câhillerden de yüz çevir!*" buyurdu. Uyeyne de o câhillerdendir, dedi. İbn-i Abbâs der ki: İbn-i Kays bu âyeti okuyunca o haşmetli Halîfe olduğu yerde çakılmış gibi irkildi. Vallāhi bir adım ileri gitmedi. Esâsen Hazret-i Ömer Allah kitâbının mukaddes huzûrunda tevakkuf etmek i'tiyâdında idi.

* * *

ENFÂL SÛRESİ ÂYETLERİ

قَوْلُهُ تَعَالَى: وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ *.

Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ'nın: *[Ey mü'minler, müşriklere karşı cihâd ediniz! Tâ ki şirk ortadan kalka ve tevhîd her veçhile Allāh'a münhasır ola. Eğer müşrikler şirkten vaz geçerlerse her halde Allah amellerini görür* (ve ona göre ecirlerini verir)*]* kavl-i şerîfinin tefsîri bâbı[2].

1705. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قِيلَ لَهُ كَيْفَ تَرَى فِي قِتَالِ الْفِتْنَةِ فَقَالَ وَهَلْ تَدْرِي مَا الْفِتْنَةُ كَانَ مُحَمَّدٌ

[1] Uyeyne Necid eşrâfından ve müellife-i kulûbden idi. Bu haşîn kabîle şeyhlerinin zararlarından İslâm'ı muhâfaza için Resûl-i Ekrem Kur'ân'ın emri veçhile bunlara Beytü'l-mal'den bol hisse verirdi. Peygamber'in vefâtından sonra Hazret-i Ömer: Artık bu mütegallibelerin kalblerini te'lîfe lüzûm görmedi. İslâm dîni i'tilâ' etti, diyerek bunların hisselerini kesmişti. Uyeyne şimdi bu sözleriyle o muâmelenin adâletsizliğine işâret etmek istemişti.

* (Sûre: 7 (Enfâl), âyet: 39.

[2] وقاتلوهم حتى لاتكون فتنة ويكون الدين كله لله فان انتهوا فان الله بما تعملون بصير [سورة الانفال : ٣٩].

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَاتِلُ الْمُشْرِكِينَ وَكَانَ الدُّخُولُ عَلَيْهِمْ فِتْنَةً وَلَيْسَ كَقِتَالِكُمْ عَلَى الْمُلْكِ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre bir kere İbn-i Ömer'e (bir Hâricî tarafından müslümanlar arasındaki) fitne harbi hakkında re'yin nedir, (bu kıtâle niçin iştirâk etmiyorsun?) diye soruldu. O da sorana: "*Fitne nedir bilir misin? Muhammed salla'llāhu aleyhi ve sellem müşriklerle harb ederdi. Müşrikler üzerine harbe girmek bir fitne* (ve şirki izâle) *içindi. Yoksa sizin kıtâliniz gibi mülk ve saltanat üzerine açılmış harb değildir.*" diye cevâb verdi.

İZÂHI

Abdullāh İbn-i Ömer'le bu muhâvere kapısını açan şahsın bir Hâricî genci olduğunu müellif Buhârî'nin îzâhiyle meşgūl bulunduğumuz hadîsinden önceki mufassal bir rivâyetinden öğreniyoruz. Bu rivâyete göre hâricî genci İbn-i Ömer'e:

— Cenâb-ı Hak Kur'ân'da: *(Mü'minlerden iki tâife birbirleriyle vuruşurlarsa derhâl ikisinin arasını düzeltiniz. Şâyet bunlardan birisi öbürüsü üzerine haksız olarak tecâvüz ederse, bu haksız olan tarafa harb edin. Ta ki, Allāh'ın emrine rücû' edene kadar)* buyuruyor[1]. Ey İbn-i Ömer! Müslümanlar arasındaki harbe, cidâle iştirâk etmekten nasıl bir düşünce seni men' etti? diye sordu[2]. Abdullāh İbn-i Ömer de:

---

[1] وان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فاصلحوا بينهما فان بغت احديهما على الاخر فقاتلوا التى تبغى حتى تفىء الى امر الله ... [سورة الحجرات : ٩].

[2] Bakare Sûresi'nde: (وقاتلوهم حتى لاتكون فتنة ويكون الدين كله لله فان انتهوا فلا عدوان الا على الظالمين) âyetinin tefsîrindeki Buhârî'nin rivâyetine göre İbn-i Ömer'le bu mülâkāt ve müsâhabe Abdullāh İbn-i Zübeyr ile Yezîd İbn-i Muâviye ve Mervânîler arasında harb ve cidâl devâm ettiği sırada vukū' bulmuştur. Abdullāh İbn-i Ömer Cemel, Sıffîn, Hârre gibi müslümanlar arasında cereyan eden kanlı vak'alara — Hazret-i Alî'yi ve İbn-i Zübeyr'i

— Ey kardeşim oğlu! Okuduğun âyeti te'vîl etmekdense bence — pek büyük tehditleri ihtivâ eden — şu âyetle istidlâl etmek daha doğrudur: *"Her kim bir mü'mini gözederek, kollıyarak, kasdederek bile bile öldürürse, onun cezâsı ebedî Cehennem'dir. Çünkü Allah ona gazâb etmiştir, lâ'net etmiştir. Ve büyük bir azâb hazırlamıştır"*[1]. Bunun üzerine Haricî genci:

— Allah: (وقاتلوهم حتى لا تكون فتنة و يكون الدين كله لله) buyurmuştur, diyor. Abdullāh İbn-i Ömer de:

— Biz o harbi müslümanlar henüz azken müşriklere karşı yaptık (yoksa müslümanlar biribirlerine karşı değil) müslümanlar çoğaldıktan sonra fitne falan kalmadı, dedi. Hâricî bu hususta İbn-i Ömer'le uyuşamıyacağını anlayınca bu def'a mevzûu değiştirerek Hâricîlerin tahtıe ettikleri Hazret-i Osmân ile Alî *(radiya'llāhu anhümâ)* haklarında ne dersin? diye sordu.

İbn-i Ömer:

— Allah Osman'ı afvetti. Fakat siz hoşlanmadınız. Siz Osman'ı Bedr'de bulunmadı, Uhud harbinden kaçtı, Bîat-i Rıdvân'da yoktu, dersiniz. Bedr sırasında Peygamber'in kızı ve kendisinin haremi hasta idi. Resûlullāh izin verdi. Uhud'da ordunun hezîmeti sırasında Osmân da bir tarafa çekilmişti. Bîat-i Rıdvân'da ise Resûlullāh tarafından me'mûren Mekke'ye gönderilmişti. Alî'ye gelince, o, Peygamber'in amucası oğludur ve Hazret-i Fâtıma'nın merkad-i mübâreklerine işâret ederek: Burada yatan da Peygamber'in kızıdır dedi.

* * *

takdîr ettiği halde — fiilen iştirâk etmemişti. İşte Hâricî genci bunun sebebini soruyor ve istinâd ettiği delîle göre itâat olunması i'tikâd olunan imâma karşı muhâlefet edenlere harb edilmesi re'yinde bulunuyor.

İbn-i Ömer de ona cevâb vererek: İstinâd ettiğin âyetteki (fitne) ile murâd müslümanların kendi aralarındaki ihtilâf değil, küfür ve şirk demektir ki, biz şirke karşı harb ve kıtâli müslümanların en az zamânında yaptık ve galebe ettik, diyor.

HULÂSA: Hâricî genç âyetteki (fitne)yi müslümanlar arasındaki kıyâm ve ihtilâf ma'nâsına alıyor. İbn-i Ömer ise şirk ma'nâsına hamlediyor, ki İbn-i Abbâs. Ebu'l-Âliye, Mücâhid, Hasan Basrî, Katâde, Rebî' Mukātil İbn-i Hayyân, Süddî, Zeyd İbn-i Eslem de hep böyle tefsîr etmişlerdir.

1 ومن يقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم خالدا فيها و غضب الله عليه و لعنه و اعدله عذابا عظيما [سورة النساء : ٩٣].

TEVBE SÛRESİ ÂYETİ

قَوْلُهُ تَعَالَى: وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ الْاٰيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂH'IN: *[(Münâfıklardan) diğer bir takımı da vardır ki, onlar günahlarını i'tirâf ettiler. Hayır işle öbür şer işi birbirine karıştırdılar. Olabilir ki, Allah onların tövbelerini kabûl eder. Çünkü Allâh Gafûr'dur, Rahîm'dir]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1706. عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنَا أَتَانِيَ اللَّيْلَةَ اٰتِيَانِ فَابْتَعَثَانِي فَانْتَهَيَا بِي إِلَى مَدِينَةٍ مَبْنِيَّةٍ بِلَبِنِ ذَهَبٍ وَلَبِنِ فِضَّةٍ فَتَلَقَّانَا رِجَالٌ شَطْرٌ مِنْ خَلْقِهِمْ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ وَشَطْرٌ كَأَقْبَحِ مَا أَنْتَ رَاءٍ قَالَا لَهُمُ اذْهَبُوا فَقَعُوا فِي ذٰلِكَ النَّهَرِ فَوَقَعُوا فِيهِ ثُمَّ رَجَعُوا إِلَيْنَا قَدْ ذَهَبَ ذٰلِكَ السُّوءُ عَنْهُمْ فَصَارُوا فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ قَالَا لِي هٰذِهِ جَنَّةُ عَدْنٍ وَهٰذَاكَ مَنْزِلُكَ قَالَا أَمَّا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَانُوا شَطْرٌ مِنْهُمْ حَسَنٌ وَشَطْرٌ مِنْهُمْ قَبِيحٌ فَإِنَّهُمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا تَجَاوَزَ اللّٰهُ عَنْهُمْ.

---

* Sûre: 9 (Tevbe), âyet: 102.

TERCEMESİ

Semüre İbn-i Cündüb *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bize şöyle hikâye buyurdu, dediği rivâyet olunmuştur:

Bir gece bana iki melek gelip beni uykudan uyandırdı. Bunlar beni bir şehre götürdüler ki, o şehrin binâları altun ve gümüş tuğlalarla yapılmıştı. Bizi orada birtakım kimseler karşıladılar ki, onların vücûdlarının yarısı, senin gördüğün şeylerin en güzeli hilkatinde idi. Öbür yarısı da gördüğün en çirkin insana benziyordu. İki melek onlara:

— (Niçin bu halde duruyorsunuz?) Haydi şu nehre gidip giriniz, dediler. Onlar da nehre girdiler. Sonra bize dönüp geldiler. Bir de gördük ki, onlardan o çirkinlik gitmiş ve en güzel bir insan sûretine değişmişti. Bu iki melek bana:

— Burası Cennet-i Adin'dir, Şu (muhteşem) binâ da senin menzilindir, dediler. Melekler (sözlerine devâm edip): Hani o yarı vücûdları güzel ve yarı yerleri çirkin insanlar yok mu? Onlar da güzel ve hayır işleri, öbür kötü ve şer işlerle karıştıran kişilerdi. Allāhu Teâlâ onların (günâhlarını i'tirâf ederek işledikleri hayır ve hasenât hürmetine) kötülüklerini afvetti, dediler.

İZÂHI

Unvânımız olan âyet-i kerîmenin atfolunup ilgilendiği bundan önceki âyet-i kerîmede şöyle buyuruluyor: *"Habîbim dikkat ediniz! Etrâfınızdaki A'râbîlerden münâfıklar var, Medîneliler'den de iki yüzlülüğe idman edenler var. Sen onları tanımazsın. Ancak biz onları biliriz. Biz onları muhakkak iki kere azâb edeceğiz. Ondan sonra da daha büyük bir azâba itileceklerdir"* [1].

Bu âyetlerde Tebûk seferine iştirâk etmeyip Medîne'de kalan münâfıkların ahvâlinden bahsolunuyor. Bunlardan bir kısmı tam

---

1 و ممن حولكم من الاعراب منافقون و من اهل المدينة مردوا على النفاق لاتعلمهم نحن نعلمهم سنعذبهم مرتين ثم يردون الى عذاب عظيم [سورة التوبة : ١٠١].

münâfık ve iki yüzlülükde idmanlı olanlardır ki, bunların nifak-cûyâne hâl ve hareketleri Kur'ân diliyle açıklanarak zem olunduğundan Tebûk seferinden Resûl-i Ekrem dönüp Medîne'ye geldiğinde birtakım vâhî özürlerle afv dilemişlerdi. Bunların mükerrer azâb olunacakları bildiriliyor. Harbden geri kalanların ikinci bir kısmı ise, tahallüf edenler hakkında nâzil olan âyetleri işitince kendilerini Mescid-i Saâdet'in direklerine bağlamışlardı. Peygamberimiz bizi bırakmadıkça bu halde kalacağız, demişlerdi. Resûl-i Ekrem seferden dönüşünde her zamanki âdeti veçhile doğru mescide giderek iki rekat namaz kıldıktan sonra bunları o halde gördü. Ve sebebini anlayınca Resûl-i Ekrem: Ben de haklarında Allāh emri gelmedikçe bağlarını çözmem, buyurdu. Bunun üzerine ünvânımızda tercemesini bildirdiğimiz âyet-i kerîm'e nâzil olarak afv ve mağfiret oldukları bildirildi. Bunun üzerine salıverildiler. Bunlar da aflarına şükrân olarak bütün mallarını fakirlere sadaka etmek istediler. Ve Resûl-i Ekrem'e mürâcaat ederek: Yâ Resûla'llāh bizi gazâdan alıkoyan mal endîşesidir. İşte mallarımız, fukarâya dağıt, dediler. Bunun üzerine de ünvânımız olan âyetin altındaki: (... خذ من اموالهم صدقة = *Yâ Muhammed, bunların mallarından yalnız zekât mikdârını al, re'sü'l-mallerini kendilerine bırak)* emri nâzil oldu.

* * *

HÛD SÛRESİ ÂYETLERİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ*.

AZÎZ VE CELÎL OLAN CENÂB-I HAKK'IN: *[Allāh'ın* (azamet) *Arş'ı su üzerinde idi.* (O zaman henüz yer tabakaları ve gökler yaratılmamıştı)*]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1707. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ

* Sûre: 11 (Hûd), âyet: 7.

وَ قَالَ يَدُ اللّٰهِ مَلْأَى لَا تَغِيضُهَا نَفَقَةٌ سَحَّاءُ اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ وَ قَالَ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْفَقَ مُنْذُ خَلَقَ السَّمَآءَ وَ الْأَرْضَ فَإِنَّهُ لَمْ يَغِضْ مَا فِي يَدِهِ وَ كَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَآءِ وَ بِيَدِهِ الْمِيزَانُ يَخْفِضُ وَ يَرْفَعُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullâh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ: "*Ey kulum sen fukārâya nafaka ve sadaka ver ki, ben de sana vereyim!*" buyurdu. Resûl-i Ekrem (devâm edip) der ki:

Allāh'ın hazîne-i keremi doludur, harcamak onu eksiltmez o gece ve gündüz dâimâ akar. Yine Resûl-i Ekrem (devâm edip) buyurur ki: Allāh'ın göğü, yeri yarattığı gündenberi infâk ve in'âm ettiği ni'metlerin mâhiyetini bana bildirebilir misiniz? Onun bedî' kerem ve inâyetindeki ni'metlerden hiç bir şey eksilmemiştir. Çünkü O'nun tahtı (hudutsuz ni'met) deryâ (sı) üzerine kurulmuştur. Yed-i kudretinde de mîzân-ı adâlet ve terâzînin gözü (gâh) ağar, (gâh) yukarı yükselir. (Bu sûretle insanların kimisine çok, kimisine az rızık verir).

* * *

قَوْلُهُ تَعَالَى: وَ كَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى الْآيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀH'IN ŞU MEÂLDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI: [(Geçmiş ümmetleri) *Rabb'inin azâbı işte*

* Sûre: 11 (Hûd), âyet: 102.

böyle (bildirdiğimiz gibi) *dir*. (Ahâlîsi) *zâlim olan memleketleri Allah tutup azâb ettiği zaman, muhakkak ki O'nun müâhazesi çok elemlidir, çok şiddetlidir.]*

1708. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللَّهِ
صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ ٱللَّهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ حَتَّى إِذَا أَخَذَهُ لَمْ
يُفْلِتْهُ قَالَ ثُمَّ قَرَأَ وَكَذَالِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ ٱلْقُرَى وَهِيَ
ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ .

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llâhu anh*'den, **Resûlullâh** *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Allah zâlime bir zaman mühlet verir, (hemen azâb etmez). En sonu bir kere yakaladı mı, artık bir daha onu salıvermez. **Ebû Mûse'l-Eş'arî** der ki: Bundan sonra **Resulullâh**: (وكذلك اخذ ربك اذا اخذ القرى وهى ظالمة ان اخذه اليم شديد) âyetini okudu.

İZÂHI

Hadîsdeki âyet-i kerîmeyi unvânımızda terceme ettiğimizden bir daha terceme etmedik. Âyette azâb olunduklarına işâret olunan geçmiş ümmetler, Hûd Sûresi'nde bildirilen: **Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, Lûd, Şuayb, Mûsâ** *Aleyhimü's-selâm*'ın bâ's olundukları ümmetlerdir ki, bunlardan her birisinin nasıl helâk olundukları (9) uncu ciltde Ahâdîs-i Enbiyâ bahsinde geçti; oraya bakınız!.

* * *

HİCR SÛRESİ ÂYETİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : إِلَّا مَنِ ٱسْتَرَقَ ٱلسَّمْعَ ٱلْآيَةَ * .

* Sûre: 15 (Hicr), âyet: 18.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHÜ TEÂLÂ'NIN: *[Ancak kulak-hırsızlığı eden şeytân başkadır. O hırsızı da parlak bir alev parçası ta'kîb eder]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI[1].

1709. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ يَبْلُغُ بِهِ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَضَى ٱللّٰهُ ٱلْأَمْرَ فِي ٱلسَّمَآءِ ضَرَبَتِ ٱلْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا خُضْعَاناً لِقَوْلِهِ كَالسِّلْسِلَةِ عَلَى صَفْوَانٍ فَإِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا لِلَّذِي قَالَ ٱلْحَقَّ وَهُوَ ٱلْعَلِيُّ ٱلْكَبِيرُ فَيَسْمَعُهَا مُسْتَرِقُو السَّمْعِ وَ مُسْتَرِقُو ٱلسَّمْعِ هٰكَذَا وَاحِدٌ فَوْقَ اٰخَرَ فَرُبَّمَا أَدْرَكَ ٱلشِّهَابُ ٱلْمُسْتَمِعَ قَبْلَ أَنْ يَرْمِيَ بِهَا إِلٰى صَاحِبِهِ فَيُحْرِقَهُ وَ رُبَّمَا لَمْ يُدْرِكْهُ حَتَّى يَرْمِيَ بِهَا إِلَى ٱلَّذِي يَلِيهِ إِلَى ٱلَّذِي هُوَ أَسْفَلُ مِنْهُ حَتَّى يُلْقُوهَا إِلَى ٱلْأَرْضِ فَتُلْقٰى عَلٰى فَمِ ٱلسَّاحِرِ فَيَكْذِبُ مَعَهَا مِأَةَ كَذْبَةٍ فَيُصَدَّقُ فَيَقُولُونَ أَلَمْ يُخْبِرْنَا يَوْمَ كَذَا وَ كَذَا يَكُونُ كَذَا وَ كَذَا فَوَجَدْنَاهُ حَقّاً لِلْكَلِمَةِ ٱلَّتِي سُمِعَتْ مِنَ ٱلسَّمَآءِ .

---

[1] Bu âyetten önceki iki âyette şöyle buyruluyor: «ولقد جعلنا فى السماء بروجا وزيناها للناظرين . وحفظناها من كل شيطان رجيم = *Biz gök yüzünde* (yıldızlardan) *bir-takım burçlar yaptık. Ve semâyı nazar sâhibleri için* (medâr-ı ibret bir sûrette) *ziynetlen-dirdik. Ve onu her matrûd şeytândan mahfûz kıldık. Ancak kulak hırsızlığı eden olur...*"

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur ki, bu rivâyetiyle Ebû Hüreyre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e erişir[1]:

Cenâb-ı Hak gök yüzündeki meleklere bir emrin infâz olunmasını hükmettiği zaman Allāhu Teâlâ'nın — düz bir taş üstünde (hareket ettirilen) zincir (sesi) gibi (mehâbetli) olan — bu ilâhî hükme melekler tamâmiyle inkıyâd ederek (korku ile) kanadlarını birbirine vururlar. Gönüllerinden bu korku gidince de melekler, Cebrâil ve Mikâil gibi mukarrebîn meleklerine:

— Rabb'ınız ne söyledi? diye sorarlar. Mukarrebîn melekleri:

— Allāh'ın söylediği hak sözdür, diye Allāh'ın hüküm ve takdîrini bildirirler ve: Allah yücedir, Allah büyüktür, derler. Bu sûretle kulak hırsızı şeytânlar Allāh'ın o emir ve tekdîrini işitirler. O sırada kulak hırsızı şeytanlar (yerden göğe kadar) birbirlerinin üstünde (zincirleme) dizilmiş (ve kulak hırsızlığına hazırlanmış) bulunurlar. Şeytanlar bu vaziyette iken bâzı def'â meleklerin muhâveresini işiten en üstteki şeytana bir ateş parçası yetişip altındaki şeytana o haberi işittirmeden onu yakar. Bâzı def'â da ateş erişmeyip altındaki şeytana haberi verir. O da altındakine vererek bu sûretle tâ yere kadar haber ulaşır ve sâhirin ağzına verilir. Şimdi sâhir o haberle berâber yüz yalan uydurup (halka söyler) ve emr-i İlâhî yer yüzünde tahakkuk edince sâhir doğru çıkmış olur. Ve ondan bu haberi işitenler halka:

---

[1] Şimdiye kadar hiç geçmiyen bu rivâyet tarzı: "*Resûlullāh'ın şöyle buyurduğunu işittim.*" yerinde dir. Me'nûs olan bu tâbirden udûl olunmasının sebebi, râvî Ebû Hüreyre ile Resûl-i Ekrem arasında diğer bir râvînin bulunması ihtimâlinden dolayıdır.

— Nasıl size vaktiyle şöyle şöyle olacak diye bunları birer birer haber vermedim mi idi? Gördünüz ya sâhirin gök yüzünden işittim dediği sözünü hak ve doğru buluyoruz, derler.

İZÂHI

Âyet-i kerîmede bildirilen gök yüzündeki burçlar, türlü şekiller arzeden yıldız kümeleridir ki, bunlardan en ziyâde meşhur olanlarını hey'etçiler on iki burç olarak bildirirler ve bunları güneşle seyyârelerin menâzili addederek bulundukları mıntakaya *"Mıntakatü'l-burûç"* derler. Türlü şekillerdeki bu nûr kümeleri âyet-i kerîmede bildirildiği üzere gök yüzünün en bedîî ziynetleridir. Ve berrâk bir havada bakanları hayrete düşürecek derecede ibret âmiz avîzeler hâlinde görünürler. Bu cihetle biz mü'minler geceleri her baktıkça şehr-âyîn hâlindeki bu manzarayı seyrettikten sonra: "سبحانك ما خلقت هذا باطلا = *Allah'ım, bu bedâyi-i kâinâtı bâtıl ve lüzumsuz yaratmadın. Medâr-ı i'tibâr olarak yarattığın için Seni tesbîh ve takdîs ederiz!*" deriz.

Âyet-i kerîmede *Şihâb*, lûgaten parlak ateş şûlesine denir. Şeytanlar haber çalmak için âsümâna yükseldiklerinden onları def' etmek için meleklerin attıkları şûleli ateş mermilerine ıtlâkı gâlib olmuştur. Halk ona yıldız akması tâ'bîr ederler. Âyet-i kerîmede: (فأتبعه شهاب ثاقب) vârid olmuştur ki, gökten yere doğru zulmeti delip geçen bir alev, demektir [*Kâmûs Tercemesi*].

Şihâb hâdisesinin fizîki bir tahlîl ile henüz mâhiyeti aydınlanmış değildir. Bu bâbdaki ilmî araştırmalar faraziyelerden ileri geçmemiştir. Bu faraziyeler içerisinde en kuvvetlisi hacer-i semâvîlerin rehberliği ile: Fezâdaki ecrâm-ı sagîreden arzın mahrekine rast gelen bir cirmin yüksek havâ tabakasiyle şiddetli temâs netîcesinde hâsıl olan iştiâlden ibâret olmasıdır. Hacer-i semâvîlerin de bu hâdise neticesinde düşmüş bulunmasıdır ki, bu nazariye Kur'ân'ın yukardaki *"Şihâb-ı sâkıb = delip geçen alev"* tâ'bîrine uygundur.

Unvânımızdaki âyet-i kerîme ile hadîsi Saffât Sûresi'nin 4 üncü âyetinden i'tibâren devâm eden şu meâldeki âyetleri îzâh etmektedir: *Biz, şu yakın göğü yıldızlarla süsleyip donattık. Ve inadcı her şeytandan koruduk, onlar Mele-i A'lâyı yâni melekleri ve meleklerin eşrâfını dinleyemezler. Kovulmak için her taraftan* (Şihâb yaylımına) *tutulurlar. Onlar için* (âhiret

de) *dâimî bir azâb vardır. Ancak o şeytanlardan çalıp çarpan bulunur. Onu da* (gökten yere doğru) *delip geçen bir alev takîb eder*[1].

Bu âyetin de sarâhati veçhile bu kulak hırsızları ملا اعل denilen ve hamele-i vahiy olan meleklerin yanlarına sokulamazlar. Yalnız dünyâmıza en yakın olan birinci kat semâya yaklaşabilirler. Ve oradan çaldıkları bir kaç kelimeyi kâhinlere yetiştirerek vesîle-i fesad ittihâz ederler ki, bu da nefse'l-emirde bir ibtilâ ve imtihândan ibârettir. Görülüyor ki, şihâb denilen semâvî hâdiseler metafizik ilim sâhasında vahiy diliyle daha açık îzâh olunmuştur.

* * *

NAHL SÛRESİ ÂYETLERİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN ŞU KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI: *[Sizden bâzılarınız da Erzel-i ömre* (ömürün çürük ve duygusuz çağına) *döndürülüyor ki, az bir şey öğrendikten sonra artık bir şey bilmez olasınız].*

1710. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَدْعُوا أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ وَالْكَسَلِ وَأَرْذَلِ الْعُمُرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ وَفِتْنَةِ الدَّجَّالِ وَفِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ.

---

[1] انا زينا السماء الدنيا بزينة الكواكب * وحفظا من كل شيطان مارد * لايسمعون الى الملا الاعلى ويقذفون من كل جانب * دحورا ولهم عذاب واصب * الا من خطف الخطفة فاتبعه شهاب ثاقب [سورة الصافات : ٥ - ١٠].

* Sûre: 16 (Nahl), âyet: 70.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* her zaman: Rabbim — cimrilikten, ağır canlılıktan, erzel-i ömürden kabir azâbından, deccâlın (ve yalancı insanların) iğfâlinden dirim ve ölüm fitnesinden — sana sığınırım, diye duâ ederdi.

İZÂHI

Erzel-i ömür ta'bîrindeki *Erzel* kötü, çürük, aşağılık mâ'nâlarına gelir ve dilimizde rezâlet diye isti'mâl olunur. Katâde, ömrün en çürük ve düşük haddi, doksan yaştır, demiştir. Hazret-i Alî yetmiş beş, Enes İbn-i Mâlik yüz yaş olarak ta'yîn etmişlerdir. İkrime'den gelen bir tebşîre göre, Kur'ân okumağa devâm eden Erzel-i Ömür'e red olunmaz. *Tabakât* kitablarında hadîs ile meşgûl olanların çoğu uzun ömürlü oldukları zikrolunduğuna göre hadîs okuyanların da erzel-i ömürden masûniyetleri kabûl olunabilir.

Hadîsdeki *Kesel* tâ'bîri de hayra karşı duygusuzluk ve yapılması mümkün olan bir hayra karşı rağbetsizliktir. Bunun mukâbili hayırhahlıktır. Biz daha umûmî bir tâ'bîr ile tenbellik diye terceme ettik. *Deccâl*, her devirde birtakım deccâl bulunacağı haberde vârid olduğundan, bunu da tercememizde ta'mîm ettik. Suhreverdî hazretleri *Hayat fitnesi*'ni, tahammül fersâ ibtilâlıkla, *Memât fitnesini* de Münker, Nekir meleklerinin kabirde suâllerini korku ile karşılamak sûretinde tefsîr etmiştir.

* * *

İSRÂ SÛRESİ ÂYETLERİ

قَوْلُهُ تَعَالَى: ذُرِّيَّةً مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْداً شَكُوراً *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Ey Nûh ile berâber* (gemiye) *yüklediğimiz* (mü'min) *kimselerin oğulları, kızları!*

---

* Sûre: 17 (İsrâ'), âyet: 3.

(Benden başka vekil tanımayınız.) *Muhakkak ki, Nûh her halde şükreden bir kul idi.]*[1]. KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1711. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ أُتِيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَحْمٍ فَرُفِعَ إِلَيْهِ الذِّرَاعُ وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ فَنَهَسَ مِنْهَا نَهْسَةً ثُمَّ قَالَ أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهَلْ تَدْرُونَ مِمَّ ذٰلِكَ يَجْمَعُ اللهُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فِي سَعِيدٍ وَاحِدٍ يُسْمِعُهُمُ الدَّاعِي وَيَنْفُذُهُمُ الْبَصَرُ وَتَدْنُوا الشَّمْسُ فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنَ الْغَمِّ وَالْكَرْبِ مَالَا يُطِيقُونَ وَلَا يَحْتَمِلُونَ فَيَقُولُ النَّاسُ أَلَا تَرَوْنَ مَا قَدْ بَلَغَكُمْ أَلَا تَنْظُرُونَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ إِلٰى رَبِّكُمْ فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ عَلَيْكُمْ بِآدَمَ فَيَأْتُونَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَيَقُولُونَ لَهُ أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ خَلَقَكَ اللهُ بِيَدِهِ وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ وَأَمَرَ الْمَلٰئِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ اشْفَعْ لَنَا إِلٰى رَبِّكَ أَلَا تَرٰى إِلٰى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلَا تَرٰى إِلٰى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُولُ آدَمُ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَإِنَّهُ قَدْ نَهَانِي عَنِ الشَّجَرَةِ

[1] Tefsîr âlimlerinin bildirdiklerine göre Nûh *aleyhi's-selâm* her ne zaman bir elbise giyse, yâhud bir yemek yese, yâhud su içse ardı sıra; "*Elhamdü'li'llâh = Hamd Allâh'ın*" der idi. Bu sebeble Kur'ân'da Nûh: "*Çok şükür eden kul*" diye tavsîf olundu. Ve evlâd ve ahfâdına: "*Ya siz neye şükretmezsiniz, nankörlük edersiniz?*" diye tevbîh buyuruldu.

فَعَصَيْتُهُ نَفْسِى نَفْسِى نَفْسِى اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِى اذْهَبُوا إِلَى نُوحٍ
فَيَأْتُونَ نُوحاً فَيَقُولُونَ يَا نُوحُ إِنَّكَ أَنْتَ أَوَّلُ الرُّسُلِ إِلَى أَهْلِ
الْأَرْضِ وَقَدْ سَمَّاكَ اللهُ عَبْداً شَكُوراً اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا
تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ فَيَقُولُ إِنَّ رَبِّى عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ
غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبْ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَ إِنَّهُ قَدْ
كَانَتْ لِى دَعْوَةٌ دَعَوْتُهَا عَلَى قَوْمِى نَفْسِى نَفْسِى نَفْسِى اذْهَبُوا إِلَى
غَيْرِى اذْهَبُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُونَ يَا إِبْرَاهِيمُ
أَنْتَ نَبِيُّ اللهِ وَ خَلِيلُهُ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا
تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ فَيَقُولُ لَهُمْ إِنَّ رَبِّى قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً
لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَ لَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَ إِنِّى قَدْ كُنْتُ
كَذَبْتُ ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ نَفْسِى نَفْسِى نَفْسِى اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِى
اذْهَبُوا إِلَى مُوسَى فَيَأْتُونَ مُوسَى فَيَقُولُونَ يَا مُوسَى أَنْتَ رَسُولُ
اللهِ فَضَّلَكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَ بِكَلَامِهِ عَلَى النَّاسِ اشْفَعْ لَنَا إِلَى
رَبِّكَ أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ فَيَقُولُ إِنَّ رَبِّى قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ
غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَ إِنِّى
قَدْ قَتَلْتُ نَفْساً لَمْ أُومَرْ بِقَتْلِهَا نَفْسِى نَفْسِى نَفْسِى اذْهَبُوا إِلَى

غَيْرِى اذْهَبُوا إِلٰى عِيسٰى فَيَأْتُونَ عِيسٰى فَيَقُولُونَ يَا عِيسٰى أَنْت
رَسُولُ اللّٰهِ وَ كَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلٰى مَرْيَمَ وَ رُوحٌ مِنْهُ وَ كَلَّمْتَ النَّاس
فِى الْمَهْدِ صَبِيّاً اشْفَعْ لَنَا إِلٰى رَبِّكَ. أَلاَ تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ
فَيَقُولُ عِيسٰى إِنَّ رَبِّى قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ
قَطُّ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَ لَمْ يَذْكُرْ ذَنْباً نَفْسِى نَفْسِى نَفْسِى
اذْهَبُوا إِلٰى غَيْرِى اذْهَبُوا إِلٰى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَأْتُونَ
مُحَمَّداً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُونَ يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ رَسُولُ اللّٰهِ
وَ خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ وَ قَدْ غَفَرَ اللّٰهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا
تَأَخَّرَ اشْفَعْ لَنَا إِلٰى رَبِّكَ أَلَا تَرٰى إِلٰى مَا نَحْنُ فِيهِ فَأَنْطَلِقُ
فَآتِى تَحْتَ الْعَرْشِ فَأَقَعُ سَاجِداً لِرَبِّى عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ يَفْتَحُ اللّٰهُ
عَلَىَّ مِنْ مَحَامِدِهِ وَ حُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئاً لَمْ يَفْتَحْهُ عَلَى أَحَدٍ
قَبْلِى ثُمَّ يُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ سَلْ تُعْطَهْ وَ اشْفَعْ تُشَفَّعْ
فَأَرْفَعُ رَأْسِى فَأَقُولُ أُمَّتِى يَا رَبِّ أُمَّتِى يَا رَبِّ أُمَّتِى يَا رَبِّ فَيُقَالُ
يَا مُحَمَّدُ أَدْخِلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْبَابِ
الْأَيْمَنِ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوٰى
ذٰلِكَ مِنَ الْأَبْوَابِ ثُمَّ قَالَ وَ الَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ إِنَّ مَا بَيْنَ

ٱلْمِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ ٱلْجَنَّةِ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَ حِمْيَرَ أَوْ
كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَ بُصْرَىٰ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur: Bir kere Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in sofrasına et yemeği getirildi. Ve kol tarafından bir parça ayrılıp önüne konuldu. Çünkü Resûlullâh etin bu kısmını severdi. Ondan ön dişleriyle bir lokma kopardı. Sonra şöyle hikâye etti:

Ben kıyâmet gününde bütün insanların ulusuyum. Bu neden, bilir misiniz? diyerek şöyle îzâh eyledi: Dünyâda önce ve sonra gelmiş, geçmiş ne kadar insanlar varsa bunların hepsini Allāhu Teâlâ kıyâmet gününde düz ve geniş bir sâhada toplıyacaktır. Öyle düz ve geniş meydan ki orada bir çağırıcı seslenince sesini herkese duyurabilecek ve bakan bir kişinin gözü mahşer halkını bir bakışda görebilecek. (Dağ tepe gibi görmeğe, işitmeğe bir mânî' bulunmayacak.) Bir de güneş (bütün harâretiyle) yaklaşacak[1]. Artık insanların gamı, meşakkati dayanılmaz ve tahammül olunmaz bir dereceye varacak. Bu sırada nâs biribirine: "*Size irişen şu fâciayı görüyor musunuz? Rabb'inize delâlet edecek bir şefâatci bulmak çâresine niye bakmıyorsunuz?*" diyecekler. Bunun üzerine mahşer halkının bâzısı bâzısına: Haydi Âdem'e gidiniz, deyip mahşer halkı Âdem *aleyhi's-selâm*'a gelerek:

— Ey insan nev'inin babası! Allāhu Teâlâ seni yed-i kudretiyle yarattı ve sana kendi rûhundan hayat verdi. Sonra

1 Buhârî'nin Kitâbü-z-Zekât'ta Abdullāh İbn-i Ömer'den gelen bir rivâyetinde şöyle deniliyor: Kıyâmet günü mahşerde güneş insanlara o kadar yaklaşır ki, hattâ harâretin te'sîriyle dökülen ter, insanın boyunca kulak ortasına kadar erişir. İşte mahşer halkı bu elemli vaziyette bulunduklarında evvelâ Âdem, Mûsâ peygamberlerden sonra Muhammed *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den şefâat dilerler.

meleklere emredip onlar da sana secde ettiler. Rabb'ine hakkımızda şefâat dile. Ey atamız, içinde bulunduğumuz şu müşkül vaziyeti görmüyor musun? Başımıza gelen şu musîbeti bilmiyor musun? diyecekler. Âdem de:

— Rabb'im bugün celâllıdır. O derecede ki, ne bundan önce böyle bir gazab etmiştir, ne de bundan sonra bu türlü gazâb eder. Hem Cenâb-ı Hak beni Cennet meyvasından birini yemekten nehyetmiş iken ben âsî olup yemiştim. (Artık size şefâat edemem, şimdi ben kendimi düşünüyorum): Vay nefsim, nefsim nefsim!. Siz benden başka bir şefâatci bulunuz: Nûh'a gidiniz, diyecek. Onlar da Nûh'a varacaklar. Ve:

— Ey Nûh sen yer yüzünde Allāh'dan başka şeye tapan insanlara risâlet vazîfesiyle gönderilen peygamberlerin hiç şüphesiz birincisisin. Allah sana (Kur'ân'da): "*Çok şükreden kul*" adını verdi. Lütfen hakkımızda Rabb'ine şefâat eyle. Ne acıklı vaziyette olduğumuzu görmüyor musun, diyecekler. Nûh Peygamber de:

— Azîz ve Celîl olan Rabb'im bugün celâllıdır. Bir derecede ki, Allāhu Teâlâ ne şimdiye kadar böyle gazablanmıştır, ne de bundan sonra gazablanır. Benim de bir duâ endişem var: Vaktiyle kavmînin helâki için duâ etmiştim. (Bu cihetle kendimi düşünüyorum): Vay nefsim, nefsim, nefsim! Şimdi siz başka bir şefâatci arayınız, İbrâhîm'e gidiniz, diyecek. Onlar da İbrâhîm' *aleyhi's-selâm*'a varıp:

— Ey İbrâhîm, sen yer yüzündeki insanlardan Allāh'ın peygamberi ve Allāh'ın dostu bir zatsın. Rabb'in Teâlâ'ya hakkımızda şefâat etsen. Şu acıklı hâlimizi görüyorsun, diyecekler. İbrâhîm Peygamber de onlara:

— Bugün Rabb'imin celâl sıfatı tecellî etmiştir. Hem bir derecede ki, ne bundan evvel böyle gazab etmiştir; ne de bundan sonra. Ben (li-maslahatin) üç kere yalan

söylemiştim[1]. (şimdi kendimi düşünüyorum): Vay nefsim, nefsim, nefsim! Artık siz başka bir şefâatci arayınız, Mûsâ'ya gidiniz, diyecektir. Onlar da Mûsâ *Aleyhi's-selâm*'a varıp:

— Ey Mûsâ, sen Allāh'ın peygamberisin. Allah, risâleti ile ve kelâmı ile seni insanlar üzerine fazîletli kıldı. Rabb'in Teâlâ'ya hakkımızda şefâat et. Görüyorsun ne kadar ıztırâb içindeyiz, diyecekler. Mûsâ Peygamber de onlara:

— Rabb'im bu gün celâl sıfatı ile tecellî etti. Hem bir halde ki ne şimdiye kadar bu derece gazâbı görülmüş, ne de bundan sonra görülecektir. Ben ise helâkine me'mûr olmadığım halde bir adam öldürdüm[2] (Şimdi ben nefsimi düşünüyorum): Ah nefsim, nefim, nefsim! Siz şimdi başka bir şefâatci arayınız. İsâ'ya gidiniz, diyecek. Onlar da İsâ *aleyhi's-selâm*'a gidip:

— Ey İsâ! Sen Allāh'ın Resûlüsün ve Allah tarafından Meryem'e konulan bir mu'cize ve tekrîm kılınan bir ruhsun ki, sen beşikde bir sabî iken nâsa söyledin. Rabb'ine hakkımızda şefâat et, bak, gör ne ıztırâb içindeyiz, diyecekler. İsâ peygamber de onlara:

— Rabb'im bugün celâl sıfatiyle tecellî etmiştir. Hem bir derecede ki, ne bundan evvel görülmüştür, ne de bundan

[1] Hazret-i İbrahim'in putperestleri ilzâm için söylediği üç yalan şudur: 1) Putları kırmak için müşriklere karşı: Hastayım deyip puthânede yalnız kalması ki, hakîkaten hasta değildi. 2) Koca put kırmıştır, demesi. 3) Karısı Sâre hakkında hemşîremdir demesi. Bu eserimizin 9 uncu cildinde Ehâdîs-i Enbiyâ bahsinde İbrâhîm *Aleyhi's-selâm* kıssasında geçti. Oraya da bakınız!

[2] Kasas Sûresi'nin 18inci âyetinden i'tibâren hikâye olunduğu üzere Fir'avun'un adamlarından bir Kıptî ile Mûsâ'nın kavminden bir adam dövüşürken kavminden olan adamın istimdâdı üzerine Hazret-i Mûsâ yardıma koşmuş ve düşmanın göğsüne vurduğu bir yumruk darbesiyle kıptînin işini bitirivermişti. (قال رب انى ظلمت نفسى فاغفرلى فغفرله = Rabbim, şüphesiz ki ben nefsime zulmettim, beni mağfiret eyle, dedi. Allah da onu mağfiret etti) âyeti mûcibince mağfiret olunmuştur.

sonra böyle bir celâl ve gazabı görülecektir, diyecek. Ve hiç bir günâh zikretmiyecek. Ah nefsim, nefsim, nefsim diye endîşesini ızhâr ederek: Benden başka bir şefâatci bulunuz, Muhammed *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gidiniz, diyecek. Onlar da Muhammed *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

— Yâ Muhammed, sen Allāh'ın peygamberisin, ve nebîler hâtimisin, Allah geçmişde ve gelecekde vukūu farzolunan bütün günahlarını mağfiret etmiştir. Rabb'in Teâlâ'ya hakkımızda şefâat et, görüyorsun ki ne elem ve ıztırâb içindeyiz, diyecekler.

Bunun üzerine ben hemen gidip Arş-ı Rahmân'ın altına varacağım ve Azîz ve Celîl olan Rabb'ime secdeye kapanacağım. Sonra secdemde Allah bana kendisine olunacak en güzel hamd ü senâdan öyle bir mefhûm feth ve ilhâm edecektir ki, şimdiye kadar onu benden önce hiç bir peygambere feth ve ilhâm etmemiştir. Ben mülhem olduğum sûrette Allāh'a hamd ü senâdan sonra Allah tarafından:

— Yâ Muhammed, başını kaldır, iste. Dileğin verilecektir, şefâat eyle. Şefâatin kabul edilecektir, buyurulur. Ben secdeden başımı kaldırıp:

— Yâ Rab, ümmetim! Yâ Rab, ümmetim! Yâ Rab ümmetim! diye ümmetim hakkında şefâat edeceğim. Bunun üzerine:

— Yâ Muhammed, ümmetinden hesâb ve süâle lüzûmu olmıyanları Cennet kapılarından sağ kapıdan Cennet'e koy. Onlar Cennet'in bundan başka öbür kapılarından da nâs ile ortaktırlar, buyurulacaktır. Sonra Resûlullāh:

— Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāhu Teâlâ'ya yemîn ederim ki: Cennet'in kapı kanadlarından iki kanadın arası Mekke ile Himyer, yâhud Mekke ile Busrâ arası kadar geniştir.

ÎZÂHI

Himyer, San'a şehrinin eski adıdır. Câhiliyet zamânında Yemen'de hüküm süren — ve Bâğ-ı İrem ve Seylü'l-Arîm gibi medeniyet eserleriyle Zülkarneyn ve Belkîs gibi hükümdarlarının menkıbeleri Kur'ân'da zikrolunan — Himyer hânedânı Sebe' şehrinden sonra San'a'yı hükûmet merkezi ittihâz ettiklerinden, San'a şehri Himyer adiyle de anılırdı. San'a şehri Mekke-i Mükerreme'den 855 kilometre mesâfede bulunduğuna ve Cennet kapısının iki kanadı arası da bu genişlikte olduğuna göre Cennet'in sâha-i vâsiası hakkında güzel bir mikyâs olur.

Hadîsde adı geçen Busrâ da Şam'ın 90 kilometre cenûbu şarkîsinde ve Havran mıntakasında bir şehir olub vaktiyle ma'mur ve müstahkem idi. Hıristiyanlığın merkezi olup meşhur Bahîrâ râhibin Savmaası da burada idi. Şimdi bir köy hâlinde bulunan Busrâ Asr-ı Saâdet'te en meşhur ve ma'mûr bir şehir olduğundan, hadîsde ikinci bir mikyâs olarak adı geçmiştir. Şunu da bildirmek isteriz ki, terdîd ile iki mikyâs zikrolunması hadîs râvîlerinden birisinin şüphesi eseridir.

Hadîsde tasvîr buyrulan bu şefâat, Hâtemü'l-Enbiyâ'nın mahşerdeki büyük şefâatidir. Mahşerden halâs olduktan sonra da her peygamber Cenâb-ı Hak tarafından kendi ümmeti hakkında şefâate me'zûn olacaktır, Hattâ peygamberlerden başka şühedâ ve evliyânın dahi şefâate me'zûn olacakları nusûs ile sâbittir.

* * *

قَوْلُهُ تَعَالَى : عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مَحْمُوداً *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLAH TEÂLÂ'NIN: *[Rabb'inin seni oturanların Allāh'a hamdettiği âlî bir makāma gönder* (ip orada oturt) *masıı muhakkaktır]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI[1].

* Sûre: 17 (İsrâ'), âyet: 79

[1] Âyet-i kerîmedeki (عسى = *Asâ*) lâfzı ümidlendirmek demek olan "itmâ" ma'nâsına mevzû' ise de Cenâb-ı Hakk'a nisbetle bu kelime ilâhî hitâblarda kat'iyet ve vücûb ifâde ettiğinden, biz de (muhakkaktır) diye terceme ettik.

1712. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ إِنَّ ٱلنَّاسَ يَصِيرُونَ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ جُثاً كُلُّ أُمَّةٍ تَتْبَعُ نَبِيَّهَا يَقُولُونَ يَا فُلَانُ ٱشْفَعْ يَا فُلَانُ ٱشْفَعْ حَتَّى تَنْتَهِيَ ٱلشَّفَاعَةُ إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذٰلِكَ يَوْمَ يَبْعَثُهُ ٱللَّهُ ٱلْمَقَامَ ٱلْمَحْمُودَ.

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Kıyâmet günü insanlar küme küme, her ümmet peygamberinin peşinde (ileri, geri) dönüştürürler (ve büyük peygamberlere):

— Ey falan, şefâat et, ey falan, şefâat et, derler. En sonu şefâat dileği Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e erişip nihâyet bulur. Bu şefâat vâkıası Allāhu Teâlâ'nın peygamberi Muhammed Mustafâ'yı Makām-ı Mahmûd'a gönderdiği gün vukū' bulur. (Ve herkes o gün Muhammed Mustafa'yı tebcîl eder.)

İZÂHI

Buhârî, Kitâbü'z-Zekât'ta Leys İbn-i Sa'd'ın kâtibi Abdullāh İbn-i Sâlih'in şu ziyâde rivâyetini de ta'lîkan rivâyet ediyor ki, bu mevzûumuzu vecîz bir sûrette îzâh etmektedir. Hazret-i Muhammed (mahşerde bunalan) halk arasında hemen hüküm ve kazâ (ya başlamasına) şefâat ve delâlet etmek için dîvân-ı İlâhî'ye kadar gider. Hattâ (hâcet) kapısının halkasını tutar. İşte o gün Allāhu Teâlâ Peygamber'e "*Makām-ı Mahmûd*" u ihsân eder. (Bu şefâat ve delâletinden dolayı) mahşer halkının hepsi Hâtemü'l-Enbiyâ'ya hamdederek minnettarlıklarını arzederler[1].

---

[1] وزاد عبد الله بن صالح ؛ حدثنى الليث حدثنى ابن ابى جعفر فيشفع ليقضى بين الخلق فيمشى حتى ياخذ بحلقة الباب. فيومئذ يبعثه الله مقاما محمودا يحمده اهل الجمع كلهم [رواه البخارى].

Müellif Buhârî yine bu Makām-ı Mahmûd bâbında Câbir İbn-i Abdullāh'dan da şu hadîsi rivâyet ediyor. Resûl-i Ekrem Efendimiz buyurdu ki: [Her kim ezân okunurken tamâmını işidip dinlediği (ve müezzinin söylediği kelimeleri söyleyip bittiği) zaman: "*Allāhümme Rabbe hâzihi'd-dâ'veti't-tâmme, ve's-salâti'l-kāime. Ât-i Muhammeden, el-vesîlete ve'l-fadîle, veb'ashü mekāmen Mahmûden. Ellezî veadtehû*"[1] diye duâ ederse o kişiye kıyâmet gününde şefâat etmek bana düşer]. Bu hadîs ezan bahsinde geçtiği için müellif Zebîdî burada *Tecrîd*'e almamıştır. (365) numara ile terceme olunmuştur. Oraya da bakınız!

İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde Makām-ı Mahmûd'u şöyle ta'rîf eder: O bir yüce makamdır ki, orada her ümmet ve bütün beşeriyet enbiyâlar serverinin şefâat ve delâletiyle acele hesâbları görülüp çok uzun ve üzücü bir vukūf ve intizârdan kurtulup ebedî rahata kavuştuklarından, bu günün yegâne şefâatcisi olan Peygamberimize hamdederek minnettarlıklarını arzederler. Bâzıları da Makām-ı Mahmûd'u kısaca makām-ı şefâattir, diye tefsîr etmişlerdir[2]. İbn-i Esîr'in bu tefsîri Makām-ı Mahmûd hakkında yukarıdaki hadîslerden öğrendiğimiz mâ'nâların en güzel bir fezlekesidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in şefâat-i kübrâları ve bu vesîle ile zikrolunan Makām-ı Mahmûd hakkındaki hadîs-i şerîf *Kütüb-i Sitte*'de müteaddid tarîklerle ve mufassal, muhtasar bir çok metinlerle Abdullāh İbn-i Mes'ûd, Câbir, Ebû Hüreyre gibi müteaddid Ashâb-ı Kirâm'dan rivâyet olunmuştur. Enes İbn-i Mâlik'in şefâat-i kübrâ hadîsleri *Tecrîd*'in en son hadîsleridir. Cenâb-ı Hakk'ın tevfîk ve inâyetiyle o kısma varmak bahtiyârlığına erdiğimizde onları da görürüz.

* * *

---

1 اللهم رب هذه الدعوة التامة و الصلاة القائمة آت محمداً الوسيلة و الفضيلة وابعثه مقاماً محموداً الذى وعدته

Bu duânın meâli şudur: Allāhım! Namaza bu tam (tevhîd ile) çağrının ve kılınacak namazın Rabb'i! Muhammed'e Cennet'te âlî menzile ve mertebe-i fâzıla ver ve onu vaadettiğin makâm-ı Mahmud'a gönder (de şefâatçi kıl!).

2 المقام المحمود هو الذى يحمده فيه جميع الخلق لتعجيل الحساب والاراحة من طول الوقوف وقيل هو الشفاعة [نهاية لابن الاثير].

قَوْلُهُ تَعَالٰى: وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا * .

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Habîbim namazında* (Kur'ân okurken) *sesini çok açıklama; gizli de okuma; bunun arasında bir okuyuş tarzı ihtiyâr et!]* KAVL-İ ŞERÎFİN TEFSÎRİ BÂBI.

1713. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ نَزَلَتْ وَرَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُخْتَفٍ بِمَكَّةَ فَكَانَ إِذَا صَلَّى بِأَصْحَابِهِ رَفَعَ صَوْتَهُ بِالْقُرْاٰنِ فَإِذَا سَمِعَهُ ٱلْمُشْرِكُونَ سَبُّوا ٱلْقُرْاٰنَ وَمَنْ أَنْزَلَهُ وَمَنْ جَاءَ بِهِ فَقَالَ ٱللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ لِنَبِيِّهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ أَىْ بِقِرَاءَتِكَ فَيَسْمَعَ ٱلْمُشْرِكُونَ فَيَسُبُّوا ٱلْقُرْاٰنَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا عَنْ أَصْحَابِكَ فَلَا تُسْمِعُهُمْ وَٱبْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur. Bu âyet nâzil olduğu sıra **Resûlullâh** *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem* (İslâm'ın ilk günlerinde) Mekke'de gizli yaşıyordu. Fakat Ashâbiyle namaz kıldığı zaman Kur'an okurken sesini yükseltiyordu. Müşrikler ise Kur'ân'ı duyunca hem Kur'ân'a, hem onu gönderene, hem de Kur'ân kendisine gelene küfrediyorlardı. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allâhu Teâlâ Peygamber'i *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e:

* Sûre: 17 (İsrâ') âyet: 110.

— Habîbim! Namazda kırâatini açıklama. Sonra müşrikler işitirler de Kur'ân'a küfrederler. Kırâatini Ashâbından gizleme de. Sonra onlara duyuramazsın. Bunun ikisi arası bir yol ihtiyâr et, buyurdu.

* * *

KEHF SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالٰى: أُولٰئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ ٱلْآيَةَ*.

Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ'nın: *[Şunlar ki Rab'larının âyetlerine küfür ve ona likāyi* (yâni âhireti ve sevâb, günah gibi din umdelerini) *inkâr etmişlerdir, artık onların bütün hayır işleri sevabsız* (kalıp) *hiç olmuştur.]* kavl-i şerîfinin tefsîri bâbı.

1714. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ يُؤْتَى بِالرَّجُلِ ٱلْعَظِيمِ ٱلسَّمِينِ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ لَا يَزِنُ عِنْدَ ٱللهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَقَالَ ٱقْرَؤُا إِنْ شِئْتُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ وَزْنًا.

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: *[Kıyâmet gününde iri cüsseli, semiz bir kişi* (hâsâb yerine) *getirilir,* (hayır ve sevâbı tartılır. Fakat) *Allāhu Teâlâ yanında bir sivrisineğin kanadı ağırlığında*

* Sûre: 18 (Kehf), âyet: 105.

(bir sevâb) *tartmaz]* buyurduğu rivâyet olunmuştur. Sonra Ebû Hüreyre: Ey mü'minler! İsterseniz (bu rivâyetimi te'yîd için Hak Teâlâ'nın:) "*Kıyâmet günü biz onların hayır işlerine hiç bir tartı tutturmayız!*" kavl-i şerîfini okuyunuz, demiştir.

* * *

MERYEM SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى: وَ أَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ الْآيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Habîbim! Onlar* (müşrikler) *gaflette iken, onlar îmân etmezlerken* (keşke îmân etseydik diye) *hasret çekecekleri bir günün dehşetiyle onları korkut!]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1715. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ
رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْتَى بِالْمَوْتِ كَهَيْئَةِ كَبْشٍ
أَمْلَحَ فَيُنَادِي مُنَادِياً أَهْلَ الْجَنَّةِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَ يَنْظُرُونَ فَيَقُولُ
هَلْ تَعْرِفُونَ هٰذَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ هٰذَا الْمَوْتُ وَ كُلُّهُمْ قَدْ رَآهُ
ثُمَّ يُنَادِي يَا أَهْلَ النَّارِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَ يَنْظُرُونَ فَيَقُولُ هَلْ
تَعْرِفُونَ هٰذَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ هٰذَا الْمَوْتُ وَ كُلُّهُمْ قَدْ رَآهُ فَيُذْبَحُ
ثُمَّ يَقُولُ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ وَ يَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ

* Sûre: 19 (Meryem), âyet: 39.

فَلَا مَوْتَ ثُمَّ قَرَأَ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهٰؤُلَاءِ فِي غَفْلَةٍ أَهْلُ الدُّنْيَا وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Kıyâmet günü (ehl-i Cennet, Cennet'e, Cehennemlikler de Cehennem'e ayrıldıktan sonra) ölüm, aklı, karalı alaca bir koyun sûretinde getirilecek. Bir dellâl: Ey Cennet halkı, diye bağıracak! Cennet'tekiler hemen boyunlarını uzatıp başlarını kaldıracaklar ve (bulundukları yerden çıkarak) bakacaklar, Şimdi dellâl: Bunu bilir misiniz? diye sorar. Ehl-i Cennet'in hepsi onu görerek: Evet biliriz, bu ölümdür, derler. Sonra dellâl: Ey Cehennem halkı, diye yüksek sesle seslenir! Onlar da boyunlarını uzatıp başlarını kaldırırlar. Ve (bulundukları berzahtan çıkıp korku içinde) bakarlar. Dellâl: Bunu biliyor musunuz, diye sorar. Onlar da hepsi onu görerek: Evet biliriz, bu ölümdür, derler. Bundan sonra koyun sûretindeki ölüm (Cennet'le Cehennem arasında) boğazlanır. Bundan sonra dellâl: "*Ey Cennet halkı! Cennet'te ebedî yaşıyacaksınız, artık ölüm yoktur.* (Cehennem halkına da) *Ey Cehennem'likler siz de karargâhınızda ebedîsiniz, size de ölüm yoktur!*" diyecek. Bundan sonra münâdî:[1] (و انذر هم يوم الحسرة اذ قضى الامر و هم فى غفلة) Bu gaflettekiler ehl-i dünyâdır (و هم لا يؤمنون) âyetini okur.

* * *

NÛR SÛRESİ ÂYETLERİ

Bu sûrenin Mülâane hakkındaki iki âyetinin tefsîri görülecektir. Mülâane ve Liân, iki kişinin biribirine lâ'net

[1] Bu âyet-i kerîmenin tercemesi, ünvânımızda geçti.

etmesidir[1]. İslâm hukūkuna göre Mülâanede; bir kocanın karısına zinâkârlık isnâdından mütevellid bir dâ'vâ duruşmasında hâkim huzûrunda lâ'nete mukārin olarak ve Allah adına yemîn ederek hem karının, hem kocanın şehâdet etmeleridir. Mülâane, esâsında bir az güç bir muâmele-i hukūkıye olmakla berâber asırlarca evvel İslâm hukūku târihine karışmış bulunduğundan bu hususta vârid olan âyetlerin ve hadîslerin anlaşılmasına medâr olmak üzere mukaddeme mâhiyetinde bâzı ma'lûmât arzedeceğiz.

Aşağıda göreceğimiz Mülâane âyetleri Hadd-ı Kazf[2] âyetinden sonradır. Hadd-i Kazf hakkındaki âyet-i kerîmenin meâli şöyledir: Nâmuslu kadınlara iftirâ eden, söz atan, sonra da dört şâhid[3] getirmiyen şu kimselere seksen celde (değnek) vurunuz[4] ve bunların şahâdetlerini ebedî kabûl etmeyiniz. Bunlar hiç şüphesiz fâsık kimselerdir[5].

Nâmuslu bir kadına fenâ söz atmanın, nâmuslu bir kadın hakkında fenâ söz söylemenin cezâsı bu âyetle ta'yîn buyurulduktan sonra Ashâb'dan Uveymir ile Hilâl, birbirine yakın tarihlerde kadınlarının zinâkârlıklariyle karşılaşarak müşkül bir vaziyete düşmüşlerdi. Şöyleki, şimdi bunlar cürmü meşhûd hâlinde yakaladıkları kadınlarının zinâkârlıklarını iddiâ etselerdi dört şâhidle iddiâlarını isbât etmek mecbûriyetinde

[1] Allāhu Teâlâ tarafından lâ'net olunan kişiyi celâl ve gazabiyle rahmetinden uzaklaştırması ve kovmasıdır. Kul tarafından lâ'net de lâ'net ettiği kişinin Allāh'ın gazabına uğramasına duâ etmesidir.

[2] Kazf, şerîat örfünde nâmuslu bir kimseye zinâ isnâd edilmesidir.

[3] Bu âyetten önceki âyette zinâ cürmünün sübûtu, dört şâhidin şahâdetleriyle olduğu ve cezâsı yüzer değnek bulunduğu bildirilmiştir.

[4] Celde, deynekle dövmek demek olduğuna göre ayette matlûb olan değnek darbelerinin derecesi vücûdun derisi müteessir olacak derecede olması etin müteessir olmamasıdır. Esâsen bu celdeler ve darbeler te'dîb içindir. Ta'zîb ve işkence için değil.

[5] و الذين يرمون المحصنات ثم لم ياتوا باربعة شهداء فاجلدوهم ثمانين جلدة و لا تقبلوا لهم شهادة ابدا و اولئك هم الفاسقون. [سورة النور : ٤]

bulunacaklardı. Bu ise mümkün olmadığından hadd-i kazf ile müttehem olarak seksen değnek yiyeceklerdi. Sükût etseler bu da gayret ve hamiyetlerine el vermiyordu. Bu müşkül vaziyetlerini Resûl-i Ekrem'e arza mecbûr olduklarını aşağıda terceme edeceğimiz hadîslerde göreceğiz. Bunun üzerine erkek ve kadının liânlarına dâir iki âyet nâzil oldu ki, şimdi bunları birer bâbın unvânında mütâlâa edeceğiz. Erkeğin liânı hakkındaki âyet şöyledir:

قَوْلُهُ تَعَالَى: وَٱلَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَآءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ *.

Azîz ve Celîl olan Allâhu Teâlâ'nın: *[O kimseler ki eşlerine* (zinâ isnâd ederek fenâ söz) *atarlar ve kendilerinden başka da* (gören), *şâhidler bulunmaz, yalnız kendileri görmüş bulunurlar; imdi bunlardan her hangi bir kimsenin* (zinâ hakkındaki) *şehâdeti, kendisinin muhakkak doğru sözlülerden olduğuna dâir dört def'a Allah adına yemîn etmesidir]* kavl-i şerîfinin tefsîri bâbı.

1716. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ عُوَيْمِراً أَتَى عَاصِمَ بْنَ عَدِيٍّ وَكَانَ سَيِّدَ بَنِي عَجْلَانَ فَقَالَ كَيْفَ تَقُولُونَ فِي رَجُلٍ وَجَدَ مَعَ ٱمْرَأَتِهِ رَجُلاً أَيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ أَمْ كَيْفَ يَصْنَعُ سَلْ لِي رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذٰلِكَ فَأَتَى عَاصِمٌ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ ٱللهِ فَكَرِهَ رَسُولُ ٱللهِ

* Sûre: 24 (Nûr), âyet: 6.

صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْمَسَائِلَ وَعَابَهَا فَسَأَلَهُ عُوَيْمِرٌ فَقَالَ إِنَّ
رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَرِهَ ٱلْمَسَآئِلَ وَعَابَهَا قَالَ
عُوَيْمِرٌ وَٱللّٰهِ لَا أَنْتَهِى حَتَّى أَسْأَلَ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَنْ ذَلِكَ فَجَاءَ عُوَيْمِرٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ رَجُلٌ وَجَدَ مَعَ ٱمْرَأَتِهِ
رَجُلاً أَيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ أَمْ كَيْفَ يَصْنَعُ فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَنْزَلَ ٱللّٰهُ ٱلْقُرْآنَ فِيكَ وَفِى صَاحِبَتِكَ
فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِٱلْمُلَاعَنَةِ بِمَا سَمَّى
ٱللّٰهُ فِى كِتَابِهِ فَلَاعَنَهَا ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ إِنْ حَبَسْتُهَا فَقَدْ
ظَلَمْتُهَا فَطَلَّقَهَا فَكَانَتْ سُنَّةً لِمَنْ كَانَ بَعْدَهُمَا فِى ٱلْمُتَلَاعِنَيْنِ
ثُمَّ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱنْظُرُوا فَإِنْ جَآءَتْ بِهِ
أَسْحَمَ أَدْعَجَ ٱلْعَيْنَيْنِ عَظِيمَ ٱلْأَلْيَتَيْنِ خَدَلَّجَ ٱلسَّاقَيْنِ فَلَا
أَحْسِبُ عُوَيْمِراً إِلَّا قَدْ صَدَقَ عَلَيْهَا وَإِنْ جَآءَتْ بِهِ أُحَيْمِرَ كَأَنَّهُ
وَحَرَةٌ فَلَا أَحْسِبُ عُوَيْمِراً إِلَّا قَدْ كَذَبَ عَلَيْهَا فَجَاءَتْ بِهِ
عَلَى ٱلنَّعْتِ ٱلَّذِى نَعَتَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ
تَصْدِيقِ عُوَيْمِرٍ فَكَانَ بَعْدُ يُنْسَبُ إِلَى أُمِّهِ .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd(-i Sâidî) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre (Aclân oğullarından) Uveymir, Benî Aclâ'nın ulusu olan Âsım İbn-i Adiyy'e gelerek şöyle sorar:

— Siz ne dersiniz? Bir kimse karısiyle berâber bir kişiyi (zinâ üzerinde) bulsa, kadının kocası zânîyi öldürmeli, siz de onu (kısâsen) öldürmeli misiniz? Yoksa bu kimse ne yapmalı? (Bu halde zevc, dört şâhid getirmeğe gitse zânî işini görüp savuşacaktır. Sükût etse nâmusa taallûk eden bir şeye sükût etmiş olacaktır.) Lûtfen bu müşkül mes'eleyi bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e benim için sorsanız, der. Bunun üzerine Âsım, Resûlullāh'a gelip: Yâ Resûla'llāh! Diye (söz başlayıp) sordu. Fakat Resûl-i Ekrem bu sorguları hoşlanmayıp ayıbladı[1].

Sonra Uveymir, Âsım İbn-i Adiyy'e: (Resûlullāh ne söyledi? diye) sordu. O da Resûl-i Ekrem'e böyle mes'eleleri çirkin gördü ve ayıbladı, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Uveymir: Vallāhi ben çekinmem, bunu kendim Resûlullāh'a sorarım, dedi, ve gidip:

— Yâ Resûla'llāh! Bir kimse karısıyle berâber bir kişiyi (zinâ üzerinde) bulsa, kadının zevci zânîyi öldürmeli, sonra siz de (kısâsan) onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu adam ne yapmalı? diye sordu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

— Ey Uveymir! senin ve karının hakkında Allāhu Teâlâ Kur'an (âyeti) gönderdi, dedi. Ve bu karı, kocaya Allāhu Teâlâ'nın Kur'ân'da ta'lîm ettiği veçhile mülâane etmelerini

[1] Resûl-i Ekrem'in hoşlanmayıp ayıblaması henüz vâkı' olmadığını sandığı böyle bir şeye lüzum ve ihtiyaç bulunmaması kanâatindendir. Sonra müslümanların ırziyle, nâmusiyle ilgili böyle sözler yahûdîlerin ve münâfıkların dedikodusunu mûcib olur endişesindendir.

emreyledi[1]. Ve ilk önce erkek karısına karşı lânetle yemîn etti. (Sonra da kadın kocasına karşı aşağıdaki hadîsde bildirildiği veçhile yemîn eyledi). Sonra Uveymir:

— Yâ Resûla'llāh (bu kadınla geçinme savdı). Bu kadını nikâhımda tutarsam ona zulmetmiş olurum, deyip kadını boşadı. Ve Uveymir ile karısının bu vak'asından sonra lâ'netleşen çiftlerin — kocanın talâkıyle — ayrılmaları âdet oldu. Sonra Resûlullāh meclisde hazır bulunanlara:

— Bakınız, eğer bu kadın — vücûdu siyah, gözlerinin siyahı koyu, kıçının iki yanı büyük, baldırları kaba — kıyâfette bir çocuk getirirse, muhakkak ben Uveymir'in bu kadına zinâ isnâdında doğru olduğunu sanırım. Eğer kadın Keler fasilesinden kızılca kurt gibi kızıl bir çocuk doğurursa, bu def'a da ben şüphesiz kadına bühtân ve iftirâ ettiğini sanırım, buyurdu. Sonra çocuk Resûlullāh'ın Uveymir'i tasdik yollu tasvîr ettiği şekilde doğdu. Ve bu cihetle çocuk anası (Havle kadı) na nisbet ed(ilerek: "*ibn-i Havle*" diye çağır)ıldı[2].

* * *

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَ يَدْرَأُ عَنْهَا ٱلْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللهِ ٱلْآيَةَ *.

---

[1] Bu hadîsin unvânında terceme ettiğimiz âyet-i kerîmeye göre ilk önce zevc, dört kere arka arkaya hâkimin huzurunda: Karısına işâret ederek: Karıma zinâ isnâd etmekte mahakkak ki, ben doğru söyliyen bir adamım, Vallāhi, diye yemîn eder. Beşincide de: Eğer ben yalancı isem Allāh'ın lâ'neti üzerime olsun, der.

Bunun üzerine kadın kalkar. Ve kocasına işâret ederek dört def'a: Allah adına yemîn ederim ki, şu kocam bana zinâ isnâdında yalancıdır, der. Beşincide de: Eğer bu adam bana zinâ isnâdında doğru ise Allāh'ın gazâbı üzerime olsun, der.

[2] Buraya kadar "*mülâanenin = karı, koca lâ'netleşmesinin*" kocaya âid olan kısmını gördük. Bundan sonraki âyet ve hadîsde de kadına olan mülâane sûretini göreceğiz.

* Sûre: 24 (Nûr), âyet: 8

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN ŞU MEÂLDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI:

[Kadından da (şu yolda) *dört kere Allāh adına yemîn etmek de* (recm) *azâbını giderir: Allāh adına yemîn ederim ki, bu zevcim yalancılardandır. Beşinci şehâdette de kadın: Eğer bu zevcim doğru sözlülerden ise Allāh'ın gazâbını kendisinin* (kadının) *üzerinedir, diye yemîn eder.]*

1717. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ هِلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ
قَذَفَ امْرَأَتَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَرِيكِ بْنِ
سَحْمَاءَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيِّنَةَ أَوْ حَدٌّ فِي
ظَهْرِكَ قَالَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِذَا رَأَى أَحَدُنَا عَلَى امْرَأَتِهِ رَجُلًا
يَنْطَلِقُ يَلْتَمِسُ الْبَيِّنَةَ فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ
الْبَيِّنَةَ وَإِلَّا حَدٌّ فِي ظَهْرِكَ فَقَالَ هِلَالٌ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِنِّي
لَصَادِقٌ وَلَيُنْزِلَنَّ اللهُ مَا يُبْرِئُ ظَهْرِي مِنَ الْحَدِّ فَنَزَلَ جِبْرِيلُ
وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ حَتَّى بَلَغَ إِنْ كَانَ
مِنَ الصَّادِقِينَ فَانْصَرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا
فَجَاءَ هِلَالٌ فَشَهِدَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ اللهَ
يَعْلَمُ إِنَّ أَحَدَكُمَا لَكَاذِبٌ فَهَلْ مِنْكُمَا تَائِبٌ ثُمَّ قَامَتْ فَشَهِدَتْ
فَلَمَّا كَانَتْ عِنْدَ الْخَامِسَةِ وَقَّفُوهَا وَقَالُوا إِنَّهَا مُوجِبَةٌ قَالَ ابْنُ

عَبَّاسٍ فَتَلَكَّأَتْ وَنَكَصَتْ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهَا تَرْجِعُ ثُمَّ قَالَتْ
لَا أَفْضَحُ قَوْمِي سَائِرَ الْيَوْمِ فَمَضَتْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ أَبْصِرُوهَا فَإِنْ جَاءَتْ بِهِ أَكْحَلَ الْعَيْنَيْنِ سَابِغَ الْأَلْيَتَيْنِ
خَدَلَّجَ السَّاقَيْنِ فَهُوَ لِشَرِيكِ بْنِ سَحْمَاءَ فَجَاءَتْ بِهِ كَذٰلِكَ فَقَالَ
النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا مَا مَضَى مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ تَعَالَى
لَكَانَ لِي وَلَهَا شَأْنٌ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Hilâl İbn-i Ümeyye Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûrunda karısına Şerîk İbn-i Sehmâ' ile zinâ etti, diye söz attı[1]. Resûlullāh da Hilâl'e:

— Dört şâhidini hazırla, yâhud arkana hâd (vurulur) buyurdu. Bunun üzerine Hilâl:

— Yâ Resûla'llāh! Bizim birimiz karısının üstünde bir erkek görürse, şâhid aramağa mı gidecek? (Şâhid getirinceye kadar işini görüp savuşmaz mı?) diye i'tirâz etti. Resûl-i Ekrem:

— Sen şâhidlerini hazırla. Aksi takdirde arkana hadd-i kazf (seksen değnek) vurulur, demeğe devâm etti. Bunun üzerine Hilâl İbn-i Ümeyye:

— Yâ Resûla'llāh! Seni hak peygamber gönderen Allāhu Teâlâ'ya yemîn ederim ki, muhakkak ben kesin olarak doğru söylüyorum. Ve emînim ki, Allah benim arkamı hadden

[1] Şerîk İbn-i Sehmâ', Âsım İbn-i Abdi'nin amucası oğludur. Hilâl İbn-i Ümeyye'nin karısı da Asım İbn-i Adi'nin kızıdır.

kurtaracak bir vahiy, bir âyet gönderecektir, dedi. Bu sırada hemen Cibrîl indi ve Resûl-i Ekrem'e: *(والذين يرمون ازواجهم) âyetini tâ (ان كان من الصادقين) kavl-i şerîfine varıncıya kadar getirdi. Bunun üzerine Resûlullâh, kadına haber gönderdi. Kocası Hilâl de hazır bulundu. İlk önce Hilâl (bundan evvelki hadîsde ve hâşiyesinde görüldüğü veçhile) şehâdet ve yemîn eyledi. Resûl-i Ekrem: Allah muhakkak bilir ki, sizin biriniz elbette yalancıdır. Şu halde ikinizden tövbekâr olan ve bu liân yemîninden rücû' eden var mıdır? buyurdu. Sonra Hilâl'in zevcesi Havle ayağa kalkarak ve (dört def'a) liân şehâdetiyle Allâh'ı işhâd ederek yemîn ettikde beşinci yemîne sıra geldiğinde mecliste hazır bulunanlar kadını durdurarak:

— Bak kadın, bu beşinci yemîn azâbı mûcibtir, ihtârında bulundular[1]. Râvî İbn-i Abbâs der ki: Bu ihtâr üzerine kadın bir az ağırlaşıp durakladı. Hattâ biz kadını yemîn etmekten vaz geçecek ve geriye dönecek sandık. Sonra kadın kendini toparlayıp:

— (Şimdiye kadar şerefle yaşamış) kavim ve kabîlemi, ben bundan sonraki günlerde rezil ve rüsvây etmem, diyerek liân yemînini yerine getirdi. Sonra Resûl-i Ekrem:

— Bu kadına bakınız. Eğer gözleri sürmeli, iki kıçı iri, baldırları kalın bir tipde çocuk getirirse, çocuk Şerîk İbn-i Sehmâ'ya âittir, buyurdu. Kadın da hakîkaten böyle bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine Resûlullâh:

— Eğer Allah kitâbının (liân) hükmü infâz edilmemiş olsaydı benimle bu kadın için bir mâcerâ vardı. (Yâni ben o kadına hadd-i zinâ icrâ ederdim) buyurdu.

* Sûre: 24 (Nûr), âyet: 6

[1] Gerek meclisde bulunanların kadına bu ihtârları, gerek bunlardan önce Resûl-i Ekrem'in liân yemîninden rücû' eden var mı? suâli kadının yalan yere yemîn etmesini önlemek maksadına ma'tûf olacaktır.

İZÂHI

Liân kıssası Hicret'in dokuzuncu yılı şa'bân ayında oldu. Liân âyetinin sebeb-i nüzûlünde ulemânın ihtilâfı vardır. Uveymir hakkında mı nâzil olmuştur, yoksa Hilâl İbn-i Ümeyye hakkında mı? Uveymir hakkında nâzil olduğunu iddiâ edenler yukarıdaki Sehl İbn-i Sa'd hadîsindeki Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Uveymir'e: *"Allah senin ve eşin hakkında Kur'an indirdi."* kavliyle istidlâl etmişlerdir. Ulemânın cumhûru ise, Liân âyetinin sebeb-i nüzûlü Hilâl kıssasıdır ve İslâm câmiasında Hilâl ilk def'a mülâane eden kişidir, demişlerdir. Dâvudî bu iki nokta-i nazarı cem' ederek: Bu iki hadîsde haber verilen iki vâkıa bir zamanda vukû' bulmuş ve âyet de ikisi hakkında nâzil olmuş bulunması ihtimal dâhilindedir, diyor. Nevevî de âyetin ikisi hakkında nâzil olduğunu fakat Hilâl'in liânı önce vukû' bulmuş olması ihtimâlini ziyâde ediyor.

İmâm Ebû Hanîfe, Nevevî, Evzâî, Leys İbn-i Sa'd, Şâfiî, Mâlik, Ahmed İbn-i Hanbel, İshâk İbn-i Râhûye, Ebû Ubeyde, Ebû Sevr gibi eimme-i mezâhib ve içtihâd liânın hükmü, liân ile veyâ hâkimin tefrîki ile karı koca ayrılığı olduğunda ittifâk etmişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe bu ayrılığın liân ile değil, hâkimin hükmü ile vukûu cihetini ihtiyâr etmiştir. Yine İmâm Ebû Hanîfe'ye göre hâkimin hükmü ile ayrıldıktan sonra bu karı, koca birbirlerine ebedî harâm olurlar.

Çok ağır bir şahâdet ve yemîn olan bu mülâanenin karıya kocaya terettüb eden amelî fâidesi, kocanın hadd-i kazf olan seksen değnekten kurtulması. Nasıl ki Hilâl İbn-i Ümeyye Resûl-i Ekrem'e:

— Allah arkamı hadd-i kazften koruyacak bir vahiy gönderecek, demişti. Aynı zamanda kadının kirlettiği âile nâmusunun temizlenmesidir. Kadın mülâane ile hadd-i zinâdan kurtulmuş olur.

Her iki hadîsde zinâkâr olarak zikredilen fakat adı tasrîh edilmiyen kadının adı Havle olduğu, şu kadar ki, birinci hadîsdeki en sahîh kavle göre Havle Bint-i Kays olup ikinci hadîsdeki Havle Bint-i Âsım'dır. Şerîk İbn-i Sehmâ' da her iki vâkıanın zinâkârı olduğu bildiriliyor.

* * *

FURKAN SÛRESİ:

قَوْلُهُ تَعَالٰى: اَلَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلٰى وُجُوهِهِمْ إِلٰى جَهَنَّمَ اَلْآيَةَ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Şu yüzleri üstü Cehennem'e sürüklenecek kimseler, işte onlar yerce en kötü, yolcada çok sapıktırlar]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1718. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْشَرُ الْكَافِرُ عَلٰى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَلَيْسَ الَّذِى أَمْشَاهُ عَلَى الرِّجْلَيْنِ فِى الدُّنْيَا قَادِرًا عَلٰى أَنْ يُمْشِيَهُ عَلٰى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre bir kişi: Ey Allāh'ın Peygamberi! Kâfir, kıyâmet gününde yüz üstü (ve baş aşağı veya sürüklenerek) nasıl haşrolunur? diye sordu. Resûl-i Ekrem: Dünyâda onu iki ayağı üzerinde yürüten Allāhu Teâlâ, kıyâmet gününde yüz üstü yürütmeye kudretli değil midir? diye cevâb verdi.

* * *

RÛM SÛRESİ:

قَوْلُهُ تَعَالٰى: الٓمٓ غُلِبَتِ الرُّومُ *.

---

* Sûre: 25 (Furkân), âyet: 34.
* Sûre: 30 (Rûm), âyet: 1, 2.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[الٓمٓ Rûm mağlûb olundu.* (Şurada) *dünyânın* (size) *en yakın yerinde. Bununla berâber onlar bu mağlûbiyetlerinin ardı sıra kesin olarak galebe edeceklerdir.* (Hem de uzak değil) *Bir kaç yıl içinde muhakkak. Önünde de, sonunda da hüküm Allah'ındır. O gün mü'minler de Allah'ın inayetiyle ferahlanacaklar. O, kimi dilerse muzaffer kılar. Çünkü O Azîz'dir ve Rahîm'dir.]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1719. عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَقَدْ بَلَغَهُ أَنَّ رَجُلاً يُحَدِّثُ فِي كِنْدَةَ فَقَالَ يَجِيءُ دُخَانٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَأْخُذُ بِأَسْمَاعِ الْمُنَافِقِينَ وَ أَبْصَارِهِمْ وَ يَأْخُذُ الْمُؤْمِنَ كَهَيْئَةِ الزُّكَامِ وَ كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ حِينَ بَلَغَهُ مُتَّكِئًا فَغَضِبَ فَجَلَسَ فَقَالَ مَنْ لَمْ فَلْيَقُلْ وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُلِ اللّٰهُ أَعْلَمُ فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ يَقُولَ لِمَا لَا يَعْلَمُ لَا أَعْلَمُ فَإِنَّ اللّٰهَ قَالَ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْ مَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ وَإِنَّ قُرَيْشًا أَبْطَؤُا عَنِ الْإِسْلَامِ فَدَعَا عَلَيْهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ اللّٰهُمَّ أَعِنِّي عَلَيْهِمْ بِسَبْعٍ كَسَبْعِ يُوسُفَ فَأَخَذَتْهُمْ سَنَةٌ حَتَّى هَلَكُوا فِيهَا وَأَكَلُوا الْمَيْتَةَ وَالْعِظَامَ وَيَرَى الرَّجُلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ كَهَيْئَةِ الدُّخَانِ فَجَاءَهُ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ جِئْتَ تَأْمُرُنَا بِصِلَةِ الرَّحِمِ وَإِنَّ قَوْمَكَ قَدْ هَلَكُوا فَادْعُ

ٱللهُ فَقَرَأَ فَٱرْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِى ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ إِلَى قَوْلِهِ عَآئِدُونَ
أَفَيُكْشَفُ عَنْهُمْ عَذَابُ ٱلْآخِرَةِ إِذَا جَآءَ ثُمَّ عَادُوا إِلَى كُفْرِهِمْ
فَذَٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى يَوْمَ نَبْطِشُ ٱلْبَطْشَةَ ٱلْكُبْرَىٰ يَوْمَ بَدْرٍ وَلِزَامًا
يَوْمَ بَدْرٍ.

Tercemesi

Abdullâh İbn-i Mes'ûd *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre bir kere İbn-i Mes'ûd tarafından Kinde'de[1] birisinin (Kur'an'da zikrolunan duhân hakkında:)

— Kıyâmet günü bir duman gelecek. Kâfirlerin, münâfıkların kulaklarını sağır, gözlerini kör edecek. Mü'minler (in sıhhati üzerinde) yalnız nezle hastalığı gibi müessir olacak, dediği haber alınır. Bu haberi duyduğu sıra İbn-i Mes'ûd, bir şeye dayanarak istirahat ediyordu. Bu sözü duyunca (çok ehemmiyet verip) sinirlendi. Hemen toparlanıp oturarak şöyle demiştir:

— Kişi bildiğini söylesin, bilmediği mes'ele hakkında da: "*Allah bilir*" desin. Çünkü insanın bilmediği bir şey hakkında: "*Bilmiyorum*" demesi de ilimden sayılır[2]. Nasıl ki Cenâb-ı Hak Peygamberine: Yâ Muhammed, sen (kavmine): "*Kur'ân'ı teblîğim mukâbilinde sizden bir ücret, bir takdîr istemiyorum. Bilmediğim bir şeyi size satmağa çalışanlardan da değilim, de.*" kavl-i

[1] Şârih Kirmânî Kinde'nin Kûfe'de bir yerin adı olduğunu bildirmiştir. Şârih Aynî de bu adamın duman hakkındaki bu sözü Kinde kabîlesinden bâzı kimseler arasında söylenmiş olması ihtimâli vardır, diyor ki, Kinde Yemen'den çıkan en büyük kabîlelerden olduğundan bu ihtimâl daha kuvvetlidir.

[2] Çünkü: "*Bilmiyorum*" sözü mâ'lûmu meçhulden ayırdetmek mâ'nâsını ifâde eder ki, bu da ilmin bir nev'idir. (لا ادرى نصف العلم = *Bilmem, ilmin yarısıdır*), sözü mesel olmuştur.

şerîfi ile hasımlarına karşı teblîgâtında samîmi olduğunu yâdetmesini emretmiştir.

(Duhân = duman mes'elesine gelince) bu (dünyâda cereyân etmiştir.) Kureyş'e âid (bir vâkıa) dır. (Kinde'linin sandığı gibi kıyâmete âid değildir.) Şöyle ki: Kureyş müşrikleri İslâm dînini kabulden çekinmeleri (ve muhâlefette çok ileri gitmeleri) üzerine Resûl-i Ekrem:

— Allāh'ım Yûsuf Peygamber'in kavmi aleyhine verdiğin yedi (yıl kıtlık) gibi Kureyş'e de yedi (yıl yokluk azâbı) vererek bana yardım et, diye duâ etti. Bunun üzerine Kureyş'i şiddetli bir kıtlık yakalamıştı. Bir çokları açlıktan kırıldı. Ölü etleri ve kemikleri yediler. Yerle gök arasındaki hava tabakasını herkes (göz za'fından, kuraklığın dehşetli sisinden) duman şekli gibi görüyordu. Bu çok ciddî ve şiddetli hal ve vaziyet üzerine (Kureyş reislerinden) Ebû Süfyân Resûl-i Ekrem'e gelerek: Yâ Muhammed, sen bize sıla-i rahm emrediyorsun. Kavmin ise (açlıktan) kırılmıştır. Artık onlar çin duâ etsen, dedi. (Resûl-i Ekrem'in duâsı üzerine kaht ü galā kalktı).

İbn-i Mes'ûd bu mutâlâaların ardı sıra: (فارتقب يوم تأتي السماء بدخان مبين) âyetini (عائدون) kavline kadar okudu[1]. (Bu âyetlerde duhân azâbının açılacağı ve açıldığı bildiriliyor. Bu duman Kindelinin dediği gibi âhiret azâbı olsaydı) bu âhiret azâbı bir kere geldikten sonra Kureyş müşriklerinden kaldırılır mıydı?

* Sûre: 44 (Duhân), âyet: 10

[1] İbn-i Mes'ûd'un istişhâd için okuduğu bu âyetler Duhân Sûresi'nin 10, 11, 12, 13, 14, 15 inci âyetleridir ve meâlleri şöyledir: "*Gök, herkesin görebileceği kalın bir dumanla gelerek herkesi bürüyeceği günü gözet! Şüphesiz bu, çok elem veren bir azâbdır. O zaman onlar* (müşrikler): *Rabb'imiz, bu azâbı bizden kaldır* (gök yüzünü aç, biz mü'minleriz) *diyecekler. Fakat onlar için düşünmek* (ibret almak) nerede? Kendilerine apaçık *anlatan bir peygamber geldi de sonra ondan yüz çevirdiler ve* (kâh) *öğretilmiş* (kâh) *deli dediler. Biz duman azâbını az bir zaman açacağız. Fakat muhakkak ki siz* (ey Kureyş yine şirke) *döneceksiniz.*"

Kureyş müşrikleri (kaht ü galādan kurtulduktan) sonra yine küfürlerine, şirklerine döndüler. Bu dönekliğin cezâsını bildiren Allāhu Teâlâ'nın:[1] (يوم نبطش البطشة الكبرى) kavl-i şerîfindeki intikām günü Bedir günüdür. (Kindelinin sandığı gibi kıyâmet günü değildir. Alınan intikām da Kureyş'in Bedir'de katlolunmalarıdır.) Lizâm ile marâd da yine Bedir günüdür (ve müşriklerin Bedir'de esâretleridir)[2].

İZÂHI

Rûm adı şarklılar tarafından ilk önce Romalılara ve bunların teşkîl ettikleri büyük devlete verilmiştir. Bu devlet Şark ve Garb imparatorluklarına ayrıldıktan sonra Şark imparatorluğu yine bu nâmla, garb imparatorluğu Efrenç adiyle anılmıştır. Daha sonraları Şarkî Romalılar, Yunanlılar ve şark milletleriyle ihtilât ederek Rûm adı tağlîb sûretiyle Yunanlılara verilmiş ve Rûm adının eski husûsî medlûlü bütün bütün unutulmuştur.

Unvânımızdaki sûreye verilen Rûm adı, Yunanlıların ihtilâtı ve eski bir rumcanın isti'mâli üzerine vücûd bulan bu son Şarkî Rûm imparatorluğudur. Ve bu sûrenin başında Îrânîlerle vukûuna işâret olunan muhârebe de mîlâdî 613 senesinde başlayıp üç sene devâm etmiştir. Resûl-i Ekrem'in nübüvvetinin ilk yıllarına tesâdüf eder. Bu sırada Rûm imparatorluğu tahtında Hirakl (Hraclius) bulunuyordu. Îrân saltanatında da Husrev Pervîz hükümrân idi.

Dünyânın en büyük bu iki devleti fâsılasız biribirleriyle harb edegelmişlerdir. Mevzûumuz olan Rûm Sûresi'nde işâret olunan bu muhârebede Îrânîler Rumlara galebe edip Azerbaycan, Ermenistan, Anadolu, Sûriye ve Mısır gibi Rumların bütün medenî mıntıkalarını istilâ ederek Rûm ordusunu denize kadar sürmüşler ve hıristiyanlığın buralardaki ma'bedlerini ve bütün ma'mûrelerini harâb etmişlerdi. En sonra nâmus ve haysiyeti ihlâl edecek tahammü'l-fersâ şerâitle bir sulh akdine icbâr eylemişlerdi.

[1] Meâli: "*Büyük bir unf-ü şiddetle sizi sıkacağımız bir gün* (gelecektir. İşte o gün) *muhakkak intikām alacağız* [Duhân Sûresi: Âyet: 16].

[2] Aşağıda (حم عسق) Sûresi'nde 1731 numara ile tercemesi gelecek olan İbn-i Mes'ud hadîsini de okuyunuz!

Rumların 616 târihinde sona eren bu hezîmeti Mekke'de duyulunca müşrikler meserrete ve şemâtet izhârına başladılar.

Müslümanlara karşı: Farslar bizim kardeşlerimizdir. Rumlar da sizin ehl-i kitâb kardeşlerinizdir. Îrânîlerin Rumları tepeledikleri gibi biz de size galebe edeceğiz, diye kendilerine Îrânîlerin zaferinden bir pay ayırıyorlardı. İşte bunun üzerine Rûm Sûresi'nin tercemeleri unvânımızda geçen âyetleri nâzil oldu. Ve yakın bir istikbâlde Rumların da Îrânîlere galebe edecekleri bildirildi. Rûm imparatorluğunun mutlak bir mağlûbiyeti ve bu mağlûbiyet üzerine Avrupa'daki ve Afrika'daki vilâyetlerinin de isyân ve ihtilâller içinde çalkandıkları ve bu sûretle imparatorluğun hâkimiyeti mübâlâğasız yalnız devlet merkezine münhasır kaldığı bir sırada Rumların müstakbel gālibiyetlerini haber vermek en büyük bir mu'cize idi.

Rûm Sûresi'ndeki âyetleri Resûl-i Ekrem Ashâbına teblîğ edip Rumlar da "بضع سنين = *üç ilâ dokuz yıl*" içinde Îrânîlere galebe edeceklerini bildirince Ebû Bekr Hazretleri o şamatacı müşriklere karşı:

— Allah sizin gözlerinizi aydınlatmıyacak. Vallāhi Rumlar بضع سنين içinde Farslılara galebe edecekler, dedi. Buna Übey İbn-i Halef:

— Yalan söylüyorsun! Bu sözün tahakkuk edinceye kadar bir zaman ta'yîn et de seninle bahse girelim, dedi ve iki taraf üç sene müddet ta'yîn ederek on genç ve dişi deve üzerine bahse giriştiler. Ebû Bekr keyfiyeti Resûl-i Ekrem'e haber verince:

— Âyetteki بضع, üçten dokuza kadar itlāk olunur. Binâenaleyh deve sayısını arttır, müddeti uzat, buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr, Übey İbn-i Halef ile deveyi yüze, müddeti dokuz seneye çıkardılar. Übey bahis müddeti dolmazdan önce Uhud harbinde Resûl-i Ekrem'in bir darbesinden aldığı cerîha ile Uhud'dan döndükten sonra öldü. Hudeybiye sulhü sırasında da Rumların Farslılara zafer ve gālibiyetleri şâyi' oldu. Bunun üzerine Ebû Bekr, bahis için meşrût olan yüz deveyi Übey İbn-i Halef'in veresesinden aldı ve develerle Resûl-i Ekrem'e geldi. O da fukarâya sadaka etmesini emir buyurdu[1].

[1] Bu bahis vâkıasından istifâde ederek Eimme-i Hanefiyye dâr-ı harbde ukūdu fâsidenin cevâzına kāil olmuşlardır. Eimme-i sâire ise, bu vâkıanın kumar haram kılınmazdan önce vâkı' olduğunu iddiâ etmişlerdir.

Mevzûumuz olan İbn-i Mes'ûd hadîsinin bir rivâyet tarîkı da (535) rakamiyle İstiskā bahsinde geçti. Oraya bakınız.

* * *

SECDE SÛRESİ:

قَوْلُهُ تَعَالٰى : فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ*.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Mü'minlerin yapdıkları ibâdetleri mükâfat olarak onlar için* (Allah hazînesinde) *gizlenmiş olan gözler sürûru ni'metleri kimse bilmez]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1720. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَالاَ عَيْنٌ رَأَتْ وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلٰى قَلْبِ بَشَرٍ ذُخْراً بَلْهَ مَا أُطْلِعْتُمْ عَلَيْهِ ثُمَّ قَرَأَ فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den, Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ'nın şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Ben, iyi kullarım için — göz görmedik, kulak duymadık ve insan hayâline gelmedik (yakın meleklerin ve gönderilen

* Sûre: 32 (Secde), âyet: 17.

peygamberlerin bile vâkıf olmadıkları) —[1] birtakım ni'metleri hazırladım. Ey mü'min kulum, sen bildiğin ni'metleri şöyle bırak. (Onlar Allâh'ın hazînesinde gizli ni'metleri yanında çok hafiftir).

Râvî Ebû Hüreyre bundan sonra: (فلا تعلم نفس ما اخفى لهم من قرة اعين جزاء بما كانوا يعملون) âyetini okudu[2].

IZÂHI

Bu hadîs-i şerîfi Peygamber Efendimiz Allâhu Teâlâ'dan rivâyet etmiştir. Bu nevi' hadîslere hadîs âlimleri arasında (kudsî hadîs) denilir ki bunlar mâ'nâ cihetiyle Allâhu Teâlâ'ya, lâfzı cihetiyle de Resûlullâh'a ilgilidirler. Bunların mâ'nâlarını Cenâb-ı Hak Peygamberine ya ilhâm ile veyâhud rü'yâ ile bildirmiş, Peygamber Efendimiz de o mâ'nâyı kendi ibâresiyle ümmetine teblîğ etmiştir. Bu cihetle kudsî hadîs: Mâ'nâsı Allah tarafından ilhâm ve lâfzı Resûlullâh tarafından tertîb ve teblîğ buyurulan haberdir, diye ta'rîf olunur. Kudsî hadîsin Kur'ân'dan farkı şöyledir: Kur'ân'ın hem lâfzı, hem mâ'nâsı Allah tarafından mülhemdir. Kudsî hadîsin yalnız mâ'nâsı, hadîsi nebî ki Peygamber'in kendi içtihâdı ile vâki olan teblîğâtıdır, bunların da hem lafzı, hem mânası Resûlullâh'a âid olarak kudsî hadîsden fark olunurlar.

* * *

AHZÂB SÛRESİ ÂYETLERİ:

قَوْلُهُ تَعَالَى : تُرْجِى مَنْ تَشَاۤءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِى إِلَيْكَ مَنْ تَشَاۤءُ الْآيَةَ.[3]

Azîz ve Celîl olan Allâhu Teâlâ'nın şu meâldeki kavl-i şerîfi bâbı:

[1] Kavis içinde gösterilen bu ziyâdeyi Abdullâh İbn-i Mes'ûd'dan gelen rivâyet tarîkından aldık.

[2] Bu âyet-i kerîmenin meâli, unvânımızda gösterildi.

[3] Sûre: 33 (Ahzâb), âyet: 51.

[Azîz peygamberim! (âile muâşeretinde) *kadınlarından dilediği* (nin nevbeti) *ni geriye bırakabilirsin, dilediğini de yanına alırsın.* (Aralarında nevbete mecbûr değilsin). *Geri bıraktığından yanına almak istediğin olursa* (onu almakta da) *sana bir günah yoktur. Yâ Muhammed bu muâşeret tarzından kadınlarına karşı hangisini bahşedersen et, muhakkak* (bunun ilhâm eseri olduğu kanâatiyle) *onların hepsinin göz aydın olup mahzûn olmamalarına ve râzı olmalarına elverişlidir. Gönüllerinizde saklı temâyüllere gelince, onu Allah bilir. Çünkü Allah Alîm'dir,* (gizli, âşikâr her şeyi çok iyi bilir). *Halîm'dir* (cezâları imhâl eder, ihmâl etmez,)*]*

1721. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَغَارُ عَلَى اللَّاتِي وَهَبْنَ أَنْفُسَهُنَّ لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَقُولُ أَتَهَبُ الْمَرْأَةُ نَفْسَهَا فَلَمَّا أَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ قُلْتُ مَا أَرَى رَبَّكَ إِلَّا يُسَارِعُ فِي هَوَاكَ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben, nefislerini Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e hibe eden (ve mihirsiz nikâh olunan) Peygamber'in kadınlarını ayıplardım. Ve "*Hiç kadın, kadınlığını* (mihirsiz) *hibe eder mi?*" derdim. Vaktâki Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ: [2] (ترجى[1] من تشاء منهن و تؤوى اليك من تشاء و من ابتغيت من عزلت فلا جناح عليك) âyetini

[1] Bu kelimeyi kırâat imâmlarından Hamza, Kisâî, Hafsu Hazarâtı Âsım'dan naklen hemzesiz (ترجى) okumuşlardır. Bu imâmlardan başkaları da hemze ile (ترجئ) kırâat etmişlerdir. Bütün *Buhârî* ve *Tecrîd* nüshalarında da hemze ile mazbuttur. Ve ikisi de (teehhür) mâ'nâsına lûgattır.

[2] Bu âyet-i kerîmeyi unvânımızda terceme ettik.

inzâl buyurdu. O zaman (anladım ki, Allah Peygamber'ine mü'minlerin fevkinde bir hak ve yüksek bir irâde vermiştir) Ben Resûlullāh'a: "*Rabb'in Teâlâ* (kadınlarının değil) *ancak senin arzunun tahakkukuna müsâraat ediyor*" dedim.

ÎZÂHI

Yukarıdaki mevzûumuzun ünvânındaki âyetler şimdi bildireceğimiz "*Tahyîr*" âyetinden sonra nâzil oldu. Şöyle ki: Resûl-i Ekrem'in kadınları, dünyâ zînetleri ve bol bir maîşet istemişlerdi. Bir taraftan da birbirlerine karşı besledikleri kadınlık kıskançlığı ile Resûl-i Ekrem'e ezâ etmişlerdi. Bu cihetle bî-huzûr olan Resûl-i Ekrem bir ay kadar kadınlarını bırakmış ve onlardan münzevî bir hayat geçirmişti. Bunun üzerine bu Ahzâb Sûresi'nin 28, 29 uncu âyetleri nâzil oldu. Tahyîr âyetleri diye anılan bu âyetlerin meâli şöyledir.

"*Ey peygamber! Kadınlarına şöyle söyle: Eğer dünyâ hayat ve zînetini istiyorsanız, haydi geliniz sizi donatayım ve o güzellikle sizi âzatlıyayım. Yok eğer Allāh'ı ve Resûlünü ve âhiret evini istiyorsanız, iyi biliniz ki, sizden güzellik edenlere Allah pek büyük bir ecir hazırlamıştır*"[1].

Müellif Buhârî'nin bu bâbında ve mevzûumuz olan hadîsden önce bir rivâyetine göre, bu âyetler nâzil olduktan sonra Resûl-î Ekrem Hazret-i Âişe'den başlıyarak bütün kadınlarını muhayyer bıraktı. Hazret-i Âişe: Ben Allāh'ı, Resûlullāh'ı ve âhiret murâdını isterim, dedi. Öbür kadınlar da öyle söylediler. Bu hareketleri takdîr ve tahsîn edilerek unvânımızdaki âyetlerle bunlardan sonraki: "لا يحل لك النساء من بعد و لا ان تبدل بهن من ازواج = *Azîz peygamber, bundan başka kadınlar sana halâl olmaz. Ve bunları başka zevcelere değiştirmek de olmaz*" âyeti nâzil oldu. [Ahzâb Sûresi: 52]

Umûmiyetle tefsîr kitâblarında bildirildiğine göre, o günü Resûlullāh'ın nikâhında dokuz kadın bulunuyordu ki, bunlardan beşi Kureyş'ten olmak üzere şunlardı: Âişe Bint-i Ebû Bekr, Hafsa Bint-i Ömer, Ümm-i Habîbe Bint-i Ebû Süfyân, Sevde Bint-i Zem'a, Ümm-i Seleme Bint-i Ebî Ümeyye, Safiyye

---

1 يا ايها النبى قل لازواجك ان كنتن تردن الحياة الدنيا و زينتها فتعالين امتعكن و اسرحكن سراحا جميلا، و ان كنتن تردن الله و رسوله و الدار الاخرة فان الله اعد للمحسنات منكن اجرا عظيما [سورة الاحزاب : ٢٨]

Bint-i Huyey, Meymûne Bint-i Hâris, Zeyneb Bint-i Cahş, Cüveyriye Bint-i Hâris Hazarâtı Âişe'den başkaları hep dul olarak ve kendilerini taltîf için Resûl-i Ekrem'in izdivâcı şerefine nâil olmuşlardır. Yukarıdaki Hazret-i Âişe hadîsinde işâret olunduğu üzere, Meymûne Bint-i Hâris gibi birtakım kadınlar da mehirsiz olarak Resûl-i Ekrem'in şeref-i izdivâcına tâlib olmuşlardı. Bu dul kadınların hepsi şerâfet ve asâleti hâiz âilelere mensûb olup kefâete pek ziyâde ehemmiyet verilen bir muhitte Resûl-i Ekrem, şeref-i izdivâciyle asâletlerini tatmîn ve taltîf için bunları âilesi içine almıştır.

* * *

1722. وَعَنْهَا رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْذِنُ فِي يَوْمِ ٱلْمَرْأَةِ مِنَّا بَعْدَ أَنْ أُنْزِلَتْ هٰذِهِ ٱلْآيَةُ تُرْجِىءُ مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ٱلْآيَةَ فَكُنْتُ أَقُولُ لَهُ إِنْ كَانَ ذٰلِكَ إِلَيَّ فَإِنِّي لَا أُرِيدُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَنْ أُوثِرَ عَلَيْكَ أَحَدًا .

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (ترجى من تشاء منهن و تؤوى اليك من تشاء الاية)[1] âyet-i kerîmesi nâzil oldukdan sonra Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* biz kadınlarından nevbetinde bulunduğu kadının gününde (öbür kadına gitmeğe teveccüh etmek isteyince) her zaman istîzân ederdi. Benden izin isteyince ben de ona: Yâ Resûla'llāh,

[1] Bu âyet-i kerîmenin tercemesi için unvânımıza bakınız!

eğer izin vermek bana âid (bir hak) ise, ben senin üzerine hiç bir kimseyi ihtiyâr etmek istemem, diye cevâb verirdim[1].

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ الْاٰيَةَ *.

Azîz ve Celîl olan Allâhu Teâlâ'nın şu meâldeki kavl-i şerîfinin tefsîri bâbı:

[Ey îmân edenler! Yemeğe (dâ'vet olunup) *size izin verilmedikçe vaktine bakmaksızın Peygamber'in evlerine girmeyiniz. Lâkin dâ'vet olunduğunuz zaman giriniz. Yemek yiyince de hemen dağılınız. Söz, sohbet için de izinsiz girmeyiniz. Çünkü bu saygısızlığınız Peygamber'e ezâ veriyor. Ve siz* (e haydi dağılınız, demek) *den de utanıyor. Fakat Allah hakdan* (sizi te'dîbden) *sıkılmaz*[2]*. Hem Peygamber'in kadınlarından* (ev eşyâsına âid bir şey) *istiyeceğiniz zaman bir perde arkasından isteyiniz. Böyle yapmanız hem sizin gönüllleriniz, hem de onların gönülleri için daha temizdir. Resûlullâh'a ezâ etmeyiniz size yakışmaz. Vefâtının arkasından kadınlarını nikâh etmeniz de hiç bir zaman olamaz. Çünkü sizin nikâh etmeniz Allah indinde çok büyük* (günah) *bulunuyor]*[3].

---

[1] Bu da Âişe-i Sıddîka Hazretlerinin edeb ve fetânetinin şâheser bir örneğidir.

[2] Sûre: 33 (Ahzâb), âyet: 53.

[3] Abdullâh İbn-i Abbâs (R.A.) dan rivâyette göre, birtakım kimseler yemek vaktinden evvel Resûlullâh'ın evine gelirler, yemek yemek için beklerlerdi. Yemek yedikten sonra da gitmek bilmezlerdi. Resûl-i Ekrem bunların bu saygısız hâlinden çok sıkılırdı. Bunun üzerine terceme etmekte bulunduğumuz âyet nâzil oldu.

[4] Müfessir Mukâtil'in beyânına göre Talha İbn-i Übeydullâh Resûlullâh vefât ederse, Âişe'yi muhakkak ben eş edineceğim, derdi. Bu âyet-i kerîme ile mü'minlerin anaları olan Peygamber kadınlarını nikâhın hurmeti de bildirildi. Kurtubî'nin rivâyetine göre, bu âyet nâzil olunca Talha bu tefevvühâtından nedâmet etmiş ve Mekke'ye yayan şedd-i rahl ederek Beytullâh'da tevbekâr olup mazhar-ı afv olmuştur.

1723. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ خَرَجَتْ سَوْدَةُ بَعْدَ
مَا ضُرِبَ ٱلْحِجَابُ لِحَاجَتِهَا وَ كَانَتِ ٱمْرَأَةً جَسِيمَةً لَا تَخْفَى
عَلَى مَنْ يَعْرِفُهَا فَرَآهَا عُمَرُ بْنُ ٱلْخَطَّابِ فَقَالَ يَا سَوْدَةُ أَمَا وَ ٱللّٰهِ
مَا تَخْفَيْنَ عَلَيْنَا فَٱنْظُرِى كَيْفَ تَخْرُجِينَ قَالَتْ فَٱنْكَفَأَتْ
رَاجِعَةً وَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِي وَ إِنَّهُ لَيَتَعَشَّى
وَ فِي يَدِهِ عَرْقٌ فَدَخَلَتْ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ إِنِّي خَرَجْتُ لِبَعْضِ
حَاجَتِي فَقَالَ لِي عُمَرُ كَذَا وَ كَذَا قَالَتْ فَأَوْحَى ٱللّٰهُ إِلَيْهِ ثُمَّ
رُفِعَ عَنْهُ وَ إِنَّ ٱلْعَرْقَ فِي يَدِهِ مَا وَضَعَهُ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ أُذِنَ لَكُنَّ
أَنْ تَخْرُجْنَ لِحَاجَتِكُنَّ

Tercemesi

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Peygamberin kadınlarından Sevde — Hicâb âyeti nâzil olduktan sonra — bir lüzûm ve ihtiyâç üzerine evden çıkmıştı. Sevde iri yapılı bir kadındı. Bu cihetle onu (vaktiyle) bilenler (çarşaf içinde de endâmiyle) anlarlardı. Bu cihetle Ömer İbn-i Hattâb onu görünce (onun evi dışına) çıkmasına i'tirâz ederek:

— Yâ Sevde, iyi bil ki, Vallâhi sen bizce tanınmamış değilsin. Düşünsene sen, ne cesâretle evinin dışına çıkıyorsun? dedi. Hazret-i Âişe (rivâyetine devâm ederek) der ki: Bunun üzerine Sevde evine dönüp geldi. O sırada Resûlullâh

benim odamda akşam yemeğinde idi. Elinde de etli bir kemik vardı. Bu halde iken Sevde girdi ve:

— Yâ Resûla'llāh! Bâzı hâcetim için evimden çıkmıştım. Ömer bana şöyle şöyle söyliyerek i'tirâz etti, diye şikâyet eyledi. Hazret-i Âişe der ki: Bunun üzerine Allāhu Teâlâ Resûl-i Ekrem'e vahiy gönderdi. Vahiy âsârı, Resûl-i Ekrem'den kaldırıldıktan sonra — ve elinde tutmakta olduğu et parçasını yere koymaksızın — Sevde'ye şöyle cevâb verdi:

— Siz kadınların lüzûm ve ihtiyâç üzerine (mestûre olarak) evlerinden çıkmalarına izin verildi, buyurdu.

İZÂHI

Hicâb âyeti ki, kadınların çarşaflarını, mantolarını giymelerine dâir ahkâmı ihtivâ eder. Bunun nüzûlü sebebini beyân için müellif Buhârî'nin terceme ettiğimiz Hazret-i Âişe hadîsinden başka Enes İbn-i Mâlik *(radiya'llāhu anh)* den de mufassal ve muhtasar dört tarîk ile rivâyeti vardır. Bu rivâyetlerin hepsi kadınların tesettürüne ve erkeklere karşı örtünmelerine delâlet etmek husûsunda Hazret-i Âişe hadîsinden vâzıh bulunduklarından bu dört rivâyetin meâllerini tevhîd ederek bildiriyoruz:

Enes İbn-i Mâlik der ki: Resûl-i Ekrem Zeyneb Bint-i Cahş'ın velîme töreninde et, ekmek ziyâfeti vermişti. Ve misâfirleri dâ'vete ben me'mûr edilmiştim. Dâ'vetliler takım takım geliyorlar ve yemek yiyip gidiyorlardı. Dâ'vetlilerden kimsenin kalmadığını ve hepsinin yemek yiyip gittiklerini anlayınca Resûl-i Ekrem'e bunu bildirdim. O da: Yemek sofrasını kaldırınız, buyurdu. Ancak dâ'vetlilerden üç grup yemekten sonra gitmeyip görüşüyorlardı. Resûl-i Ekrem kalkmağa hazırlanır gibi vaziyet alarak bunların kalkıp gitmelerine işâret ettiyse de bir türlü kalkmıyorlardı. Nihâyet Resûl-i Ekrem kalktı. Onlardan bir kısmı da kalkıp gittiyse de üç kişi oturdu. Resûl-i Ekrem Hazret-i Âişe'nin ve diğer kadınlarının odalarına gidip hal ve hatır sorup geldiği halde onlar hâlâ oturuyorlardı. Resûlullâh tekrar dönüp Hazret-i Âişe'nin odasına gitti. Nihâyet onlar gittikten sonra Resûl-i Ekrem'e haber verdim. Geldi. Kapının eşiğine ayağını koyunca kapı perdesini indirdi. O sırada hicâb âyeti nâzil oldu.

Müellif Buhârî'nin buradaki rivâyetine göre, Sevde vak'ası hicâb âyeti nâzil olduktan sonradır.

Buhârî'nin yukarıda 261 numara ile tercemesi geçen Hazret-i Ömer hadîsinde ise bu vak'a hicâb âyeti nâzil olmazdan önce vukû' bulmuştur. Şârih Kirmânî bu iki rivâyeti telfîk için Sevde vak'asının ve Hazret-i Ömer'in i'tirâzının iki def'a vukû' bulduğunu; biri hicâb âyetinin nüzûlünden evvel, öbürüsü nüzûlünden sonra olduğunu kabûl ediyor. Şöyle ki:

Hazret-i Ömer, ecnebî kimselerin Resûl-i Ekrem'in âile-i harîmine muttali' olmalarını doğru bulmuyor, ve bunu nefretle karşılıyordu. Bu nefretini her vesîle ile izhâr ederek Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyetine göre: Yâ Resûla'llāh huzûru saâdetinize hayırlı, hayırsız kimseler giriyor, kadınlarınıza örtünmelerini emretseniz, demişti.

Hazret-i Ömer'in bu yoldaki mürâcaatı tevâlî ettiğinden, bunu çok gören ve bir müdâhale addeden kadınlar da bulunuyordu. Peygamber'in kadınları arasında en zekî ve hâşimî olan Zeyneb Bint-i Cahş: Ey Hattâb oğlu! Vahiy bizim evlerimizin içine nâzil olduğu halde bizi ayıplamağa, bize terbiye hocalığı etmeğe mi kalkıyorsun? demişti. Fakat neticede vahy-i İlâhî Hazret-i Ömer'in ictihâdını tasdîk ederek unvânımız olan âyet-i kerîme nâzil olup ihticâb ile emrolundu.

Mevzûumuz olan Hazret-i Âişe hadîsinden anlaşıldığı üzere, Hazret-i Ömer Peygamber'in kadınlarının câr ve çarşaf giymelerini kâfî bulmuyordu. Onların diğer müslüman kadınlarından daha fazla muhadder olmalarını yâni onların câr örtülü şahıslarını ve endâmlarını — daha açık bir tâ'bîr ile — gölge ve karartılarını da erkeklerin görmesini muvâfık bulmuyordu. Bunun için Sevde'nin, evinden hârice çıkmasına i'tirâz etmişti. Peygamber'in kadınları sâir kadınlar gibi değildi. Onlar Peygamber kadını olmak ve mü'minlerin anaları bulunmak gibi müstesnâ vasıfları hâizdiler. Onlara yakışan, evlerinde oturmak ve ibâdetle meşgûl olmaktı. Hazret-i Ömer'in bu ictihâdı da (وقرن فى بيوتكن = *evlerinizde oturunuz!*) emri muktezâsı idi.

Fakat yine Hazret-i Âişe hadîsinden öğrenildiğine göre, bu emr-i İlâhî de mutlak değildi. Bu ciheti de Resûl-i Ekrem'in Hazret-i Sevde'ye: "*Bir lüzûm ve ihtiyâç üzerine Peygamber'in kadınlarının da mestûre olarak evlerinden çıkmalarına izin verildi*" sûretindeki cevâbı

îzâh etmiştir. Bir ihtiyâç üzerine de evden çıkmamak Peygamber'in kadınları için ağır bir külfet ve meşekkat idi. Onun izâlesi İslâm'ın istinâd ettiği umdelerden bir mühimmi idi. Şârih Aynî'nin Kâdı Iyâz'dan nakline göre Peygamber'in kadınlarına mahsûs olan bu hicâb ve bu örtünüş keyfiyetinde yüzle eller de dâhildi. Sâir kadınlardan farklı olarak Peygamber'in kadınlarına yüzlerini ve ellerini örtmeleri de farzdı. Bu hususda ulemânın ittifâkı vardır. Artık onlar için ne şâhidlik, ne de başka bir sebeble yüzlerini ve ellerini açmaları câiz değildi. Cârla, boy bir bu libâs ile örtülü olsalar bile şahıslarını ve endâmlarını göstermeleri de câiz değildi. Meğer ki (mevzûumuz olan Sevde hadîsinde Resûl-i Ekrem'in müsâadesi veçhile) evden çıkmağa bir lüzûm ve zarûret bulunsun. Nasıl ki Hazret-i Hafsa, babası Hazret-i Ömer'in vefâtı günü mestûre olan şahsı ve endâmı da görülmemek için kadınlar tarafından örtülerek evinden çıkmış babası evine gitmişti. Zeyneb Bint-i Cahş'ın vefâtında da cenâzenin tabutu kubbe gibi bir mahfaza ile kapatılmıştı.

Sâir İslâm kadınlarına gelince, onlar için bu derece muhadder ve münzevî bir hayat yaşamaları vâcib değildir. Ulemânın bu hususda da ittifâkları vardır. Onlar da ziynetlerini teşhîr etmiyerek, sesinin fıtrî âhengi ile görüşerek İslâm ictimâî hayatında faâliyetleri tecvîz olunan her türlü hayat sâhasında çalışabilirler. Kadınlık ismetini ve herkese hürmet telkîn eden kadınlık vekârını muhâfaza ederek, beyi' ve şirâ', ta'lîm ve tedrîs, kefâlet, vekâlet, şirket, şehâdet gibi her nevî' medenî hakları hâiz olarak hayâtî ve içtimâî faâliyetlerde bulunabilirler.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ الْآيَةَ.*

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN ŞU MEÂLDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI:

[Ey mü'minler, siz (Peygamber'in kadınlarının nikâhına dâir) *bir şeyi* (dilinizle) *açıklasanız da,* (gönüllerinizde) *gizleseniz*

* Sûre: 33 (Ahzâb), âyet: 54.

de hiç şüphesiz Allah o şeylerin hepsine en yakından bilgin bulunuyor[1]. *Peygamber'in kadınlarına — ne babaları, ne oğulları, ne birâderleri, ne birâderlerinin oğulları, ne hemşîrelerinin oğulları, ne müslüman kadınları, ne kendi köle ve câriyeleri* (ile görüşmek ve onlara örtüsüz görünmek) *de günah yoktur ve bunlardan başkalarının sizi görmesinden de Allāh'a sığınınız! Muhakkak ki, Allāh her şeye çok yakından şâhid bulunuyor ve görüyor.]*

1724. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ اسْتَأْذَنَ عَلَيَّ أَفْلَحُ أَخُو أَبِي الْقُعَيْسِ بَعْدَ مَا أُنْزِلَ الْحِجَابُ فَقُلْتُ لاَ آذَنُ لَهُ حَتَّى أَسْتَأْذِنَ فِيهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّ أَخَاهُ أَبَا الْقُعَيْسِ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي وَلٰكِنْ أَرْضَعَتْنِي امْرَأَةُ أَبِي الْقُعَيْسِ فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ لَهُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ أَفْلَحَ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ اسْتَأْذَنَ عَلَيَّ فَأَبَيْتُ أَنْ آذَنَ لَهُ حَتَّى أَسْتَأْذِنَكَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا مَنَعَكِ أَنْ تَأْذَنِينَ عَمُّكِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي وَلٰكِنْ أَرْضَعَتْنِي امْرَأَةُ أَبِي الْقُعَيْسِ فَقَالَ ائْذَنِي لَهُ فَإِنَّهُ عَمُّكِ تَرِبَتْ يَمِينُكِ.

[1] Resûlullāh'ın vefâtından sonra kadınlarını nikâh etmek harâm olduğu için geçimlerinin Beytü'l-mal'den te'mîni vâcib kılınmıştır. Yine harâm olduğu için lüzum yoktur.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Hicâb (âyeti) nâzil olduktan sonra (süt babam) Ebû Kuays'in kardeşi Eflah bana (ziyârete) gelip izin istemişti. Ben:

— Bu hususta Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den istîzân edinciye kadar izin veremem. Çünkü beni Eflah'ın kardeşi Ebû Kuays emzirmedi, Ebû Kuays'in karısı emzirdi, dedim. Bunun üzerine Resûlullāh geldi. Ona:

— Yâ Resûla'llāh! Ebû Kuays'in kardeşi Eflah gelmiş benden izin istedi. Ben de senden istîzân etmeden izin vermekten çekindim, dedim. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— (Süt) amucana izin vermeğe ne mâni' var? buyurdu. Ben de:

— Yâ Resûla'llāh! Beni erkek emzirmedi. Ebû Kuays'ın karısı emzirdi, dedim. Resûlullāh bana:

— Vay sağ eli tozasıca![1] Haydi izin ver, o senin (süt) amucandır, buyurdu.

İZÂHI

Unvânımızdaki âyet-i kerîmenin nüzûlüne sebeb olarak tefsîr kitablarında bildirildiğine göre, bu âyetten evvelki Hicâb âyeti nâzil olup bundan sonra Peygamber'in kadınlarına perde arkasından söylenmesi emrolunması üzerine zevcât-ı muhteremenin babaları, oğulları, kardeşleri Resûl-i Ekrem'e mürâcaat ederek: Yâ Resûla'llāh! Biz de başkaları gibi perde arkasından mı konuşacağız? diye sordular. Bunun üzerine unvânımızda terceme ettiğimiz âyet-i kerîme nâzil olarak âyette tâ'dâd olunan yedi sınıf akrabâya karşı örtüye

[1] Bu cümle hadîs metninin sonundaki (Teribet yemînüki) duâsının tercemesidir. Arablar bu cümlenin hakîkat ma'nâsını kasdetmiyerek, zengin ol, toz, elin toprak kadar bol mala ersin duâ ve temennîsinde bulunurlar.

lüzum olmadığı bildirildi. Şu kadar ki, âyette amuca ile dayı zikrolunmamıştır. Sebebi de amucanın baba, ve dayının kardeş gibi olmalarındandır. Nasıl ki, yukarıdaki hadîsde Resûl-i Ekrem'in Hazret-i Âişe'ye süt amucasının ziyâretini kabûl etmesine müsâade ettiği rivâyet olunmuştur.

Bu vâkıada süt ananın sütünden, kadının zevci ile zevcinin kardeşi istifâde ederek zevc baba, kardeş de amuca makāmına kāim olduklarından ırzâ' alâkasiyle buna fukahâ arasında (Lebenü'l-fuhûl) denilmiştir.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : إِنَّ ٱللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ ٱلْآيَةَ * .

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Bir hakîkattir ki, Allah ve onun melekleri Peygamber'e hep salât ederler* (kutlularlar.) *Ey mü'minler, siz de hep ona salât* (ve duâ) *ediniz*[1] *ve hulûs ile selâm veriniz!]* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1725. عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَمَّا ٱلسَّلَامُ عَلَيْكَ فَقَدْ عَرَفْنَاهُ فَكَيْفَ ٱلصَّلَاةُ قَالَ قُولُوا ٱللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى

* Sûre: 33 (Ahzâb), âyet: 56.

1 Salât lûgaten duâ ma'nâsınadır. Şerîat örfünde bildiğimiz ve husûsî erkân ve ezkâr ile kıldığımız namaz demektir. Bu âyetteki ma'nâsı Peygamber Efendimiz'e ta'zîm ve tebrîkten ibârettir. Buhârî'nin ta'lîken rivâyetine göre İbn-i Abbâs âyetteki (يصلون) kelimesini (Yuberrilûne) ile tefsîr etmiştir ki, bu tebrîk Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfâr, mü'minlerden de duâ diye ifâde olunur.

(هو الذى يصل عليكم وملائكته = *Ey mü'minler, Allah ve melekleri size salât ederler*) kav-i şerîfinde Allāh'ın ve meleklerin mü'minlere salâtı da rahmet ve istiğfâr mâ'nâlarınadır ve müşterek bir lâfzın muhtelif mâ'nâlara itlâkıdır.

إِبْرٰهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ أَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ
مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى اٰلِ إِبْرٰهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ .

TERCEMESİ

Kâ'b İbn-i Ucre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Bu âyet nâzil olduktan sonra Ashâb tarafından):

— Yâ Resûla'llāh! Sana selâm vermeyi biliyoruz. Fakat nasıl salât edeceğiz? diye soruldu. Resûlullāh şu meâldeki salâtı ta'lîm buyurdu:

— Allāh'ım! Muhammed ile Muhammed'in ümmeti üzerine rahmetini dileriz. Nasıl ki, vaktiyle Sen'i İbrâhîm'in ümmeti üzerine rahmet etmiştik. Şüphe yok ki Allāh'ım Sen Hamîd'sin, (rahmetinle övülmüşsün), Mecîd'sin, (yüksek kerem ve şeref sâhibisin). Allāh'ım! Muhammed ile Muhammed'in ümmeti üzerine bereket ihsân eyle! Nasıl ki, vaktiyle İbrâhîm'in ümmeti üzerine feyz ve bereket ihsân etmiştin. Şüphesiz sen Hamîd'sin, sen Mecîd'sin.

İZÂHI

Resûl-i Ekrem'e: Nasıl salât edeceğiz? diye soran, Kâ'b İbn-i Ucre ile bâzı arkadaşlarıdır. Bunu Buhârî'nin Duâ bahsindeki rivâyetinden anlıyoruz. Müellifin oradaki rivâyetine göre, Tâbiî âlimlerinden Abdurrahmân İbn-i Ebî Leylâ der ki: Kâ'b İbn-i Ucre ile bir mülâkātımızda bana: *(Ey Abdurrahmân, sana bir hediye vereyim mi?)* diye söze başlayıp: *(Biz Resûlullāh'a: Sana nasıl salât edeceğiz?..,.)* diye sonuna kadar bu hadîsi rivâyet etti.

Râvî Kâ'b'ın: "*Yâ Resûla'llāh, biz sana selâm vermeyi biliyoruz.*" söziyle murâdı; Resûl-i Ekrem'in teşehhüd esnâsında okunmasını tâ'lîm buyurduğu Tahiyyât duâsındaki: (السلام عليك ايها النبى و رحمة الله و بركاته) kavl-i şerîfidir. [459 numara ile tercemesi geçen Abdullāh İbn-i Mes'ûd hadîsine bakınız!].

* * *

1726. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قُلْنَا
يَا رَسُولَ اللَّهِ هٰذَا التَّسْلِيمُ فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ قَالَ قُولُوا اللَّهُمَّ
صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرٰهِيمَ
وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرٰهِيمَ .

TERCEMESİ

Ebû Saîdi'l-Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre demiştir ki: Biz bir kere Resûlullāh'a: Yâ Resûla'llāh sana selâm vermeyi biliyoruz. Fakat nasıl salât edeceğiz? diye sorduk. Resûlullāh bize şu meâldeki salât-ı şerîfeyi tâ'lîm buyurdu:

— Allāh'ım! Kulun ve peygamberin Muhammed'e rahmetini dileriz. İbrâhîme[1] vaktiyle rahmet ettiğin gibi. Allāhım! Muhammed ile Muhammed'in ümmeti üzerine bereket ihsân eyle. Vaktiyle İbrâhîm ile ümmetine[2] bereket ihsân ettiğin gibi.

İZÂHI

Buhârî'nin bu hadîslerinden başka burada muallâk olarak iki rivâyeti daha vardır. Bunlardan başka Duâ bahsinde de bir bu kadar rivâyetleri vardır ki, namazlarımızın tahıyyâtlarında okuduğumuz ve hepimizce mâ'lûm olan Salavât-ı Şerîfeler bu rivâyetlerin tam bir muhassalasıdır. [9 uncu cildde geçen 1383 numaralı Ebû Humeyd hadîsine de bakınız!] Bu cihetle o rivâyetleri nakle lüzum görmedik. Bu îzâhımızda salavât-ı şerîfeye dâir ahkâmı bildireceğiz.

1 *Tecrîd* nüshalarında burada *(Âl-i İbrâhîm)* sûretinde mazbuttur. Halbuki bütün *Buhârî* nüshalarında *(âl)* lâfzı yoktur. Ve mâ-ba'dine göre olmaması îcâbeden. Onun için tercemede terk ettik.

2 Buhârî'nin aşağıda Duâ bahsindeki rivâyetinde hadîsin sonunda *(Âl-i İbrâhîm)* de bulunduğundan tercememizde gösterdik.

Unvânımızdaki âyet-i kerîme ile **Peygamber** Efendimiz'e şalât ve selâmlarımızla hürmetlerimizi arz etmek farz kılınmıştır. Ve bu farz, fıkıh ıstılâhında farz-ı ayn denilen ve her müslüman için bizzat îfâsı zarûrî bulunan bir vazîfedir. Âyet-i kerîmede bildirildiği üzere Allāhu Teâlâ **Hâtemü'l-Enbiyâ'yı** rahmeti ile, rızâsiyle tebcîl ve tebrîk ederken, bütün melekler duâ ve istiğfârlarıyla tâ'zimlerini arz ederlerken bizi zulmetten nûra hidâyet ve irşâd eden Peygamberimize karşı salât ve selâmlarımızla minnetdarlıklarımızı arzetmek en zarûrî vazîfemizdir. Bu cihetle Hanefî imâmlarından **Gerhî**, her müslümana en kısa cümle ile olsun: (اللهم صل على محمد وسلم = *Allāhım Muhammed'i rahmetinle tebrîk et ve onu esen kıl!)* diye duâ edip selâmlaması farz olunduğunu bildirmiştir. Ebu's-Suûd da: bu âyet-i kerîme **Resûl-i Ekrem'e** salât ve selâm getirmek vâcib olduğunun en kesin delîlidir, diyor. Şu kadar ki, tekrâr edilip edilmiyeceği âyette bildirilmemiştir. Ancak bir çok hadîslerde salât ve selâm vazîfesinin terkine terettüb eden tekdirler, cezâlar çok ağır[1] olduğuna göre bir kısım müctehidler **Peygamber'in** adı her anıldıkca salavât getirilip tâ'zîm edilmesi vâcibdir, demişlerdir ve bir çok âlimler bu ictihâdı kabûl edip sıhhat ve isâbetini bildirmişlerdir. Bâzıları bir meclisde **Peygamber'in** adı ne kadar anılırsa anılsın bir def'a salât edilmesi vâcibdir, demişlerdir.

Her iki ictihâdın, yerine ve meclisine göre ehemmiyeti vardır: Alelâde musâhabelerde bir kere salât edilmesi kâfî görülebilir. Fakat zikr ve ibâdet meclislerinde ve bilhassa **Peygamber'in** sîretini, akvâl ve ef'âlini tâ'lîm ve teallüm için akdolunan ilim meclislerinde kâfi görülmemiştir. Hadîs râvîleri **Peygamber'in** hadîslerini rivâyet ederken sözleriyle, halleriyle en büyük hürmetlerini gösterirlerdi. Hadîs-i şerîflerin ahzı, hıfzı ve teblîğ ve tâ'lîmi sırasında **Peygamber'in** adı ne kadar çok yâd olunursa olunsun, her anıldıkça: *(Salla'llāhu aleyhi ve sellem)* diyerek tâ'zîmlerini göstermişlerdir. **Abdullāh İbn-i Mes'ûd, Abdullāh İbn-i Ömer** gibi Ashâb'ın büyük âlimlerinden **Buhârî, Müslim** gibi büyük muhaddislere kadar ilmî bir ihtimâmla ve böyle salât ve selâmla rivâyet olunagelmiş ve hadîs kitablarına bu sûretle kayd olunmuştur. Bu gün dînî bir saygı ile

[1] Bu cümleden birisi **Ebû Hüreyre** hadîsidir ki, **Tirmizî** ile **Hâkim'in** rivâyetlerine göre **Resûl-i Ekrem** Efendimiz: "*Yanında benim adım anılıp da bana salât getirmiyen kişinin burnu sürtülsün hakārete uğrasın!*" buyurmuştur.

bakıp okuduğumuz bu ölmez eserlerdeki hadîs metinlerinde bunu bir hakîkat olarak görüyoruz. Bunlardan Türkçeye çevrilmesine me'mûr olunduğumuz *Sahîh-i Buhârî*'nin hadîs metinlerini dilimize çevirirken gerek hürmet duygusiyle, gerek metinlerin asıllarına sadâkat hissiyle salât ve selâmları — ne kadar tekerrür ederse etsin — aynen göstermeğe çalıştık. Bunun edebî üslûba aykırı ve ıtnâb olduğu sanılmamalıdır. *Sahîh-i Buhârî*'yi garb dillerine çeviren müsteşrikler bile bu sadâkati tercemelerinde göstermişlerdir.

Salavâtın namazdaki meşrûiyetine gelince, İmâm-ı *Şafiî*'ye göre her namazın teşehhüdü âhirinde salâvât vâcibdir, namazın cevâzı için şarttır. Ahmed İbn-i Hanbel'den bir rivâyete göre de böyledir. Hanefîlere göre salavât, namazın sünnetlerindendir.

* * *

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : لاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ ٱللهُ*

Azîz ve Celîl olan Allâhu Teâlâ'nın: *[Ey mü'minler siz, Mûsâ'ya ezâ eden* (İsrâîl oğul) *lar* (1) *gibi* (Muhammed'e ezâ eder) *olmayınız! Onlar ezâ ettiler de Allah o* (peygamberi) *ni onların isnâd ettikleri lekeden uzak kıldı. O* (Mûsâ) *esâsen Allah yanında* (ayıbsız) *güzel yüzlü idi]* kavl-i şerîfinin tefsîri bâbı.

1727. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . إِنَّ مُوسَى كَانَ رَجُلاً حَيِيًّا .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in: "*Mûsâ çok hayâlı kişi idi*" dediği rivâyet olunmuştur.

* Sûre: 33 (Ahzâb), âyet: 69.

ÎZÂHI

Müslim'in Ebû Hüreyre'den rivâyetine göre, Benî İsrâîl edeb yerlerini örtmeden çıplak yıkanırlardı. Birbirlerinin edeb yerlerine bakmayı ayıp saymazlardı. Mûsâ *aleyhi's-selâm* ise çok hayâlı idi, onlar gibi açık saçık yıkanamazdı. Edeb yerini örterdi. Bunu vesîle ittihâz ederek bir kısım yehûdîler Hazret-i Mûsâ'ya hastalık isnâd ettiler. Bunun için örtünüyor, dediler. Hazret-i Mûsâ bundan ezâlanmıştı. Bir gün tenhâ bir yerde yıkanmak için soyunmuş ve elbîsesini bir taş üstüne koymuştu. Allāh'ın hikmeti, taş harekete gelerek Mûsâ Peygamberin elbîsesi üstünde bulunan taş yuvarlanmıştı. Mûsâ *aleyhi's-selâm* da asâsını alarak taşı tâ'kîbe başlamakla bu sırada Benî İsrâîl onu Allāh'ın en güzel yarattığı bir peygamberi olarak görmüşlerdi. Bu sûretle Cenâb-ı Hak Benî İsrâîl'in isnâdından Hazret-i Mûsâ'yı berî kıldıktan sonra taş durmuş ve elbîsesini alıp gitmiştir. [9 uncu cildde Ahâdîs-i Enbiyâ bahsinde Mûsâ kıssasına da bakınız].

Resûl-i Ekrem hakkındaki âyet-i kerîme ile nehy olunan ezâ cümlesinden birisi Huneyn ganîmetinin taksîmi sırasında bir bedevî arab: Bu taksîm Allah rızâsı gözetilmeyen bir taksimdir, demek küstahlığında bulunmuştu. Bu münâsebetsiz söz üzerine Resûl-i Ekrem gazablanarak: Allah Mûsâ'ya rahmet etsin. O, bundan daha çok ezâlara uğramıştı, buyurup sabretmiştir. [9 uncu ciltte Ahâdîs-i Enbiyâ bahsinde Mûsâ kıssasına bakınız!].

* * *

SEBE' SÛRESİ ÂYETİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : إِنْ هُوَ إِلاَّ نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Ey Kureyş iyi düşününüz! Size öğüt veren hısımınız ve hemşeriniz de delilikten eser yoktur*[1].

* Sûre: 34 (Sebe'), âyet: 46.

[1] Bu âyet Sebe' Sûresi'nin 46 ncı âyetidir. Buraya kadar terceme de âyetin (ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ) kavl-i şerîfine âittir. Alt tarafı da unvânımızdaki kısmın tercemesidir.

O yalnız (yarın) *şiddetli bir azâbın karşısında sizi sakındıracak bir peygamberdir]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI:.

1728. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ صَعِدَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلصَّفَا ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ يَا صَبَاحَاهْ فَٱجْتَمَعَتْ إِلَيْهِ قُرَيْشٌ قَالُوا مَالَكَ قَالَ أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ ٱلْعَدُوَّ يُصَبِّحُكُمْ أَوْ يُمَسِّيكُمْ أَمَا كُنْتُمْ تُصَدِّقُونِي قَالُوا بَلَى قَالَ فَإِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ فَقَالَ أَبُو لَهَبٍ تَبًّا لَكَ أَلِهٰذَا جَمَعْتَنَا فَأَنْزَلَ ٱللّٰهُ تَعَالَى تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Habîbim, en yakın kavim ve kabîleni Allāh'ın azâbiyle korkut[1]. meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olduğunda)[2] Bir gün Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Safâ (tepesine ve birbiri üzerine yığılmış büyük taş kümelerinin yanına vardı. En büyük bir kaya) ya çıktı[3]. Sonra: يا صباحاه = *Ey Kureyş buraya geliniz! Büyük bir iş karşısında bulunuyorsunuz!*[4] Diye seslendi. (Ve Ey Fihr oğulları, ey Adiy oğulları, ey Abd-i Menâf oğulları, ey Abdülmuttalib oğulları! Diye Kureyş'i oymak oymak

---

[1] و انذر عشيرتك الاقربين [سورة الشعراء: ٢١٤].

[2] Tercümemizdeki bu ziyâde Resûl-i Ekrem'in alenî ilk dâ'vetine dâir *Buhârî*'nin İbn-i Abbâs'tan rivâyetinden alındı.

[3] Bu ziyâde de *Müslim*'in Kubeysa İbn-i Muhayrik'ten rivâyetinden alındı.

[4] Yâ Sabâhâh kelimesi, Arablar arasında mühim bir hâdise vukûunda halkın toplanması ve tedbîr almaları için kullanılır.

çağırmağa başladı[1]. Bütün) Kureyş Peygamber'in yanına toplandılar. Ve: Sana ne oldu? diye (niye çağırdığını) sordular. Sonra Resûl-i Ekrem (hitâbete başlayıp):

— Ey Kureyş, bana söyleyiniz. Şimdi ben size: (Şu dağın eteğinde) düşman (süvârîsi var) sizi ya sabah baskınına, yâhud akşam baskınına uğratacaktır, diye haber versem beni tasdîk eder misiniz? diye sordu. Kureyş (bir ağızdan):

— Evet tasdîk ederiz (çünkü bütün tecrübelerimizde seni doğru bulduk) dediler. Resûl-i Ekrem:

— Öyle ise ben sizi şiddetli bir azâbın karşısında intibâha dâ'vete me'mûrum[2], buyurdu. (Resûl-i Ekrem'in bu dâ'veti hiç bir muhâlefetle karşılanmadı, yalnız) Ebû Leheb:

— Ey Muhammed (yazık sana) helâke, hüsrâna uğrayasın. Bunun için mi bizi buraya topladın? demişti. (Ve yerden bir taş alıp atmak istemişti.) Bunun üzerine Allâhu Teâlâ: (تبت يدا ابى لهب = *Ebû Leheb'in iki eli kurusun*) âyetiyle başlıyan sûreyi inzâl buyurdu.

İZÂHI

Mevzûumuz olan hadîs-i şerîf Resûl-i Ekrem'in ilk def'a nübüvvetini î'lâna dâir olduğundan, siyer ve rivâyet âlimleri mufassal ve muhtasar bir çok tariklarla ve metinlerle rivâyet etmişlerdir ki, bunlardan pek ziyâde ehemmiyetli olanlarını tercememizde ve bâzı hâşiyelerimizde gösterdik. Daha ziyâde mâ'lûmat almak üzere bu eserimizin 9 uncu cildinde 1437 numara ile tercemesi geçen Abdullâh İbn-i Abbâs hadîsine ve îzâhına bakınız!

Şuarâ Sûresi'nin 214 üncü âyetinde bildirildiği üzere Peygamberimizin bu ilk dâ'veti, en yakın akrabâsına münhasır idi. Bütün hayâtı

[1] Bu ziyâde de *Buhârî*'nin alenî ilk dâvete dâir rivâyetinden alınarak gösterildi. Bu eserimizin 9 uncu cildinde (1435) numara ile tercemesi geçti. Oraya bakınız!

[2] Ey Kureyş! Siz uykuya dalar gibi öleceksiniz. Uykudan uyanır gibi de dirileceksiniz. Kabirden kalkıp Allah'ın dîvânına varmanız ve dünyâdaki bütün işlerinizin hesâbını vermeniz muhakkaktır. Netîcede hayırlarınızın, ibâdetlerinizin mükâfâtını, kötü işlerinizin de cezâsını ve şiddetli azâbını göreceksiniz. İşte o mükâfât ebedî Cennet, mücâzât da dâimî Cehennem'dir. [*Dîvân-ı Hülâsatü'l-Edeb*].

herkesce sadâkatin ve emânetin en eşsiz bir timsâli olarak tanındığı için dînî ve içtimâî en büyük bir inkılâb arifesinde vâkı' olan Peygamberimizin bu teblîği yakın akrabâsı tarafından muhâlefetle karşılanmadı. Resûl-i Ekrem tarafından hazırlattırılan tirit yemeğinden yenilip ayran içilerek dağıldılar. Ebû Leheb'in küstahâne i'tirâzı bile müessir olmadı[1].

* * *

ZÜMER SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالٰى : يَا عِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ الْآيَةَ *.

Azîz ve Celîl olan Allâhu Teâlâ'nın: *[Ey* (günahkârlıkla) *kendi canlarına aşırı cinâyet yapmış olan kullarım! Allahın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz! Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder. Şüphesiz ki o gafûrdur, rahîmdir.]* kavl-i şerîfinin tefsîri bâbı.

1729. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ نَاساً مِنْ أَهْلِ الشِّرْكِ كَانُوا قَدْ قَتَلُوا وَ أَكْثَرُوا وَ زَنَوْا وَ أَكْثَرُوا فَأَتَوْا مُحَمَّداً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا إِنَّ الَّذِى تَقُولُ وَ تَدْعُوا إِلَيْهِ لَحَسَنٌ لَوْ تُخْبِرُنَا أَنَّ لِمَا عَمِلْنَا كَفَّارَةً فَنَزَلَ وَ الَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهاً اٰخَرَ الْآيَةَ وَ نَزَلَ قُلْ يَا عِبَادِىَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ.

[1] Ebû Leheb'le karısının devâm eden muhâlefetleri ve çok çirkin âkıbetleri bu eserimizin (4) üncü cildinin 39, 40 (İkinci baskı: 36) sâhifelerinde îzâh olundu. Oraya bakınız!

* Sûre: 39 (Zümer), âyet: 53.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyete göre, müşriklerden birtakım kimseler adam öldürmüşler ve bir çok cinâyet irtikâb etmişler ve zinâ edip bunda da çok ileri gitmişlerdi. Bunlar bu kusurlariyle Muhammed *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

Yâ Muhammed! Senin teblîğ ve kendisine dâ'vet ettiğin İslâm dîni şüphesiz ki çok güzeldir. Eğer bize vaktiyle işlediğimiz bunca cinâyet ve sefâhatin keffâreti (ve arınmak yolu) bulunduğunu bildirseniz, demişlerdi. Bunun üzerine şu meâldeki âyetler nâzil oldu: Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir Tanrıya duâ etmezler ve Allâh'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmezler ve zinâ etmezler. Her kim de bunları yaparsa ağır cezâya uğrar. Kıyâmet günü ona iki kat azâb edilir. Ve muhakkak azâbda ebedî zelîl ve hakîr kalırlar. Ancak tevbe ve îmân edip hayır işliyenler başkadır. Çünkü Allah bu tövbekâr mü'minlerin kötülüklerini iyiliklerle değiştirir, çünkü Allah Gafûr, Rahîm bulunuyor[1].

Bir de: (قل يا عبادى الذين اسرفوا انفسهم لاتقنطوا من رحمة الله) âyet-i kerîmesi nâzil oldu[2].

İZÂHI

Unvânımızdaki âyet-i kerîmenin nüzûlüne sebeb olarak İbn-i Abbâs'dan, İbn-i Ömer'den müfessir Katâde'den müteaddid sebebler rivâyet olunmuştur ki, mevzûu-bahsimiz olan hadîs, İbn-i Abbâs'dan gelen rivâyetlerden birisidir. Bir rivâyete göre de şehitlerin ulusu Hazret-i Hamza'nın kātili Vahşî hakkında nâzil olduğu yolundaki rivâyettir[3].

---

[1] والذين لايدعون مع الله الها آخر و لايقتلون النفس التى حرم الله الا بالحق ولا يزنون و من يفعل ذلك يلق اثاما ● يضاعف له العذاب يوم القيامة و يخلد فيه مهانا ● الا من تاب و عمل عملا صالحا فاولئك يبدل الله سياتهم حسنات و كان الله غفورا رحيما [سورة الفرقان : ٦٩ و ما بعده ، ٧٠]

[2] Bu âyet-i kerîme unvanımızda terceme edildi.

[3] Vahşî'nin Hazret-i Hamza'yı katli ve sonra müslümanlık hayatı hakkında bu eserimizin 10 uncu cildinde Uhud gazâsı bahsinde 1587 numara ile tercemesi geçen Übeydullâh İbn-i Adiy hadîsine bakınız.

İbn-i Ömer de şöyle demiştir: Ayyâş İbn-i Rabîa, Velîd İbn-i Velîd ve daha bir kaç kimse müslümân olmuşlardı. Fakat müşriklerden gördükleri azâb ve işkence üzerine iğfâl edilmişlerdi. Biz Ashâb arasında bunlar hakkında: Bunlar müslümân oldular. Sonra bir azâb görünce dinlerini bıraktılar. Artık bunlar dinlerine tekrar dönseler bile Allah kabûl etmez, derdik. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Müfessir Katâde'den naklolunan rivâyet daha umûmîdir. Şöyle ki, İslâm'dan evvel câhiliyyet zamânında bir çokları cehâlet eseri birtakım ağır cürümler, cinâyetler işlemişlerdi. Bunlar vaktiyle irtikâb ettikleri cürümlerin bir türlü temizlenemiyeceğinden korkarlardı. Bunun üzerine unvânımızdaki âyet nâzil oldu. Bir âyet müteaddit sebeblerle gönderilmiş olabileceğinden, sebeb taaddüd edebilir.

Unvânımızdaki âyet-i kerîme ve ondaki (لا تقنطوا من رحمة الله = *Allâh'ın rahmetinden ümîdinizi kesmeyiniz!)* cümlesi Kur'ân'da en çok ümid verici bir hitâb-ı İlâhî olduğu bildirilir. Şu kadar ki, bu ziyâde, ümid, gurûr ve ma'sıyete teşvîk değil, ancak en ağır cürüm ve cinâyet irtikâb edenlerin bile ümidsizliğe düşmiyerek tövbe ve istiğfâr ile inâyet-i İlâhiyyeye dehâlet etmelerini tâ'lîmden ibâret olduğu bilinmelidir.

* * *

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN ŞU MEÂLDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI: *[Onlar* (müşrikler) *Allah* (ın yüceliğin) *i hakkiyle takdir edemediler. Bütün yer kıyâmet gününde Allâh'ın bir kabzası* (avucunda bir tutamı), *göklerde sağ elinde dürülmüşlerdir. Onu* (eksik sıfatlardan) *tenzîh ederim. O, müşriklerin şirkinden çok yüksektir]*[1].

* Sûre: 39 (Zümer), âyet: 67 [Sûre: 6 (En'âm), âyet: 91; Sûre: 22 (Hac), âyet: 74].

[1] و ما قدروا الله حق قدره و الارض جميعا قبضته يوم القيمة و السموات مطويات بيمينه سبحانه و تعالى عما يشركون . [سورة الزمر : ٦٧]

1730. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ جَآءَ حَبْرٌ مِنَ الْأَحْبَارِ إِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّا نَجِدُ أَنَّ اللّٰهَ يَجْعَلُ السَّمٰوَاتِ عَلٰى إِصْبَعٍ وَ الْأَرَضِينَ عَلٰى إِصْبَعٍ وَ الشَّجَرَ عَلٰى إِصْبَعٍ وَ الْمَاءَ وَ الثَّرٰى عَلٰى إِصْبَعٍ وَ سَآئِرَ الْخَلَائِقِ عَلٰى إِصْبَعٍ فَيَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتّٰى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ تَصْدِيقاً لِقَوْلِ الْحَبْرِ ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Mes'ud *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna yehûdî hahamlarından bir âlim geldi. Ve: Yâ Muhammed, biz (kitablarımızda Allāh'ın şöyle tavsîf olunduğunu) buluyoruz, diye şöyle nakleyledi: Allah gökleri bir parmağında, yer tabakalarını da bir parmağında, bütün ağaçları bir parmağında, suları ve toprakları bir parmağında, öbür mahlûkātı da (beşinci) bir parmağında tutarak: Ben bütün kâinâtın pâdişâhıyım, der. Yehûdî âliminin (*Tevrat*'tan naklettiği) bu haberi tasdîk ederek Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* o kadar güldü ki, hattâ sondaki dişleri göründü. Sonra Resûl-i Ekrem: (وما قدروا الله حق قدره) âyetini okudu[1].

* * *

[1] Bu âyet-i kerîmenin tamâmını unvânımızda terceme ettik.

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : وَ الْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Kıyâmet günü bütün yer Allâhın avucunda bir tutamdır]* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1731. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَقْبِضُ اللّٰهُ الْأَرْضَ وَ يَطْوِى السَّمٰوَاتِ بِيَمِينِهِ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ مُلُوكُ الْأَرْضِ

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Resûlullâh *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: Allah (kıyâmet günü) bütün yer tabakalarını kabza-i kudretine alır. Gökleri de sağ eli içine dürer, büker de sonra (mahşer halkına): "*İşte ben kâinâtın şehinşâhıyım! Hani yeryüzünün* (düzme) *pâdişahları nerede?*" diye hitâb eder.

ÎZÂHI

Yukarıdaki iki hadîs ile bunların unvânlarındaki âyet-i kerîmede Allâhu Teâlâ'nın azamet ve kudretinin kemâli ve bundan kâinât üzerinde tam ve mutlak sûrette tasarrufu hâiz bulunduğu bildirilmiş ve bu kudret-i mutlaka için kabza-i tasarrufunda tuttuğu yerleri, gökleri bir anda parçalamak kolay bir iş olduğuna işâret olunmuştur. Ancak en bediî bir üslûb ile temsîl edilerek teblîğ ve ifâde olunan bu âyetlerle hadîslerden Allâhu Teâlâ için — aklen muhâl olan — el, avuç, parmak isbât edilmiş olup müteşâbih naslar sırasına girmiştir. Müteşâbihler hakkında tefvîz ve te'vîl adiyle iki ilmî tarîk bulunup tefvîz yolunu iltizâm eden selef ülemâsı Cenâb-ı Hakk'ı â'zâ ve cevârihten

* Sûre: 39 (Zümer), âyet: 67.

tenzîl ederek Allah için mümkinattan hiç bir şeye benzemiyen el, parmak kabûl ile berâber bunların hakîki mâhiyetlerinin tâ'yînini Cenâb-ı Hakk'a tefvîz etmişlerdir. Te'vîl tarîkını iltizâm eden halef yâni müteahhir ulemâ da bu nevî' müteşâbih lafızları hep kudretle te'vîl etmişlerdir. [Bu cildde Âl-i İmrân Sûresi'nin tefsîri bahsinde 1684 numara ile tercemesi geçen Hazret-i Âişe hadîsine ve îzâhına bakınız!].

* * *

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ الْآيَةَ *.

Azîz ve Celîl olan Allâhu Teâlâ'nın: *[Sûr'a üflenmiştir ve göklerde kimler var, yerde kimler varsa hepsi çarpılıp yıkılmıştır. Ancak Allâh'ın dilediği müstesnâ. Sonra ona bir daha üflenmiştir. Bu def'â da onlar hep* (kabirlerinden) *kalkmışlar, bakıyorlar.* (Bâ's için emîr bekliyorlar.)*]* meâlindeki kavl-i şerîfi bâbı.

1732. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ قَالُوا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَرْبَعُونَ يَوْماً قَالَ أَبَيْتُ قَالَ أَرْبَعُونَ سَنَةً قَالَ أَبَيْتُ قَالَ أَرْبَعُونَ شَهْراً قَالَ أَبَيْتُ وَيَبْلَى كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْإِنْسَانِ إِلَّا عَجْبَ ذَنَبِهِ فِيهِ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ .

* Sûre: 39 (Zümer), âyet: 68.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: İki nefha (Sûra iki üflenme) arasında fark vardır. Ebû Hüreyre'nin arkadaşları: Yâ Ebâ Hüreyre (bu fark) kırk gün mü? diye sordular. Ebû Hüreyre der ki: Cevâb vermekten çekindim. Birisi: kırk sene mi? diye sordu. Ebû Hüreyre der ki: (yine) cevâb vermekten çekindim. Bir başkası: kırk ay mı? diye sordu. Ebû Hüreyre der ki: (buna da) cevâb vermekten çekindim. (Çünkü günlerle, aylarla, yıllarla müddet tâ'yîn edecek bilgim yoktu.)[1] (Ebû Hüreyre rivâyetine devâm ederek: Resûl-i Ekrem): İnsan (ın vücûdun) dan her cüz'ü çürür yalnız kuyruk sokumundaki cüz'ü çürümez, (İkinci) hılkat o cüz'ü ile yuğrulur (buyurdu demiştir).

İZÂHI

Sûr, düdük gibi çaldıkları boynuza denir. İbn-i Ömer de Peygamber Efendimiz'den böyle rivâyet etmiştir. Bu âyette İsrâfîl'in sûru iki nefhi, üflemesi bildiriliyor: Birincisi *Nefh-i Sâık*'dir ki, bununla yerde, gökte ne kadar zî-hayât varsa hepsi sâıka (yıldırım) çarpmış gibi bayılıp ölecek, yalnız bundan Allâh'ın dilediği bahtiyarlar müstesnâ tutulacaklar ki, bunlar Ebû Hüreyre'den rivâyete göre şehîdlerdir. Bu âyet nâzil olduğunda Resûl-i Ekrem Cibrîl'e: Bu birinci nefhada ölümden müstesnâ olanlar kimlerdir? diye sormuş. Cibrîl de: Kılıçları inlerinde asılı arşın etrâfında dolaşan şehîdlerdir, buyurmuş. İkincisi de *Nefh-i kıyâm*'dır ki, bu nefh ile de herkes kabirlerinden kalkacak ve ba's için sâdır olacak emr-i İlâhîye intizâr edecektir. Buhârî'nin mevzûubahsimiz olan hadîsden önce bir rivâyetine göre Resûl-i Ekrem: Bu ikinci nefhadan sonra ben ilk önce başımı kaldıracağım, buyurmuştur.

Hadîs metnindeki *Acb-i Zenb*, kuyruk sokumundaki kemiğin başı ve en küçük bir cüz'üdür. İbn-i Ebî'd-Dünyâ'nın Ebû Saîd-i

[1] İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anh*'den gelen bir rivâyete göre müşârün-ileyh: iki nefha arası kırk senedir, demiştir.

Hudrî'den rivâyetine göre Resûl-i Ekrem'den nedir? diye sorulmuş: Hardal dânesi kadar bir cüzdür, buyurmuş. Hülâsa *Kāmus* mütercimi Âsım Mollā'nın tâ'bîri veçhile: Fâtiha-i Hılkat ve hâtime-i fenâ' ve mâ'dûmiyyet olan hurde kemiktir.

* * *

حم عسق (ŞÛRÂ) SÛRESİ

قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ : إِلاَّ ٱلْمَوَدَّةَ فِي ٱلْقُرْبَى *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Yâ Muhammed, de ki: Bu teblîğime karşı sizden bir ücret istemiyorum. Ancak karâbette saygı ve sevgi isterim.]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1733. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ إِنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ بَطْنٌ مِنْ قُرَيْشٍ إِلاَّ كَانَ لَهُ فِيهِمْ قَرَابَةٌ فَقَالَ إِلاَّ أَنْ تَصِلُوا مَا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ مِنَ ٱلْقَرَابَةِ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Kureyş (kabîlesin) den hiç bir batın (oba)[1] yoktur, ancak onlar arasında Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e muhakkak bir karâbet (soyca bir yakınlık) vardır. Çünkü Resûlullāh: "*Ey Kureyş, hiç olmazsa sizinle aramdaki karâbete riâyet ediniz!*" buyurdu.

* Sûre: 42 (Şûra'), âyet, 23.

[1] Batın, kabîleden küçük insan topluluğuna denir ki, oba tâbîr olunur.

İZÂHI

Buhârî metninde bu hadîs şöyle sevk olunmuştur: (İçlerinde Saîd İbn-i Cübeyr'in de bulunduğu bir meclisde) Abdullāh İbn-i Abbâs'tan: (إلا المودة في القربى = *sizden ancak akrabâlık saygısı isterim!)* kavl-i şerîfindeki (kurbâ = *hısımlık)* la ne kastolunduğu sorulmuştu. Saîd İbn-i Cübeyr müsâraat ederek: "*Peygamber'in en yakını Âl-i Muhammed'dir*" diye cevab vermişti. Bunun üzerine İbn-i Abbâs: "*Ey Saîd, acele ettin! Kureyş'ten hiç bir oba yoktur ki, onlar içinde Peygamber'e bir karâbet bulunmasın. Çünkü Resûlullāh: Ey Kureyş hiç olmazsa...*" diye yukarıdaki hadîsi rivâyet etmiştir.

Âyetteki karâbet sevgi ve saygısını Hasan-ı Basrî: "*Allāh'a yakınlık*" diye tefsîr etmiştir. Hasan-ı Basrî'ye göre âyetin mâ'nâsı: Ey Kureyş size teblîğim mukābilinde sizden bir ücret istemiyorum. Sizden ancak Allāh'a yakınlık sevgisi istiyorum, demektir. Haddîse gerek İbn-i Abbâs'dan, gerek Saîd İbn-i Cübeyr'den rivâyet olunan karâbet ise nesebî karâbettir. İkrime, Mücâhid, Süddî, Dahhâk, Katâde'den bu sûretle naklolunmuştur. Şu kadar ki, Saîd İbn-i Cübeyr bu nesebî karâbeti Âl-i Muhammed'e tahsîs etmiştir. İbn-i Cübeyr'e göre Âl-i Muhammed, Peygamberimizin Ehl-i Beyti'dir ki, kadınlariyle kızlarından ve dâmâdı Alî İbn-i Ebî Tâlib ile iki oğlu Hasan ve Hüseyin *(radiya'llāhu anhüm)* den ibârettir. Fakat Abdullāh İbn-i Abbâs karâbetin hudûdunu daha geniş tutarak bütün Kureyş soylarına teşmîl eylemiştir Peygamberimizin hânedânına sadaka ve zekât alıp almamaları gibi husûsî hükümler terettüb eden bu konu üzerindeki ihtilâf Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî gibi sâhib-i mezheb imâmlar arasında da cerayân etmiştir. Bütün bu içtihâd farkları bu eserimizin 5 inci cildinde 739 numara ile tercemesi geçen Ebû Hüreyre hadîsinin îzâhında yazıldı. Bu îzâhımızı tamâmiyle okuyunuz!

* * *

DUHÂN SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ الْآيَةَ *.

* Sûre: 44 (Duhân), âyet: 12.

ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Rabbimiz bu azâbı bizden* (kaldır, gök yüzünü) *aç! Biz mü'minleriz.]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI[1].

1734. فِيهِ حَدِيثٌ لِابْنِ مَسْعُودٍ ٱلْمُتَقَدِّمُ فِي سُورَةِ ٱلرُّومِ وَزَادَ فِي هٰذِهِ ٱلرِّوَايَةِ قَالُوا رَبَّنَا ٱكْشِفْ عَنَّا ٱلْعَذَابَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّا إِنْ كَشَفْنَا عَنْهُمُ ٱلْعَذَابَ عَادُوا فَدَعَا رَبَّهُ فَكَشَفَ عَنْهُمْ فَعَادُوا فَٱنْتَقَمَ ٱللّٰهُ مِنْهُمْ يَوْمَ بَدْرٍ.

Buhârî metninde bu âyetin tefsîrinde İbn-i Mes'ûd'un bir hadîsi vardır ki, bu hadîs yukarıda Rûm Sûresi'nin tefsîrinde geçti[2]. (Bu cihetle burada *Tecrîd*'e alınmadı). Müellif *Buhârî* buradaki rivâyetinde şunu ziyâde etmiştir: "*Müşrikler: Rabbimiz bu azâbı* (bu boğucu dumanı) *bizden kaldır! Biz mü'minleriz*" diyecekler. Resûl-i Ekrem'e: Eğer biz, bu azâbı onların üstünden kaldırırsak yine şirke dönerler, denildi. Fakat (müşrikler Ebû Süfyân vâsıtasiyle duâ temennî eylediklerinden) Resûlullāh Rabb'ine duâ etti. Allāhu Teâlâ da onlardan azâbı kaldırdı. Fakat onlar hemen şirke döndüler. Allāhu Teâlâ da onlardan Bedr günü intikām aldı.

İZÂHI

Müellif Zebîdî'nin yukarıdaki Rûm Sûresi'nin tefsîrinde geçtiğini bildirdiği İbn-i Mes'ûd hadîsi (1719) numara ile geçti. Buradaki

---

[1] Müşriklerin kaldırılmasını diledikleri azâb, bundan önceki iki âyette şöyle bildiriliyor: Yâ Muhammed, bir günü gözle ki, o gün gök, herkesin görebileceği kalın bir dumanla gelerek herkesi bürüyecek, şüphesiz bu çok elem veren bir azâbdır.

[2] Rûm Sûresi'nin tefsîrinde geçtiği bildirilen İbn-i Mes'ûd'un bu hadîsi 1719 numara ile terceme olundu. Gerek tercemesi ve gerek îzâhı her halde mutâlâa olunsun.

hadîsin iyice anlaşılması için yukarıdaki hadîs ile îzâhı her halde mütâlâa olunmalıdır. Bu îzâhımızda İbn-i Mes'ûd'un gerek orada, gerek burada *Tecrîd*'e geçmiyen bir hadîsini bildireceğiz ki, meâli şöyledir:. Beş vâkıa Peygamber zamânında olmuş geçmiştir. (Gelecekde vâkı' olacaktır sanılmamalıdır) 1) Dühân azâbı, 2) Rumlar'ın Farslar'a galebesi, 3) Ayın ikiye bölünmesi mu'cizesi, 4) Kur'ân'da Batşa-i Kübrâ günü diye anılan büyük Bedr gazâsında Kureyş müşriklerinin yakalanıp tepelenmeleri, 5) Yine Kur'ân-ı Mübîn'de Lizâm denilen Bedr gazâsı esirleri[1].

* * *

CÂSİYE SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَمَا يُهْلِكُنَا إِلاَّ ٱلدَّهْرُ * .

Azîz ve Celîl olan Allâhu Teâlâ'nın: [(Hevâlarına uyanlar) *dediler ki: Hayat, yalnız bizim dünyâ hayâtımızdan ibârettir. Ölürüz, yaşarız ve bizi ancak Dehr* (zâmânın gelip geçmesi ve uzaması) *öldürür]* nazmının tefsîri bâbı.

1735. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ٱللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُؤْذِينِي ٱبْنُ آدَمَ يَسُبُّ ٱلدَّهْرَ وَأَنَا ٱلدَّهْرُ بِيَدِي ٱلْأَمْرُ أُقَلِّبُ ٱللَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resulullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir:

---

1 قال عبد الله بن مسعود مضى خمس الدخان و الروم و القمر و البطشة و اللزام [رواه البخارى].

* Sûre: 45 (Câsiye), âyet: 24.

Allāhu Teâlâ buyurur ki: Âdem oğlu dehre sebb-ederek beni ezâlandırır. Halbuki ben dehr (in yaradanı) yım. Her emir benim elimdedir. Geceyi, gündüzü ben idâre ederim.

İZÂHI

Dehr, âlemin yaradılışından i'tibâren devâm eden müddete denir. *[هل اتى على الانسان حين من الدهر = *Muhakkak ki* (Âdem'denberi) *insanlara dehrden bir zaman* (devâm edip) *geldi ki, o, anılmağa değer bir şey değil*] kavl-i şerîfindeki dehr, bu mâ'nâya mevzû'dur. Dehr, aynı zamanda uzun müddete de ıtlāk olunur. Unvânımızdaki âyet-i kerîmedeki Dehr, bu mâ'nâca mürûru zaman demektir ki, tercememizde kavis içinde dehrin bu mâ'nâsına işâret ettik. Dehr, zaman demek değildir ve zamânın muhâlifidir. Çünkü zaman, hal dediğimiz az bir müddete denildiği gibi mâzî ve istikbâl dediğimiz uzun müddete de ıtlāk olunur. Dehr ise, fâsılasız devâm eden uzun müddete denir.

Hadîs metnindeki: (انا الدهر = *Ben dehrim)* tâ'bîrini Şârih Hattâbî: Ben dehrin sâhibi ve hâlıkıyım sûretinde tefsîr etmiştir ki, hilkati cihetiyle Allāh'a nisbeti olan dehre sövmek nehy olunmuştur. Zâhirî mezhebi ülemâsından İbn-i Hazm, Şârih Hattâbî gibi tefsîre lüzum görmiyerek ve bu hadîsin zâhiriyle istidlâl ederek dehr lâfzını Cenâb-ı Hakk'ın Esmâ-i Hüsnâsı'ndan bir isimdir, demiştir ki, çok hatâlıdır. Çünkü ilâhî isimler tevkîfîdir. Şâri'in sarâhatle haber vermesine mütevakkıftır. Burada ise Şâri'in dehr ile murâdı, dehrin sâhibi ve mutasarrıfı demek olduğuna alt tarafındaki şu iki cümle sarâhatle delâlet etmektedir: (بيدى الامر = *Bütün şuûnât kabza-i kudretimdedir)* ve: (اقلب الليل و النهار = *Ecrâm üzerindeki tasarrufumla gece ile gündüzü birbirine çevirir, döndürürüm).*

Bir de hadîsde: Dehre sebb ederek beni ezâlandırırlar, cümlesindeki ezâ tâ'bîri de îzâha muhtaçtır. Ezâ sözle, işle başkasına zor vermek demek olduğuna, Cenâb-ı Hakk'ı hiç bir şeyin izrârı imkân ve ihtimâli olmadığına göre Allāh'a ezâ vermek, Allāh'ın fenâ gördüğü işi işlemekten ve râzı olmadığı bir sözü söylemekten ibâret olur.

* * *

* Sûre: 76 (İnsân), âyet: 1.

AHKĀF[1] SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضاً مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ *.

AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLĀHU TEÂLÂ'NIN ŞU MEÂLDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI:

[Ad kavmi (kendilerine mukadder olan) *azâbı, vâdilerine doğru gelen bir bulut hâlinde gördükleri zaman: "Bu ufukta beliren, bize yağmur yağdıracak bir buluttur" demişlerdi. Hayır, o sizin acele istediğiniz şey, bir rüzgârdır ki, onun içinde çok elemli bir azâb vardır.]*

1736. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا زَوْجِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَاحِكاً حَتَّى أَرَى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ وَذَكَرَتْ بَاقِي ٱلْحَدِيثِ وَقَدْ تَقَدَّمَ فِي بَدْءِ ٱلْخَلْقِ .

TERCEMESİ

Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'in eşi Âişe *radiyaʼllāhu anhā*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Ben Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'in — küçük dilini görünciye kadar (ağzını açarak) — güldüğünü görmedim. O, yalnız gülümserdi. Hazret-i Âişe hadîsin gerisini de zikretmiştir ki, hadîsin bu parçası "بدء الخلق" bahsinde geçmiştir.

---

[1] Ahkāf, Hıkfın cemi' sîgasıdır. Hıkıf, Kisâî'ye göre, dönüp dolanan yüksek kum yığınına denir. İbn-i Abbâs Ahkāf'ın Umân ile Mehre arasında bir vâdî olduğunu bildirmiştir Mukātil de daha açık târîf ederek: Âd diyarı Yemen'de, Hadramûtle Mehre denilen yerdir ki, en cins develer buraya nisbet olunur, demiştir.

* Sûre: 46 (Ahkâf), âyet: 24.

ÎZÂHI

Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği Hazret-i Âişe'nin bu hadîsi 9 uncu ciltte 1326 rakamiyle terceme ve îzâh edildi. Oraya bakınız!. Bununla berâber her iki metin birbirinden bir dereceye kadar farklı bulunduğundan, oradaki metni de terceme ediyoruz: Resûlullâh (yağmur hamûleli siyâh) bir bulut, yâhut bir fırtına gördüğünde (ileri gidip geri gelir) ve evimize girip çıkarak endîşe izhâr ederdi [1]. Bu endîşesi sîmâsında sezilirdi. Hazret-i Âişe demişti ki:

— Yâ Resûla'llâh! Herkes (gök-yüzünde) bulut görünce onda yağmur bulunduğunu umarak ferahlanır. Halbuki ben, böyle bir şey gördüğünüz zaman yüzünüzde endîşe âsârı hissediyorum. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

— Yâ Âişe! O (kara) bulutta rîh-i sarsarla azâb olunan bir kavmin azâbı bulunmasından nasıl emîn olabilirim, buyurdu.

***

Müellif mevzûumuz olan bu bâbından önce yine Ahkâf Sûresi'nin 17 nci âyeti hakkında da bir bâb açmıştır. Âyet-i kerîmenin meâli şöyledir:

Anası, babası tarafından âhiret gününe îmân telkin olunan şu bir (yaramaz) *evlâd babasına, anasına:*

— *Of size? Bana* (dirilip) *kabirden çıkarılacağımı vâ'detmek mi istiyorsunuz? Halbuki benden önce nice devirler geçmiştir.* (Onlardan kabrinden kim çıkmıştır?) *dedi. Baba, ana Allâh'a sığınıp:*

— *Yazıklar olsun sana! Îmân getir, muhakkak ki Allâh'ın va'di haktır.* (dediler). *Fakat o da* (inad edip):

— *Şu sizin Allâh'ın vâ'di dediğiniz eskilerin masallarından başka bir şey değildir, dedi. İşte bu* (kâfir) *evlâdlar cinden, insanlardan* — kendilerinden önce geçen ümmetler içinde — *üzerlerine azâb hak olmuş kimselerdir. Çünkü bunlar hüsrâna düşmüş bulunuyorlar.*] [2].

Bu bâbın hadîsinde Buhârî'nin rivâyetine göre Mervân, Muâviye tarafından Hicâz'da Medîne vâlîsi iken (Muâviye'den

---

[1] Kavis içindeki bu fıkra "*Bed'ü'l-Halk*" bahsindeki rivâyetten alındı.

[2] (و اللى قال لوالديه اف لكا) الى قوله (انهم كانوا خاسرين).

aldığı bir mektub üzerine) bir gün hutbe îrâd ederken Muâviye'nin oğlu Yezîd'e babasından sonra bîat olunması için propagandaya başlamıştı. (Velîahd tâ'yîni Ebû Bekir'le Ömer'in sünnetidir, koyduğu bir âdettir, demişti. Bunun üzerine) Hazret-i Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân Mervân'a muhâlefet edip:

— Ey Mervân, bu Ebû Bekr'in, Ömer'in sünneti değildir. Kisrâ'nın, Kayser'in bid'atidir. Allāh'a yemîn ederim ki, Ebû Bekr ne evlâdından, ne de Medîne halkından ve hânedânından hiç bir kimseyi velîahd tâ'yîn etmedi, diye bâzı sözler söyledi. Bunun üzerine Mervân adamlarına: Şunu yakalayınız, diye emrettiyse de Abdurrahmân Hazret-i Âişe'nin evine ilticâ edince tutmaya muvaffak olamadılar. Bu sırada Mervân:

— Bu Abdurrahmân'ı bilir misiniz? Allah bunun hakkında: (و الذى قال لوالديه اف لكما اتعداننى)[1] âyetini indirdi, demişti. Bunun üzerine Hazret-i Âişe perde arkasından Mervân'a:

— Cenâb-ı Hak Ebû Bekir hânedânı hakkında benim berâetim gibi senâkâr âyetlerden başka Kur'an'da hiç bir âyet indirmedi, sözleriyle karşıladı[2].

Hazret-i Âişe'nin berâeti hakkında nâzil olan âyet, (ان الذين جاؤا بالافك...) âyetidir.

* * *

SÛRE-İ MUHAMMED *SALLA'LLÂHU ALEYHİ VE SELLEM*

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ .*

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN; *[Nasıl* (harbden) *döner de* (vatan) *toprağını fesâda verir ve erhâmınızı* (çocuklarınızı, kadınlarınızı, akrabânızı düşmana) *parçalatabilir misiniz?]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

---

[1] Bu âyet unvânımızda terceme edildi.

[2] Bu Mervân hadîsinin tercemesinde kavis içinde görülen uzunca ziyâde *Sahîh-i Buhârî*'nin İsmâilî rivâyetinden alınarak gösterildi.

* Sûre: 47 (Muhammed), âyet: 22.

1737. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَلَقَ اللّٰهُ الْخَلْقَ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْهُ قَامَتِ الرَّحِمُ
فَأَخَذَتْ بِحَقْوِ الرَّحْمٰنِ فَقَالَ لَهُ مَهْ قَالَتْ هٰذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ
مِنَ الْقَطِيعَةِ قَالَ أَلَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِلَ مَنْ وَصَلَكِ وَأَقْطَعَ مَنْ
قَطَعَكِ قَالَتْ بَلَى يَا رَبِّ قَالَ فَذَاكِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَاقْرَؤُا إِنْ
شِئْتُمْ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا
أَرْحَامَكُمْ * وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ اقْرَؤُا إِنْ شِئْتُمْ فَهَلْ عَسَيْتُمْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Allāhu Teâlâ halkı yaratıp halktan fâriğ olduktan sonra Rahm (hısımlık, akrabâlık) ayağa kalkarak[1] Allāhu Teâlâ'nın (azamet) ridâsının, eteğine sarıldı. Bunun üzerine Allāhu Teâlâ: Ne istersin? diye sordu. Rahm: Yâ Rab bu kıyâm ve ilticâm, kat'-ı rahmden Sana sığınmak makāmıdır, (sana sığınıyorum) dedi. Cenâb-ı Hak: Ey Rahm, sen râzı olur musun? Senin Hakkına hürmet edenin ben de mükâfâtını vereyim, senin hakkını tanımıyanı da cezâlandırayım, buyurdu. Rahm de: Evet râzıyım, dedi. Allāhu Teâlâ da: İşte Sıla-i rahm edenlerle

[1] Rahim, filasıl kadının çocuk yatağı olan cihâzıdır Rahim karâbet menşei olmak i'tibâriyle hısımlığa ve akrabalığa da itlak olunmuştur. Rahmin kıyâmı da ya tecessüm veyâ bir melek sûretine temessül itibâriyledir.

etmiyenlerin hâli böyle olcakatır, buyurdu. Ebû Hüreyre isterseniz (فهل عسيتم ان توليتم ان تفسدوا فى الارض و تقطعوا ارحامكم) âyetini okuyunuz, demiştir. Ebû Hüreyre'den bir rivâyete göre de Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* isterseniz: (فهل عسيتم) kavl-i şerîfini okuyunuz, buyurmuştur.

* * *

FETH SÛRESİ ÂYETİ

Bu sûre-i şerîfe hakkında burada *Tecrîd*'e hiç bir hadîs alınmamıştır. Biz *Buhârî*'nin ilk hadîsini alarak bu boşluğu dolduruyoruz.

Ömer İbn-i Hattâb *radiya'llāhu anh*'in kölesi Eslem'den rivâyete göre (Hudeybiye seferinden dönüşde) bir gece Ömer, Hazret-i Resûlullāh ile berâber gidiyordu. Bu sırada Ömer İbn-i Hattâb Resûlullāh'a bir şey sordu. Fakat Resûlullāh (vahiy ile meşgûl bulunduğundan) Ömer'e cevab vermedi. Ömer sonra yine sordu. Resûlullāh yine cevab vermedi. (Ömer Resûlullāh işitmedi sanarak) bir daha sordu. Resûlullāh yine cevab vermedi. Bunun üzerine kendi kendine:

— Ey Ömer anan seni kaybetsin (de yok olasın!) Bak üç kere Resûlullāh'a (sorguda) ısrâr ettin de bunların hepsine Resûlullāh cevab vermedi, dedi. Ömer der ki: Bunun üzerine devemi sürdüm. Sonra hakkımda (tevbîh-âmîz) Kur'ân inmesinden korkarak kāfilenin önüne geçtim. Fakat çok geçmedi, bir çağırıcının bana seslendiğini işittim. Ve (kendi kendime): Şimdi hakkımda Kur'ân inmiş olmasından hakîkaten korkmalıyım, dedim. (Ve bu korku içinde) Resûlullāh'ın huzûruna geldim ve selâm verdim. Resûlullāh (son derece meserret içinde) bana:

— Yâ Ömer! Bu gece bana bir sûre indirildi ki o sûre bana üstüne güneş doğan her şeyden çok sevimlidir, buyurdu. Sonra Resûlullâh: * "انا فتحنا لك فتحا مبينا = *Habîbim! Biz, senin istikbâlin nâmına parlak bir feth ve zafer* (kapısını) *açtık*" âyetini okudu.

Bu hadîsin bir rivâyet tarîkı 10 uncu ciltte 1601 numara ile terceme olundu. Onun îzâhını okuyunuz.

* * *

KÂF SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ** .

ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Yâ Muhammed! O günü de an ki, biz o gün Cehennem'e "doldun mu?" diye soracağız. O da: daha ziyâde var mı? diyecek]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1738. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يُلْقَى فِي النَّارِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ حَتَّى يَضَعَ قَدَمَهُ فَتَقُولُ قَطْ قَطْ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Âhiret'te cehennemlikler Cehennem'e atılacaklar. Ve (her mücrim atıldıkça Cehennem): Daha ziyâde var mı? (Yerim var

---

* Sûre: 48 (Feth), âyet: 1.
** Sûre: 50 (Kâf), âyet: 30.

haydi getiriniz,) diyecek. Tâ (izzet ve şevket sâhibi olan Rabbimiz)[1] ayağını basacak (onu horlıyacak). Bu def'a da Cehennem: Yetişir yetişir, diyecek.

ÎZÂHI

Cenâb-ı Hak el, ayak gibi mahlûka âid â'zâ ve cevârihden münezzehdir. Binâen-aleyh Kur'ân'da ve hadîsde vârid olan bu nevi' kelimeler müteşâbihâtdandır. [Âl-i İmrân Sûresi'nin tefsîrine bakınız!] Bu hadîsde *"Rabbimizin Cehennem'e ayağını basması"* tâ'bîri ile murâd olunan, Cehennem'i tezlîl ve tahkîr eder, mâ'nâsıdır. Bundan sonra tercemesi gelecek olan Ebû Hüreyre hadîsi de böyledir.

1739. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحَاجَّتِ ٱلْجَنَّةُ وَٱلنَّارُ فَقَالَتِ ٱلنَّارُ أُوثِرْتُ بِٱلْمُتَكَبِّرِينَ وَٱلْمُتَجَبِّرِينَ وَقَالَتِ ٱلْجَنَّةُ مَالِي لَا يَدْخُلُنِي إِلَّا ضُعَفَاءُ ٱلنَّاسِ وَسَقَطُهُمْ قَالَ ٱللهُ عَزَّ وَجَلَّ لِلْجَنَّةِ أَنْتِ رَحْمَتِي أَرْحَمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي وَقَالَ لِلنَّارِ إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي وَلِكُلٍّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مِلْؤُهَا فَأَمَّا ٱلنَّارُ فَلَا تَمْتَلِئُ حَتَّى يَضَعَ رِجْلَهُ فَتَقُولُ قَطِ قَطِ قَطِ فَهُنَالِكَ تَمْتَلِئُ وَيُزْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ وَلَا يَظْلِمُ ٱللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ خَلْقِهِ أَحَداً وَأَمَّا ٱلْجَنَّةُ فَإِنَّ ٱللهَ تَعَالَى يُنْشِئُ لَهَا خَلْقاً .

[1] Bu ziyâde Müslim'in bu bâbdaki rivâyet tarîkından naklolunarak gösterildi. Buhârî'nin bu bâbdaki Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyetinde de: (Tebâreke ve Teâlâ) dır.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Cennet'le Cehennem biribirleriyle cenkleştiler. Şöyle ki: Cehennem ben kibirli ve zorlu kimselere tahsîs olundum, dedi. Cennet de: Bana ne oldu ki, bana nâsın yalnız zayıf ve sakat kısmı dâhil olur, dedi. Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ Cennet'e buyurdu ki: Sen benim rahmetim (in tecellî ettiği yer) sin. Ben kullarımdan rahmet etmek dilediğim kimselere seninle rahmetimi izhâr ederim. Cehennem'e de dedi ki: Şüphesiz ki, sen de azâbım (ın makarri) sin; kullarımdan azâb etmek istediğim kimselere seninle azâb ederim. Cennet'le Cehennem'den her ikisi için dolmak hakkı vardır. Fakat Cehennem dolmak bilmez. En sonu Allah ona ayağını basar, (kahr ve tezlîl eder) O da: Yetişir, yetişir, yetişir, der[1].

İşte o zaman Cehennem dolar ve cehennemdekiler birbirlerine karışıp toplanır. (Cehennem'e tıka basa doldurulmakla) Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ halktan hiç bir kimseye zulm etmez. Cennet'e gelince (onda boş yer kalmaz); Allāhu Teâlâ (Cennet'in boşluklarını doldurmak için) yeniden birtakım halk yaratır (bunları iskân eder).

* * *

TÛR SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالٰى: وَٱلطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ *.

[1] Bâzı Buhârî nüshalarında bu kelime iki def'a tekrâr olunmuştur. Yûnîniyye nüshasında da üç def'a tekrâr edilmiştir.

* Sûre: 52 (Tûr), âyet: 1, 2.

ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: [*Tûr'a ve yayılmış* (açılmış) *bir sahifede yazılmış bir kitaba* (and olsun ki, Rabb'inin azâbı muhakkak olacak)] KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1740. عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي ٱلْمَغْرِبِ بِٱلطُّورِ فَلَمَّا بَلَغَ هٰذِهِ ٱلْآيَةَ أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ ٱلْخَالِقُونَ ٱلسَّمٰوَاتِ وَٱلْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ خَلَقُوا أَمْ هُمُ ٱلْمُسَيْطِرُونَ كَادَ قَلْبِي أَنْ يَطِيرَ.

TERCEMESİ

Cübeyr İbn-i Mut'im *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyh demiştir ki: Bir akşam namazında Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Tûr Sûresi okuduğunu işittim. Okurken şu: "*Yoksa onlar bir menşe'siz* (Kādir ve Kayyûm olan bir Allāh'sız) *mı yaratıldılar? Yoksa kendilerini yaratan onlar mıdırlar? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? — Hayır, onlar şuursuzdurlar. — Yoksa Rabb'inin hazîneleri onların yanında mı? Yoksa onlar mı sulta ve velâyet sâhibleridir?*" meâlindeki âyetler gelince (İbn-i Mut'im der ki: hayranlığımdan) gönlüm artık uçmağa yaklaştı.

İZÂHI

Cübeyr İbn-i Mut'im — ki, eş'âr ve eyyâm-i Araba yakından vâkıftı — Tûr Sûresi'nin terceme ettiğimiz âyetlerinden gönlünde bu derece heyecan duymasının sebebini îzâh ederek deriz ki: Bu âyetlerin en belîğ bir üslûb ilé îrâd olunan huccetleri ihtivâ etmesi ve İbn-i Mut'im'in edebi zevk ile bunların mazmunlarına vâkıf olup

hüsnü telâkkî etmesi, rûhunda uçmak derecesinde müessir olmuştur. Bu sûre-i şerîfede arka arkaya on dört def'a (أم = *yoksa)* edâtı ile ve inkârî bir istifhâm ile deliller îrâd olunmuştur ki, bunlardan beş tânesini hadîsde terceme etmiş bulunuyoruz. Bunların hey'et-i mecmuası ise edebî zevki, dînî şuûru bulunan her mü'minde İbn-i Mut'im'in duyduğu vecd ve istiğrâkı uyandıracağında şüphe yoktur.

Cübeyr İbn-i Mut'im Mekke'nin fethi günü müslümân olmuştu. Kureyş'in halîm ve en vekarlı bir sîmâsı idi. Ensâb ve eyyâm-ı Araba vâkıftı. İbn-i İshâk'ın beyânına göre, Resûl-i Ekrem İbn-i Mut'im'e Huneyn ganîmetinden yüz deve ihsân buyurmuştu.

Unvânımız olan sûrenin adını aldığı *Tûr* Nebtî bir kelimedir, dağ demektir. Her dağa Tûr denilirse de bu sûredeki Tûr ile murâd-ı İlâhî, Seâlibî ve İbn-i Hayyân gibi müfessirlerin bildirdiklerine göre Cenâb-ı Hakk'ın üstünde Mûsâ *aleyhi's-selâm*'a hitâb ettiği Arz-ı Makdis'deki dağdır. İbn-i Hayyân bu Tûr'un iki olduğunu bildiriyor: Tûr-i Sînâ, Tûr-i Tînâ. Bunlarda zeytin ve incir ağaçları yetişirmiş. Mekke müşrikleri Resûl-i Ekrem'i inkâr edince Cenab-ı Hak bu sûreyi inzâl buyurup Tûr'a kasem etmiştir. İbn-i Cevzî bunun Tûr-i Sînâ olduğunu tasrîh ediyor. Sînâ, Süveyş körfeziyle Akabe körfezi ve Mısır'la Şam arasında Şibih Cezîre'den ibâret olup biri Süveyş, diğeri Akabe körfezleri sâhillerine muvâzî iki sıra uzanıp cezîrenin cenûbunda birleşerek Tûr-i Sînâ'ya teşkîl ederler.

* * *

NECM SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : أَفَرَأَيْتُمُ اللاَّتَ وَالْعُزَّى * .

Allâhu Teâlâ'nın: [(Ey Kureyş) *Siz de Lât ve Uzzâ* (adındaki putları) *gördünüz değil mi?* (Bunlara ibâdet ne büyük dalâlettir)] kavl-i şerîfinin tefsîri bâbı.

* Sûre: 53 (Necm), âyet: 19.

1741. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي حَلِفِهِ وَٱللَّاتِ وَٱلْعُزَّى
فَلْيَقُلْ لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللّٰهُ وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ تَعَالَ أُقَامِرْكَ فَلْيَتَصَدَّقْ.*

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Kim ki, yemin etse ve yemîninde Lât ve Uzzâ hakkı için dese (bunun keffâreti için) hemen: "*Lâ ilâhe illa'llâh*" desin ve şu bir kimse de arkadaşına: "*Gel seninle kumar oynıyalım*" dese (oynıyacağı kumar parasını) fukarâya sadaka versin!

ÎZÂHI

Lât, Uzzâ ve bir üçüncü Menât, müşriklerin ibâdet ettikleri asnâmdır. Beyzâvî *Tefsîr*'inde bu asnâm hakkında şu îzâhâtı veriyor. *Lât*, Tâif'te Sekîfe kabîlesine, yâhud Nahle'de Kureyş kabîlesine âid taşdan düzülmüş bir put idi. Bu kabîleler halkı ziyârete gelirler ve tavâf ederlerdi. Dokuzuncu sene-i Hicriye'de Tâif halkının İslâm olmaları üzerine Lât tahrîb edilmiştir .Uzzâ da Semure denilen sakız ağacı idi. Bu da Gatafan kabîlesine âid olup bu ağaca ibâdet ederlerdi. Peygamber Efendimiz Hâlid İbn-i Velîd'i gönderip bu ağacı kestirdi. *Menât* da Hüzeyl ve Huzâa kabîlelerine âid ve taşdan düzülmüş put idi. Bu kabîleler de Menât'a tâ'zîm edip nâmına kurban keserlerdi. Yağmur dilerlerdi. Hüneyn zaferinden sonra bu da ser-nigûn edildi. Mekke'nin fethi ve yüzlerle asırdîde şirk âbidesinin yerlere serilmeleri üzerine Cezîretü'l-Arab'ın her tarafında tevhîde aykırı ne kadar şirk nişânesi varsa hepsi yıkılmıştı.

Unvânımızdaki âyete tekaddüm eden âyetlerde Peygamberimizin mi'râcı ve Allah dîvânına kadar uzayan seyr ü seyâhati ve bu seyâhatin kutsal tecelliyâtı hülâsa edilmiş olup bu ulvî ahvâli müteâkip

müşriklerin elleriyle taşdan, ağaçtan düzdükleri nesnelerin zikrolunması, bunlara ibâdetin büyük bir şuursuzluk olduğunu izhâr maksadına mâ'tuftur. Buna âyetin tercemesinde kavis içinde: (Bunlara ibâdet dalâlettir) cümlesiyle işâret ettik.

Hadîsde Lât, Uzzâ gibi putlar adına and içilirse, bu and putlara tâ'zîm ifâde edeceğinden — tövbe ve istiğfâr ederek — Lâ ilâhe illa'llāh denilmesi emrolunuyor. Bu yemin, mezâhib-i muhtelifeye âid Fıkıh kitablarında daha şümûllü bir şekilde şöyle tasvîr olunuyor: "*Şu veya bu işi işlersem yehûdî, yâhud hıristiyan olayım, yâhud İslâm dîninden, yâhud Peygamber'in sünnetinden uzak bulunayım!*" denilir ve o iş işlenirse, bu söz bir and olur ve yemîn kefâreti lâzım olur mu, yoksa olmaz mı? Küfrü îcâb eder mi, yoksa etmez mi?. İmâm Mâlik ve Şâfiî'ye ve ulemânın cümhûruna göre bunun bir yemîn olmadığını ve tövbe, istiğfâr edilerek hadîsde bildirildiği veçhile Lâ ilâhe illa'llāh denilmesi lüzûmunu Nevevî bildiriyor. Fakat İmâm Ebû Hanîfe bunların hepsinde yemîn keffâreti vermek de vâcib olduğunu bildirmiştir. Hanefî fıkhında, küfrün lüzûm ve adem-i lüzûmu ancak yemîn edilen şeyin hak olduğuna i'tikād etmek veya etmemekle tahallüf ettiği bildirilir. Bu yemîn formüllerinden avâm arasında en meşhûr olan formül: "*Söyle böyle ise dîninden dönmüş kâfir olayım!*" şeklidir. Hiç şüphesiz ki, bir müslüman bu sözü müslümanlıktan uzaklaşmayı göze alarak söylemiş değildir. Andına bağlı kalmadığı veya mâzîye izâfetle yalancı olduğu sûretde bile bunun küfrü îcâb etmiyeceğini Serahsî bildirmiştir. Hâher-zâde de bunun isâbetli bir ictihad olduğunu söylemiştir. Tövbe ve istiğfâr ederek Lâ ilâhe illa'llāh demek ve böyle sakat sözden uzaklaşmak zarûrîdir.

* * *

İKTERABETİ'S-SÂA (KAMER) SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ *.

Allāhu Teâlâ'nın: *[Bu topluluk muhakkak bozgunluğa uğrayacak ve müşrikler arkalarını dönecekler. Daha doğrusu kıyâmet*

* Sûre: 54 (Kamer), âyet: 46.

günü onların asıl azâblarının vaad olunduğu zamandır. O sâat ise daha şiddetlidir ve daha acıdır.] KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1742. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ لَقَدْ أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَكَّةَ وَإِنِّي لَجَارِيَةٌ أَلْعَبُ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan:[1] (بل الساعة موعدهم و الساعة ادهى و امر) âyeti Mekke'de nâzil oldu. O sırada ben oyun oynıyan bir kızdım, dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Müşriklerin âyette haber verilen bu hezîmeti Bedir gazâsında vukû' bulmuştur. Âyetin Mekke'de nâzil olduğuna göre, Resûl-i Ekrem'in Kur'an diliyle vâkı' olan bu ihbârı, nübüvvet delillerinden bir mu'cize olur. Beyzâvî *Tefsîri*'ndeki bir rivâyete göre, Ömer İbn-i Hattâb der ki: "*Bu cemiyyet muhakkak dağılacak*" meâlindeki âyet (Mekke'de) nâzil olduğundan bu cemiyet nasıl bir cemiyettir ve ne zaman ve nerede hezîmete uğrıyacaktır, bilmiyordum. Bir de Bedir günü olunca Resûl-i Ekrem'i gördüm ki, zırh giymişti. Ve: (سيهزم الجمع و يولون الدبر) âyetini okuyordu.

Buhârî'nin yine bu bâbdaki İbn-i Abbâs'dan rivâyetine göre Resûl-i Ekrem Bedir günü (harb başlamazdan önce) bir çadır içinde ellerini kaldırarak: *(Allāhım! Bütün peygamberlere tevfîk ve inâyet husûsundaki ahdini, bana da nusret ve zafer va'dini îfâ etmek zamânı gelmiştir. Allāh'ım! Bu günden sonra ebedî anılmamak, ibâdet olunmamak istersen..)* diye niyâz etmeğe başlamıştı. Düâsında bu cümleyi söyleyince Ebû Bekr Resûlullāh'ın elini tutarak: Yâ Resûla'llāh bu kadar duâ yetişir: Artık Rabb'ine münâcâtında çok ısrâr ettin, dedi. Resûl-i

[1] Yukarıda ünvânımızda terceme olundu.

Ekrem harb zırhı giymiş olarak çadırdan çıktı ve çıkarken: (سيهزم الجمع و يولون الدبر ● بل الساعة موعدهم و الساعة ادهى و امر) âyetini okuyordu.

* * *

RAHMÂN SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ * .

ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[İki Cennet'in berisinde iki Cennet daha vardır.]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1743. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ قَيْسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ اٰنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ اٰنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا رِدَاءُ الْكِبْرِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةِ عَدْنٍ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Kays *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur. İki Cennet vardır ki, bunların kapları ve eşyâları gümüşdendir. Diğer iki Cennet daha vardır ki, bunların kapları ve eşyâları da altındândır. Cennet-i Adin'deki ehl-i Cennet'le bunların Rab'lerine nazarları arasında Allāh'ın yüzünde ridây-i azamet ve kibriyâsından başka bir şey bulunmıyacaktır.

İZÂHI

Unvânımızdaki âyette: "*İki Cennet'in gerisinde iki Cennet daha vardır*" buyrulduğuna göre, Cennet dört oluyor. Bunlardan ikisi bun-

* Sûre: 55 (Rahmân), âyet: 62.

dan önce: (ولمن خاف مقام ربه جنتان *kıyâmette hesâb için Rabb'inin dîvânında duruşmaktan korkan herkes için iki Cennet vardır)* âyetinde bildirilen iki Cennet Adin ve Naîm denilen ve mukarrebîne mahsûs olan Cennetler'dir ki, hadîs-i şerifde bunların kapları ve bütün eşyâsı altından olduğu haber veriliyor. Dört Cennet'ten diğer ikisi de unvânımızdaki: "ومن دونهما جنتان" âyetinde bildirilen ve bunların öbür iki Cennet'in derece i'tibâriyle dûnunda bulunan Cennetler'dir ki, hadîsde bunların kapları ve bütün eşyâsı gümüşten olduğu bildirilmiştir.

قَوْلُهُ تَعَالٰى : حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي ٱلْخِيَامِ *.

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[* (Bu Cennetler'de tül) *çadırlar içinde kendilerine el değmemiş, bütün hayâtını evine bağlamış hûriler vardır]* KAVLİ ŞERÎFİ'NİN TEFSÎRİ BABI.[1]

1744. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ قَيْسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ فِي ٱلْجَنَّةِ خَيْمَةً مِنْ لُؤْلُؤَةٍ مُجَوَّفَةٍ عَرْضُهَا سِتُّونَ مِيلاً فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ مَا يَرَوْنَ ٱلْآخَرِينَ يَطُوفُ عَلَيْهِمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَقَدْ تَقَدَّمَ بَاقِي ٱلْحَدِيثِ آنِفاً.

TERCEMESİ

Abdullah İbn-i Kays *radiya'llāhu anh'den* Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Bir hakîkattır ki, Cennet'te içi boş inciden bir çadır vardır. Bunun eni altmış mil mesâfe devâm eder. Bunun her

[1] Hûr, Havrâ'nın cemi' sîgasıdır ki, gözünün beyâzı şiddetle beyaz siyâhı da son derece kara olan dilbere denilir ve âhû gözlü tâbir olunur.

* Sûre: 55 (Rahmân), âyet: 46.

köşesinde bir âile bulunur ki başkası onları göremezler. Onlar birbirlerini ziyâret ederler. Hadîsin bâkî kısmı yakında geçti[1].

* * *

MÜMTEHİNE SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالٰى : لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّى وَ عَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ *

ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Ey mü'minler, düşmanımı ve düşmanınızı dostlar yerine tutmayınız!]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1745. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَ الزُّبَيْرَ وَ الْمِقْدَادَ فَذَكَرَ حَدِيثَ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ وَ قَالَ فِي اٰخِرِهِ فَنَزَلَتْ فِيهِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّى وَ عَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ .

TERCEMESİ

Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyh: "*Resûlullāh salla'llāhu aleyhi ve sellem beni, Zübeyr'i Mikdâd'ı gönderdi*" di (ye rivâyete başla) yıp Hâtıb İbn-i Ebî Beltea vak'asını zikretti. Ve sonunda: Hâtıb hakkında: "*Ey mü'minler düşmanımı ve düşmanınızı dostlar yerine tutmayınız!*" âyeti nâzil olduğunu haber verdi.

---

[1] Müellifin geçtiğini bildirdiği hadîs, bundan önce terceme ettiğimiz 1743 numaralı İbn-i Kays hadîsidir.

* Sûre: 60 (Mümtehine), âyet: 1.

İZÂHI

Hadîsde Hazret-i Âli'nin hikâye ettiği haber verilen Hâtıb İbn-i Ebî Beltea vak'ası hülâsa olarak şöyledir:

Müellif Buhârî'nin "*Mekke'nin fethi*" başlığiyle açtığı müstakil bir bâbındaki rivâyetine göre, Resûlullâh Mekke'nin fethi hazırlığı ile meşgul bulunduğu sırada bu hareketini gizlemiş, yalnız bâzı Ashâbına Mekke'nin fethi hazırlığı olduğunu söylemişti. Söylediği kimselerden birisi de Hâtıb İbn-i Ebî Beltea idi. Hâtıb bunu öğrenince Mekkelilere bir mektub yazıp Sâre adında bir kadınla göndermiş ve bu mektûbunda Mekke üzerine hareket etmek için Resûlullâh'ın hazırlanmakta bulunduğunu bildirmişti. Hâtıb'ın bu hareketi Resûlullâh'a vahy ile bildirilmekle Resûl-i Ekrem bu mektûbu getirmeğe Hazret-i Alî'yi me'mûr etmişti. Hazret-i Alî, beni, Resûlullâh Zübeyr ve Talha ile berâber gönderdi, diye şöyle rivâyet ediyor:

Resûlullâh: Şimdi yola çıkınız, Hah bostanına kadar varınız. Orada mahfe içinde yolcu bir kadın bulacaksınız. Kadının üzerinde bir mektub vardır. Onu alıp bana getiriniz, buyurdu[1]. Alî der ki: Biz atlarımızı koşturarak gittik. Bostana kadar vardık. Hakîkaten kadını orada mahfe içinde bulduk. Kadına mektûbu çıkarmasını söy ledik. İptidâ inkâr ettiyse de ettiğimiz tazyîk üzerine çâresiz mektûbu saçının hotozu arasından çıkarıp verdi. Biz de alıp Resûlullâh'a getirdik. Mektûbun başlığında: Hâtıb İbn-i Ebî Beltea'dan Mekke müşriklerine, ünvânı yazılı olduğundan (ve Hâtıb Bedir gazâsı mücâhidlerinden bulunduğundan) Resûlullâh hayret ederek mes'eleyi bir hey'et muvâcehesinde inceledi ve: Hâtıb, bu ne iştir? buyurdu. O da: Yâ Resûla'llâh, maiyetinizdeki muhâcirlerin Mekke'deki âilelerini himâye edecek akrabâları var. Benim kimsem yok, âilemi himâye maksadiyle Mekkeliler'in minnettârlıklarını kazanmak istiyerek bu mektûbu yazdım. Yoksa bu işi ben dînimden dönmek fenâlığıyle işlemedim, dedi. Resûl-i Ekrem de Hâtıb'in bu sözünü kabûl etti.

Bunun üzerine unvânımızdaki âyetler nâzil oldu ki, meâlleri şöyledir: "*Ey mü'minler, düşmanlarımı ve düşmanlarınızı dostlar edinme-*

[1] Bu kadının mâhiyeti ve mektûbun münderecâtı hakkında (10) uncu cildde Feth-i Mekke'de izâhât vardır. Oraya bakınız.

yiniz! Siz onların gönüllerine sevgi bırakmak istiyorsunuz. Halbuki onlar Hak'dan size gelen (kitab) *a küfretmişlerdir. Eğer siz benim yolumda, benim rızâmı diliyerek cihâda çıktınızsa* (sakın onlara meyledip sır vermeyiniz!) *Siz severek onlara sır veriyorsunuz. Halbuki ben sizin gizlediklerinizi de, açıkladıklarınızı da pek iyi bilirim. Sizden her kim düşmanı dost edinirse şüphesiz o, düz yolda şaşırmıştır*"[1].

Bir ciheti hâssaten kaydetmek isteriz ki, bu âyetlerin baş tarafında (يا ايها الذين آمنوا = *ey îmân eden kişiler)* diye hitâb olunduğuna ve muhâtablar arasında Hâtıb de bulunduğuna göre müşârün-ileyhin âile kaydiyle ihtiyâr ettiği bu kusur ve gafleti îmânına zarar vermemiştir. Özrü kabul olunmuştur. Böyle gaflette bulunmamaları umûm mü'minlere emrolunmuştur. [10 uncu ciltteki Feth-i Mekke bahsine de bakınız!].

قَوْلُهُ تَعَالَى : إِذَاجَاءَكَ ٱلْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ *.

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN ŞU MEÂLDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI: *[Ey peygamber, îmân eden kadınlar, sana — Allāh'a hiç bir şirk koşmıyacaklar; hırsızlık yapmıyacaklar; zinâ etmiyecekler; çocuklarını öldürmiyecekler; elleriyle ayakları arasında bir bühtân uydurup getirmiyecekler ve sana hiç bir sûretle âsî gelmiyecekler — şartları üzerine bîat etmeğe geldiklerinde onlara bu sûretle bîat ver ve onlar için Allāh'dan mağfiret dile! Şüphesiz ki Allah gafûrdur, rahîmdir.]*

1746. عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ بَايَعْنَا رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ عَلَيْنَا أَنْلَا يُشْرِكْنَ بِٱللّٰهِ شَيْئاً وَنَهَانَا عَنِ ٱلنِّيَاحَةِ فَقَبَضَتِ ٱمْرَءَةٌ يَدَهَا فَقَالَتْ أَسْعَدَتْنِي فُلَانَةُ أُرِيدُ

---

[1] (يا ايها الذين آمنوا لا تتخذوا عدوى وعدوكم اولياء) الى قوله تعالى (فقد ضل سواء السبيل).

* Sûre: 60 (Mümtehine), âyet: 12.

أَنْ أَجْزِيَهَا فَمَا قَالَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَانْطَلَقَتْ وَرَجَعَتْ فَبَايَعَهَا .

TERCEMESİ

Ümm-i Atıyye *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (İslâm üzere) bîat ettik. Bunun üzerine Resûlullāh bize: (ان لا يشركن بالله شيأ = *Allāh'a hiç bir şeyi şerîk kılmamamız,*) hakkındaki âyeti okudu. Ve bizi meyyit üzerine çığlıkla mâtem tutmaktan nehyetti. Bunun üzerine kadınlardan birisi (ki, Ümm-i Atıyye kendisidir) bîat etmekten elini çekti. Ve: "*Yâ Resûla'llāh filân kadın benimle berâber* (câhiliyyet mâtemi yaptı. Üzerimde hakkı vardır.) *Ondan izin almak isterim*" dedi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ümm-i Atıyye'ye bir şey söylemedi, (sükût etti).[1] Bunun üzerine kadın gitti. Sonra (müsâadesini alarak) gelip Resûlullāh'a bîat etti.

İZÂHI

Hadîsin râvîsi Ümm-i Atıyye'nin adı Nüseybe'dir. Resûl-i Ekrem'e bîat eden kadınlardandır. *Tirmizî,* Ümm-i Atıyye'nin hastaları tedâvî eden bir hekim, yaraları saran bir cerrâh olduğunu bildirir. Peygamber'in kızı Zeyneb vefât ettiğinde Resûl-i Ekrem tarafından nasıl gasil edileceği tâ'rîf buyurulup Ümm-i Atıyye tarafından gasil edilmiştir. Bu cihetle müşârünileyhânın gasl-i meyyit hakkındaki rivâyetleri Fıkhın cenâze bahsinde ilmî bir düstur olmuştur. [Bu eserimizin 4 üncü cildindeki 625 numaralı Ümm-i Atıyye hadîsine bakınız!]

Unvânımızdaki âyet-i kerîmede şerâiti bildirilen bîat, İslâm târihinde Bâat-i Nisâ adiyle meşhurdur. Bu âyet-i kerîme, Mekke'nin fethi günü nâzil olduğuna göre, fethin ferdâsı günü erkeklerden bîat

[1] Nesâî'nin rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: Haydi git, üzerinde mâtem hakkını afv ettir, buyurdu.

alındıkdan sonra kadınlardan da bu yolda bîat alındı. [Onuncu ciltte feth-i Mekke bahsine bakınız! 4 üncü cildin 401, 402 nci sâhifelerini de okununuz!]

* * *

CUM'A SÛRESİ:

قَوْلُهُ تَعَالَى : وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ *.

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN ŞU MEÂLDEKİ ÂYETİNİN TEFSÎRİ BÂBI: [(O peygamberi Allah) *ümmî* (Arab) *lardan başka bütün ümmetlere de gönderdi ki, onlar henüz bunlara ulaşmadılar*[1].]

1747. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا جُلُوساً عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْجُمُعَةِ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ قِيلَ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَلَمْ يُرَاجِعْهُ حَتَّى سَأَلَ ثَلَاثاً وَفِينَا سَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ وَضَعَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ عَلَى سَلْمَانَ ثُمَّ قَالَ لَوْ كَانَ الْإِيمَانُ عِنْدَ الثُّرَيَّا لَنَالَهُ رِجَالٌ أَوْ رَجُلٌ مِنْ هٰؤُلَاءِ .

* Sûre: 62 (Cum'a), âyet: 3.

[1] Bu âyetin iyice anlaşılması için bundan önceki âyeti de mutâlâa etmek îcâb eder ki, meâli şöyledir: "*O Allah öyledir ki, ümmî* (Arab) *lar içinde onlardan* (İlâhî bilgili) *bir peygamber gönderdi. O, onlara Allāh'ın âyetlerini okuyor. Onları* (şirk lekesinden) *arıtıyor. Kendilerine kitab ve hikmet öğretiyor. Halbuki onlar bundan önce açık bir sapkınlık içinde idiler.*"

"*O Peygamber'i Allah ümmî* (arab) *lardan başka bütün ümmetlere de gönderdi ki, onlar henüz bunlara ulaşmadılar,* (ilerde ulaşacaklar.)"

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Biz bir kere Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in yanında otururken Cum'a Sûresi nâzil olmuştu. Resûl-i Ekrem [bu sûrenin (وآخرين منهم لما يلحقوا بهم = *Ashâba erişmiyen ümmetlere de peygamber gönderdi*) âyetini okuyunca]:

— Yâ Resûla'llâh! Biz Ashâbına erişmiyen kimseler kimlerdir? diye soruldu. Resûlullâh cevab vermeden sorgucu üç kere tekrarladı. Aramızda Selmân-ı Fârisî de vardı. Resûlullâh mübârek elini Selmân'ın üzerine koydu. Sonra:

— Şunlardan öyle erler veyâ er[1] vardır ki, îmân, Süreyyâ (yıldızı) nın yanında olsa muhakkak ona yetişir, bulur, buyurdu.

İZÂHI

Unvanımızdaki âyet-i kerîme ile hadîsden istifâde olunan hakîkat Resûl-i Ekrem Efendimizin nübüvveti, yalnız Arab kavmine ve sâde Ashâb devrine münhasır olmayıp her devre ve her millete ve bütün beşeriyete şâmil olduğudur. Kur'ân-ı Mübîn'deki: (يا أيها الناس = *Ey insanlar)* diye vârid olan hitabların bütün insanlara şümûlü de İslâm Dîni'nin ve Resûl-i Ekrem'in nübüvvetinin umûmîliğini ifâde eder. Şârih Kirmânî Hazret-i Peygamber'in mübârek elini Selmân-ı Fârisî'nin üzerine koyarak: *"Bunlardan öyle erler vardır ki, îmân Süreyyâ'da olsa muhakkak ona yetişir!"* buyurmasına bakarak bunların Farslılar yâni Acemler olduğunu iddiâ etmiştir. Kurtubî de buna zâhib olarak der ki, âyetteki: (وآخرين منهم = *Ashâb devrinden arda kalanlar*) la murad, bu hadîsin delâleti veçhile Farslılar'dır. Çünkü İslâm Dînî buralarda inkişâf etmiş ve bu kıt'ada bunca âlimler yetişmiştir. Kurtubî'nin mütâlâası burada bitiyor. Fakat gerek şârih Kirmânî'nin, gerek Kurtubî'nin bu fikirlerini şâyân-ı nazar ve intikād buluyoruz. Şöyle ki:

[1] Bu hadîsin râvîlerinden birisi cemi' veya müfred sîgasiyle söylendiğini kestiremediğinden iki veçhile rivâyet etmiştir.

Şemseddîn-i Kirmânî'nin[1] hadîsdeki şerefi kendi muhîtine hasretmek gayretini gösterdiği âşikârdır. Bunun için şârih Aynî, Kirmânî'nin bu fikrini *Umdetü'l-Kārî*'de naklettikden sonra: (وفيه نظر لا يخفى) sözüyle buna işâret ediyor. Kurtubî'nin: "*Fars'da bunca âlimler yetişmiştir*" sûretinde ta'lîli de garibdir. Çünkü Kurtubî'nin kendi diyârında daha çok yetişmiştir. Diğer İslâm ilim merkezlerindeki ve bilhassa Mâverâü'n-nehr ile Irak'taki ilim hareketi Fars'dan çok geniştir. Binâenaleyh (وآخرين منهم) kavl-i şerîfiyle kasdolunan, ümmetler, Ebû Revk'in dediği veçhile devr-i Ashâb'dan sonra kıyâmet gününe kadar İslâm câmiasına giren bütün müslümanlardır. Hadîsde bildirilen ve Süreyyâ yıldızına kadar yükselen îmân yüceliği İslâm Dîni'nin neşrine hizmetle bir millete kasr ve tahsîs edilmek îcâb ederse, hiç şüphesiz bu şeref, kılıciyle, ilim ve fikriyle her milletten çok hizmet ettiği târîhen sâbit olan Türklere âittir. Meğer ki, Şârih Kirmânî ile Kurtubî fars ve acem sözleriyle Türkleri kasdetmiş olalar. Nasıl ki, büyük Türk âlimi Cürcan'lı Seyyid-i Şerîf:

شمس علم از افق برج عرب طالع شد
استوا يافت ولى دروسط ملك عجم

beytinde de Mülkü Acem'le Mâverâü'n-nehr diyârını kasdetmiştir.

* * *

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالٰى : إِذَاجَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ *.

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN, MEÂLİ AŞAĞIDAKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI: [*Münâfıklar huzûruna geldikleri zaman:* (Yâ Muhammed) *şahâdet ederiz ki, hakîkaten sen hiç şüphesiz Allāh'ın Resûlüsün, derler. Allah da biliyor ki, hakîkaten ve hiç şüphesiz sen*

---

[1] Allâme Muhammed İbn-i Yûsuf İbn-i Alî Kirmânî. Kirmân kâfin kesri ve râ'nın sükûniyle Fars'da büyük bir vilâyettir. (*Lübbü'l-Lübâb*).

* Sûre: 63 (Münâfikûn), âyet: 1.

Allāh'ın Resûlüsün. Bununla berâber Allah şehâdet eder ki, doğrusu münâfıklar kesin olarak yalancıdırlar.]

1748. عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ فِي
غَزَاةٍ فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ أُبَيٍّ ابْنَ سَلُولٍ يَقُولُ لَا تُنْفِقُوا عَلَى
مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا مِنْ حَوْلِهِ وَلَئِنْ رَجَعْنَا مِنْ
عِنْدِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ فَذَكَرْتُ ذٰلِكَ
لِعَمِّي أَوْ لِعُمَرَ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَعَانِي
فَحَدَّثْتُهُ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ
أُبَيٍّ وَأَصْحَابِهِ فَحَلَفُوا مَا قَالُوا فَكَذَّبَنِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ وَصَدَّقَهُ فَأَصَابَنِي هَمٌّ لَمْ يُصِبْنِي مِثْلُهُ قَطُّ فَجَلَسْتُ فِي
الْبَيْتِ فَقَالَ لِي عَمِّي مَا أَرَدْتَ إِلَى أَنْ كَذَّبَكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَقَتَكَ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ
فَبَعَثَ إِلَيَّ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَهَا عَلَيَّ فَقَالَ
إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قَدْ صَدَّقَكَ يَا زَيْدُ.

TERCEMESİ

Zeyd İbn-i Erkam *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre **müşârün-ileyh** şöyle **demiştir:** Ben bir gazâda bulundum. **Orada (münâfıkların reisi) Abdullāh İbn-i Übey İbn-i**

Selûl'ün münâfıklara şöyle dediğini işittim: "*Ey cemâat! Resûlullāh'ın yanındakilere nafaka vermeyiniz, tâ ki etrâfından dağılsınlar!*" Ve "*onun* (Peygamber'in) *yanından Medîne'ye bir dönersek her halde izzet ve kuvveti ziyâde olan* (yâni İbn-i Übey kendisi ve münâfıklar) *en zelîl ve zayıf olanı* (Peygamberi ve Ashâbını) *Medîne'den muhakkak çıkaracaktır*"[1]

(Râvî Zeyd der ki) İbn-i Übeyy'in bu sözlerini ben amucam (Sa'd İbn-i Ubâde'ye), yâhut Ömer'e[2] anlattım. O da Resûlullāh'a arzetti. Bunun üzerine Resûlullāh beni dâ'vet etti. Ben de İbn-i Übeyy'in sözlerini arz ettim. Bu def'a da Resûlullāh İbn-i Übeyy ile Ashâbına haber gönderdi. Bunlar da gelerek: Biz böyle bir şey söylemedik, diye yemîn etmeleri üzerine Peygamber beni tekzîb, onları tasdîk buyurdu. Bunun üzerine ben o kadar mahzûn oldum ki, ömrüm içinde o derece hiç kederlenmedim. Artık eve kapandım, (beni yalancılıkla ithâm ederler korkusiyle evde oturuyordum)[3]. Bir taraftan da amucam:

— Ey oğul tek durmadın, en sonu Resûlullāh'ın tekzîbini ve gazabını istedin, diledin, diye beni kederlendiriverdi. (Son derece bunaldığım) bu sırada Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ: (اذا جاءك المنافقون) Sûresi'ni indirdi. Bu sûrenin gelmesi üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana haber gönderdi. (Huzûra varınca) bana bu sûreyi okudu. Ve:

— Yâ Zeyd, Allāhu Teâlâ seni tasdîk etti, buyurdu.

---

[1] İbn-i Übeyy'in bu sözleri bu sûrenin 7, 8 inci âyetlerinde hikâye buyurulduktan sonra şöyle cevab verilmiştir: "*Göklerin ve yer tabakalarının hazîneleri Allah'ındır. Fakat münâfıklar anlamazlar.*

İzzet ve şeref husûsuna gelince bu da münhasıran Allāh'ın ve Peygamberi'nin ve mü'minlerindir. Lâkin münâfıklar bunu da bilmekten mahrumdurlar."

[2] Onun böyle şüpheli ifâdesini nakli, Buhârî'nin yalnız burada rivâyetine münhasırdır. Sâir rivâyet tarîklerinde kesin olarak Ümmî diye rivâyet olunmuştur. Râvî Zeyd'in amucam dediği, Hazrec kabîlesinin reisi Sa'd İbn-i Übâde'dir. Sa'd, Zeyd'in hakîkî amucası olmayıp kabîlelerinin reisi olması itibâriyledir. Hakîkî amucası ise Sâbit İbn-i Kays *radiya'llāhu anh*'dir.

[3] Bu ziyâde İbn-i Ebî Leylâ rivâyetinden alındı.

İZÂHI

Bu sûrede münâfıkların ve onların reisleri Abdullāh İbn-i Übeyy'in iki yüzlü hal ve hareketleri ve küstahca sözleri teşhîr edildiği cihetle buna (Münâfıklar Sûresi) adı verilmiştir. Münâfık: sözü, özü başka olan ve dışı müslüman, içi kâfir kimselerdir ki, dilimizde iki yüzlü tâ'bîr olunur. Ve iki yüzlülüğe de nifak denir. Riyâda da iki yüzlülük vardır. Mürâînin de ettiği ibâdette halka ve Hâlık'a karşı kasdı ve iki yüzlü niyyeti vardır. Şu fark ile ki, riyâ, ibâdete has olarak irtikâb olunan iki yüzlülüktür. Nifak ise, i'tikadda iki yüzlülüktür. Binâenaleyh her münâfık, aynı zamanda mürâîdir de. Fakat her mürâî münâfık değildir. Çünkü riyâ îmâna muhâlif olmıyarak amelde olur.

Bu sûrenin ikinci âyetinde de münâfıkların Resûlullāh'ın Hak Peygamber olduğuna dâir birtakım te'kîd edâtiyle ettikleri kuvvetli yemînlerinin mâhiyeti şöyle bildiriliyor: "*Münâfık yeminlerini bir kalkan* (ve yalanlarını örtmek için bir siper) *edindiler de Allah yolundan yan çizdiler. Gerçekten bunların işledikleri iş fenâdır.*"

Buhârî'nin Kitâbü'l-Îmân'da rivâyet ettiği bir hadîsde, münâfıkın üç alâmeti olduğu bildirilmiştir: "*Münâfık söz söylerken yalan söyler, va'dettiği zaman sözünde durmaz, kendisine bir şey emânet olunduğunda hiyânet eder*" buyurulmuştur. Bu hadîsin diğer bir rivâyet tarîkında dördüncü bir alâmet olarak: "*Bir dâ'vâ ve duruşma zamânında hakdan ayrılmaktır*" buyurmuştur. [Birinci cildde 31, 32 numaralarla tercemeler geçti. Oraya da bakınız!]

Bu sûrenin, Abdullāh İbn-i Übey ile riyâset ettiği münâfık zümresi hakkında nâzil olduğu hadîsde tamâmiyle tasrîh edilmiştir. Ancak râvî Zeyd İbn-i Erkam'ın bildirdiği bu hâdisenin hangi gazâda vâkı' olduğu zikrolunmamıştır. Bu cihetle ehl-i rivâyet arasında ihtilâfı mû'cib olmuştur. Nesâî'nin bir rivâyetine göre Tebûk gazâsında vâkı' olmuştur. Meğâzî sâhiblerinin müttefikan rivâyetlerine göre, Benî Mustalık gazâsıdır. Ebû'l-Ferec'e göre Müreysî' gazâsıdır ki, beş yâhud altıncı sene-i hicriyeye müsâdifdir.

1749· وَعَنْهُ فِي رِوَايَةٍ قَالَ فَدَعَاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ لِيَسْتَغْفِرَ لَهُمْ فَلَوَّوْا رُؤُسَهُمْ .

TERCEMESİ

Yine Zeyd İbn-i Erkam *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Zeyd: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* münâfıkları kendileri için istiğfâr etmeğe dâ'vet etti de onlar başlarını büktüler, demiştir[1].

1750. وَعَنْهُ رَضِيَ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ٱللَّهُمَّ ٱغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَلِأَبْنَاءِ ٱلْأَنْصَارِ وَشَكَّ ٱلرَّاوِي فِي أَبْنَاءِ أَبْنَاءِ ٱلْأَنْصَارِ.

TERCEMESİ

Yine Zeyd İbn-i Erkam *radıya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Allāhım, Sen Ensâr'ı, Ensâr'ın oğullarını mağfiret eyle, dediğini işittim. Râvî Ensâr'ın oğullarının oğulları (yâni Ensâr'ın torunları) hakkında (duâ buyurulup buyurulmadığında) şüphe etmiştir.

İZÂHI

Bu hadîs-i şerîfin isnâdında ve sûret-i sevkinde İslâm târîhinin acıklı bir vak'ası münâsebetiyle rivâyet olunduğu bildirilmektedir.

[1] Zeyd İbn-i Erkam'ın bu rivâyeti Münâfikûn Sûresi'nin 6 ncı âyetinin bir parçasıdır. Tamamının meâli şöyledir: "*Münâfıklara: geliniz Resulûllāh sizin için istiğfâr edecektir denildiği zaman başlarını bükerler ve görürsün ki, kibirlenerek yan çizerek giderler.*"

Bundan önceki 5 inci âyette ise münâfıkların hal ve şânı en beliğ bir üslûb ile şöyle tezyîf olunmuştur:

"*Ey Peygamberim! Onları gördüğün vakit onların endamları, kıyâfetleri sana hayret verir. Bir de söylenirlerse sözlerini* (hayranlıkla) *dinlersin. Fakat onlar* (insanlık samîmîliğinden mahrum) *da yanmış kerestelerdir.*"

Şöyle ki: Enes İbn-i Mâlik (*radiya'llâhu anh*) Harre vak'ası sırasında Basra'da bulunuyordu. Medîne'de cereyân eden bu kanlı vak'ada Enes İbn-i Mâlik'in âilesinden ve amuca-zâdelerinden musâb olanların acısiyle müşârün-ileyh pek ziyâde mahzûn olmuştu. O sırada Kûfe'de bulunan Zeyd İbn-i Erkam Enes İbn-i Mâlik'e gönderdiği bir mektûbunda Hazret-i Enes'i ta'ziye ettikten sonra: "*Ey Enes sana müjdelerim ki, Resûlullâh salla'llâhu aleyhi ve sellem: Allâhım Ensâr'ı mağfiret eyle, Ensâr'ın oğullarını da, Ensâr'ın torunlarını da*[1] *mağfiret buyur!*" dediğini de zikretmiştir. Mecliste bulunanlar Enes İbn-i Mâlik'den Zeyd İbn-i Erkam'ın kim olduğunu sormuşlar. O da:

— Bu mektub sâhibi o kimsedir ki, Allâhu Teâlâ onu kulağı sebebiyle tasdîk buyurdu, demiştir.

Hadîsin son fıkrası yâni Zeyd İbn-i Erkam'ın Allâhu Teâlâ tarafından kulağı sebebiyle tasdîk buyurulması îzâha muhtaçtır. Şöyle ki: Zeyd İbn-i Erkam Resûl-i Ekrem'e Abdullâh İbn-i Übeyy münâfıkın sözlerini söyleyip o da inkâr ve yemîn ile inkârını te'yid edince Resûl-i Ekrem Zeyd'e: Câiz ki kulağın yanlış işitmiştir, buyurmuştu. Şüphesiz ki bu söz, lisânı öyle Zeyd İbn-i Erkam'ı tekzîb mâhiyetinde idi. Bu sebeble çok müteessir olmuştu. Nihâyet unvânımızda terceme ettiğimiz âyet-i kerîme nâzil olunca Peygamber Efendimiz İbn-i Erkam'ın arkasından varıp kulağını tutarak, ovalıyarak:

— Ey oğul kulağın Allah tarafından tasdîk olundu (doğru duymuştur) buyurdu. İşte Enes İbn-i Mâlik'in mecliste bulunanlara İbn-i Erkam'ı: Kulağı sebebiyle tasdîk buyurulmuş bir zât olarak tavsîf ve tasdîk etmesi bu mebrûr vâkıa i'tibâriyledir.

Mevzûu-bahsimiz olan hadîsi, Zeyd İbn-i Erkam'ın Enes İbn-i Mâlik'e yazıp medâr-ı tesellî olarak göndermesine vesîle olan Harre vak'ası, Hicret'in 63 üncü yılında Medîne'de icrâ edilen Emevî mezâliminin en kanlısıdır. Harre, Medîne hâricinde bir yerin adıdır. Kara taşlık bir yer olduğu için Harre denilmiştir. Emevî fâciasının en kanlı kısmı burada cereyân ettiği için İslâm târihinde Harre adiyle anılmıştır. Bu fâcianın sebebi şudur: Yezîd İbn-i Muâviye'nin

---

[1] *Müslim*'in rivâyetinde oğulların oğulları, ki torunlarıdır, bunlar hakkında da duâ olunduğu şeksiz olarak rivâyet olunmuştur.

gûnâ-gûn irtikâb ettiği fesâd ve mezâlim Medîne'deki Ashâbın mâ'lûmu olunca Yezîd'i hilâfetten iskât ile Abdullāh İbn-i Zübeyr'e bîat etmişlerdi. Yezîd de Müslim İbn-i Ukbe'yi bir ordu ile Medîne üzerine sevketmişti. Bu hareket Medîne'de duyulunca müdâfaa tedbîri alarak Abdullāh İbn-i Hanzale'yi Ensâr, Abdullāh İbn-i Mutî'i de Muhâcir kuvvetleri kendilerine kumandan edinmişlerdi. Muhâcirîn ve Ensâr'dan teşekkül eden bu kuvvet Harre mevkiinde Şam ordusunu karşıladılarsa da sayıca, techîzatça çok fâik olan bu kuvvete mukāvemet edemeyip bozulmuştur. Bunun üzerine Medîne'de katliâm mübâh kılınarak Ensâr'dan ve Peygamber'in Ashâbından bir çok kimseler öldürülmüş ve Mescid-i Saâdet'e süvârî hayvanları bağlamak gibi hürmetsizlikten çekinilmemiştir. [Bak: C: 4, S: 100 (İkinci baskı: 84), ve C: 8, S: 404, 405 (İkinci baskı: 351-352)].

* * *

TAHRÎM SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ *.

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Ey Peygamber! Allāh'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin haram edersin,* (bu sûretle) *kadınlarının hoşnutluğunu ararsın?* (Müteessir olma!) *Allah gafûrdur, rahîmdir]* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1751. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ
وَيَمْكُثُ عِنْدَهَا فَوَاطَأْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ عَنْ أَيَّتُنَا دَخَلَ عَلَيْهَا
فَلْتَقُلْ لَهُ أَكَلْتَ مَغَافِيرَ إِنِّي أَجِدُ مِنْكَ رِيحَ مَغَافِيرَ قَالَ لَا

* Sûre: 66 (Tahrîm), âyet: 1.

وَلٰكِنِّى كُنْتُ أَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ فَلَنْ أَعُودَ إِلَيْهِ وَقَدْ حَلَفْتُ لَا تُخْبِرِى بِذٰلِكَ أَحَدًا .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Zeyneb Bint-i Cahş'ın nöbetinde bal şerbeti içerdi ve bu sûretle onun yanında çok kalırdı. Bunun üzerine Hafsa ile ben ittifâk ederek ikimizden hangimizin yanına Resûlullâh gelirse ona: Yâ Resûla'llâh, megâfîr mi[1] yediniz? Sizde megâfîr kokusu duyuyorum, desin, diye söz birliği yaptık. (Resûl-i Ekrem geldiğinde Hafsa tarafından böyle söylendi.) Resûl-i Ekrem: Hayır ben magâfîr yemedim. Yalnız Zeyneb Bint-i Cahş'ın yanında bal şerbeti içmiştim. Artık bir daha onu içmem, diye and içti. Ve "*İşte yemîn ettim, sakın bunu* (ne Âişe'ye, ne de) *başka bir kimseye duyurma!*" diye tenbîh buyurdu.

İZÂHI

Resûl-i Ekrem'in halâl ve mübâh olan bir gıdâyı haram kılması ve bunun mahrem kalmasına ihtimâm buyurması kadınları memnûn etmek ve aralarında iki hizb hâlinde hissolunan fıtrî kadınlık gayret ve kıskançlığının âile nizâmı üzerinde aksi te'sîr icrâsından ihtirâz eylemek maksadına mebnî idi. Fakat bunun bir halâli haram kılacak bir dereceye varması muvâfık olmadığına ünvânımızdaki âyet-i kerîmede işâret olunmakla berâber Allâhu Teâlâ'nın gafûr ve rahîm olduğu zikrolunarak Resûl-i Ekrem'in müteessir olmaması bildirildi.

Hazret-i Âişe tarafından tertîb olunan megâfîr sözünü Resûl-i Ekrem'e söyliyen, bir rivâyete göre Hazret-i Âişe ile

[1] Megâfîr, mağfûrun cemi'dir. Mağfûr, yapışkan ve tatlı bir zamktır. Fenâ kokusu vardır. Urfut denilen ağacın usâresi idi. Bu cihetle Resûl-i Ekrem bunu hiç hoşlanmazdı.

Hazret-i Ömer'in kızı Hazret-i Hafsa idi. Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre İbn-i Abbâs bunu bir hacc seferinde Ömer'den sormuş, o da Âişe ile Hafsa'dır, demiş.

Diğer bir rivâyete göre, yalnız Hafsa idi. Bu hadîsin sonunda Resûl-i Ekrem'in: Sakın kimseye söyleme, diye Hazret-i Hafsa'ya tenbîh buyurmuş olduğuna göre, bu rivâyet daha isâbetlidir. Bu cihetle tercememizde kavis içinde bu rivâyete işâret ettik. Üçüncü bir rivâyete göre de Âişe, Sevde, Safiyye, Hafsa idi. Bu rivâyeti, bu kadınların Hazret-i Âişe'nin hizbi olduğuna dâir Buhârî'nin rivâyeti teyîd eder. Peygamber'in kadınlarından ikinci hizbi de Zeyneb Bint-i Cahş'ın riyâseti altında Ümmü Seleme ile Peygamber'in diğer kadınları teşkîl etmişlerdi.

Müellif Buhârî'ye göre Hazret-i Âişe'nin bu hadîsi, unvânımızdaki âyet-i kerîmenin sebeb-i nüzûlünü ifâde etmektedir. Şârih Hattâbî de: Ulemânın çoğu, Resûl-i Ekrem'in câriyesi Mâriyetü'l-Kıbtıye'yi kendisine harâm kılması üzerine nâzil olduğunu iddia ettiklerini bildiriyor.

Sebeb-i nüzûl taaddüd etmiş olabilir ve Resûl-i Ekrem'in mahremiyetinin muhâfazasını Hazret-i Hafsa'ya tenbîh buyurduğu vâkıa ne olursa olsun müşârün-ileyhâ muhâfaza etmeyip Hazret-i Âişe'ye anlattı. Bunun üzerine de şu meâldeki âyet-i kerîmede hikâye olunduğu üzere Resûl-i Ekrem'e vahy ile bildirildi: *"Hani Peygamber, kadınlarının bâzısına gizlice bir söz söylemişti. Vaktâki kadın o sırrı* (gizlemeyip) *haber verdi. Allah da onu Peygamber'e açıkladı. Artık Peygamber, zevcesine ifşâ ettiklerinin bir kısmını bildirdiyse de bir kısmını yüzüne vurmaktan sarf-ı nazar etti. Resûlullâh kadına ifşâ ettiğini söyleyince kadın: Onu sana kim haber verdi? diye Resûlullâh'a sordu. O da: Alîm, habîr olan Allah haber verdi, buyurdu"* [1].

Hazret-i Âişe ve Hafsa'nın yalan söylemeleri ve Resûl-i Ekrem'e ezâ etmeleri, kadınlık gayreti eseri olmakla berâber ezâ kasdiyle yapılmadığı için mes'ûliyeti mûcib bir haber rivâyet olunmuştur.

● Unvânımızdaki âyet-i kerîme nâzil olup Resûl-i Ekrem'e: Allāh'ın sana halâl kıldığı bir şeyi niçin haram edersin? istifhâmiyle

---

1 (و اذ اسر النبى الى بعض ازواجه حديثا) الى قوله تعالى (العليم الخبير). [سورة التحريم : ٣]

vâkı' olan İlâhî ihtâr üzerine kadınlar birbirlerine karşı gayretlerinden, ihtirâslarından uzak bulunmak üzere Peygamberimiz bir ay i'tizâl etmişti. Müellif Buhârî bu bâbında Hazret-i Ömer'in Resûl-i Ekrem'i bu uzlet hayâtındaki bir ziyâretini İbn-i Abbâs'dan gelen bir tarîk ile ve uzun bir metin ile rivâyet ediyor ki, hülâsası şöyledir: Resûlullâh'ın yanına girdiğimde altında kuru bir hasırdan başka bir şey yoktu. Başının altında içi lif dolu meşinden bir yastık vardı. Ayaklarının ucunda da debâgatte kullanılan karez ağacının yaprakları dökülmüştü. Baş ucunda da ufak bir su kırbası asılı bulunuyordu. Gördüm ki vücûdunun bir tarafına hasır te'sîr etmişti. (Vücûdu yol yol olmuştu). Bunu görünce ağlamağa başladım. Resûlullâh: Ne ağlıyorsun; diye sordu. Ben de: Yâ Resûla'llâh Kisrâ', Kayser dünyânın ni'meti ve zîyneti içinde yüzüyorlar. Cenâbınız ise Allah'ın Peygamberisin. (Bu ni'met ve zîynete sen müstahaksın, onlar değil) dedim. O: Yâ Ömer! Dünyâ ni'meti onların âhiret saâdeti de bizim olmasına râzı değil misin? buyurdu.

* * *

NÛN (KALEM) SÛRESİ

• قَوْلُهُ تَعَالَى: عُتُلٍّ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنِيمٍ *.

ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Habîbim! Şu* (sıfattaki) *kimselerle ülfet etme: çok yemîn eden, alçak tabiatlı olan, zem ve kadh eden, koğuculukla gezen, hayrı men' eden haddini aşan, günahtan çekinmiyen,*[1] *katı yürekli ve aşırı münâfık, bütün bunlardan sonra nesebi gayr-i sahîh, soysuz olan]* ÂYETLERİNİN TERCEMESİ BÂBI.

1752. عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ الْخُزَاعِيِّ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلُّ

* Sûre: 68 (Kalem), âyet: 13.

[1] Buraya kadar tercememiz, unvanımızdaki âyete takaddüm eden üç âyetin tercemesidir. Unvânımızdaki âyetin ma'tûfün-aleyhi oldukları için bunları da terceme ettik.

ضَعِيفٍ مُتَضَعَّفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى ٱللّٰهِ لَأَبَرَّهُ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ ٱلنَّارِ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ.

TERCEMESİ

Huzâî Hârise İbn-i Vehb *(radiya'llāhu anh)*'den[1] şöyle dediği rivâyet olunmuştur. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: Ashâbım, haberiniz olsun, size ehl-i Cenneti bildireyim: Her zayıf olan ve halk tarafından zayıf görülen (mütevâzı') her mü'min Cennet'liktir. (Halbuki) o mü'min Allāh (ın kerem ve inâyetine) yemîn etse, muhakkak ki Allah onu (ihsân ve inâyeti ile) yemîninde gerçek çıkarırdı. Ey Ashâbım, iyi dinleyiniz, size Cehennem halkını da bildireyim. Onlar da katı yürekli, kibirli ve hîlekâr, ululuk taslıyan kimselerdir.

* * *

قَوْلُهُ تَعَالَى: يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَ يُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ *.

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Artık perde açılıp iş güçleşdiği kıyâmet günü. . .]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN MÂ'NÂSI BÂBI.

1753. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَكْشِفُ رَبُّنَا عَنْ سَاقِهِ فَيَسْجُدُ لَهُ

[1] Tarziye unvânını kavis içine aldığımız, *Tecrîd* nüshalarında olmadığını *Buhârî* nüshalarında da bulunmadığı içindir. Halbuki Hârise İbn-i Vehb Sahâbî'dir. Kûfe'de ikāmet etmiştir. Kendisinden altı hadîs rivâyet olunmuştur. Bunlardan dört hadîsi Buhârî ile Müslim birlikte rivâyet etmişlerdir. Bu cihetle kavis içinde tarziye ettik.

* Sûre: 68 (Kalem), âyet :42.

كُلُّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ وَ يَبْقَى كُلُّ مَنْ كَانَ يَسْجُدُ فِي الدُّنْيَا رِيَاءً
وَ سُمْعَةً فَيَذْهَبُ يَسْجُدُ فَيَعُودُ ظَهْرُهُ طَبَقاً وَاحِداً .

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyh **Nebî** *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, demiştir: (Kıyâmet günü) Rabbimiz kendi sâkından keşif buyurduğu (iş güçleştiği zaman) bâr-gâh-ı azametine her mü'min ve mü'mine secde eder, Yalnız dünyâda riyâ (halka göstermek) ve süm'a (halka işittirmek) için secde edenler secdesiz kalırlar. Gerçi o mürâîler de secde etmeğe çalışırlar; fakat onların arkası (amûdu fıkarîsi) yekpâre safîhaya döner, (eğilip secde edemezler).

* * *

NÂZİÂT SÛRESİ:

1754. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ
رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بِإِصْبَعَيْهِ هٰكَذَا بِالْوُسْطٰى
وَ الَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ بُعِثْتُ أَنَا وَ السَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh: Ben **Resûlullâh** *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'i,

kıyâmet günü ile ben şöyle bahsolundum diye şahâdet parmağı ve onun yanındaki orta parmağiyle işâret buyurduğunu gördüm, demiştir.

* * *

ABESE SÛRESİ

1755. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَثَلُ ٱلَّذِى يَقْرَأُ ٱلْقُرْآنَ وَهُوَ حَافِظٌ لَهُ مَعَ ٱلسَّفَرَةِ ٱلْكِرَامِ وَمَثَلُ ٱلَّذِى يَقْرَأُ وَهُوَ يَتَعَاهَدُهُ وَهُوَ عَلَيْهِ شَدِيدٌ فَلَهُ أَجْرَانِ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Kur'ân'ı ezberliyerek (talâkatle) okuyan hâfızın benzeri, vahiy getiren meleklerdir. (Fazîlette ikisi berâberdir). Kur'ân'ı hâfız olmıyarak okuyan ve bu sûretle okumak kendisine zorluk veren kimse için de iki ecir vardır: (Kur'ân okumak ecri, zorluk ecri).

* * *

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى: يَوْمَ يَقُومُ ٱلنَّاسُ لِرَبِّ ٱلْعَالَمِينَ *.

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Âlemlerin Rabb'i dîvânında nâs* (ın hesâb için) *durdukları kıyâmet günü...]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

* Sûre: 83 (Mutaffifîn), âyet: 6.

1756. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ حَتَّى يَغِيبَ أَحَدُهُمْ فِي رَشْحِهِ إِلَى أَنْصَافِ أُذُنَيْهِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Nâs (hesâb için) âlemlerin Rabb'i dîvânında durdukları gün o kadar bekliyecekler (ve terliyecek ki) hattâ onlardan biri iki kulağının yarı yerine kadar kendi teri içinde kaybolacaktır.

* * *

İZE'S-SEMÂÜ'N-ŞAKKAT (İNŞİKĀK) SÛRESİ:

قَوْلُهُ تَعَالَى : فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَاباً يَسِيراً * .

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Amma o kimse ki kitabı* (defteri icmâli) *sağ* (eli) *ne verilir. İşte böyle kişi kolayca bir hesâba çekilir.]* MEÂLİNDEKİ KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1757. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ إِلَّا هَلَكَ وَ بَاقِي الْحَدِيثِ تَقَدَّمَ فِي كِتَابِ الْعِلْمِ .

* Sûre: 84 (İnşikāk), âyet: 8.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Hiç bir kimse yoktur ki* (kıyâmet günü) *hesâba çekilsin de helâk olmasın*" buyurduğu rivâyet olunmuştur. Bu hadîsin geri kalan kısmı Kitabü'l-İlim'de geçti.

İZÂHI

Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği bu hadîs (88) rakamiyle terceme olundu. Hadîsin geriye kalan kısmının tercemesi şöyledir: Hazret-i Âişe der ki:

— Yâ Resûla'llāh! Allāhu Teâlâ: "*Ashâb-ı yemîn kolay hesâb olunur*" buyurmuyor mu? diye sordum. Resûlullāh:

— Senin dediğin arzdır. Yâni amelleri tartılmak üzere nâsın mîzâna arzolunmasıdır. Yoksa her kim hesâb ve suâl husûsunda münâkaşaya uğrar (ince hesâba çekilir) se helâk olur, diye cevâb verdi.

* * *

قَوْلُهُ تَعَالٰى : لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ * .

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[Ey Muhammed'le ümmeti! Sizler de muhakkak binip mertebeden mertebeye tahavvül ve halden hâle geçeceksiniz]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1758. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ حَالاً بَعْدَ حَالٍ قَالَ هٰذَا نَبِيُّكُمْ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ .

* Sûre: 84 (İnşikâk), âyet: 19.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre müşâ-rün-ileyh (لتركبن طبقا عن طبق) kavl-i şerîfinin mâ'nâsı: (Kıyâmet günü durak yerlerinde) halden hâle, mevkiften mevkife yüksele (rek kurb-i Hakk'a vara) caktır demektir. Sonra da İbn-i Abbâs: Bu sûretle yükselen işte Peygamber'iniz *aleyhi's-selâtü ve's-selâm*'dır, demiştir [1].

* * *

ŞEMS SÛRESİ:

قَوْلُهُ تَعَالَى: كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَا الآيَةِ *.

ALLĀHU TEÂLÂ'NIN: *[* (Sâlih peygamberin kavmi) *Semûd, azgınlıkla* (onu) *yalanladı* (lar). *İçlerinden en şakîsi atılıp kıyâm ettiği sıra Allāh'ın Peygamberi onlara dedi ki: ....]* KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

1759. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَمْعَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ
النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ وَذَكَرَ النَّاقَةَ وَالَّذِي عَقَرَهَا
فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا انْبَعَثَ
لَهَا رَجُلٌ عَزِيزٌ عَارِمٌ مَنِيعٌ فِي رَهْطِهِ مِثْلُ أَبِي زَمْعَةَ وَذَكَرَ
النِّسَاءَ فَقَالَ يَعْمِدُ أَحَدُكُمْ يَجْلِدُ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ فَلَعَلَّهُ

---

[1] Âyet-i kerîmede cemi' sîgasiyle vârid olduğuna göre kurb-i İlâhîye bu yükselişde Muhammed ümmeti Peygamber-i zî-şânı tâ'kîb edecektir, demek olur ki, âyetin tercemesinde işâret ettik.

* Sûre: 91 (Şems), âyet: 11.

يُضَاجِعُهَا مِنْ اٰخِرِ يَوْمِهِ ثُمَّ وَعَظَهُمْ فِي ضَحِكِهِمْ مِنَ الضَّرْطَةِ وَقَالَ لِمَ يَضْحَكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ وَ فِي رِوَايَةٍ مِثْلُ أَبِي زَمْعَةَ عَمِّ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Zem'a *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in bir hutbesinde (Sâlih Peygamber'in) dişi devesini ve onu yıkıp öldüreni zikrederek şöyle buyurduğunu işittim dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh bu hutbesinde (اذ انبعث أشقاها) kavl-i şerîfini okuyup âyette bildirilen şakî, Semûd'un ulusu ve en güçlü ve kuvvetlisi idi. Kavim ve kabîlesi içinde (Mekke'de) Ebû Zem'a gibi arkalı olan bu şakî, deveyi öldürmeğe kıyâm etmişti (buyurdu ve hutbesine devâm ederek) kadınlardan (ve âile muâşeretinden) de bahsedip: "*Sizden biriniz karısını köle döver gibi dayakla dövmek ister. Câiz ki, o günün sonunda* (akşamında) *o, karısının yatak eşidir*" buyurdu (ki, kadınlarınıza saygılı olmanızı vasıyet ederim, demek oluyor). Bu hutbesinde Resûl-i Ekrem (âdâb-ı ictimâiyeden de bahsedip ezcümle) bir hatâ eseri yellenen kişiye gülerek onu teşhîr etmenin fenâlığından bahs ile: Kişinin işlediği böyle bir işe niçin güler (ve sâhibini utandırır) sınız? buyurdu. Bu hadîsin bir rivâyet tarîkında: "*Zübeyr İbn-i Avvâm'ın amucası Ebû Zem'a benzeri*" vârid olmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsin râvîsi Abdullāh İbn-i Zem'a meşhûr bir Sahâbî'dir. Anası Kāribe kadın Peygamber'in kadınlarından Ümm-i Seleme *(radiya'llāhu anhâ)* nın kardeşidir. İbn-i Abdü'l-Berr'in beyânına göre, Abdullāh İbn-i Zem'a'nın bu hadîsden başka *Buhârî*'de

hadîsi yoktur. Urve'nin rivâyet ettiği bu hadîs, üç hadîsin mecmûudur. Peygamber Efendimiz'in bu hutbesinde bahsettiği üç mevzûu ihtivâ etmektedir. Bunlardan Semûd kıssasına âit olan birinci fıkrası bu eserimizin 9 uncu cildinde Ahâdîs-i Enbiyâ bahsinde 1387 numara ile tercemesi geçen Abdullâh İbn-i Ömer hadîsinin îzâhında Sâlih *Aleyhi's-selâm* ile Semûd kavmi arasında geçen vak'alar A'râf, Şuarâ, Neml sûreleri âyetleriyle tafsîl olundu. [C: 9, S: 155 den 161 (İkinci Baskı C: 9, S: 134 den 139) e kadar bakınız!].

Sâlih *Aleyhi's-selâm*'ın mu'cizesi olan deveyi, ayaklarını bıçaklamak sûretiyle devirip öldüren şakînin adı Kudar İbn-i Sâlif'tir ki, hadîste Peygamber Efendimiz tarafından Ebû Zem'a'ya benzetilmiştir. Ebû Zem'a hadîsin diğer bir rivâyet tarîkında bildirildiği üzere Zübeyr İbn-i Avvâm'ın amucasıdır, ve bu hadîsin râvîsi Abdullâh İbn-i Zem'a'nın büyük babasıdır. Adı Esved'-dir. Müslümanlarla istihzâ edenlerden birisidir. Sâlih Peygamber'in devesini öldüren bir şakînin kendisine benzetilmesi sebeblerinden birisi budur. Mekke'de müşrik olarak ölmüştür. Oğlu Zem'a da Ebû Cehl'in maiyetinde Bedir harbine iştirâk edip orada katlolunmuştur. Zem'a'nın oğlu Abdullâh'ın meşâhir-i Ashâb'tan olduğunu görmüştük.

* * *

IKRA' SÛRESİ

قَوْلُهُ تَعَالَى : كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ .*

ALLÂHU TEÂLÂ'NIN: *[Sakın me'yûs olma!* (Ebû Cehil azgınlığından) *vaz geçmezse ulûhiyetim hakkı için muhakkak onu perçeminden — o yalancı, cânî nâsıyesinden — şiddetle yakalayıp sürükliyeceğiz]*[1] KAVL-İ ŞERÎFİNİN TEFSÎRİ BÂBI.

---

* Sûre: 96 (Ikra'), âyet: 15.

[1] Alt tarafındaki âyet-i kerîmede şöyle buyuruluyor: O vakit Ebû Cehil Dârü'n-nedve arkadaşlarını (imdâda) çağırsın. Biz de azâb meleklerimizi çağıracağız. Sakın onu aldırma!

Darü'n-nedve, câhiliyyet devrinde Kureyş'in meşveret meclisinin kurulduğu yerdir.

1760. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ أَبُو جَهْلٍ لَئِنْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّي عِنْدَ ٱلْكَعْبَةِ لَأَطَأَنَّ عَلَى عُنُقِهِ فَبَلَغَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَوْ فَعَلَهُ لَأَخَذَتْهُ ٱلْمَلَٰئِكَةُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ebû Cehil azgın bir tavır ile:

— Eğer Muhammed'i Kâ'be derûnunda namaz kılar görürsem muhakkak onun boynunu çiğnerim, demişti. Bu haber Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e erişince Resûl-i Ekrem:

— Ebû Cehil bu cinâyeti işlerse, muhakkak onu (azâb) melekleri yakalar, buyurdu.

İZÂHI

Nesâî'nin bu hadîsin sonundaki rivâyetine göre, çok bir zaman geçmeden Ebû Cehil böyle bir fazâhate cür'et ederek namazda iken Resûl-i Ekrem'e yaklaşır yaklaşmaz hemen elini kendisine siper ederek ökçesine basarak geri dönüp kaçmıştır. Sana ne oldu? diye soranlara: Benimle Muhammed arasında ateşten bir hendek açıldı. Korkunç birtakım kanatlar göründü, diye anlattı. Resûl-i Ekrem Efendimiz de: Eğer Ebû Cehil bana yaklaşmış olsaydı, melekler onu yakalayıp param parça edeceklerdi, buyurmuştur.

Bu rivâyete göre Resûl-i Ekrem'e Kur'ân-ı Mübîn'den ilk nâzil olan âyetler bu sûrenin başındaki beş âyettir. Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyetine göre, Hazret-i Âişe der ki: Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in ilk vahyi uykuda sâdık (doğru) rü'yâ görmek sûretiyle başladı. Her gördüğü rü'yâ sabah aydınlığı gibi vâzıh ve âşikâr idi. Bundan sonra kalbine yalnızlık sevgisi düştü. Hırâ dağında bir mağaraya çekilir, ibâdetle meşgûl olurdu. Azığı tükenince Hadîce'nin yanına gelir ve azık tedârik edip avdet ederdi. Nihâyet Resûlullâh mağarada bulunduğu sırada kendisine vahiy geldi.

Şöyle ki, ona melek gelip: (Ikra'=*Oku!)* dedi, o da: "*Ben okumak bilmem!*" diye cevab verdi. Resûl-i Ekrem der ki: Bunun üzerine melek beni alıp tâkatim kesilinciye kadar sıktı, sonra bırakıp yine: (Ikra'=*Oku!)* dedi. Ben de: "*Okumak bilmem!*" dedim: yine beni alıp sıktı. Sonra yine bırakıp (Ikra'=*Oku!)* dedi. Ben de "*Okumak bilmem!*" dedim. Üçüncü def'a beni sıkdıktan ve bıraktıktan sonra şu (meâldeki) âyetleri okudu:

"*Her şeyi yaradan Rabb'inin adiyle oku! O, insanı uyuşmuş ve pıhtılaşmış kandan yarattı. Oku ki, çok Kerîm olan Rabb'ın kalemle tâ'lîm etti, insana bilmediğini öğretti.*"

Resûl-i Ekrem bu âyetleri telâkkî edip korkudan yüreği titreyerek Hazret-i Hadîce'nin yanına geldi[1].

Buhârî'nin Câbir *(radiya'llāhu anh)*'den rivâyetine göre bundan sonra bir müddet vahiy kesildi[2]. Câbir der ki: Resûl-i Ekrem bu fetret-i vahiy zamânından bahsederken buyurdu ki: Bir gün giderken birdenbire gökyüzünden bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de gördüm ki Hırâ'da bana gelen melek yerle gök arasında kürsü üzerinde oturmuştu. Pek ziyâde korktum. Evime dönüp: "*Beni örtünüz, beni örtünüz!*" dedim. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ (şu meâldeki[3]:) "*Ey örtüye bürünen azîz Peygamber, kalk da sana îmân etmiyenleri inzâr et, Rabb'inin azametinden bahset, elbiseni temiz tut, putlara tapmagı bırakmakta dâim ol!*" âyetleri inzâl buyurdu. Câbir der ki: Bundan sonra vahiy kızıştı da ardı arası kesilmedi [Bak: C: 1, S: 14].

Bu rivâyetlere göre, Ikra' Sûresi nâzil oldu. Resûl-i Ekrem'e nübüvvet verildi. Sonra Müddessir Sûresi nâzil olarak risâletle tebliğe me'mûr edildi.

* * *

[1] Hadîsin alt tarafı uzundur. Tamâmını mütâlâa için birinci cildde 3 rakamiyle tercemesi geçti oraya bakınız!

[2] Vahyin inkıtâı hakkındaki rivâyetler muhteliftir. On beş günden üç seneye kadar devâm ettiğine dâir rivâyetler vardır. Bu inkitâ zamanlarında Resûl-i Ekrem pek ziyâde ıztırablı bir hayat geçirmiştir. Rivâyete göre kendisini yüksekten atmak tehlikesini bile göze aldığı zamanlar olmuştu. O sıralarda melek görünerek men'etmişti.

[3] (يا ايها المدثرقم فانذر) الى قوله تعالى (و الرجز فاهجر) [سورة المدثر: ١-٥]

KEVSER SÛRESİ

1761. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا عُرِجَ بِالنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى ٱلسَّمَاءِ قَالَ أُتِيتُ عَلَى نَهَرٍ حَافَتَاهُ قِبَابُ ٱللُّؤْلُؤِ مُجَوَّفاً فَقُلْتُ مَا هٰذَا يَا جِبْرِيلُ قَالَ هٰذَا ٱلْكَوْثَرُ .

Tercemesi

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* semâya (ve âlî makamlara) yüceltildiği zaman (bu mi'râca âit gördüklerini anlatırken): Bir ırmağa götürüldüm ki, onun iki taraf sâhil (saraylar) ı içleri boş hâlis inci kubbelerdi, buyurdu. Cibrîl'e bu nedir? diye sordum. O da: İşte bu kevserdir, diye cevap verdi.

1762. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا وَقَدْ سُئِلَتْ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ ٱلْكَوْثَرَ قَالَتْ نَهَرٌ أُعْطِيَهُ نَبِيُّكُمْ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاطِئَاهُ عَلَيْهِ دُرٌّ مُجَوَّفٌ آنِيَتُهُ كَعَدَدِ ٱلنُّجُومِ .

Tercemesi

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre (Ebû Ubeyde[1] tarafından Hazret-i) Âişe'ye: (انا اعطيناك الكوثر = *Yâ Muhammed,*

[1] Bu Ebû Ubeyde Abdullâh İbn-i Mes'ûd (*radiya'llāhu anh*)'ın oğlu Amr'dir. Kûfe'nin Tâbiî âlimlerindendir. Sünen-i Erbaa'da babası İbn-i Mes'ûd'dan bâzı rivâyetleri varsa da *Sahîhayn*'de yoktur. Fakat Hazret-i Âişe ve Ebû Mûse'l-Eş'arî gibi bir çok Ashâb'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden İbrâhîm, Nehâî, Mücâhid gibi âlimlerin rivâyetleri vardır. Amr İbn-i Mürre'nin bildirdiğine göre müşârün-ileyh bir kere Amr'e: Babandan bir hadîs işidip öğrendin mi? diye sordum. O da: Hayır işitmedim diye cevab verdi, demiştir.

emîn ol sana biz Kevser verdik!) âyetinin tefsîri soruldu. O da: "*Kevser muazzam bir ırmaktır ki, Peygamberiniz salla'llāhu aleyhi ve sellem'e bahşolunmuştur. Onun iki taraf sâhili, içi boş hâlis inci üzerine binâ kılınmıştır. Bu* (mübârek) *nehrin bardakları yıldız sayısıncadır*", diye cevab verdi.

İZÂHI

Kevser Sûresi Kur'ân-ı Kerîm'in âyet sayısı cihetiyle en kısa iki sûresinden birisidir ki, öbürü Asr Sûresi'dir. Her ikisi de üçer âyetli sûrelerdir. Kelime ve harf sayısına göre Kevser Sûresi Asr'dan da kısadır. Asr Sûresi 14 kelimeli ve 68 harfli olduğu halde Kevser, 10 kelimeli, 42 harflidir. Bu cihetle Kevser'in bütün Kur'ân sûrelerine nisbetle bir temâyüzü, bir husûsıyeti vardır.

Kevser arabcada çokluk mânasına delâlet eden bir kelimedir. Arablar sayısı çok, mıkdârı bol, kıymeti yüksek olan her şeye kevser derler. Ancak bu sûreye verilen Kevser adının medlûlünde ihtilâf vardır. Yukarıda terceme ettiğimiz iki hadîsin delâlet ve sarâhati veçhile ulemânın cumhûru, bunun Cenâb-ı Hak tarafından Peygamber Efendimiz'e ihsân buyurulan bir Havz olduğunu iltizâm etmişlerdir. İkrime'den de Kevser'in nübüvvetle, Kur'ân'la, İslâm'la tefsîrleri rivâyet olunmuştur. Mücâhid'den de: Bütün hayır ve saâdettir, sûretinde bir tefsîr nakledilmiştir. Bunlardan başka: Peygamberimizin kalbinde bir nûr, Peygamberimizin şefâati, Peygamberimizin mu'cizeleri, "*Lâ ilâhe İlla'llāh Muhammed Resûlullāh*" şehâdet kelimeleri, beş vakit namaz ve daha bir hayli mâ'nâlar da rivâyet olunmuştur. Bu mübârek kelime şu tefsîrlerden hangîsine hamlolunursa olunsun hepsinde mikdarca feyz ve bereket, kıymetçe de girân-bahâ hayır ve saâdet mâ'nâsı vardır ve bu mâ'nâ mülâhaza olunur. Bu kelime dilimizde de türkçeleşmiştir. Dilimizde de hayır ve saâdet mânası kasdolunur.

Kevser hadîsi mütevâtiren naklolunan pek az hadîslerden birisidir. Ashâb'dan Hazret-i Âişe, İbn-i Ömer, Enes İbn-i Mâlik, İbn-i Abbâs gibi râvîler başta olmak üzere bir çokları tarafından rivâyet olunmuştur. Sıhhatinde hiç şüphe yoktur. Bu cihetle Kādî Iyâz: "*Havz-ı Kevser hadîslerinin hepsi sahîhtir, havz-ı kevsere*

îmân farzdır; onu tasdîk ve mevcûdiyetini kabûl etmek îmândandır, ehl-i sünnet ve cemâata göre, bu hususta vârid olan her haber zâhirine hamlolunup te'vîl edilemez" demiştir.

Kevser Sûresi bâzı din düşmanlarının Resûl-i Ekrem'e buğz ve adâvetle *(Ebter = sonsuz, güdük, nesli kesik)* demiş olmaları üzerine gönderilmiştir. Bu bâbda ulemânın ittifâkı olmakla berâber bu âdî sözü kimin ve nasıl bir vesîle ile söylemiş olduğuna dâir rivâyetler ihtilâflıdır. İbn-i Abbâs'dan naklolunan rivâyete göre, Âs İbn-i Vâil söylemiştir. Resûl-i Ekrem'in büyük oğlu Kāsım'ın vefâtı üzerine İbn-i Vâil: (Ashaba Muhammed'ün Ebter = *Artık Muhammed sonsuz sabâh oldu)* demişti. Bunun üzerine bu sûre nâzil olarak: *(Azîz Peygamberim biz sana Kevser verdik. Sen Rabb'in rızâsı için namaz kıl ve kurban kes! Şüphesiz ki sana adâvet edenler, muhakkak onlar sonsuzdur, güdüktür.)* meâlindeki âyetlerle red olunmuştur. İbn-i Abbâs'dan naklolunan bu sebeb-i nüzûl Saîd İbn-i Cübeyr'den, Mücâhid'den, Katâde'den de rivâyet olunmuştur. Ulemânın ekserîsi bu rivâyeti iltizâm etmişlerdir. Ukbe'nin, Kureyş'ten bir zümrenin, Ebû Cehil'in, Kâ'b İbn-i Eşref'in tefevvühâtı olduğuna dâir de rivâyetler vardır.

* * *

MÜAVVİZETEYN (= KUL EÛZÜ Bİ-RABBİ'L-FELÂK VE KUL EÛZÜ Bİ-RABBİ'N-NÂS) SÛRELERİ

1763. عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ ٱلْمُعَوِّذَتَيْنِ فَقَالَ قِيلَ لِي فَقُلْتُ فَنَحْنُ نَقُولُ كَمَا قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Übey İbn-i Kâ'b *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve*

sellem'e Muavvizeteyn'i (Kur'ân'dan mı diye) sordum. Resûlullāh tarafından bana (bu iki sûreyi oku!) denildi. Ben de okudum, demiştir. Übey (Hazretleri) der ki: Resûlullāh'ın okuduğu gibi biz de (Kur'ân olarak) okuruz.

İZÂHI

Buhârî'nin bu bâbda ve terceme ettiğimiz hadîsden sonra daha vâzıh ve mevzûumuz olan hadîsi tefsîr mâhiyetinde bir rivâyeti daha vardır. Bu rivâyete göre Tâbiî râvîlerinden Zirr İbn-i Hübeyş Übey İbn-i Kâ'b *(radiya'llāhu anh')*e: Ey Ebâ Münzir[1] kardeşin (ve ilim yoldaşın) Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh* (Kul eûzü bi-Rabbi'l-Felâk ve Kul eûzü bi-Rabbi'n-Nâs Sûrelerini) Kur'ân'dan değildir, diyor. (Siz ne dersiniz?) diye sordum. Bana Übey cevab verip dedi ki: Bu iki sûreyi ben de Resûlullāh'a sordum. Cevab olarak bana: Bunlar Kur'ân'dandır, oku, denildi. Ben de okudum, buyurdu. Übey İbn-i Kâ'b der ki: Resûlullāh okuduğu gibi biz de okuruz.

Şârih Aynî der ki: Muavvizeteyn hakkında bu ihtilâf kalkarak bu iki sûrenin de Kur'ân câmiasından bulunduğunda icmâ vâkı' olmuştur. Bu cihetle bu iki sûrenin Kur'ân'dan olduğunu inkâr etmek küfürdür. Müâz İbn-i Cebel'den de Resûl-i Ekrem'in bir namazında Muavvizeteyn okuduğu rivâyet olunmuştur. Sabah namazında Muavvizeteyn sûrelerini okumuştur.

* * *

[1] Ebû Münzir, Hazret-i Übey'in künyesidir. Bu büyük Kur'ân üstâdının bir künyesi de Ebû't-Tufeyl'dir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ فَضَائِلِ الْقُرْآنِ

BU KİTAB KUR'ÂN'IN FAZİLETLERİNİ BİLDİREN HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

1764. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيٌّ إِلَّا أُعْطِيَ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيتُهُ وَحْياً أَوْحَاهُ اللّٰهُ إِلَيَّ فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Hiç bir peygamber yoktur, ancak ona (bir mu'cize) verilmiştir ki, onun benzerine beşer câmiası (vaktiyle) îmân etmiş (de modası geçmiş) değildir. (O, devre göre yepyenidir). Hiç şüphesiz ki, bana ihsân buyurulan (en büyük) hârika, Allāh'ın bana vahyettiği Kur'ân (mu'cizesi) dir. Umarım ki, ben kıyâmet günü bütün peygamberlerin çok ümmetlisi bulunayım.

ÎZÂHI

Ebû Hüreyre'nin bu hadîsi dar bir metin ile rivâyet olunmuştur. Bu cihetle hadîs şârihlerinin îzâhlarından mülhem olarak tercememizde birtakım muâvin kelimeler kullanmağa mecbur olduk. Şârih Aynî, hadîsden matlûb olan mâ'nâyı şöyle takrîr ediyor: Her peygambere, nübüvvet dâ'vâsını isbât edecek kendi zamânına göre âdet hilâfı olan birtakım mu'cizeler verilmiştir ki, onları görenler îmâna ve o peygamberi tasdîka mecbûr olmuşlardır. Meselâ Mûsâ *Aleyhi's-selâm*'ın asâ mu'cizesi gibi ki, o, uzun ve azgın bir yılana inkılâb etmişti ve İsrâil Oğulları arasında revâc bulan sihir ve sihirbazlıktan üstün bir hârika idi. Yine böyle Îsâ *Aleyhi's-selâm* zamânında tabâbet müterakkî idi. Ona da tabâbet âleminde bir hârika olan ölüleri diriltmek mu'cizesi verildi. Resûlullāh zamânında da belâgat meşhûr idi. Ukâz, Zü'l-Mecâz, Mecenne gibi senenin muayyen mevsimlerinde kurulan panayırlarda o devrin edibleri, şâirleri yazdıkları kasîdeleri, şiirleri inşâd ederek müşâare ve münâşede ederlerdi ve birinciliği kazanan şiirler atlas kumaşlar üzerine yazılarak Kâbe'nin duvarlarına asılırdı. Bu sûretle Peygamberimizin zamânına kadar Kâ'be duvarlarında yedi şiir askısı toplanmıştı. Bu sûretle Resûl-i Ekrem'e de sıdk-ı nübüvvetinin i'câzkâr bir burhânı olarak Kur'ân-ı Mübîn verildi. Hazret-i Kur'ân devrin ediblerini, şâirlerini müsâbakaya dâ'vet etti: Kur'ân'ın tamâmının yâhut kısa bir sûresinin, hiç olmazsa bir âyetinin benzerini getiriniz, demişti. Fakat husrân ile netîcelenmişti. Kur'ân'ın belîg uslûbuna hayrân olan yedi askı sâhiblerinin kendileri veyâ âileleri edebî eserlerini Kâ'be duvarından indirdiler.

Müslim şârihi Nevevî de mevzûumuz olan hadîsi îzâh ederek diyor ki: Bu hadîsin mâ'nâsında ihtilâf olunup şu mutâlâalar dermeyân edilmiştir: 1) Her peygambere, zamânına göre insanları inanmağa mecbûr eden birtakım mu'cize verilmiştir. Benim en büyük ve en açık mu'cizem Kur'ân'dır ki, uslûbundaki belâgati ve ihtivâ ettiği medenî, adlî ahkâmı i'tibâriyle böyle bir Kitâb-ı Mübîn bir peygambere verilmemiştir. Bu cihetle ben peygamberlerin en çok ümmetlisi olacağım. 2) Bana bir Kur'ân mu'cizesi verildi ki, o kimseyi sihr ile zan ve hayâle düşürmez, Mûsâ'nın asâ mu'cizesinin sahare-i Fir'avn'ın şa'bezesine velevki sûrette benzediği gibi hiç bir şeye müşâbehet arzetmeyip görenleri — acabâ diye — düşündürmez ve

hatâya düşürmez. 3) Öbür peygamberlerin mu'cizeleri onların hayâtı zamânında yaşamış, onlar munkariz olunca mu'cizeleri de munkariz olmuştur. Onların mu'cizelerini görmek, ancak kendileri ile yaşıyanlara münhasır kalmıştır. Peygamberimizin Kur'ân mu'cizesi ise kıyâmet gününe kadar devâm edecektir. Bu hakîkati Muallim Nâci merhûm şu beytiyle terennüm etmiştir:

تا روز قيام اولور صلاكو   ارباب شكو كه امر فأتوا[1]

1765. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ اللّٰهَ تَعَالَى تَابَعَ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَحْيَ قَبْلَ وَفَاتِهِ حَتَّى تَوَفَّاهُ أَكْثَرَ مَا كَانَ الْوَحْيُ ثُمَّ تُوُفِّيَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدُ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur: Allāhu Teâlâ Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e vefâtından evvele kadar Kur'ân indirdi. Hattâ vefâtı, vahiy en çok geldiği bir sırada vukū' bulup bundan sonra Resûlullāh vefât etmişti.

* * *

1766. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى

[1] Bu kelime Kur'ân'daki (فاتوا بآية) ، (فاتوا بسورة) ، (فاتوا بحديث) emirlerine işârettir. Ve Ey muârızlar Kur'ân gibi bir söz söyleyiniz, Kur'ân'ın kısa bir sûresi gibi bir sûre getiriniz. Kısa bir âyeti kadar bir âyet olsun getiriniz, demektir.

ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَٱسْتَمَعْتُ لِقِرَآءَتِهِ فَإِذَا هُوَ يَقْرَأُ عَلٰى حُرُوفٍ كَثِيرَةٍ لَمْ يُقْرِئْنِيهَا رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكِدْتُ أُسَاوِرُهُ فِي ٱلصَّلٰوةِ فَتَصَبَّرْتُ حَتّٰى سَلَّمَ فَلَبَّبْتُهُ بِرِدَائِهِ فَقُلْتُ مَنْ أَقْرَأَكَ هٰذِهِ ٱلسُّورَةَ ٱلَّتِي سَمِعْتُكَ تَقْرَأُ قَالَ أَقْرَأَنِيهَا رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ كَذَبْتَ فَإِنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَقْرَأَنِيهَا عَلٰى غَيْرِ مَا قَرَأْتَ فَٱنْطَلَقْتُ بِهِ أَقُودُهُ إِلٰى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ إِنِّي سَمِعْتُ هٰذَا يَقْرَأُ بِسُورَةِ ٱلْفُرْقَانِ عَلٰى حُرُوفٍ لَمْ تُقْرِئْنِيهَا فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْسِلْهُ ٱقْرَأْ يَا هِشَامُ فَقَرَأَ عَلَيْهِ ٱلْقِرَآءَةَ ٱلَّتِي سَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَالِكَ أُنْزِلَتْ ثُمَّ قَالَ ٱقْرَأْ يَا عُمَرُ فَقَرَأْتُ ٱلْقِرَآءَةَ ٱلَّتِي أَقْرَأَنِي فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَالِكَ أُنْزِلَتْ إِنَّ هٰذَا ٱلْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلٰى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ فَٱقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ .

TERCEMESİ

Ömer İbn-i Hattâb *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in sağlığında (namazda) Hişâm İbn-i Hakîm'in Furkān Sûresi'ni okuduğunu işittim. Duydum ki, Hişâm bu sûreyi

Resûlullâh'ın bana okumadığı birtakım lehcelerle okuyor. Az kaldı üzerine atılacaktım. Fakat selâm verinceye kadar güçlükle sabrettim. Selâm verir vermez (kaçırmamak için) hemen ridâsını göğsünün üzerinde toparlayıp:

— Bu sûreyi sana — duyduğum gibi — kim okuttu? diye sordum. Hişâm:

— Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* okuttu, dedi.

— Yalan söylüyorsun. Çünkü Resûlullâh bu sûreyi bana, senin okuduğundan başka bir lehce ile okuttu dedim. Ve onu yakasından tutarak Resûlullâh'a götürdüm:

— Yâ Resûla'llâh, şunun Furkân Sûresi'ni bana okuttuğun lehceden başka bir lûgatla okuduğunu işittim, dedim. Resûlullâh bana: Hişâm'ın yakasını bırak, buyurdu. Ona da:

— Yâ Hişâm, oku diye, emretti. O da işittiğim veçhile Resûlullâh'a da okudu. Bunun üzerine Resûlullâh:

— Bu sûre böyle inzâl olundu, buyurdu. Bundan sonra bana da:

— Yâ Ömer oku, diye emretti. Ben de Resûlullâh'ın bana vaktiyle okuttuğu gibi okudum. Bana da:

— Bu sûre böyle indirildi. Yâ Ömer! Bu Kur'ân yedi lûgat ve yedi lehce üzerine gönderildi. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse onu okuyunuz, buyurdu.

İZÂHI

Hadîsin sonundaki (Seb'a-i Ahrüf) tâ'bîri yedi lûgat ve yedi lehce ve şîve demektir. Her dilde telâffuz tarzı i'tibâriyle türlü türlü selîkalar ve lehceler olduğu gibi Arabcanın da müteaddid kabîleler arasında her kabîlenin kendisine mahsûs bir lehcesi ve bir telâffuz ve tekellüm tarzı vardır. Buhârî'nin İbn-i Abbâs'dan rivâyetine göre Kur'ân-ı Mübîn ibtidâ bir lûgat ve bir lehce üzerine Resûl-i Ekrem'e teblîğ olunduğu halde — ki, Kureyş lehcesi idi — Resûl-i

Ekrem Kur'ân'ın kabîleler arasına çabuk yayınlanması için mütead-did Arab lehceleri üzerine okunmasını tercîh ediyordu. Bu yolda ısrâr ederek arablar arasında taayyün etmiş yedi kabîlenin lehçesi üzerine gönderildi ki, Kureyş, Hevâzin, Yemen lûgatları o cümledendir. Şurası ma'lûm olsun ki, Kur'ân'ın her kelimesi değil, bâzı kelimeleri yedi lehçe ile okunmuştur. Kur'ân-ı Mübîn bu sûretle intişâr ettikten sonra Resûl-i Ekrem'in irtihâli yılının Ramazanında (Arza-i ahîre) denilen ve Cibrîl ile son mukābele üzerine Kureyş lehcesi tekarrür etti. Şu da ma'lûm olsun ki bu lehce farkı bir tenevvü'den ibârettir. Mâ'nâ cihetiyle tenâkuzu mûcib değildir. Abdullāh İbn-i Mes'ûd der ki: Müteaddid kabîlelerin Kur'ân'ı kırâatlerini dinledim. Hepsini mâ'nâ cihetiyle birbirlerine yakın buldum. Aranızda (Helümme, Akbil) demeniz gibidir ki, ikisi de (geliniz!) diye çağrıdan ibârettir. [Bu eserimizin 9 uncu cildinde (1331) numara ile terceme ettiğimiz İbn-i Abbâs hadîsi ile îzâhına bakınız!].

* * *

1767. عَنْ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ أَسَرَّ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ جِبْرِيلَ كَانَ يُعَارِضُنِي بِالْقُرْآنِ كُلَّ سَنَةٍ وَإِنَّهُ عَارَضَنِي الْعَامَ مَرَّتَيْنِ وَلَا أُرَاهُ إِلَّا حَضَرَ أَجَلِي.

Tercemesi

Fâtıma *radiya'llahu ānhâ*'dan rivâyete göre der ki: Bana; (Babam) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* gizlice şöyle söyledi: Her sene Cibrîl Kur'ân'ı benimle bir kere mukābele ederdi. Bu sene iki def'a mukābele eyledi. Öyle sanıyorum ki (kızım) ecelim yaklaşmıştır.

İZÂHI

Buhârî ile Müslim'in bu hadîsden başka Hazret-i Fâtıma'-dan rivâyetleri yoktur. Çünkü Hazret-i Fâtıma Resûl-i Ekrem'in vefâtından sonra altı ay kadar kısa bir zaman muammer

olmuştu. Ve bu hayâtı da tamâmiyle münzevî geçmiştir. *Buhârî*'nin Alâmât-ı Nübüvvet bâbındaki rivâyetine göre Hazret-i Peygamber kızına gizlice böyle söyleyince Hazret-i Fâtıma ağlamıştı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem yine gizlice Fâtıma'ya: Hânedânından ilk kendisinin vefât edip babasına kavuşacağını ve Cennet kadınlarının ulusu olacağını söylemişti. Bu def'a da Fâtımatü'z-Zehrâ gülmüştü. Bu vâkıalar Peygamber'in haber verdiği gibi tahakkuk ettiğinden nübüvvet âyet ve alâmeti olmuştur.

* * *

1768. عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ وَاللّٰهِ لَقَدْ أَخَذْتُ مِنْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِضْعًا وَسَبْعِينَ سُورَةً.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den: Vallāhi ben, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (doğrudan doğruya) ağzından yetmiş bu kadar sûre öğrendim, dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsin Buhârî metnindeki sûret-i sevkine göre Abdullāh İbn-i Mes'ûd Hazretleri bu sözü bir hutbe îrâd ederken söylediğini Şakîk İbn-i Seleme bildiriyor. Ve hutbesinin sonunda İbn-i Mes'ûd'un "*Vallāhi Resûlullāh'ın Ashâb'ı pek iyi bilirler ki, ben Ashâb'ın Allah Kitâbını çok iyi bilen bir ferdiyim. Fakat en hayırlısı değilim!* (Benden iyi bilen birisini duysaydım muhakkak ona gider öğrenirdim)" dediğini rivâyet ediyor[1].

[1] Kavis içinde gösterdiğimiz bu ziyâde hadîsin başka bir rivâyet tarîkından alınmıştır.

Sonra Râvî Şakîk diyor ki: Bu hutbe îrâd edilirken ben cemâatin içinde bulunuyordum. Kulak verdim, İbn-i Mes'ûd'un iftihâr için değil, Allāh'ın ihsân buyurduğu ni'met-i ilmi yâd ve tahdîs ederek söylediği bu sözlerini cemâatten hiç bir kimsenin red ettiğini işitmedim.

* * *

1769. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ بِحِمْصَ فَقَرَأَ سُورَةَ يُوسُفَ فَقَالَ رَجُلٌ مَا هٰكَذَا أُنْزِلَتْ قَالَ قَرَأْتُ عَلَى رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَحْسَنْتَ وَوَجَدَ مِنْهُ رِيحَ ٱلْخَمْرِ فَقَالَ أَتَجْمَعُ أَنْ تُكَذِّبَ بِكِتَابِ ٱللّٰهِ وَتَشْرَبَ ٱلْخَمْرَ فَضَرَبَهُ ٱلْحَدَّ.

Tercemesi

Yine İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den (Alkame İbn-i Kays'ın) rivâyetine göre Abdullāh İbn-i Mes'ûd ben Hıms'da bulunduğum sıra Sûre-i Yûsuf okumuştum. Bunun üzerine bir kimse i'tirâz ederek:

— Hayır, bu sûre böyle nâzil olmadı, dedi. İbn-i Mes'ûd da:

— Ben Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e okudum da bana: Güzel okudun, diye tahsîn buyurdu, dedi. (Ve böyle görüşürken bir de) İbn-i Mes'ûd herifde şarab kokusu duydu. Bunun üzerine İbn-i Mes'ûd:

— Be adam sen Allah Kitâbı'nı yalanlamakla şarab içmeği cem' eder misin? dedi. Ve herife hadd-i (şirb) vurdu.

İZÂHI

Hadîs şârihleri tarafından bu sarhoş münkirin adı Nüheyk İbn-i Sinân olduğu bildiriliyor. Had icrâsı devletin icrâ mümessili olan vâlînin hakkı iken Abdullāh İbn-i Mes'ûd'un nasıl müdâhele ettiği incelenmiştir. Bâzıları tarafından İbn-i Mes'ûd'un Hazret-i Ömer ve Osmân zamanlarında vâli bulunduğu iddia olunmuş ise de bu vâlîliği Kûfe iline münhasırdı. Hıms ise Şam mülhakātından idi. İbn-i Mes'ûd Hıms'da vâli olarak değil, gâzî olarak bulunuyordu. Bu cihetle bâzıları: *"İbn-i Mes'ûd mes'eleyi vâlîye arzederek ona had vurdurdu. Ve mecâzen kendisine nisbet olundu"* demişlerdir.

* * *

1770. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا
سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ يُرَدِّدُهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ جَاءَ
إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذٰلِكَ لَهُ وَكَأَنَّ الرَّجُلُ
يَتَقَالُّهَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي
بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْاٰنِ .

TERCEMESİ

Ebû Saîd Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre bir kişi, öbür kişinin bütün gece tekrarlıyarak *"Kul hüva'llāhu ahad"* sûresini okuduğunu işitir. Sabah olunca Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gider. Ve bütün gece İhlâs okunmasını azınsıyarak Resûl-i Ekrem'e arz eder. Resûlullāh da cevâben: Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, bu sûreyi okumak, bütün Kur'ân'ın üçde birisine muâdildir, buyurur.

İZÂHI

Hadîsde ne bütün gece İhlâs-ı Şerîf okuyanın, ne de bunu işidip azınsıyanın adları bildirilmemiştir. Bunların adları Şârihler tarafından dinliyenin râvî Ebû Saîd'in kendisi, okuyanın da Katâde İbn-i Nû'mân olduğu bildiriliyor. İhlâs-ı Şerîf Sûresi'nin kırâatinin Kur'ân'ın üçde birisini okumağa muâdil olması keyfiyetini tevcîh ederek bâzı ulemâ sevâb cihetiyle muâdil bulunduğunu bildirmişlerdir. Münzirî de der ki: Kur'ân'ın muhteviyâtı Kasas, Ahkâm, Sıfat-ı İlâhi'ye olarak üç kısma ayrılır. Bu sûre-i şerîfe bunlardan münhasıran sıfât-ı İlâhi'yeyi ihtivâ ettiği için taraf-ı Peygamberî'den sevâb ve fazîletçe Kur'ân'ın üçde birisine muâdil olduğu bildirilmiştir.

* * *

1771. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِهِ أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ ثُلُثَ الْقُرْاٰنِ فِي لَيْلَةٍ فَشَقَّ ذَالِكَ عَلَيْهِمْ وَقَالُوا أَيُّنَا يُطِيقُ ذٰلِكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَقَالَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ ثُلُثُ الْقُرْاٰنِ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Saîd Hudrî *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Ashâbına:

— Ashâbım! Kur'ân'ın üçde birisini bir gecede okumak size güçlük verir mi? diye sormuştu. Bu teklîf Ashâb'a güç gelerek:

— Yâ Resûla'llâh! Bizim hangimizin buna gücü yetişir? demişlerdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

— Allâhü'l-vâhidü's-samed Sûresi Kur'ân'ın üçde birisidir, buyurdu.

1772. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا قُلْ هُوَ ٱللهُ أَحَدٌ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَا ٱسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَ وَجْهِهِ وَ مَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذٰلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* her gece yatağına geldiği zaman iki elini birleştirerek bunlara nefes etmeğe başlayıp: Kul Hüva'llāhü Ehad ve Kul Eûzü Bi-Rabbi'l-Felâk ve Kul Eûzü Bi-Rabbi'n-Nâs (sûrelerini) okurdu. (Ellerine üflerdi.) Sonra iki eliyle vücûdundan eli yetiştiği yerleri sıvazlardı. Elleriyle başını, yüzünü, vücûdunun ön kısmını meshetmeğe başlardı. (Sonra vücûdunun arka tarafını meshederdi) Ve böyle okuyup üfliyerek vücûdunu meshetmeyi üç def'a tekrarlardı.

1773. عَنْ أُسَيْدِبْنِ حُضَيْرٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا هُوَ يَقْرَأُ مِنَ ٱللَّيْلِ سُورَةَ ٱلْبَقَرَةِ وَ فَرَسُهُ مَرْبُوطَةٌ عِنْدَهُ إِذْ جَالَتِ ٱلْفَرَسُ فَسَكَتَ فَسَكَنَتْ فَقَرَأَ فَجَالَتِ ٱلْفَرَسُ فَسَكَتَ وَ سَكَنَتِ ٱلْفَرَسُ ثُمَّ قَرَأَ فَجَالَتِ ٱلْفَرَسُ فَٱنْصَرَفَ وَكَانَ ٱبْنُهُ يَحْيَى

قَرِيباً مِنْهَا فَأَشْفَقَ أَنْ تُصِيبَهُ فَلَمَّا ٱجْتَرَّهُ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى ٱلسَّمَآءِ
حَتَّى مَا يَرَاهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ حَدَّثَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَالَ لَهُ ٱقْرَأْ يَا ٱبْنَ حُضَيْرٍ ٱقْرَأْ يَا ٱبْنَ حُضَيْرٍ قَالَ فَأَشْفَقْتُ
يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَنْ تَطَأَ يَحْيٰى وَكَانَ مِنْهَا قَرِيباً فَرَفَعْتُ رَأْسِي
فَٱنْصَرَفْتُ إِلَيْهِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَإِذَا مِثْلُ ٱلظُّلَّةِ فِيهَا
أَمْثَالُ ٱلْمَصَابِيحِ فَخَرَجَتْ حَتَّى لَا أَرَاهَا قَالَ وَتَدْرِي مَا ذَاكَ
قُلْتُ لَا قَالَ تِلْكَ ٱلْمَلٰئِكَةُ دَنَتْ لِصَوْتِكَ وَلَوْ قَرَأْتَ لَأَصْبَحَتْ
يَنْظُرُ ٱلنَّاسُ إِلَيْهَا لَا تَتَوَارٰى مِنْهُمْ.

TERCEMESİ

Üseyd İbn-i Hudayr *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Üseyd gece vakti Bakare Sûresi okuyordu. Atı da yanında bağlanmıştı. Kur'ân okunurken birden at deprenmeye başladı. Üseyd sustu. O susunca at da sâkinleşti. Üseyd tekrar okumağa başladı. At yine şahlandı. Üseyd sustu; at da sâkinleşti. Bundan sonra Üseyd bir daha okumağa başladı. At yine hırçınlaştı. Üseyd de artık vaz geçti. Üseyd'in oğlu Yahyâ ise ata yakın bir yerde (yatmakta) idi. Atın çocuğa bir zararı dokunmasından endişe ederek çocuğu geriye çekti. Bu sırada başını kaldırıp göğe baktığında beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birtakım ecrâmın parlamakda olduklarını gördü. Sabah olduğunda Üseyd Resûlullâh'a bu vakıayı arzetti. Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* ona:

— Oku ey Hudayr oğlu, oku ey Hudayr oğlu, di (yerek okumağa devâm edilmesi lâzım olduğunu bildir) di. Üseyd:

— Yâ Resûla'llâh atın Yahyâ'yı çiğnemesinden endişelendim. Çünkü çoçuk ata yakın bir yerde idi. (Onun için okumayı kesdim.) O sırada başımı göğe doğru kaldırdığımda gökyüzünde bulut gölgesi gibi bir beyazlık içinde kandiller gibi ecrâmın parlamakda olduklarını gördüm. Artık bu beyaz gölge tabakası, içindeki ziyâ manzûmesi ile göğe doğru çekilip çıktı. Nihâyet onu görmez oldum, dedi. Resûl-i Ekrem:

— Bilir misin onlar nedir? buyurdu. Üseyd der ki: Ben de: Hayır, diye cevab verdim. Resûl-i Ekrem:

— Ey Üseyd onlar meleklerdi. senin sesine yaklaşmışlardı. Eğer okumağa devâm etseydin sabaha kadar seni dinlerlerdi. Nâs da onlara bakardı. Halkın gözünden gizlenmezdi, buyurdu.

İZÂHI

Hadîsin râvîsi Üseyd İbn-i Hudayr Ashâb'ın en meşhurlarındandır. Akabe bîatinde ve Bedir gazâsında bulunmak gibi en yüce mertebeleri hâizdir. İbn-i Hudayr'ın en yüksek bir husûsiyeti de hoş sadâ ve edâ ile Ebû Mûse'l-Eş'arî derecesinde müessir Kur'ân okumasıdır. Hoş ve dürüst Kur'ân okumakta Ashâb'ın birincilerinden idi. Resûl-i Ekrem Ebû Mûsâ El-Eş'arî'nin sadâsını: *(O, Dâvud Peygamber'in nağmelerinden bir nağmedir)* diye tavsîf buyurduğu gibi bu âlî vasf-ı İbn-i Hudayr'a da bahşetmiştir. Bu cihetle melekler bile okuduğu Kur'ân'ı dinlemeğe müsâraat etmişlerdir. Mevzûumuz olan hadîsde rivâyet olunan vâkıa gibi bir tecellîye de Kehf Sûresi'ni okurken mazhar olmuştu. Buhârî'nin Berâ' İbn-i Âzib *(radiya'llâhu anh)*'den rivâyetine göre Üseyd evinde gece Kehf Sûresi'ni okumuştu. Okurken dışarıda bağlı hayvan ürküp direnmeğe başladı. Üseyd korktu. Allâh'ım, âfetten selâmette kıl, diye duâ etmeğe başladı. Bu sırada bulut gibi bir duman gördü. Resûl-i Ekrem'e arzettiğinde: Oku mübârek adam, oku! O Sekînedir, Kur'ân dinlemeğe gelmişdir! [Bu eserimizin 9 uncu cildinde 1475 numaralı hadîse bakınız!].

Bu hadîsde bulut gölgesi gibi görülen şeyin adı Sekîne olduğu bildirilmiştir. Sekîne kelimesi müteşâbih bir lafızdır. Medlûlünü ta'yîn için müteaddid mütâlâalar söylenmiştir. Bunlardan birisi, melekleri muhtevî bir varlık olduğudur. Mevzûumuz olan hadîs de bunu te'yîd eder mâhiyettedir.

Bu hadîsler Âdem-oğullarının melekleri görmeleri câiz olduğuna delâlet eder. Yine bu hadîsler **Üseyd İbn-i Hüdayr**'ın yüksek fazîletine delâlet eder. Bedir gazâsından Kudüs'ün fethine kadar bütün hayâtını cihâdla ve Hazret-i Kur'ân'a hizmetle geçiren bu büyük sahâbî hicretin 20 inci senesi vefât etmiş ve tabutu Bakî kabristanına konulacağı sırada Emîrü'l-Mü'minîn **Hazret-i Ömer** tabutun iki kolunu yüklenmek sûretiyle yüksek hürmet göstermiştir. **Buhârî**'nin **Hazret-i Âişe**'den bir rivâyetine göre, bir kere **Resûl-i Ekrem**, **Useyd**'in gece vakti mescidde Kur'ân okuduğunu işidince: **Üseyd İbn-i Hudayr** ne güzel kişidir, diye medh ü senâ etmiştir.

* * *

1774. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى
ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا حَسَدَ إِلَّا فِي ٱثْنَتَيْنِ رَجُلٌ عَلَّمَهُ ٱللّٰهُ
ٱلْقُرْآنَ فَهُوَ يَتْلُوهُ آنَاءَ ٱللَّيْلِ وَآنَاءَ ٱلنَّهَارِ فَسَمِعَهُ جَارٌ لَهُ
فَقَالَ لَيْتَنِي أُوتِيتُ مِثْلَ مَا أُوتِيَ فُلَانٌ فَعَمِلْتُ مِثْلَ مَا يَعْمَلُ
وَرَجُلٌ آتَاهُ ٱللّٰهُ مَالًا فَهُوَ يُهْلِكُهُ فِي ٱلْحَقِّ فَقَالَ رَجُلٌ لَيْتَنِي
أُوتِيتُ مِثْلَ مَا أُوتِيَ فُلَانٌ فَعَمِلْتُ مِثْلَ مَا يَعْمَلُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den **Resûlullâh** *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Hased (hiç bir şeyde) câiz değildir, ancak iki (huy) hakkında câizdir: 1) O kimseye hased (gıbta) olunur ki, Allah ona Kur'ân öğretmiş, o da gecenin (kutlu) saatleriyle, gündüzün (muayyen) zamanlarında Kur'ân okur ve komşusu işidir de: "*Keşke* (komşum) *filâna verilen Kur'ân ni'meti gibi bana da ihsân olunsaydı. Ve onun mûcibiyle amel ettiği gibi ben de amel etseydim*" der. 2) Öbür kimseye de gıbta olunur ki, ona da Allah mal vermiştir, o da malını hak yolunda sarfetmektedir. Şimdi birisi: "*Keşke şu hayır seven kişiye verilen mal gibi bana da verilse idi de onun hayır işlediği gibi ben de işlemiş olsaydım!*" diye imrenir.

İZÂHI

Hased, umûmî mânâsınca bir kişinin elindeki ni'metin zevâlini ve kendisine intikālini temennîden ibâret kötü bir huydur. İslâm Dîninde olsun, sâir dinler ve ahlâkî meslekler nazarında olsun, mezmûmdur. Hasedin bir de husûsî mânâsı vardır ki, o da başkasının elindeki ni'metin benzeri bir ni'metin kendisinde de husûlünü temennîden ibârettir. Buna da gıbta denir ki, hadîsde iki şey hakkında tecvîz edilen hased, bu husûsî mânâca haseddir. Bu bahisde hasedin bu mânâ-yı hassı matlûb olduğuna müellif Buhârî mevzûu-bahsimiz olan Ebû Hureyre hadîsinin ünvânındaki: [باب اغتباط القرآن = *Kişinin Kur'ân sâhibine gıbta etmesi bâbı*] ibâresiyle işâret etmiştir. Hülâsa: Hased, zevâl-i ni'meti; gıbta, husûlü ni'meti temennîdir.

* * *

1775. عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْاٰنَ وَ عَلَّمَهُ .

TERCEMESİ

Osmân *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Sizin hayırlınız Kur'ân öğrenen ve öğretendir, buyurduğu rivâyet olunmuştur.

1776. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَفْضَلَكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ ٱلْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ.

TERCEMESİ

Yine Osmân *radiya'llāhu anh*'den bir rivâyette de Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: Sizîn en fazîletliniz Kur'ân öğrenen ve öğretendir, buyurdu, demiştir.

1777. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ ٱلْقُرْآنِ كَمَثَلِ صَاحِبِ ٱلْإِبِلِ ٱلْمُعَقَّلَةِ إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَبَتْ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Kur'ân sâhibi (hâfızın) benzeri, bağlı devenin sâhibinin misâli gibidir. Deve sâhibi devesini gözetirse tutabilir. Mukayyed olmayıb bırakırsa kaçar gider.

1778. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِئْسَمَا لِأَحَدِهِمْ أَنْ يَقُولَ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ بَلْ نُسِّيَ وَٱسْتَذْكِرُوا ٱلْقُرْآنَ فَإِنَّهُ أَشَدُّ تَفَصِّياً مِنْ صُدُورِ ٱلرِّجَالِ مِنَ ٱلنَّعَمِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Kur'ân sâhiblerinin birisi için: Şu şu âyetleri unuttum, demek ne fenâ şeydir. Belki unutuldu, denilmek gerektir[1]. Ey Kur'ân sâhibleri hâfızlar, Kur'ân'ı dâimâ okuyup müzâkere ediniz! Çünkü Kur'ân'ın, hâfız kişilerin gönüllerinden ayrılıp kaçması, deve (nin boşanıp kaçmasın) dan daha zorludur.

1779. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَعَاهَدُوا ٱلْقُرْآنَ فَوَ ٱلَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ تَفَصِّياً مِنَ ٱلْإِبِلِ فِي عُقُلِهَا .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Kur'ân'ı muhâfazaya ihtimâm ediniz! Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki: Kur'ân'ın hâfızadan çıkıp kaçması, bağlı devenin (ihtimâmsızlık eseri) boşanıp kaçmasından daha zorludur.

1780. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سُئِلَ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كَانَتْ مَدّاً ثُمَّ

[1] Bu iki tâbir arasındaki fark: "*Unuttum*" tâbiri, tesâhülü ve muhâfazasına ehemmiyet verilmediğini iş'âr eder ki, mekruhtur. Fakat "*unutuldu*" ve bâzı *Buhârî* râvîlerinin kırâatlerine göre: "*Unutturuldu*" tâbirlerinde ise böyle bir tegāfül medlûlü yoktur.

قَرَأَ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ يَمُدُّ بِبِسْمِ اللهِ وَ يَمُدُّ بِالرَّحْمٰنِ وَ يَمُدُّ بِالرَّحِيمِ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre: Enes İbn-i Mâlik'den Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Kur'ân okuyuşu nasıldı? diye sorulmuştu[1] o da: "*Resûlullâh Kur'ân okurken* (meddi îcâb eden harfleri) *meddederdi*" diye cevab verdi[2]. Sonra Enes, (Misâl olarak) Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm'i okuyarak: Resûlullâh "*Bismi'llâh*" i meddederdi, "*Er-Rahmân*" i de meddederdi, "*Er-Rahîm*" i dahi meddederdi, demiştir.

1781. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ يَا أَبَا مُوسَى لَقَدْ أُوتِيتَ مِزْمَاراً مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* ona:

— Ey Ebû Mûsâ, muhakkak sana Dâvud (Peygamber) in nağmelerinden bir nağme (Bir sadâ âhengi) verilmiştir, buyurdu.

---

[1] Buhârî'nin bu hadîsden önceki bir rivâyet tarîkında bu soran kimsenin Katâde olduğu bildiriliyor.

[2] Med, kırâat ilmi tâbîrlerindendir. Med, lûgatte çekmek mânâsına olup kırâat ilminde: bir harfin kendisinden sonra elif, vav, yâ harfleri bulunursa - ki bu üç harfe sebeb-i med denilir - bunların üst tarafındaki harfe ittibâ ile tokca okunur.

ÎZÂHI

Hadîsteki Mizmâr mûsikî âletidir. Husûsî tâbiriyle Zurna, Nây gibi üflenen ve ses veren kısmıdır. Burada güzel ses, nağmesi, ses âhengi demektir. Mûsikî âletiyle, mûsikî âhengi arasında bulunan alâka ve münâsebetle istiâre edilmiştir. Hadîste: "*Âl-i Dâvud*" lafzındaki "*Âl*" kelimesi müstedrektir, zâiddir; Dâvud Peygamber'in hânedânı değil, kendisi matlubtur; çünkü Dâvud Peygamber'in âilesi ferdleri arasında hiç bir kimse güzel sesle meşhûr değildir. Bu ni'met ancak Dâvud Peygamber'e ihsân buyurulmuştur.

1782. عَنْ عَبْدِ ٱللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ أَنْكَحَنِي أَبِي ٱمْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ فَكَانَ يَتَعَاهَدُ كَنَّتَهُ فَيَسْأَلُهَا عَنْ بَعْلِهَا فَتَقُولُ نِعْمَ ٱلرَّجُلُ مِنْ رَجُلٍ لَمْ يَطَأْ لَنَا فِرَاشاً وَ لَمْ يُفَتِّشْ لَنَا كَنَفاً مُذْ أَتَيْنَاهُ فَلَمَّا طَالَ ذٰلِكَ عَلَيْهِ ذَكَرَ ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلْقِنِي بِهِ فَلَقِيتُهُ بَعْدُ فَقَالَ كَيْفَ تَصُومُ فَقُلْتُ كُلَّ يَوْمٍ قَالَ فَكَيْفَ تَخْتِمُ قُلْتُ كُلَّ لَيْلَةٍ قَالَ صُمْ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةً وَ ٱقْرَإِ ٱلْقُرْاٰنَ فِي كُلِّ شَهْرٍ قُلْتُ أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ قَالَ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي ٱلْجُمُعَةِ قُلْتُ أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ هٰذَا قَالَ أَفْطِرْ يَوْمَيْنِ وَ صُمْ يَوْماً قُلْتُ أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ قَالَ صُمْ أَفْضَلَ ٱلصَّوْمِ صَوْمَ دَاوُدَ صِيَامَ يَوْمٍ وَ إِفْطَارَ يَوْمٍ وَ ٱقْرَأْ فِي كُلِّ سَبْعِ لَيَالٍ مَرَّةً فَلَيْتَنِي قَبِلْتُ

رُخْصَةَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ ذَاكَ أَنِّى كَبِرْتُ
وَ ضَعُفْتُ فَكَانَ يَقْرَأُ عَلَى بَعْضِ أَهْلِهِ ٱلسُّبْعَ مِنَ ٱلْقُرْاٰنِ بِالنَّهَارِ
وَ ٱلَّذِى يَقْرَؤُهُ يَعْرِضُهُ مِنَ ٱلنَّهَارِ لِيَكُونَ أَخَفَّ عَلَيْهِ بِاللَّيْلِ
وَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَقَوَّى أَفْطَرَ أَيَّاماً وَ أَحْصَى وَ صَامَ مِثْلَهُنَّ كَرَاهِيَةَ
أَنْ يَتْرُكَ شَيْئاً فَارَقَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Amr İbn-i Âs *radiya'llāhu anhümâ'*-dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Babam beni asâletli bir âile kadıniyle evlendirdi ve her zaman geçimimiz hakkında göz kulak olup gelininden kocası (Abdullāh) hakkında sorguda bulunurdu. Karım da: Abdullāh erkek nev'i arasından (seçme) güzel bir kocadır; Ben ona gelelibęri âile döşeğimize ayak basmadı (yatmadı), örtülü eteğimizi araştırıp yoklamadı (açmadı) demiştir[1]. Babam Amr'in bu yoldaki incelemeleri uzayınca nihâyet Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e oğlunun bu hâlini arzetti. Resûl-i Ekrem de: Abdullāh'ı bana getir, buyurdu. Abdullāh der ki: Resûlullāh'a mülâkî olduğumda bana; nasıl oruç tutarsın? diye sordu. Ben de: her gün, dedim. Nasıl hatim edersin? dedi. Her gece, dedim. Bunun üzerine Resûlullāh, "*Her ayın üç gününde oruç tut, her ayda da bir, Kur'ân'ı okuyup hatmeyle*" buyurdu. Ben: bundan çoğuna da gücüm yetişir, dedim. Resûl-i Ekrem: Öyle ise her haftada üç gün oruç tut, buyurdu. Ben: Bundan çoğuna da gücüm

[1] Zekî kadın, kocası Abdullāh'ın en mühim ve en mahrem âile ihtiyâcı olan kocalık hakkına riâyetsizliğini lisân-ı edeble ve zemmi iş'âr eden bir medhle ifâde ederek bu sözleriyle kocasının namaz kılmaktan, oruç tutmaktan, hatim sürmekten kocalık hakkını îfâya vakti kalmıyor ki, demek istemiştir.

yetişir dedim. Resûl-i Ekrem: iki gün iftâr et, bir gün tut, dedi. Ben de: bundan çoğuna da gücüm yetişir, dedim. Resûl-i Ekrem: oruçların efdali olan Dâvud peygamber orucu tut ki, bir gün oruç, bir gün iftârdır. Bir de yedi gecede bir kere Kur'ân okuyup hatim eyle, buyurdu.

(Abdullāh İbn-i Amr İbn-i Âs rivâyetine devâm ederek:) Keşki ben Resûlullāh'ın bana verdiği ruhsat ve müsâadeyi kabûl etseydim. İşte şimdi yaşlandım, ihtiyar oldum, zaîf düştüm, diye hayıflanıyordu. Bu cihetle ihtiyarlık çağında Abdullāh İbn-i Amr Kur'ân'ın yedide birisini gündüzden âilesinden bâzılarının yanında okurdu, ve (gece) okuyacağı Kur'ân'ı gündüz okuyup hazırlardı ki, gece okuması hafiflesin. Oruç husûsunda kuvvetli bulunmak isteyince de bir kaç günler arka arkaya iftâr ederdi ve bu iftâr ettiği günleri sayardı. Ve — Resûlullāh'tan ayrıldığı sıradaki ibâdet hayâtından bir şey bırakmağı çirkin gördüğünden — iftâr günleri sayısınca arka arkaya oruç tutardı[1].

* * *

1783. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ
رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَخْرُجُ فِيكُمْ قَوْمٌ
تَحْقِرُونَ صَلَاتَكُمْ مَعَ صَلَاتِهِمْ وَ صِيَامَكُمْ مَعَ صِيَامِهِمْ
وَ عَمَلَكُمْ مَعَ عَمَلِهِمْ وَ يَقْرَؤُنَ الْقُرْاٰنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ

[1] Resûl-i Ekrem'in hayâtı zamânında Abdullāh İbn-i Amr, savm-ı dehre devâm eder ve oruç haram olan bayram günleri hâriç olmak üzere her gün oruç tutardı. Hazret-i Peygamber'in irtihâli üzerine fırâkı zamânında bu i'tiyâdını mümkün mertebe yerine getirmek için iftâr ettiği günlerin sayısınca mütevâliyen oruç tutardı.

يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ يَنْظُرُ فِي النَّصْلِ
فَلَا يَرَى شَيْئًا وَيَنْظُرُ فِي الْقِدْحِ فَلَا يَرَى شَيْئًا وَيَنْظُرُ
فِي الرِّيشِ فَلَا يَرَى شَيْئًا وَيَتَمَارَى فِي الْفُوقِ .

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llâhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur: Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den şöyle buyurduğunu işittim: Sizin içinizde öyle zümreler türeyecektir ki, siz, onların namazlarının yanında kendi namazlarınızı, onların oruçlarının yanında kendi oruçlarınızı, onların iyi işleri yanında kendi sâlih amellerinizi küçük göreceksiniz. Onlar Kur'ân da okuyacaklar. Fakat Kur'ân (ın feyzi) onların hançerelerini geçmiyecek. Onlar, okun avdan (delip) çıktığı gibi dinden çıkacaklar: Okun sâhibi (avı delip geçen) okunun demirine bakar (kan nâmına) bir şey göremez. Ağaç kısmına bakar, orada da bir şey göremez. Yelesine bakar onda da (kan) bulaşığı göremez. Sonra avcı (Acabâ ava dokunmadı mı?) şüphesiyle fok (denilen veter medhâlin)e bakar (orada da kan izi görülmez).

İZÂHI

Hadîs-i şerîf en belîğ bir mürekkeb teşbîh ile ifâde olunmuştur: Bir tarafta kendisine benzetilen müşebbehün-bih manzûmesi ki: "*Hadîs-i şerîfte tasvîr buyurulduğu üzere hedefine sür'atle girip çıkan ve bu sür'atinden dolayı okun kemankeşlerce mâ'lûm olan Nasl, kıdh, rîş, fok kısımlarından hiç bir tarafına kan lekesi bulaşmıyan ok kalemi*", öbür tarafta müşebbeh manzûmesi ki: "*İslâm câmiası içine bir ok gibi girip çıkan, rûhunda ve şuûrunda müslümanlığın feyizli nûrundan hiç bir eser ve iz görülmiyen betbaht bir şahıs bulunuyor*". Bu tasvîrimiz hadîsdeki teşbîhin ihtivâ ettiği edebî tasvîrden bir parçadır. Gerisi hiss-i selîme âiddir:

Bu hadîsi Buhârî: *"Kur'ân'ın riyâ ve onunla ekl ve intifâ için veyâhut fısk u fücûra ve haksızlığa âlet edinerek okunmasının günâhı"* hakkında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir, ve mevzûu-bahsimiz olan Ebû Saîd Hudrî hadîsinden önce Hazret-i Alî'den de şu meâldeki hadîsi rivâyet etmiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den şöyle buyurduğunu işittim: Âhir zamanda yaşları küçük, tecrübeleri kıt bir zümre yetişecektir. Onlar Peygamber'in teblîğâtından bahsedecekler. Fakat bunlar (şiddetle atılan) okun avı delerek avdan öne sür'atle çıktığı gibi İslâm dîninden hemen çıkıverecekler. Siz bunları (bu hâricîleri) nerede rastlarsanız hemen öldürünüz! Çünkü (bunlar bozguncudurlar.) Bunları öldürmekte öldüren kişiye kıyâmet gününde ecir ve sevâb vardır.

Hazret-i Alî hadîsde bildirilen tecrübesiz, akılsız gençler zümresiyle hâricîleri kasdetmiştir. Hâricîler Sıffîn vak'ası netîcesinde bu iş hakeme havâle edilince bir meş'ûm hizip (hâricîler) *"Allāh'dan başka hakem olamaz!"* diye Hazret-i Âlî'ye isyân edip onu tekfîr etmişlerdir. Allāh'dan başka hakem yoktur, sözü Kur'ân meâli ise de Hâricîler bu hak sözle bâtıl kasdederek netîcede bozgunculukla Hazret-i Alî'ye isyân etmişlerdi. Millet için bir reise lüzum olmadığını iddia ederek bozgunculuğu bir esas olarak kabûl eden bu anarşist zümre nihâyet tenkîl edilmiştir. Buhârî'nin bir rivâyetinde Hüzeyfe İbn-i Yemân da birtakım dâîler yâni çığırtkan hatipler türeyecek, onlar bizim dilimizle, bizim dînî kāidelerimizle, bizim dînî hislerimize hitâb edecekler ve ümmeti Cehennem'e ve felâkete dâ'vet edecekler! diye rivâyet etmiştir ki hadîs şârihleri bunların başsız yaşamak isteyen ve ümmetin içtimâî fevzâsını ihtiyâr eden Hâricîler olduğunu bildiriyorlar. [9 uncu cildde tercemeleri geçen 1471, 1472 numaralı hadîslere ve îzâhlarına bakınız!].

* * *

1784. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمُؤْمِنُ الَّذِى يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَ يَعْمَلُ بِهِ

كَالْأُتْرُجَّةِ طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَرِيحُهَا طَيِّبٌ وَ الْمُؤْمِنُ الَّذِى لَا يَقْرَأُ
الْقُرْاٰنَ وَ يَعْمَلُ بِهِ كَالتَّمْرَةِ طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَلَا رِيحَ لَهَا وَمَثَلُ
الْمُنَافِقِ الَّذِى يَقْرَأُ الْقُرْاٰنَ كَالرَّيْحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَ طَعْمُهَا
مُرٌّ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِى لَا يَقْرَأُ الْقُرْاٰنَ كَالْحَنْظَلَةِ طَعْمُهَا مُرٌّ
أَوْ خَبِيثٌ وَرِيحُهَا مُرٌّ .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radiya'llâhu anh*'den Nebî *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Şu bir hâlis mü'min ki: Kur'ân okur ve onun muktezâsiyle amel eder, o, tadı güzel, kokusu güzel turunç (meyvesi) gibidir. Şu bir mü'min de Kur'ân okumaz, fakat mû'cebiyle amel eder. Bu da tadı güzel, fakat kokusu olmıyan hurma gibidir. Kur'ân okuyan (fakat mû'cebiyle amel etmeyen) munâfıkın benzeri de kokusu güzel fakat acı reyhâne (otu) gibidir. Kur'ân okumayan munâfıkın benzeri de tadı acı ve kötü, kokusu acı Ebû Cehil karpuzu gibidir.

1785. عَنْ جُنْدَبِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اقْرَؤُا الْقُرْاٰنَ مَا ائْتَلَفَتْ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ
فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فَقُومُوا عَنْهُ .

TERCEMESİ

Gündeb İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Kur'ân üzerinde gönülleriniz birleştikce Kur'ân okuyunuz. Kur'ân hakkında ihtilâf edince de artık kalkıp oradan dağılınız!.

بسم الله الرحمن الرحيم

كِتَابُ ٱلنِّكَاحِ

BU KİTÂB, NİKÂHIN AHKÂMINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Nikâh, fukahâ örfünde bir akiddir ki, sâir medenî münâsebetlerde olduğu gibi iki tarafın îcâbı ve kabûlü ile mün'akid olur ve bu suretle erkeğe, kadının kadınlık hayâtından istifâde etmesi halâl olur. Ve çiftler müşterek âile yuvasının ısmetiyle ve dâhilî, hâricî âile vazîfeleriyle mükellef bulunurlar. Bu cihetle âile kurumu bir akdin hukūkî netîcesidir. Îcâb ve kabûl de o akdin rüknüdür, illet-i maddiyesidir. İllet-i fâiliyesi de iki âkid taraflardır. Her iki tarafın birbirlerinden intifâları da illet-i gāiyedir. İslâm Hukūku'nun vücûduna ve tahakkukuna ihtimâm ettiği bir dördüncü illet daha vardır ki o da illet-i sûriye denilen ve çiftler arasında devâmı arzu olunan irtibattır, dirlik ve birliktir.

İslâm Hukūku nikâh kurumunu medenî bir muâmele olarak kabûl ettiği gibi bir cihetle de ibâdet addetmiştir. Çünkü İslâm Dîni, âile yuvası kurmayı ve bu kurumun devâmına, saâdetine hizmet etmeyi kişinin bütün hayâtını ibâdete vermesinden efdal ve çok hayırlı olarak kabûl eder. Yine böyle Resûl-i Ekrem: "*Nikâha rağbet ediniz, çoğalınız! Ben kıyâmet günü sizin çokluğunuzla öbür ümmetlere karşı iftihâr edeceğim*"

buyurmakla nikâhın uhrevî ilgisini açıklamıştır. Sonra nikâhın zinâ gibi fazîhalardan sıyâneti de dînî bir mâhiyet arzeder. İslâm Dîni çocuk terbiyesini, âile infâkını da yüksek ibâdetlerden, dînî vazîfeler cümlesinden sayar. Sebeb-i meşrûiyeti de neslin ihtilâtdan masûniyetini ve temiz bir sûrette devâmı ve dolayısiyle beşeriyetin ilm-i ezelîde mukadder olan zamâna kadar bekāsıdır.

İslâm Dîni, bekârlığın sâhibini fuhuşa sürükliyeceği sanıldığı zamanda nikâhı Vâcib ve mecbûrî bir vazîfe olarak kabûl ve teklîf eder. Buna mukābil hukūku zevciyete riâyet edilemiyeceği kanaati hâsıl olunca da Mekruh addeder[1]. Bu iki vaziyet dışındaki tabiî hallerde nikâh yine ihtiyâre bırakılmayıp sünnet-i müekkede hâlinde teşrî' kılınmıştır. Şimdi mukaddime olarak arzettiğimiz mâ'lûmâtı, misalleriyle birlikte aşağıdaki hadîslerde mütâlâa edeceğiz.

1786. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَةِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا فَقَالُوا وَأَيْنَ نَحْنُ مِنَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ غَفَرَ ٱللّٰهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ فَقَالَ أَحَدُهُمْ أَمَّا أَنَا فَإِنِّي أُصَلِّي ٱللَّيْلَ أَبَداً وَقَالَ آخَرُ أَنَا أَصُومُ ٱلدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ

[1] Burada bir ciheti tahşiye etmek isteriz ki, o da fakirliğin nikâha mâni' teşkîl etmediğidir. Nasıl ki, Kur'ân-ı Mübîn'de Cenâb-ı Hak: *(Fakir olurlarsa Allah onları fazl ve keremiyle gānî kılar. Hayat ve maîşetlerine genişlik verir)* buyurmuştur. Buhârî'nin Fezâil bahsinde rivâyetine göre: Resûl-i Ekrem, mehr olarak karısının parmağına takacak demir bir halka bile bulamıyan ve bir günlük nafakası olmıyan bir fakîrin bile evlenmesine müsâade etmiştir.

وَقَالَ اٰخَرُ أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا فَجَاءَ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا
أَمَا وَاللّٰهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلّٰهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ لٰكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ
وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere (Ashâb'dan) üç kişi Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in (bunların bilemedikleri gizli) ibâdetini sormak (ve öğrenmek) üzere Peygamber'in kadınlarının evlerine gelmişlerdi. Bunlara Peygamber'in ibâdeti (nin kemmiyet ve keyfiyeti) haber verilince gûyâ azınsıyarak (bir ağızdan): "*Biz nerede, Resûlullāh nerede? Muhakkak ki Allah, Peygamber'inin geçmiş olan ve gelecekde işlenmesi muhtemel bulunan bütün günahlarını mağfiret etmiştir*" dediler. (Sonra da şöyle ahdettiler:) İçlerinden birisi: Ben geceleri dâimâ namaz kılacağım, dedi. Öbürüsü de: Ben de her zaman (her gün) oruç tutacağım, dedi. (Üçüncü) birisi: Ben de kadınlardan ayrı yaşıyacağım, hiç evlenmiyeceğim, dedi. Onlar bu söz üzerinde iken Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bunların yanlarına gelerek:

— Siz, şöyle şöyle söyliyen kimselersiniz değil mi? Fakat şunu biliniz ve iyi düşününüz ki: Ben sizin Allāh'dan en çok korkanınız ve korunanınız bulunuyorum. Bununla berâber ben (kâh) oruç tutarım, (Bâzı günlerde) tutmam. (Gecenin bir kısmında) namaz kılarım. (Bir kısmında da) uyurum. Kadınlarla da evlenirim. (İşte benim sünnetim budur.) Her kim benim bu yolum (da gitmez de on) dan yüz çevirirse, benden değildir, buyurdu.

İZÂHI

Buhârî'nin bu rivâyetine göre Resûl-i Ekrem bu öğütlerini husûsî sûrette bu üç kişiye söylediği anlaşılıyor. Müslim'in rivâyetine göre mescidde bir hitâbetle umûma bildirilmiştir. Bu rivâyete göre bu üç kişinin sözleri Resûl-i Ekrem'e erişince umûma karşı îrâdettiği bir hutbesinde Allāh'a hamd ü senâ ettikten sonra: "*Bâzı kimseler şöyle şöyle söylemişlerdir. Bilmem ki, bu sözleriyle ne demek istiyorlar*" diye söze başlamış ve mevzûumuz olan hadîsdeki sözleri söylemiştir.

Hadîsdeki sünnet, tarîkat (*= yol*) demektir. Farz mukābili olan sünnet ve nâfile demek değildir. Binâenaleyh buradaki tarîkat ve yol demek olan sünnet, farza da, nâfileye de şâmildir.

Hadîs metninde Buhârî'nin (Reht) tâ'bîrine mukābil Müslim *Sahîh*'inde (Nefer) rivâyet etmiştir. Reht üçden ona, Nefer de üçden dokuza kadar kişiye ıtlāk olunur. Abdürrezzâk'ın Saîd İbn-i Müseyyeb'den rivâyetine göre bu üç kişinin Alî İbn-i Ebî Tâlib, Abdullāh İbn-i Amr İbn-i Âs, Osmân İbn-i Maz'ûn'dan ibâret olduğu tasrîh edilmiştir.

Bu hadîsde Resûl-i Ekrem ibâdet ve istirahat hayâtı ile âile ve medenî mesâî hayâtını bir vecîze hâlinde, hülâsa ettikten sonra: "*İşte benim yolum budur, bundan ayrılanlar benden değildir*" buyurmaları müslümanlıkta rühbanlık olmadığını açık bir şekilde belirtmiştir.

* * *

1787. عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَدَّ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ ٱلتَّبَتُّلَ وَلَوْ أَذِنَ لَهُ لَٱخْتَصَيْنَا .

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Osmân

İbn-i Maz'ûn'un kadınlardan uzletini (ve evlenmekten çekinmesini) nehyetti. Eğer Peygamber onun uzletine müsâade etseydi (biz daha ileri giderek) hadımlaşırdık.

İZÂHI

Hadîsdeki tebettül ki, kadınlardan uzlettir, uzak yaşamaktır, hıristiyan şerîatı mevzûâtındandır ki, Ruhbâniyet deriz. Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın rivâyeti vechile Peygamber Efendimiz ümmetini bundan men' etmiştir. Bundan önce Enes İbn-i Mâlik hadîsinde öğrendiğimiz veçhile Resûl-i Ekrem *"Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir"* sûretinde şiddetli bir tahzîrde bulunmuştur. İslâm câmiasında neslin ve nüfûsun çoğalması matlûb olduğundan: *"Evleniniz, ümmetimin çokluğu ile iftihâr ederim"* diye teşvîk buyurmuştur.

Hadîs metnindeki İhtisâ hayaları çıkarmakdır ki, çıkarılan insana Hadım, hayvana da İğdiş tâ'bîr olunur. Fıtrati tagyîr ve neslin inkıtâını mûcib olduğu için Resûl-i Ekrem nehyetmiştir, ve bu bâbda Abdullāh İbn-i Mes'ûd'un rivâyetine göre Resûl-i Ekrem (لا تحرموا طيبات ما احل الله لكم = *Siz Allāh'ın halâl kıldığı güzel şeyleri kendinize haram kılmayınız)* âyetini okumuştur. Bundan sonraki hadîs bu nehyi te'yîd eder mâhiyettedir. Bu cihetle ihsâ bilittifak haramdır.

1788. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي رَجُلٌ شَابٌّ وَ أَنَا أَخَافُ عَلَى نَفْسِي الْعَنَتَ وَلَا أَجِدُ مَا أَتَزَوَّجُ بِهِ النِّسَاءَ فَسَكَتَ عَنِّي ثُمَّ قُلْتُ مِثْلَ ذٰلِكَ فَسَكَتَ عَنِّي ثُمَّ قُلْتُ مِثْلَ ذٰلِكَ فَسَكَتَ عَنِّي ثُمَّ قُلْتُ مِثْلَ ذٰلِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا أَنْتَ لَاقٍ فَاخْتَصِ عَلَى ذٰلِكَ أَوْذَرْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Ben bir kerre Resûl-i Ekrem'e: Yâ Resûla'llâh! Ben genç çağda bir adamım. Kötü bir işte bulunmaktan korkuyorum. Kadınlarla evlenecek dünyâlık da bulamıyorum, dedim. (Tavâşî olayım mı? demek istedim.) Resûl-i Ekrem sustu, cevab vermedi. Sonra bu sûretle bir daha hâlimi arzettim. Yine sükût etti. Sonra bunun gibi bir daha söyledim, yine sustu. (Dördüncü) bir daha söylediğimde Resûlullâh (azarlayarak) bana: Yâ Ebâ Hüreyre senin kavuşacağın mukadderâtı yazan kalem (in mürekkebi) kurumuştur. Şu hal üzerine sen ister hadımlaş, ister bırak (müsâvîdir) buyurdu.

ÎZÂHI

Resûl-i Ekrem bu cevâbiyle Ebû Hüreyre'nin tavâşîliğine müsâade etmiş değildir. Hattâ aksine Ebû Hüreyre'yi tehdîd ve tekdîr etmiştir. Çünkü Resûlullâh'ın dört kere sorulan bir süâle sükût ile mukābele buyurdukdan sonra vârid olan emri tehdîden, şiddetli bir azardan başka ne olabilir. Resûlullâh'ın ısrâr ile sükûtu, süâlin fenâlığını kemâli belâgatle ifâde ederken süâlde ısrâr üzerine vârid olan cevab nehiy ve tevbîhten başka bir şey delâlet edemez.

Ebû Hüreyre'nin bu derece ısrârı da öyle sanıyoruz ki câhiliyet devrinde Tavâşîliğin müteaddid maksatlarla tatbîk edilmekte olmasına ve bunun zühdî bir ittikā ile yapılmasının hükmünü anlamak sâikasiyledir. İbn-i Sînâ *Kānûn*'unda Hakîm Calinus'dan naklen o devirlerde beş nevî' Tavâşîlik tatbîk olunduğunu beyân ve birer birer îzâh ettiğine göre, bu vahşiyâne muâmelenin o devirlerde her tarafda şâyi' olduğunu bildirir. Bu i'tibarla İslâm dîninin izâlesiyle meşgul olduğu câhiliyet âdetleri arasında Tavâşî göreneği de bulunuyor.

* * *

1789. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَرَأَيْتَ لَوْ نَزَلْتَ وَادِياً وَفِيهِ شَجَرَةٌ قَدْ أُكِلَ مِنْهَا وَوَجَدْتَ شَجَرَةً لَمْ يُؤْكَلْ مِنْهَا فِي أَيِّهَا كُنْتَ تُرْتِعُ بَعِيرَكَ قَالَ فِي الَّذِي لَمْ يُرْتَعْ مِنْهَا تَعْنِي أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَتَزَوَّجْ بِكْراً غَيْرَهَا .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e: Yâ Resûla'llâh lûtfen bana bildirir misin? Sen bir vâdiye insen de orada iki nevi' ağaç bulsan 1) Üzerindeki mahsûlü yenilmiş. 2) Mahsûlü yenilmemiş. Deveni hangisinde yayar, otlatırsın? diye sordum. Resûlullâh: başkası tarafından otlatılmıyan ağaçta, dedi. (Âişe: Ben işte o ağacım, dedi.)[1] Hazret-i Âişe bu sorusu ile Resûlullâh'ın kendisinden başka bâkir kız olarak kimseyi tezevvüç etmediğini kasdediyordu.

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi (Nikâh-ı Ebkâr) başlığıyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu unvândaki Ebkâr lâfzı bikrin cem'idir. Bikr, er görmedik genç kıza denir. Şüphesiz ki Hazret-i Âişe: "*Ben meyvasına dokunulmamış bir ağacım*" sözünü en yüksek fahr ve ibtihâç ile söylemiştir. Bu cihetle Hazret-i Âişe'nin bu hadîsi, bikrin nikâhı efdal olduğuna delâlet eder.

[1] Tercememizde kavis içinde görülen bu ziyâde Ebû Nuaym'in rivâyetinden alınarak gösterildi.

1790. وَعَنْهَا رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَهَا إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ إِنَّمَا أَنَا أَخُوكَ فَقَالَ أَنْتَ أَخِي فِي دِينِ ٱللّٰهِ وَ كِتَابِهِ وَهِيَ لِي حَلَالٌ .

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ebû Bekir'den Âişe'yi nikâhlamak için istedi. Ebû Bekr *radiya'llāhu anh:* Fakat ben senin kardeşinim, demişti. Resûl-i Ekrem de: Ey Ebû Bekr, sen benim Allâh'ın dîninde ve kitâbında kardeşimsin. Bu cihetle Âişe bana halâldir, buyurdu.

1791. وَعَنْهَا رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ أَبَا حُذَيْفَةَ بْنَ عُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ بْنِ عَبْدِ شَمْسٍ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَبَنَّى سَالِماً وَأَنْكَحَهُ بِنْتَ أَخِيهِ هِنْدَ بِنْتَ ٱلْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ وَهُوَ مَوْلًى لِٱمْرَأَةٍ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ كَمَا تَبَنَّى ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْداً وَ كَانَ مَنْ تَبَنَّى رَجُلًا فِي ٱلْجَاهِلِيَّةِ دَعَاهُ ٱلنَّاسُ إِلَيْهِ وَ وَرِثَ مِنْ مِيرَاثِهِ حَتَّى أَنْزَلَ ٱللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ ٱدْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ إِلَى قَوْلِهِ وَ مَوَالِيكُمْ فَرُدُّوا إِلَى آبَائِهِمْ فَمَنْ لَمْ يُعْلَمْ لَهُ أَبٌ كَانَ مَوْلًى وَ أَخاً فِي ٱلدِّينِ فَجَاءَتْ سَهْلَةُ

بِنْتُ سُهَيْلِ بْنِ عَمْرٍو الْقُرَشِيِّ ثُمَّ الْعَامِرِيِّ وَهِيَ امْرَأَةُ أَبِي حُذَيْفَةَ بْنِ عُتْبَةَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّا كُنَّا نَرَى (نَعْتَقِدُ) سَالِماً وَلَداً وَقَدْ أَنْزَلَ اللهُ فِيهِ مَا قَدْ عَلِمْتَ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ.

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre Ebû Huzeyfe İbn-i Utbe İbn-i Rebîa İbn-i Abdi Şems — ki, bu Ebû Huzeyfe Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber Bedir gazâsında bulunmuştu[1].— Sâlim (İbn-i Ma'kıl) i[2] oğul edinmişti. Nasıl ki Resûlullāh da Zeyd'i oğul edinmişti. Ayni zamanda Sâlim'e, kardeşi Velîd İbn-i Utbe İbn-i Rebîa'nın kızı (Hind'i) nikâh etmişti. Halbuki Sâlim, Ensâr'dan (Sübeyte) kadının kölesi idi[3]. Câhiliyet zamânında bir kimse birisini evlâd edinirse, halk evlâdlığı onun adiyle anardı. (Filânın oğlu filân derlerdi) ve evlâdlık, (neseb cihetiyle oğul gibi) o kimsenin mîrâsından istifâde ederdi. Bu töre, Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ: "ادعوهم لاباهم

[1] Ebû Huzeyfe Kureyş eşrâfından ve Ashâb'ın en fazîletli sîmâlarından idi. Medîne'ye ilk hicret eden Ashâb'dan ve iki kıbleye karşı namaz kılan bahtiyarlardandır. Habeşistan'a da hicret etmişti. Bedir gazâsında bulunduğu gibi bütün gazâlarda da Resûlullāh ile berâber bulunmuştur. Yemâme harbinde şehîd düşmüştür. O zaman 53 veya 54 yaşında idi.

[2] Sâlim, Farslı idi. Köle sınıfının en fâzılı, Ashâb'ın yüksek sîmâlarından idi. Sâlim de Bedr harbinde bulunan bahtiyarlardandı. Ebû Hüzeyfe gibi Sâlim de Hicret'in 12 inci yılında Yemâme'de şehid olmuştur. Bu iki azîz şehidden birisinin başı öbürüsünün iki ayağı arasında bulunmuştur.

[3] Sübeyte Ebû Huzeyfe'nin karısıdır ve Medîne'ye ilk hicret eden kadınlardandır. En fâzıl Sahâbî kadınlardan sayılır. Sübeyte, Sâlim'i âzatlamakla zevci Ebû Huzeyfe onu evlâd edinmişti. Sonra da kardeşinin kızı Hind ile evlendirmişti.

= *evlâtlıklarınızı* (neseben) *babaları adiyle çağırınız!*" kavl-i şerîfini (مواليكم) kelimesine kadar inzâl buyuruncaya kadar devâm etti ve bu âyetin nüzûlü üzerine artık âzâtlı köleler ve evlâdlıklar nesebî babaları adına iâde olundu. Bunlardan babaları bilinmiyenlerin de (eski efendisine) dinde dost ve kardeş oldu.

Bu vaziyet üzerine Kureyşî, sonra Âmirî olan Süheyl İbn-i Amr'in kızı Sehle — ki, Ebû Huzeyfe'nin (öbür) karısıdır, (Sübeyte'nin de ortağıdır) — Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e geldi. Ve: "Yâ *Resûla'llāh! Biz Sâlim'i oğul edinmiştik. Halbuki Allāhu Teâlâ evlâdlık hakkında bildiğiniz âyet-i kerîmeyi indirdi.* (Şimdi ne buyurursunuz?)" diye sordu. (*Buhârî*'nin şeyhi) Ebû'l-Yemân bu hadîsi (müellif Buhârî'ye bu sûretle) rivâyet etti.

İZÂHI

Hadîsde mebde' ve müntehâsına işâret olunan kavl-i şerîfi, Ahzâb Sûresi'nin dördüncü ve beşinci âyetlerinin birer parçasıdır ve meâli şöyledir: "*Allah, evlâdlıklarınızı sizin oğullarınız kılmamıştır. O, sizin ağzınızda* (uydurma) *lâfınızdır. Allah ise size hakkı, hakîkati bildiriyor ve doğru yola hidâyet ediyor.* (Şöyle ki): *evlâdlıklarınızı babaları adına nisbet ederek çağırınız! Eğer babalarını bilmiyorsanız* (yine babalık taslamayınız! Çünkü) *onlar sizin dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır.*"

Bu âyet-i kerîme Peygamberimizin evlâdlığı Zeyd İbn-i Hârise hakkında nâzil olmuştur. Şöyle ki: Zeyd Resûlullāh'ın Hazret-i Hatîce tarafından hediye edilen kölesi idi. Nübüvvetten evvel Resûl-i Ekrem Zeyd'i âzadlamış, sonra da âdet veçhile evlâd edinmişti. Ve o târihden i'tibâren Zeyd İbn-i Muhammed İbn-i Abdullâh diye anılır oldu. Daha sonra Hazret-i Hamza ile Zeyd arasında din kardeşliği te'sîs edip fakir olan Zeyd'in zengin olan Hazret-i Hamza'nın malından müstefîd olmasını te'mîn buyurdu. Ayni zamanda Zeyneb Bint-i Cahş ile de evlendirdi. Zeyneb Benî Esed'in en şerefli bir âile kızı olmakla Zeyd'i kendisine küfüv ve muâdil addetmiyerek hırçınlık ediyor ve bir türlü geçinemiyordu. Nihâyet Zeyd Zeyneb'i bırakmakla Resûl-i Ekrem izdivâc ile

taltîf buyurdu. Bu def'a yehûdîlerle münâfıklar: "*Muhammed, oğlunun karısı ile evlendi.*" demeğe başladılar. Bunun üzerine tercemesini bildirdiğimiz âyet-i kerîme nâzil olup arada nesebî ve hakîkî bir evlâdlık bulunmayıp câhiliyet âdeti üzerine tefevvuhâttan ibâret olduğu bildirildi. Ve bundan böyle tebennî edilen oğullukların, kendi vâlidleri olan babaları adiyle çağrılması emrolundu. Ve aynı zamanda bu câhiliyet çağrısiyle berâber buna terettüb eden hukûkî münâsebetler de lağvolundu. Onun yerine dînî kardeşlik ve dostluk ikâme edildi.

Hadîsde bildirilen vâkıaya gelince bunda kadın erkek en benâm Ashâb'ın adları zikrolunmuştur ki, Ebû Huzeyfe ile iki karısı: Sübeyte ile Sehle, Sâlim ile karısı ve Ebû Huzeyfe'nin kardeşi kızı Hind'dir. Bunlardan Ebû Huzeyfe Sâlim'i — ki, Sübeyte'nin âzadlısı ve Ebû Huzeyfe'nin oğulluğudur — kardeşinin kızı Hind ile evlendiriyor. Sâlim'in evlâdlık vaziyetine medenî ve ictimâî bir takım haklar terettüb etmekte ve halk arasında: "*Ebû Huzeyfe oğlu Sâlim*" diye anılmakta iken yukarıda tercemelerini gördüğümüz Ahzâb Sûresi âyetleri nâzil olunca bu yoldaki evlâdlık kalkıyor. Ne Sâlim üzerinde Ebû Huzeyfe'nin babalığı ve ne de Sübeyte ile Sehle'nin analığı kalmıyor. Bu analık ve babalık ve oğulluğunun devâmını arzu eden bu âile nâmına Sehle[1] Resûl-i Ekrem'e mürâcaat ederek Sâlim'in oğulluğunun devâmı çâresini soruyor.

Buhârî'nin Ebû'l-Yemân'dan gelen bu rivâyetinde, Resûl-i Ekrem'in Sehle'ye ne yolda cevab verdiği bildirilmiyor. Cevâbı diğer hadîs müelliflerinin rivâyetlerinden öğreniyoruz. Bir rivâyete göre Resûl-i Ekrem Sehle'ye: Sâlim'i emzir, (süt analık te'sîs et!) diye cevab vermiştir. Sehle de Sâlim'i emzirmiş ve beş yudum süt vermiştir. Bu sûretle Sâlim Sehle'nin ve dolayısiyle âilenin süt oğlu olmuştur. Diğer bir rivâyete göre Sehle Resûl-i Ekrem'e mürâcaatında: Yâ Resûla'llâh! "*Bu âyetle Sâlim evlâdlıktan çıkıyor. Halbuki o, erlik çağında olduğu halde biz kadınların yanına girip çıkıyor. Öyle sanıyorum ki, Ebû Huzeyfe de bu halden müteessirdir!*" demiş. Resûl-i Ekrem de: "*Sâlim'i emzir, sen ona süt ana olup haram olursun, zevcin Ebû Huzeyfe'de de bir endişe kalmaz*" buyurmuş. O da Sâlim'i emzirmiştir.

---

[1] Sehle, Hudeybiyye musâlâhanâmesini Kureyş nâmına imzâ eden ve Mekke'nin fethi sırasında İslâm olarak müessir hitâbeleriyle İslâm'a büyük hizmetlerde bulunan Süheyl İbn-i Amr'in kızıdır. Ve Arablar arasında yüksek içtimâî mevkii hâiz olan bir âileye mensubdur.

Müslim'in bir rivâyetine göre Sehle: Yâ Resûla'llāh: Koca adamı ben nasıl emziririm? demiş. Resûl-i Ekrem de gülerek: Sâlim'in koca bir adam olduğunu ben de biliyorum, buyurmuş. Kādî Iyâz der ki: Sehle'nin sütünü bir kaba sağması, sonra Sâlim'in içmesi ve bu sûretle emerken hiç temâs edilmemiş olması sanılır. Hasan Basrî'den de bu sûretle naklolunmuştur.

Hazret-i Âişe'den rivâyet olunan bu hadîse göre çocuğun emmesiyle olduğu gibi bâliğin yâni erlik çağındaki kişinin emmesiyle de hürmet-i radâ' sâbit oluyor ki, Hazret-i Âişe'nin, Dâvud-ı Zâhirî'nin mezhebi budur. Fakat Ashâb'dan, Tâbiîn'den ve İslâm merâkiz-i medeniyesindeki ulemâdan cumhûrun mezhebine göre radâ' hürmeti ancak iki seneden az bir zaman içinde emmekle sâbit olur. İmâm Ebû Hanîfe iki buçuk sene, İmâm Zufer de üç yaşına kadar müddet içinde nevzâdın emmesiyle hürmet-i radâ' tahakkuk eder, demişlerdir. Bunlar da Bakara Sûresi'nin şu mealdeki 233'üncü âyetiyle istidlâl etmişlerdir: "*Analar çocuklarını — emzik zamânını tamamlamak istiyenler için — tam iki sene emzirirler*[1].

Bu âyet-i kerîme hükmünü te'yîd eden bir çok ahâdîs-i meşhûre de rivâyet olunmuştur. Mevzûumuz olan Sehle kadın mes'elesine gelince: cumhûra göre bu hadîsin ifâde ettiği hüküm, Sehle ile Sâlim'e mahsustur. Bâzı ulemâ da bunun mensûh olduğunu iddia etmişlerdir. Bu cihetle Hanefî fukahâsı radâ'ı "*Nevzâdın bu müddet içinde kadın memesini sormasıdır*" diye ta'rîf etmişlerdir. Bu ta'rîfe göre bir kaba sağılan südün içilmesiyle veya müddet-i radâ' hâricinde emilmekle, yâhut bir hayvan memesinden emzirilmekle radâ'a terettüb eden hürmet tahakkuk etmez.

* * *

---

[1] (و الوالدات يرضعن اولادهن حولين كاملين لمن اراد ان يتم الرضاعة) [سورة البقرة]
Yine bu âyet-i kerîmede (فان ارادا فصالا عن تراض منهما و تشاور فلا جناح عليهما) = Eğer ana ile baba müşâvere ederek rızâlariyle çocuğu memeden ayırmak isterlerse, ayırmalarında bir günah yoktur.

1792. وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ضُبَاعَةَ بِنْتِ الزُّبَيْرِ فَقَالَ لَهَا لَعَلَّكِ أَرَدْتِ الْحَجَّ قَالَتْ وَاللّٰهِ لَا أَجِدُنِي إِلَّا وَجِعَةً فَقَالَ لَهَا حُجِّي وَاشْتَرِطِي وَقُولِي اللّٰهُمَّ مَحِلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي وَكَانَتْ تَحْتَ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ.

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (amucası) Zübeyr (İbn-i Abdü'l-Muttalib) in kızı Dubâa'-nın yanına gitmiş ve ona: Öyle sanıyorum ki hacca gitmek tedârikinde bulunuyorsun, demişti. Dubâa da: (Evet öyledir. Fakat) va'llâhî kendimde hastalık hissediyorum, dedi. Resûl-i Ekrem: "*Ey Dubâa sen haccet. Ve* (hacca niyet ederken): *Yâ Rab beni menâsik-i haccı îfâdan* (hastalık gibi bir sebeble) *men' ettiğin yerde ihrâmdan çıkacağım!*" diyerek şart kıl, buyurdu. Bir de Dubâa (o sırada) Mikdâd İbn-i Esved'in taht-ı nikâhında idi.

İZÂHI

Gerek bu, gerek bundan önce terceme ettiğimiz Hazret-i Âişe hadîslerini Buhârî: (nikahdâ ümmetin icmâiyle matlûb olan kefâet din husûsundadır) başlığıyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Kefâet ve küfüv, nikâh bahsinde kullanılan İslâm Hukūku ıstılâhlarındandır. Ve zevcin, zevcenin benzeri ve dengi olmasıdır. Bu ünvâniyle müellif şunu demek istiyor ki, erkeğin kadına nikâh husûsundaki benzerliği neseb cihetiyle değil, dîn cihetiyledir. Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği ve yukarıda terceme ettiğimiz iki hadîsde zevc tarafı

ikisinde de köledir ki, birinci hadîsde Sâlim, bu hadîsde de Mikdâd İbn-i Esved'dir, Kadın tarafı ise Kureyş kabîlesinin en şerefli birer âilesine mensûb olan bundan önceki hadîsdeki Sehle ile bu hadîsdeki Dubâa'dır. Her iki hadîsde erkekle kadın arasında neseb cihetiyle hiç benzerlik yoktur. Buna mukābil diyânet i'tibâriyle tam bir müşâbehet vardır. Her iki hadîsdeki çiftler Ashâb-ı Kirâm'ın en güzîdelerindendir. Birinci hadîsdeki Sâlim'le Sehle'nin hal tercemelerini ve dînî mevkîlerini görmüştük. Bu hadîsdeki Mikdâd ile Dubâa'ya gelince: Mikdâd *(radiya'llāhu anh)* Kindelidir. Amr İbn-i Sa'lebe'nin oğludur. Esved İbn-i Abd-i Yegus'un kölesi iken âzâd edilip oğul edindiği için ona nisbet olunup Mikdâd İbn-i Esved diye anılmıştır. Sonra Dubâa ile evlenmiştir. Dubâa Abdülmutalib'in hafîdesi olmak cihetiyle nesebce Mikdâd onun hiç benzeri değildir. Fakat dînî vaziyetleri i'tibâriyle ikisi de çok yüksektir. Dubâa Peygamberimizin amucası kızıdır. Her zaman ziyâretleriyle şeref bahşettiği yüksek kadınlardandır. Mikdâd hazretleri de Ashâb'ın fâzıl, necîb, hayırlı sîmâlarındandır. İbn-i Mes'ûd: Müslümanlığı ilk i'lân eden yedi zattır, diyerek Mikdâd İbn-i Esved'i de bunlar arasında saymıştır. Mısır'ın fethinde şehîd olup Medîne'ye naklolunarak Bakî'a defnolunmuştur. Cenâze namazı bizzat Halîfe Hazret-i Osmân tarafından kılınmıştır.

* * *

1793. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تُنْكَحُ ٱلْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا فَٱظْفَرْ بِذَاتِ ٱلدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Kadın dört (hal ve sıfatı) için nikâh olunur: Malı için, soyu için, güzelliği

için, dîni için. (Ey mümin sen bunlardan) dindâr olanı ele geçirmeğe bak (eğer dediğim gibi yapmazsan) yoksulluğa düşersin.

ÎZÂHI

Bu hadîs de müellif Buhârî'nin kefâet bahsinde rivâyet ettiği hadîslerden birisidir. Kurtubî'nin beyânına göre hadîsin mâ'nâsı: bu dört umde bir kadını nikâh etmek husûsunda rağbet edilip nazar-ı i'tibâre alınacak şeylerdir, demektir. Fakat nikâh husûsunda i'tibâr olunan kefâet umdeleri bu dört hısâl-i hamîdeye münhasırdır, sanılmamalıdır. Ve hiç bir âlim böyle bir iddiâda bulunmamıştır. Çünkü kefâetin muâşeret, usûl ve âdâbına göre daha müteaddid cihetleri vardır. Hadîsin sarâhatle ifâde ettiği bir cihet şudur ki, bu dört sûret ve sîret kasdiyle nikâh etmek mübahtır. Daha belîğ bir üslûb ile ifâde ettiği ikinci bir cihet de din husûsundaki kefâetin öbürlerinden ziyâde rağbete ve i'tibâra şâyân bir umde olduğudur. Bu cihetle dînî vaziyeti yolunda olan bir köle, nesebi yüksek bir kadınla evlenebiliyor. Resûl-i Ekrem'e: Yâ Resûla'llāh! kızlarımız kölelerimizle evlenebilecek midir? diye sorulması üzerine Hücurât Sûresi'nin şu meâldeki 14 üncü âyeti nâzil olup: "*Ey insanlar biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi şu'beler ve kabîleler* (hâlinde bölüm bölüm) *kıldık. Tâ ki biribirinizi* (soyunuzla) *tanıyasınız. Muhakkak ki, Allah yanında en i'tibarlınız en takvâlı olanınızdır*" buyurulmuştur[1].

Müellif Buhârî bu bâbın ünvânındaki: "*dinde kefâet*" başlığından sonra da bu hakîkate işâret ederek Furkān Sûresi'nin şu meâldeki 54 inci âyetinde: "*Allāhu Teâlâ o kudret sâhibidir ki, bir katra sudan bir beşer* (bedîası) *yarattı; sonra onu erkek ve dişi tarafından iki soy kıldı. Rabb'ın çok kudretli bulunuyor*" buyurulmuştur.

* * *

1794. عَنْ سَهْلٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَرَّ رَجُلٌ غَنِيٌّ عَلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا تَقُولُونَ فِي هٰذَا قَالُوا حَرِيٌّ

[1] يا ايهاالناس انا خلقناكم من ذكر وانثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا ان اكرمكم عند الله اتقيكم [سورة الحجرات]

و هوالذى خلق من الماء بشراً فجعله نسباً وصهراً وكان ربك قديراً [سورة الفرقان]

إِنْ خَطَبَ أَنْ يُنْكَحَ وَإِنْ شَفَعَ أَنْ يُشَفَّعَ وَإِنْ قَالَ أَنْ يُسْتَمَعَ
قَالَ ثُمَّ سَكَتَ فَمَرَّ رَجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ مَا تَقُولُونَ
فِي هٰذَا قَالُوا حَرِيٌّ إِنْ خَطَبَ أَنْ لَا يُنْكَحَ وَإِنْ شَفَعَ أَنْ لَا يُشَفَّعَ
وَإِنْ قَالَ أَنْ لَا يُسْتَمَعَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هٰذَا
خَيْرٌ مِنْ مِلْءِ الْأَرْضِ مِثْلَ هٰذَا .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanından zengin birisi geçmişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

— Bu zengin kişi hakkında ne dersiniz? diye onu tezkiye etmişti. Meclisde hazır bulunanlar da:

— Bu kimse bir kadının izdivâcına tâlib olsa nikâh olunmağa, birisi hakkında şefâat ve tavsiye ederse şafâati kabul edilmeye, bir mütâlâada bulunsa sözü dinlenmeye lâyık bir kimsedir, diye şahâdet ettiler. Sehl İbn-i Sa'd der ki Sonra Resûlullāh sükût etti. Bu sırada müslüman fakirlerinden birisi geçti. Bu def'a da Resûlullāh:

— Bu fakir kişi hakkında ne dersiniz? diye sordu. Orada bulunanlar:

— Bu kimse de bir kadının nikâhına tâlib olsa nikâh olunmağa, birisi hakkında şefâat ederse şefâati kabûl olunmağa, bir rey beyân ederse sözü dinlenmeye lâyık bir kimse değildir, dediler. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Bu fakir yok mu, öbür zengin gibi dünyâ dolusu insandan hayırlıdır, buyurdu.

İZÂHI

Bu hadîsi de Buhârî İslâm'da kefâete dâir açtığı bâbında rivâyet etmiştir ve hayırlı, fazîletli fakîrin fakirliği kefâete mâni' ve nikâhı ihlâl eder bir hal olmadığını bildirmek istemiştir. Bu hadîsde Peygamber'in yanından geçtiği bildirilen fakîrin İbn-i Sürâka olduğu haber veriliyor ki, en eski müslümanlardan sâlih bir zât olup, Uhud harbinde Resûlullâh'la berâber bulunmuştu. Artık bunun şerefi, haseb ve neseb asâleti gibi ictimâî mefâhirle ölçülemezdi. Şu da ma'lûm olsun ki, bu hadîsden ne fakîrin zenginden, ne de fakirliğin zenginlikten hayırlı olduğu anlaşılmamalıdır. Buhârî'nin hadîsi sûret-i sevkı bunu ifâde etmekle berâber yukarıda bir çok bahislerde ve hadîslerin îzâhlarında bildirdiğimiz veçhile fakirlik, zenginlik vasıflarının vâkıaya, zemin ve zamâna nisbetle fazîlet ve mezemmet cihetleri de vardır. Zaman olmuştur ki, Resûl-i Ekrem fakirlikten istiâze etmiştir. Yine zaman olmuştur ki, fakirlikle iftihâr etmiştir.

* * *

1795. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً أَضَرَّ عَلَى ٱلرِّجَالِ مِنَ ٱلنِّسَاءِ .

TERCEMESİ

Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llâhu anhümâ*'dan Nebî *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in: "*Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı fitne ve fesad* (âmili) *olarak hiç bir şey bırakmadım*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî: "*Huysuz ve uğursuz kadından sakınılması*" başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu bâbın ünvânında müellif: "*Ey mü'minler, kadınlarınızdan ve evlâdlarınızdan size düşman olan bir*

kısmı da bulunduğu muhakkaktır. Artık bunlardan sakınınız! [1]" meâlindeki âyet-i kerîmeyi de zikretmiştir. Bu âyetin mazmûnuna göre mevzûumuz olan Üsâme hadîsindeki, kadınların erkekler için fesad âmili olması umûmî değildir. Kadınların huysuz ve uğursuz kısmıdır. Bu husûsu te'yîd için Buhârî mevzûumuz olan Üsâme hadîsinden önce Abdullāh İbn-i Ömer'le Sehl İbn-i Sa'd'den de şu meâldeki hadîsi rivâyet ediyor: "*Eğer eşyâda şeâmet farzolunursa atta, kadında, evde ve meskende aranılmalıdır*" buyurmuştur. Taberânî'nin Zâtü'n-nitâkayn Esmâ' *(radiya'llāhu anha)*'dan gelen bir rivâyeti Buhârî'nin bu hadîsini îzâh eder mâhiyette ve şu meâldedir: Kişinin evi, karısı, atı fenâ olmak, dünyâdaki tâlihsizliği eseridir. Evin fenâsı sâhası dar, komşuları murdar olandır. Atın fenâsı üstüne bindirmiyendir. Kadının fenâsı kötü huylu olandır.

Buhârî metnindeki hadîs metni (ان كان فى شئ = *Bir şeyde şomluk ve uğursuzluk tahmîn olunursa)* ibâresiyle ifâde olunduğuna göre atla, kadınla, evle teşe'üm olunmaması ihbâr buyurulmuştur. Bunlarla teşe'üm olunmadığına göre hiç bir şey ile teşe'üm olunmaması îcâb eder. Bu cihetle ve diğer âsâr ile teşe'üm nehyolunmuştur. [Bu eserimizin 8 inci cildindeki 1211 numara ile tercemesi geçen Abdullāh İbn-i Ömer hadîsinin îzâhını okuyunuz!].

* * *

1796. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلاَ تَتَزَوَّجُ ٱبْنَةَ حَمْزَةَ قَالَ إِنَّهَا ٱبْنَةُ أَخِي مِنَ ٱلرَّضَاعَةِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve*

---

1 يا ايها الذين آمنوا ان من ازواجكم و اولادكم عدوا لكم فاحذروهم [سورة التغابن : ١٤].

sellem'e (Hazret-i Alî tarafından): Yâ Resûla'llāh! Hamza'nın kızını niçin tezevvüc etmezsin, denilmiştir. Resûl-i Ekrem: Hamza'nın kızı süt kardeşimin kızıdır, buyurdu.

İZÂHI

Müslim'in Hazret-i Alî'den bir rivâyetine göre müşârün-ileyh der ki: Ben bir kere: Yâ Resûla'llāh! izdivaç şerefini Kureyş'e tahsîs eder de Benî Hâşim'i niçin mahrûm edersin? diye sorduğumda Resûl-i Ekrem: Sizin içinizde kim var? dedi. Ben de: Hamza'nın kızı, dedim. Resûl-i Ekrem: Hamza'nın kızı, süt kardeşimin kızıdır, buyurdu.

Şehîdler ulusu Hazret-i Hamza Peygamber'in hem amucası idi, hem de süt kardeşi. Ebû Leheb'in âzadlısı Süveybe kadın ibtidâ Hamza'yı, sonra Resûlullāh'ı emzirmişti. Hamza Peygamberimizden iki yaş büyüktü. Peygamber Efendimiz Hazret-i Hatîce ile evlendikten sonra hem kendisi, hem Hatîce hazretleri Süveybe'ye ikrâm ederlerdi. Medîne'ye hicret buyurduktan sonra da dâimâ hediye göndererek taltîf ederdi. Hayber'in fethinden sonra vefât etmiştir. Hazret-i Alî Resûl-i Ekrem'le Hamza İbn-i Abdülmuttalib arasında böyle bir süt birliği bulunduğunu bilmediği için Hamza'nın kızıyle evlenmesini teklîf etmişti.

* * *

1797. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا سَمِعَتْ صَوْتَ رَجُلٍ
يَسْتَأْذِنُ فِي بَيْتِ حَفْصَةَ قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ هٰذَا رَجُلٌ
يَسْتَأْذِنُ فِي بَيْتِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُرَاهُ فُلَانًا لِعَمِّ
حَفْصَةَ مِنَ الرَّضَاعَةِ قَالَتْ عَائِشَةُ لَوْ كَانَ فُلَانٌ حَيًّا لِعَمِّهَا مِنَ
الرَّضَاعَةِ دَخَلَ عَلَيَّ فَقَالَ نَعَمِ الرَّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوِلَادَةُ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Âişe (hazretleri bir kere) Hafsa'nın odası önünde izin istiyen bir erkek sesi işitmişti. Âişe der ki: Yâ Resûla'llāh, şu adam evinize girmek için izin diliyor, dedim. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Sanırım ki o, Hafsa'nın süt amucası filân kimsedir, buyurdu. Âişe der ki: Süt amucam filân hayatta olsaydı benim yanıma girebilecek miydi? diye sordum. Resûlullāh: Evet girebilirdi, çünkü süt, velâdet ve nesebin haram kıldığı her şeyi haram kılar, buyurdu.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîs ile bundan önceki Abdullāh İbn-i Abbâs hadîsini radâ' hükmüne dâir açtığı bir bâbında zikretmiştir. Radâ' ki, emzik çağındaki çocuğun meme emdiği zaman içinde bir kadının memesini sorması ve emmesidir. Bu yolda ta'rîf olunan radâ'ın hükmü Hazret-i Âişe hadîsinde bildirildiği üzere velâdet ve neseb cihetiyle haram olan her şeyin radâen de haram olmasıdır. Bu hususta içtihâdı hâiz ulemâ arasında ihtilâf yoktur, icmâ' vardır. Binâenaleyh neseben ana ve baba haram olduğu gibi radâan ana. baba da harâm olur. Sonra bu hürmet burada kalmayıb radâan halalara, teyzelere ve amucalara, kardeşlere intişâr eder. Bundan sonraki hadîsi de okuyunuz!

* * *

1798. عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ بِنْتِ أَبِي سُفْيَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا
قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ انْكِحْ أُخْتِي بِنْتَ أَبِي سُفْيَانَ فَقَالَ أَوَ
تُحِبِّينَ ذَلِكَ فَقُلْتُ نَعَمْ لَسْتُ لَكَ بِمُخْلِيَةٍ وَأَحَبُّ مَنْ شَارَكَنِي
فِي خَيْرٍ أُخْتِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ ذٰلِكِ لَا يَحِلُّ

لِي قُلْتُ فَإِنَّا نُحَدَّثُ أَنَّكَ تُرِيدُ أَنْ تَنْكِحَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ
بِنْتَ أُمِّ سَلَمَةَ قُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ لَوْ أَنَّهَا لَمْ تَكُنْ رَبِيبَتِي فِي
حَجْرِي مَا حَلَّتْ لِي إِنَّهَا لَابْنَةُ أَخِي مِنَ الرَّضَاعَةِ أَرْضَعَتْنِي وَأَبَا
سَلَمَةَ ثُوَيْبَةُ فَلَا تَعْرِضْنَ عَلَيَّ بَنَاتِكُنَّ وَلَا أَخَوَاتِكُنَّ .

TERCEMESİ

(Peygamberimizin kadınlarından) Ebû Süfyân kızı Ümm-i Habîbe *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere ben:

— Yâ Resûla'llāh! Ebû Süfyân kızı hemşîremi nikâh ediniz, dedim. Resûlullāh: Acâyib siz (kıskanmayıp) bunu arzu eder misiniz? buyurdu. Ben de:

— Evet arzu ederim. Çünkü sizin için ortaktan hâlî ve münferid değilim. İsterim ki size karşı sevgimde bâri hemşîrem bana ortak olsun, dedim. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— İyi bil ki hemşîren bana helâl değildir, buyurdu. Ben:

— İyi ama biz duyuyoruz ki cenâbınız, Ebû Seleme'nin kızını nikâh etmek istiyor muşsunuz, dedim. Resûlullāh:

— (Refîkam) Ümm-i Seleme'nin kızını mı? diye sordu. Ben de:

— Evet dedim, Resûlullāh:

— Ümm-i Seleme'nin kızı (Zeyneb) benim vesâyet ve terbiyem altında övey kızım (dır ve bana nikâhı haramdır. Böyle) olmasa bile yine bana nikâhı halâl olmaz. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır: Beni ve (onun babası) Ebû

Seleme'yi Süveybe (kadın) emzirmiştir, dedi. Ve: Bir daha bana kızlarınızı, kız kardeşlerinizi sakın teklîf etmeyiniz, di (ye tevbîh buyur) du.

ÎZÂHI

Şüphesiz ki Ümm-i Habîbe, iki kız kardeşin nikâhda cem'i câiz olmadığını bilmiyerek böyle bir teklîfde bulunmuş. Ümm-i Habîbe Habeşistan'a hicret eden ilk müslümanlardan olup dînî salâbetiyle meşhurdur. Ve adı Remle'dir [Bakınız: C: 4, S: 463 (İkinci baski s. 364)].

Ümm-i Seleme de Peygamberimiz'in kadınlarındandır. Adı Hind'dir. Ebû Ümeyye'nin kızıdır. Fesâhat ve belâgatiyle meşhurdur. Önce Ebû Seleme Abdullâh İbn-i Esed'le evlenmiş ve onunla birlikte müslümân olup onunla berâber Habeşistan'a hicret etmişti. Ve kızı Zeyneb orada dünyâya gelmiş ve (Berre) tesmiye edilmişti. Ebû Seleme Habeşistan'da vefât etmekle Ümm-i Seleme ile kızı Berre birlikte Medîne'ye gelmekle Resûl-i Ekrem Ümm-i Seleme'yi şeref-i izdivâc ile taltîf buyurmakla artık Berre Peygamberimizin rebîbesi (üvey kızı) oldu. Ve Resûl-i Ekrem tarafından adı Zeyneb adiyle değiştirildi. Ve Peygamberimizin rebîbeliği şerefini izhâr için vâlidesine nisbet olunarak Ümm-i Seleme kızı Zeyneb denilir oldu. Babası Ebû Seleme'ye nisbeti bırakıldı. Hadîsde buna işâret buyurulmuştur. Zeyneb de vâlidesi gibi fesâhat ve belâgatiyle meşhurdur. Hadîsden anlaşıldığı üzere Zeyneb'in Resûl-i Ekrem'e hürmetini îcâb eden iki sebeb vardır: Peygamberimizin övey kızı olması, bir de babası Ebû Seleme Abdullâh'ın Resûl-i Ekrem'in süt kardeşi bulunmasıdır ki, hadîsin radâ' bahsinde rivâyet olunmasının sebebi budur.

Müellif Buhârî sahîhinde bu hadîsin sonunda Urve'den şu ziyâdeyi de rivâyet ediyor: Urve der ki: Süveybe Ebû Leheb'in câriyesi idi. Bilâhare âzâd etti. Bundan sonra bu muhterem kadın Resûl-i Ekrem'i emzirdi. Ebû Leheb öldükten sonra âilesi halkından bâzılarına rü'yâda Ebû Leheb fenâ bir vaziyette gösterildi. Ona: Ne oldun? diye sorulduğunda: ne olacak hiç bir hayır görmedim. Yalnız Süveybe'yi âzadladığımdan dolayı şununla sulandım, diye baş parmağiyle şahâdet parmağı arasında bir delik göstermiştir.

* * *

1799. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا وَ عِنْدَهَا رَجُلٌ فَكَأَنَّهُ تَغَيَّرَ وَجْهُهُ كَأَنَّهُ كَرِهَ ذَلِكِ فَقَالَتْ إِنَّهُ أَخِى فَقَالَ ٱنْظُرْنَ مَنْ إِخْوَانُكُنَّ فَإِنَّمَا ٱلرَّضَاعَةُ مِنَ ٱلْمَجَاعَةِ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre bir kere Âişe'nin odasında birisi otururken Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* içeri girdi. Resûl-i Ekrem bunu hoş görmediğini arz eder gibi sîmâsının rengi değişti. Bunun üzerine Âişe:

Yâ Resûla'llāh bu benim (süt) kardeşimdir, dedi. Resûl-i Ekrem de: Süt kardeşiniz kim olduğuna iyi dikkat ediniz radâ'a ancak mecâadandır, buyurdu.

İZÂHI

Hadîsdeki son cümle edebî ve hukūkî bir vecîzedir. Ve: "*Kendisiyle hürmet sâbit olan radâ', yalnız açlığını sütle telâfî edebilen emzik çağındaki nevzâd hakkında mu'teberdir.*" demektir. Bir süt kuzusu olan çocuğun neşv ü nemâsı ve bedenî teşekkülü yalnız sütle te'mîn edildiği için çocuk murdia kadının kendi mevlûdu çocuğu gibi kendisinin bir cüz'ü ve vücûdunun bir parçası oluyor.

Buhârî bu hadîsi *Sahîh*'inde: "*Radâ'ın azı da, çoğu da hürmeti îcâb eder*" başlığıyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir ki, müellifin iltizâm ettiği bu mezheb Alî, İbn-i Mes'ûd, İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs, Saîd İbn-i Müseyyeb, Hasan Basrî, Atâ', Mekhûl, Tâvûs, Hakem, Ebû Hanîfe ve Ashâbı. Leys İbn-i Sa'd, Mâlik, Evzâî, Sevrî gibi Ashâb ve Tâbiî ulemâsından naklolunmuştur. Bunlara göre radâ' müddeti içinde bir kere emmekle de hürmet sâbit olur. Çünkü *" و امهاتكم اللاتى ارضعنكم = *Vaktiyle sizi emzirmiş olan süt*

* Sûre: 4 (Nisâ'), âyet: 23.

analarınız (ın nikâhı) *da* (kendi analarınız gibi) *haram kılınmıştır.*" kavl-i şerîfi mutlaktır, adedle mukayyed değildir. Adedle takyîd Kur'ân'ın nassına ziyâde kılmaktır.

İmâm Şâfiî ile ashâbı bu hadîs ile ve adedi ihtivâ eden diğer hadîslerle istidlâl ederek en az beş def'a emzirilmesini şart kılmışlardır. Fakat çocuğun bedenî teşekkülü sırasında kadının eczâ-yi bedeniyesinin karışması bir def'a emmekle de hâsıl olur. Yeter ki, radâ' müddeti içinde emzirilmiş olsun.

Hazret-i Âişe'nin odasında oturan süt kardeşinin adı hadîsde bildirilmemiştir. Bunun İbn-i Ebu'l-kays olması tahmîn olunuyor. Bunun anası Hazret-i Âişe'yi emzirmiştir. Ve Âişe'nin süt anası olmakla ma'ruftur.

* * *

1800. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ نَهٰى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُنْكَحَ الْمَرْأَةُ عَلٰى عَمَّتِهَا أَوْ خَالَتِهَا .

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* bir kadının, onun halası üzerine, yâhud onun teyzesi üzerine nikâh olunmasını nehyetti, dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Hadîsdeki "*yâhud*" mânâsına olan "أو" edâtı burada şek için değildir. Çünkü bir kadının gerek halası gerek teyzesi üzerine nikâh olunması hürmet husûsunda birdir, ayrı değildir. Hadîsin zâhiri bir kadınla halasının ve bunlardan birisinin öbürüsü üzerine nikâhı harâm olduğunu ifâde eder. Yine bir kadınla teyzesinden birisinin önce, öbürüsünün de sonra onun üzerine nikâhı harâm olduğunu bildirir. Sonra bundan delâleten bir kadınla teyzesinin, bir kadınla halasının birden tezvîc olunmalarının hürmeti hükmü de müstefâd

olur ki bu hüküm, Buhârî'nin mevzûumuz olan hadîsden önce Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyette Resûl-i Ekrem'in: "*Bir kadınla onun halası, yine böyle bir kadınla onun teyzesi birlikte nikâh olunmaz*" buyurduğu tasrîh olunmuştur. Şu kadar ki, ikisi birden nikâh olunduğunda ikisinin nikâhı da bâtıl olur. Fakat bir kadınla meselâ halası — birisi önce, öbürüsü, sonra — ayrı ayrı tezvîc olunursa önceki sahîh, sonraki nikâh bâtıl olur. Resûl-i Ekrem mevzûumuz olan hadîsi Mekke'nin fethi sırasında îrâd ettiği bir hutbesinde teblîğ buyurmuştur.

* * *

Nİkâh Olunmaları Halâl ve Harâm Olan Kadınlar:

Müellif Buhârî mevzûu-bahsimiz olan Câbir (Radiyallā'hu anh) hadîsini bu unvân ile açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Nikâh olunmaları câiz olan ve olmıyan kadinlar Nisâ Sûresi'nin 23 üncü âyetinde hülâsa buyurulmuş olduğundan müellif bu bâbında o âyet-i kerîmeyi de unvân olarak zikretmiştir ki, meâli şöyledir:

"*Ey müminler! Sizlere* (şu sınıf kadınlar) *haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, birâderlerinizin kızları, hemşîreleriniz kızları, sizi emziren süt analarınız, süt' hemşîreleriniz, karılarınızın anaları, terbiyeniz altındaki üvey kızlarınız — ki, vaktiyle bunlar, kendileriyle zifâf olduğunuz kadınlarınızdan* (doğmuş)*tur — şâyet üvey kızların analariyle gerdeğe girmemiş iseniz bunlarla evlenmenizde beis yoktur. Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın kadınları* (ki gelinleriniz), *iki kızkardeş arasını* (nikâhınız altında) *cem' etmeniz, — ancak câhiliyette geçmiş olanlar müstesnâ — ona karşı Allah gafûr ve rahîm bulunuyor*"[1].

---

[1] حرمت عليكم امهاتكم و بناتكم و اخواتكم و عماتكم و خالتكم و بنات الاخ و بنات الاخت و امواتكم اللاتى ارضعنكم و اخواتكم من الرضاعة و امهات نسائكم وربائبكم اللاتى فى حجوركم من نسائكم اللاتى دخلتم بهن فان لم تكونوا دخلتم بهن فلاجناح عليكم و حلائل ابنائكم الذين من اصلابكم و ان تجمعوا بين الاختين الاما قد سلف ان الله كان غفورا رحيما [سورة النساء : ٢٣].

Bu âyette tâ'dâd olunan muharremâta bundan sonraki âyette, evli kadınları nikâhın da harâm olduğu ilâveten bildiriliyor. Yine bu âyet-i kerîmede "*bunlardan başka kadınlar size halâl kılındı. Tâ ki siz erkekler iffetinizi muhâfaza edip sefâhate düşmiyerek mehirlerinizle kadınların nikâhını dileyiniz*"[1] buyurulmuştur.

Bu iki âyette tâ'dâd olunan "*muharremât*" yâni nikâhı harâm kılınan kadınlar, on dörde bâliğ oluyor. Bunlardan yedisi neseb, yedisi sebeb, yâni süt gibi müsâheretle haram olmuştur. Neseb cihetiyle nikâhları haram olan kadınlar yukarda 23 üncü âyet-i kerîmede tâ'dâd olunan analar, kızlar, hemşîreler, halalar, teyzeler, oğlan kardeş kızları, kız kardeş kızlarıdır. Sebeb ve süt cihetiyle haram olanlar da — 23 ve 24 üncü âyet-i kerîmelerde beyân olunan — süt analar, süt hemşîreler, kaynanalar, üvey kızlar, gelinler, bir arada iki kız kardeşler, zâtü'l-zevc evli kadınlardır.

Şimdi âile kurumuna âid olan muharremât konusuna âid olan bu on dört kadın sınıfını birer birer îzâh edeceğiz ve neseb cihetiyle haram olanlardan başlıyacağız:

1) ANALAR: Analarla murad, kişinin yalnız kendi anası değil, kendi anasiyle berâber gerek anasının ve gerek babasının anaları yâni kişinin nineleri ve bunların — yukarı doğru yükselen — anaları da haramdır. Bu cihetle âyet-i kerîmede (امهاتكم = analarınız) tâbir buyrulmuştur ki, analarla berâber gerek ana ve gerek baba tarafından yükselen bütün nineler kasdolunmuştur.

2) KIZLAR: Kızlarla murad, kendi kızlariyle berâber, gerek oğlunun, gerek kızının kızları ve bu kızların kızları yâni kişinin oğlu ve kızı tarafından bütün sulbî hafîdeleri (= TORUNLARI) dır.

---

1 و المحصنات من النساء الاما ملكت ايمانكم كتاب الله عليكم و احل لكم ما وراء ذلكم ان تبتغوا باموالكم محصنين غير مسافحين [سورة النساء : ٢٤].

3) KIZ KARDEŞLER: Bunlar da gerek ana ve baba bir; gerekse yalnız ana veya yalnız baba bir hemşîrelerdir.

4) HALALAR: Bunlar da kişinin babalarının ve umûmî sûrette dedelerinin hemşîreleridir.

5) TEYZELER: Bunlar da kişinin anasının ve umûmî sûrette ninelerinin büyük ve küçük kız kardeşleridir.

6) OĞLAN KARDEŞ KIZLARI: Bunlar da kişinin gerek ana ve baba bir, gerekse yalnız ana veya yalnız baba bir oğlan kardeşin kızlarıdır ki, ne kadar aşağı inerlerse inilsin bütün yeğenlerdir.

7) KIZ KARDEŞ KIZLARI: Bunlar da kişinin gerek ana ve baba bir, gerekse yalnız ana veya yalnız baba bir kız kardeşin kızlarıdır. Ve ne kadar aşağı inerlerse insin bütün yeğenlerdir.

* * *

Bu yedi sınıf kadınlar neseb cihetiyle hısım olan mahremlerdir. Şimdi de sebeb cihetiyle nikâhı haram olan yedi sınıfı bildireceğiz.

1) SÜT ANALAR: Esnâ-yı radâda şüt emziren kadınlar ve bu süt anaların — yukarı doğru yükselen — analarıdır ki, bil'umûm süt ninelerdir. Bu süt analar ve nineler de nesebi analar ve nineler makāmına kāimdirler.

2) SÜT HEMŞÎRELER: Süt ananın emzirdiği kız kardeşlerdir. Bu süt kardeşler ister erkekle berâber emmiş olsunlar, isterse erkekten evvel veya sonra emmiş bulunsunlar hürmette müsâvîdirler. Zîrâ bunlarda da neseb evsâf ve ahkâmı cârîdir[1].

---

[1] TENBİH — Süt analar, süt hemşireler haram olunca — nesebi karâbete kıyâsen — süt babalar, süt kızlar, süt halalar, süt teyzeler, süt kardeşlerin kızları da haram olmak îcâb eder. (Bkz.! C. 11, H. 1796]. Bu cihetle, radâ'en haram olanlar da yediye bâliğ olur. Âyet-i Kerîme'den bi'liltizâm müstefâd olan bu hüküm Resûl-i Ekrem'in "*Neseb cihetiyle haram olanların hepsi radâ' cihetiyle de harâm* olur"

3) KAYNANALAR: Kaynana ki, kişinin karısının anasıdır. Gerek zifâf olmazdan önce, gerek zifâf oldukdan sonra olsun menkuhelerin anaları da haramdır. Ekser fukahânın mezhebi budur. Yalnız Alî, İbn-i Abbâs, Abdullāh İbn-i Zübeyr, İkrime, Mücâhid menkûhesinin anasını kable'd-dühûl alabilir, demişlerdir.

4) ÜVEY KIZLAR: Zifâf olup harîm-i ismetine girilen kadınların başka kocadan olan kızlarıdır ki, bunlar kişinin rebîbeleri yâni üvey kızlarıdır ve ekseriyetle üvey babalarının taht-ı terbiyesinde ve yanlarında bulunurlar. Bu cihetle âyet-i kerîmede (فِى حُجُورِكُمْ) diye kaydolunmuştur. Peygamber Efendimiz'in kadınlarından Ümm-i Seleme'nin kızı Zeyneb gibi ki Peygamberimizin terbiyesinde bir rebîbesi idi. [Bkz! C. 11, H. 1798] Zifâfa dâhil olunmıyan kadınların kızları olan rebîbeleri almakda günah yoktur[1].

5) GELİNLER: Kişinin sulbünden gelen oğullarının veya hafidlerinin halîleleri olan karılarıdır ki, bütün torunlarının karıları gelin sîgasında dâhildir. Âyetteki (Aslâb) tâ'bîriyle tebennî olunan evlâdlıklardan ihtirâz olunmuştur. [Bkz! C. 11, H, 1791].

6) İKİ KIZ KARDEŞİN CEM'İ: Hür olsunlar, câriye olsunlar hâl-i hayatta iki hemşirenin bir kimsenin nikâhı altında birleştirilmesi de haramdır. Eserimizin bu cildinde geçen 1798 numaralı Ümm-i Habîbe hadîsini ve îzâhını okuyunuz. Bir de iki kadından birisi erkek farzedildiği takdirde öbürüsü ile evlenmesi câiz olmayan iki kadının bir nikâh altında birleştirilmesi de iki kız kardeşi birleştirmek gibi haramdır.

Hadîsinde tasrîh buyurulmuştur[*] Bu hesabca âyet-i kerîmede sarâhaten tâ'dâd olunan on dört muharremâta beş daha ilâve olunarak on dokuza bâliğ olur.

* الرضاعة تحرم ما تحرم الولادة [Bkz: C. 11, H. 1797, 1798]

[1] Rebîbeler hakkında: Analarını vat etmek kızlarını haram kılar. Kızlarını nikâh etmek de analarını haram kılar, sözü İslâm Hukūkunun umûmi kâidelerindendir.

Bunun hürmeti de îzâhiyle meşgul bulunduğumuz 1800 numaralı Câbir *radiya'llāhu anh* hadîsinden istifâde olunmuştur. Bu rivâyete göre, Resûl-i Ekrem bir kadının halası veyâhut teyzesi üzerine nikâh olunmasını nehyetmiştir.

7) EVLİ KADINLAR: Bunlar da âyet-i kerîmede Muhsanât tâbir buyrulan hür ve zâtü'l-zevc yâni kocalı kadınlardır[1]. Bunları nikâh da haramdır. Âyetteki (الا ما ملكت ايمانكم) kavl-i şerîfiyle vâkı' olan istisnâya göre harb esnâsında esir olup hürriyetlerini zâyi' eden câriyelerin nikâhı müstesnâ olmak ve haram olmamak üzere gerek müslim, gerek zimmî veya harbî gayr-i müslim erkeklerin nikâhlarında bulunan ve hür olan bütün kadınların da nikâhları haram kılınmıştır.

* * *

Buraya kadar îzâh ettiğimiz muharremât yâni nikâhı haram olan kadınlar, on dokuz sınıfa bâliğ oluyor. Bunlardan yedisi neseb, yedisi de rıdâ' ve müsâheret sebebiyle haram olup rıdâa nesebî hürmete kıyâsen beş sınıf daha zam olunarak on dokuz oluyor. Bunlara Nisâ Sûresi'nin 22 nci âyetindeki bir nehiy de inzimâm ederek yirmiye bâliğ olur. Bu âyetteki nehiy de şöyledir:

"*Ey mü'minler! Bir de* (neseben veya radâ'en) *babalarınızın* (ve dedelerinizin) *menkûhesi olmuş bulunan kadınlardan hiç bir kadını nikâh etmeyiniz! Şu kadar ki* (bu fâsid nikâhdan câhiliyet zâmanında) *olmuş geçmiş olanlar başka. Zîrâ* (behîmi âdet

[1] Âyet-i kerîmede evli kadınlardan muhsanât ile tâ'bîr buyurulması incelenmeğe değer bir belâgati muhtevîdir. Muhsânât tâ'bîri, Muhsandan mef'ûl sîgası olduğuna göre zevcinin nikâhı ile kalelenip başka bir erkeğin harîm-i ismetine girmesi haram kılınmış olan kadınlar demektir.

Evli kadın kocasından ayrılıp aralarında nikâh râbıtası kalmazsa iddeti zamânı geçtikten sonra bunun nikâhı da halâl olur.

üzerine oğulların veya torunların, atalarının cinsî münâsebette bulunduğu) *bu kadınları nikâh etmeleri pek çirkin bir fuhuş, menfûr ve kötü bir yol olduğu muhakkaktır*"[1].

İslâm'ın zuhûrundan önce câhiliyet devrinde Arablar verâset tamâhı ile babalarının karılarını tezvîc ederlerdi. Bu âyet-i kerîme ile de bu iğrenç âdet mutlak sûrette nehyolunmuştur. Câhiliyet devrinde menfûr bir şekilde cereyân eden bir çok nikâh nevi'leri arasında babanın menkûhesini nikâh en çirkini olduğu için Kur'ân-ı Mübîn'de muharremâtın beyânına bu yasağı teblîğ ile başlanmıştır. Diğer on dört muharremât ile levâzımı da bunu ta'kîb etmiştir. Nikâhları haram olan bu kadın nevi'leri tâ'dâd olunduktan sonra bunlardan başkalarını nikâhlamak helâl olduğu Nisâ Sûresi'nin 24 üncü âyetinde şöyle bildirilmiştir:

"*Ey müminler! Bu* (sayıla) *nlardan geri kalan kadınlar* (ı nikâhlamak *size halâl kılındı. Siz erkekler iffetinizi muhâfaza* (ve nesli idâme) *edip sefâletten korunarak mehirlerinizle onların nikâhlarını talep edesiniz. Bu halâl kadınlardan birisiyle* (âile kurup) *müstefîd olmak isterseniz, onların ecirlerini* (mehirlerini) *bir farîza olarak kendilerine veriniz! Mehr tesmiye olundukdan sonra her ikinizin gönül hoşluğiyle yaptığınız tenzîl veyâ ibrâda günah yoktur. Şüphesiz ki Allah alîmdir.* (Vicdânî temâyüllerinizi çok iyi bilir) *hakîmdir.* (Her emrinde isâbet vardır)"[2].

Bu âyeti kerîme ile şu hakîkat teblîğ buyurulmuştur: Âile kurumundan ve nikâh ile istifrâşın teşrîinden gāye, nefsi fenâlıkdan korumak ve neslin devâmına hizmet etmektir.

---

1 ولا تنكحوا ما نكح آباؤكم من النساء الا ما قد سلف انه كان فاحشة ومقتا وساء سبيلا [سورة النساء : ٢٢].

2 واحل لكم ما وراء ذلكم ان تبتغوا باموالكم محصنين غير مسافحين فما استمتعتم به منهن فآتوهن اجورهن فريضة ولا جناح عليكم فيما تراضيتم به من بعد الفريضة ان الله كان عليما حكيما [سورة النساء : ٢٤].

Yoksa yalnız kazâ-i şehvet etmek ve nefsi körlemek değildir. Kazâ-i şehvetin akd-i nikâhdaki mevkii aslî değil, tâlî derecede ârızîdir ve neslin devâmına müteferri'dir. Bu cihetle cinsî mukārenet ve kazâ-i şehvet niyetiyle akd-i nikâh şeklen ve zâhiren sahîh olursa da diyâneten halâl olmaz. Hele bu niyet kalbde gizli kalmayıp da sarâhaten zikredilir veyâ muvakkat bir zamân ile takyîd edilirse, bu sûrette akd-i nikâh hem diyâneten, hem kazâen fâsid olur. Çünkü nikâhdan gāye âile kurumunun ebedîliği ve neslin devâmıdır.

* * *

Müellif Buhârî nikâh olunmaları haram ve halâl olan kadınlar hakkındaki buraya kadar îzâh ettiğimiz Nisâ' Sûresi âyetlerini zikrettikden sonra Bakare Sûresi'nin şu meâldeki bir âyetini de zikrediyor: "*Ey müminler, müşrik* (ve gayr-i müslim) *kadınları da îmân etmedikçe nikâh etmeyiniz! Gayr-i müslim* (hür) *bir kadın* (hüsnü ânıyle ve iyi hâliyle) *sizi hayretde bıraksa bile îmân etmiş bir câriye her halde ondan hayırlıdır.* (Ey mü'minler), *müşrik* (ve gayr-i müslim) *erkeklere de onlar îmân etmedikçe* (sizden hiç bir kız veyâ kadın) *nikâhlamayınız! Gayr-i müslim bir erkek* (hür hâliyle) *sizi hayrette bıraksa bile îmân etmiş bir köle o kâfirden muhakkak hayırlıdır. Çünkü o îmânsızlar sizi Cehennem'e dâ'vet ederler, Allah ise izniyle* (emriyle) *Cennet'e ve mağfirete dâ'vet ediyor ve âyetlerini nâsa beyân buyuruyor. Umulur ki, onlar bu âyetleri hatırda tutarlar*"[1].

Bu âyet-i kerîmedeki *müşrik* kelimelerini hep *gayr-i müslim* diye tefsîr ederek kavis içinde işâret ettik. Çünkü *müşrik*

---

1 ولا تنكحوا المشركات حتى يؤمن ولامة مؤمنة خير من مشركة ولو اعجبتكم ولا تنكحوا المشركين حتى يؤمنوا ولعبد مؤمن خير من مشرك ولو اعجبكم اولئك يدعون الى النار والله يدعوا الى الجنة والمغفرة باذنه ويبين آياته للناس لعلهم يتذكرون [سورة البقرة : ٢٢١].

kelimeleri *mü'min* mukâbilinde zikrolunmuş bulunduğundan bütün ehl-i kitab da müşrik tâbirinde dâhil bulunuyorlar.

Yine bu âyet-i kerîme iki nehyi ihtivâ etmektedir: 1) Mü'min erkeklerin gayr-i müslim kadınlarla evlenmeleri 2) Gayr-i müslim erkeklerle müslüman kadınlarının evlenmeleri. Bu iki taraflı yasak ibtida-i İslâm'da cezrî hareketle te'sîs ve tatbîk olundu. Sonra bu iki nehyin birincisi Mâide Sûresi'nin 5 inci âyetindeki ve şu meâldeki kavl-i şerîfiyle nesh ve tâ'dîl buyurulmuştur: "*Ey mü'minler! Sizden önce kendilerine kitab verilen ümmetlerin hürre kadınlarını da — nâmûsunuzu muhâfaza ederek zinâ etmeksizin ve gizli dost tutmaksızın mehirlerini kendilerine verdiğiniz takdirde — nikâh etmek bu gün size halâl kılındı*[1]."

Bu âyet-i kerîmenin başında (اليوم احل لكم... = *Bu gün size halâl kılındı*) kavl-i şerîfiyle önce Bakare Sûresi'nde umûmî sûrette gayr-i müslim kadınların haram kılındığı ihtâr, şimdi de bu âyetle nesh ve tâ'dîl edildiği ihbâr buyuruluyor.

(*El-yevm = bugün*) tâ'bîriyle müslüman erkeklerin ehl-i kitâb kadınları nikâh edebilmelerine müsâade olunduğu bugün, Resûl-i Ekrem'le Ashâb'ı Medîne'ye hicret edip ehl-i kitâb ile siyâsî ve içtimâî münâsebet te'sîsine başlandığı târihdir. Mâide Sûresi'nin Medîne'de ve hattâ en son nâzil olan sûre olduğuna dâir rivâyete göre de Resûl-i Ekrem'in Medîne'deki hayâtının son zamanlarıdır. Bu sırada Mekke fetholunmuş ve müşrikler tamâmen tenkîl edilmiş bulunduğundan, semâvî bir kitaba îmân eden ümmetlerle hüsnü münâsebet te'sîsine başlanmıştır. Bu âyetin ilk fıkrasında da bu münâsebetin bir ciheti daha hatırlatılarak şöyle buyuruluyor: "*Ey mü'minler size bugün Tayyibât = bütün temiz ni'metler de halâl*

---

1 والمحصنات من الذين اوتوا الكتاب من قبلكم اذا آتيتموهن اجورهن محصنين غير مسافحين ولا متخذى اخدان [سورة المائدة : ٥].

kılındı. (Habâis = *pis şeyler değil*)[1] *kendilerine kitab verilen ümmetlerin taamları da size halâldır. Sizin taâmınız da onlara halâldır*[2]."

Görülüyor ki, müşriklerle mücâdele eden İslâm Dîni semâvî bir kitaba îmân eden ümmetlerle yemek ve âile kurmak gibi en ehemmiyetli hususlarda hüsnü münâsebet te'sîsine çalışmıştır. Ancak bu âile münâsebeti te'sîsi, ehl-i kitab kızlariyle, kadınlariyle evlenmeğe inhisâr edip onlarla müslüman kızlarının ve kadınlarının evlenmelerine müsâade olunmamıştır. Bu husustaki hürmet-i asliye sâbıkı veçhile ibkâ edilmiştir. Çünkü (الرجال قوامون على النساء = *erkekler kadınlar üzerinde durup onları görüp gözetirler*) kavl-i şerîfine göre İslâm âile hukūkunda âile riyâseti erkeğe verilmiştir. Bu cihetle müslüman kadınlarının ve kızlarının gayr-i müslimlerle evlenerek onların velâyeti altına girmelerine müsâade olunmayıp haram kılınmıştır.

* * *

TAADDÜDÜ ZEVCE:

Müellif Buhârî Muharremât bâbında dört kadından ziyâde nikâhın da hürmetine işâret ederek İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anh*'in (dört kadın üzerine ziyâde nikâh, kişinin — Allah esirgesin — anası ile, kızı ile, kız kardeşi ile izdivâcı derecesinde haramdır) dediğini muallâk bir sûrette rivâyet ediyor. Bu rivâyetle müellif, İslâm Hukūkunun en mühim bir faslı olan taaddüdü zevce mes'elesine temâs ediyor.

[1] Tayyibât, kendisinde hürmet şâibesi bulunmıyan taamlardır. Habâis de haram olan şeylerdir ki, bu sûrenin üçüncü âyetinde ta'dâd olunduğu üzere zebîhalarda murdar olan şunlardır: 1) Kesilmemiş murdar ölen hayvan eti. 2) Akan kan. 3) Hınzîr eti. 4) Allāh'dan başkası adına kesilen hayvan eti. 5) Boğulan 6) Darbe ile vurulup 7) Yüksekten düşüp 8) Tos vurup 9) Canavar tarafından parçalanıp ölmüş hayvan etkileri.

[2] اليوم احل لكم الطيبات و طعام الذين اوتوا الكتاب حل لكم وطعامكم حل لهم.. [سورة المائدة : ٥].

İslâm Hukūku İbn-i Abbâs'dan rivâyet olunduğu veçhile dörde kadar nikâh ve izdivâca müsâade etmiş ise de yine en mühim esas vahdet-i zevcedir. Birden fazlasına müsâade ahlâkî ve içtimâî en mübrim zarûretler üzerine iltizâm edilmiştir. Ve kadınlar arasında adâlete ve müsâvî sûrette hüsnü muâşerete riâyet olunması şart kılınmıştır. Aynı zamanda bunun rûhî temâyüllerde müsâvî sûrette hâricî âsârını göstermek beşer kudreti hâricinde güç bir şey olduğu da bildirilmiştir. Şimdi bu ahkâm ve şerâiti, bu zarûretleri ve ferdî içtimâî lüzum ve ihtiyâçları nikâha dâir şeref-vârid olan âyetlerle birlikte mütâlâa edeceğiz:

İslâm Hukūkunda taaddüdü zevceye Nisâ' Sûresi'nin 3 ncü âyetiyle müsâade olunmuştur ki, meâli şöyledir: "*Mü'minler! Eğer yetim kızların haklarında adâlet edeceğinizden korkarsanız hâlinize iyi uygun kadınlardan ikişer, üçer, dörder kadın nikâh edebilirsiniz. Eğer müteaddid kadınlar arasında da adâlet edemiyeceğinizden de korkarsınız bu halde bir kadın nikâh ediniz, yâhud ellerinizde mâlik bulunduğunuz câriye nikâhlarsınız. Bu bir kadın veya câriye ile iktifâ, adâletten inhirâf etmemeniz için hakka daha yakındır*" [1].

Bu âyetin mazmûnunu açıklayan sebeb-i nüzûlü hakkında müteaddid rivâyetler vardır. *Sahîhayn*'de Hazret-i Âişe'den naklolunan bir rivâyete göre, Urve İbn-i Zübeyr — ki, Hazret-i Âişe'nin kardeşi Esmâ'nın oğludur — Hazret-i Âişe'den, terceme ettiğimiz âyetin mânâsını sormuştu. Hazret-i Âişe şöyle cevab vermiştir: Ey hemşîre-zâdem, bu âyette zikrolunan yetîmeden murad şu bir kızdır ki, o öksüz kızcağız bir erkeğin vesâyet ve himâyesi altında iken hâmîsi onun malına ve güzelliğine imrenerek nikâh ederdi. Nikâh ederken de mehrini — içtimâî mevkii i'tibâriyle — onun emsâli kızların mihirlerinden eksik takdîr ederek adâletsizlik

[1] وان خفتم الا تقسطوا فى اليتامى فانكحوا ماطاب لكم من النساء مثنى و ثلاث ورباع فان خفتم الا تعدلوا فواحدة او ما ملكت ايمانكم ذلك ادنى الا تعولواء [سورة النساء] .

yapardı. Bu âyet-i kerîme nâzil olarak bu yolda mal tamâ'iyle ve emsâlinden noksan mehr ile öksüz kızları aldatarak nikâh etmek nehyolunup başka kadınlardan lüzum ve ihtiyâca göre iki, üç ve nihayet dört kadınla evlenebilmelerine müsâade olundu.

Rivâyete göre gazve âdetlerindeki baskınlarla ve harb, cihâd gibi sebeblerle bir çok kızlar yetim kalarak bir erkek himâyesine sığınırlardı. Bu sûretle bir erkek himâyesinde çok sayıda ve haklarına riâyet edilemiyecek miktarda toplanırdı. Böyle yetîmlerin haklarını sıyânet için erkekleri bu yetimelerden başka kadınlarla ve lüzûmuna göre iki, üç ve en çok dört kadınla evlenebilmelerine müsâade olundu. Bu müteaddid kadınlar arasında da adâlet te'mîn edilmesinden korkulursa bir hür kadınla, yâhut bir câriye ile evlenilmesi ve bununla iktifâ olunması emrolundu.

Görülüyor ki, müteaddit zevceye müsâade, zevcin kadınlar arasında adâlete riâyet etmesi şartiyle kayıtlıdır. Fakat bu ortak kadınlar arasında adâlete riâyet edebilmek mümkün müdür? Bunun beşer kudreti hâricinde imkânsızlığı Nisâ' Sûresi'nin 129 uncu âyetinde şöyle bildiriliyor: "*Ey mü'minler! Kadınlar arasında — sevgi ve saygıya kadar, ne derece hırslı olursanız olunuz her hususta — ne derece hırslı olursanız olunuz aralarında adâlete ve müsâvî harekete muktedir olamazsınız. Bâri büsbütün birine meyletmeyiniz! Bu halde öbürüsünü* (ne evli, ne bekâr) *askıda kalmış gibi* (mühmel) *bırakırsınız. Böyle bir hal vukûunda bozulan âile dirliğini düzeltir ve bir tarafa meyletmekten sakınırsanız Allah sizin geçmiş kusurlarınızı bağışlar ve size merhamet eder*"[1].

Müteaddid zevcesi olan bir erkeğin kadınları arasındaki adâlet ve müsâvâtın sevgi ve saygı ile hüsnü muâşeret ve

---

[1] ولن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء ولو حرصتم فلا تميلوا كل الميل فتذروها كالمعلقة و ان تصلحوا و تتقوا فان الله كان غفوراً رحيماً [سورة النساء].

maîşet gibi hususlara şümûlü varsa da hılkat ve ahlâk i'tibâriyle biribirinden farklı kadınlardan birisine erkeğin gönlü fazla meyledebilir. Bu hal insanın irâdesi hâricinde tabiî bir hâlet-i rûhiyedir. Bu cihetle şimdi terceme ettiğimiz âyet-i kerîmede kadınlar arasında adâlet etmeği ne kadar arzû ederseniz ediniz gönlünüzün temâyülüne hâkim ve icrây-ı adâlete muktedir olamazsınız, buyurulmuştur. Cenâb-ı Hakk'ın insanlara kudretleri dâhilinde teklîfte bulunması âdet-i İlâhiye muktezâsı bulunduğundan erkeklere sevgi husûsunda kadınlar arasında adâlet ve müsâvâta riâyet etmeleri teklîf olunmamıştır. Ancak vicdânî bir sır olan bu kalbî temâyül açığa vurularak infâk ve iâşede, hüsnü muâşerette bir tarafa meyledilip öbür tarafın mühmel bırakılması âyet-i kerîmede nehyolunmuştur. Bu âyetin tefsîrinde müfessir Beyzâvî merhûmun rivâyet ettiği bir hadîste Peygamber Efendimiz'de: Bir er kişi ki, iki karısı olupta bunlardan birisine fazla meylederse, kıyâmet gününde o kişi mahşer yerine bir tarafı sarsak olarak gelecektir, buyurmuştur[1]. Yine böyle izhâr-ı temâyül edip icrây-ı adâlet edemiyecek olanların (فان خفتم الا تعدلوا فواحدة) kavl-i şerîfi mûcibince bir kadınla iktifâ etmeleri emrolunmuştur.

Cenâb-ı Hakk'ın bir âyette adâletle emredip öbür âyette tam bir sûrette insanların adâlete muktedir olamıyacaklarını bildirmesine göre, taaddüdü zevce müessesesi muhâle tâ'lîk olunur derecede tazyîk olunmuştur. Bu da ferdî ve içtimâî bir zarûret ve ihtiyâc üzerine tecvîz ve tahdîd olunmuştur. Târihin her devrinde milletler arasında zuhûr eden kanlı muhârebelerin meş'ûm tesirleriyle erkek nüfûsu azalıp kadın nüfûsu bir kaç misli artmıştır. Nasılki taaddüdü zevce âyetinin îzâhında bir erkeğin velâyeti altında beş on yetim kızın toplandığı Hazret-i Âişe'den rivâyet olunmuştu. Bunu biz de

---

[1] عن النبى صلى الله عليه وسلم ؛ من كان له امرأتان يميل مع احديهما جاء يوم القيامة واحد شقيه مائل [انوار التنزيل].

gördük: Birinci cihan harbini ve istiklâl savaşını müteâkib meb'ûs olarak Afyon Karahisar mülhakātını gezerken koca köylerde yirmi yaşından yukarı ve elli yaşından aşağı beş, on genç ancak görülebiliyordu. Bunca şehîdlerin dul kadınlariyle öksüz kızlarını âileleri arasında himâye edecek velîleri yoksa bunları kim koruyacak? Yine böyle dâimî esir-firâş bir âile kadınına ve ev işlerine kim bakacak? İşte bunlar köy hayâtında benzerleri pek çok görülen zarûretlerdir[1]. İslâm âile hukūku taaddüdü zevceye bu zarûretler karşısında müsâade etmiştir. Yoksa behîmî bir arzuyu tatmîn etmek için değil.

* * *

Taaddüdü zevce mes'elesinde i'tirâz olunan bir cihet, bunun kadınlık gayret ve kıskançlığiyle te'lîf olunamaması iddiasıdır. Hakîkaten kadınlar fıtraten kıskançtırlar. Gerçi zevcin de zevcesine karşı taşkın bir kıskançlığı vardır. Nasıl ki müellif Buhârî'nin Gayret[2] unvâniyle açtığı bir bâbındaki rivâyetine göre Ensâr ulularından Sa'd İbn-i Ubâde bir kere: "*Karımla berâber bir erkek görürsem hiç aman vermeden onu kılıcımın keskin ağziyle vurur tepelerim*" demişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *salla'llāhu aleyhi ve sellem* mecliste bulunanlara: Sa'd'ın bu kıskançlığına şaşıyor musunuz? Emîn olunuz ki, ben ondan daha kıskancım. Allah'da muhakkak benden ziyâde kıskançtır, buyurmuştur[3].

---

[1] Buhârî'nin nikâh bahsindeki rivâyetine göre, Enes İbn-i Mâlik (*Radiya'-llāhu anh*) erkekle kadın nüfûsu arasındaki nisbetin âhır zamanda daha ziyâde artacağını, bir kişinin himâyesi altında elli kadına kadar sığınacağını rivâyet etmiştir.

[2] Gayret, kişinin nâmına ve nâmûsuna halel verecek hâletten hamiyyet ve sıyânet eylemek mânâsınadır ki, kıskançlık tâ'bîr olunur. Ve Hak Teâlâ kullarına rahmet inzâl ve hayır ve rızk-ı kesîr ihsân eylemek mânâsınadır [*Kāmus Tercemesi*].

[3] قال سعد بن عبادة لو رأيت رجلا مع امرآتى لضربته] بالسيف غير مصفح فقال النبى صلى الله عليه وسلم أتعجبون من غيرة سعد لانا اغير منه و الله اغير منى [رواه البخارى].

Allāhu Teâlâ'nın gayretini ve kıskançlığını — Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'in rivâyetine göre — Resûl-i Ekrem: Mü'minin Allāhu Teâlâ'nın haram kıldığı şeyleri işlememesidir, diye tefsîr buyurmuştur[1]. Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan bir rivâyete göre, Resûl-i Ekrem: "*Allāhu Teâlâ* (kulları hakkında) *herkesten ziyâde gayret sâhibi olduğu içindir ki, kullarını fevâhişî yâni kötü sözden ve kötü işten ibâret olan çirkin huyları haram kıldı*" buyurmuştur[2].

Gayret ve kıskançlık umûmî ve müşterek bir vasıf olmakla berâber şüphesiz ki serîü'l-infiâl olan kadınların bu fıtrî seciyeleri daha fazladır. Bu sebeble müellif Buhârî *Sahîh*'inde (غيرة النساء و وجدهن = *kadınların kıskanç halleri, asabî tabiatları, hüzün ve kederleri*) başlığiyle husûsî bir bâb açmıştır. Buhârî'nin kadın kıskançlığına dâir rivâyetleri arasından Hazret-i Âişe'ye âid olan kadınlık gayretini nümûne olarak bildireceğiz:

Hazret-i Âişe der ki: Peygamber'in kadınları arasında Hadîce'ye karşı kıskançlığım kadar hiç bir kadına gayret beslemezdim. Çünkü Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hadîce'yi çok anardı ve çok överdi. Sonra da Allah Hadîce'nin Cennet'te inciden tarholunmuş bir köşk ile müjdelenmesini Resûlullāh'a vahyedip bildirmişti.

Yine Buhârî'nin müteaddid bâblarındaki rivâyetine göre, Hazret-i Hadîce'nin hemşîresi bir kere Mekke'den Medîne'ye gelmişti. Ve Peygamber'in huzûruna girmek için kapı önünde izin istiyordu. Kadının sesi de Hadîce'nin sesine pek benzermiş, Resûlullāh kadının sesini işidince

1 عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال ان الله يغار و غيرة الله ان يأتى المؤمن ما حرم الله [رواه البخارى عن ابى هريرة].

2 عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ؛ ما من احد اغير من الله من اجل ذلك حرم الفواحش [رواه البخارى عن عبد الله بن مسعود].

Hadîce'yi hatırlayarak sarsılmış ve hemşîresini kabûl ederek iltifât etmiş. Hazret-i Âişe der ki, artık tahammül edemiyerek: Yâ Resûla'llāh Allah sana Kureyş'in dişleri dökülmüş ihtiyâr bir kadını yerine gencini verdi, dedim. Resûlullāh: Yâ Âişe öyle söyleme, Hadîce benimle müslümanlık uğrunda bütün servetini fedâ etti, buyurdu. Ben de bundan sonra bir daha gayret göstermedim.

İslâm Hukūku kadınların taşkın derecede gayret ve hamiyetini nazar-ı i'tibâra alarak vaktiyle erkeklerin sayısız bir halde izdivâçlarını tahdîd ederek bunun a'zamî haddini dört olarak ta'yîn etmiştir. Bunu da mutlak bırakmayıp kadınlar arasında adâlet olunmakla takyîd eylemiştir. Hattâ erkekler adâlet icrâsını ne derece arzu ederlerse etsinler tam bir şekilde adâlete muktedir olamıyacakları da bildirilmiştir ki, bu da taaddüdü zevceden bir nevi' tahzîr mâhiyetindedir. Böyle iken İslâm Hukūkunun cezrî bir hareketle bu kapıyı kapamayıp açık bulundurmasının sebebi yukarıda îzâh ettiğimiz veçhile ferdî ve içtimâî vukūu muhakkak zarûretlerin tehvîni içindir.

Sonra bu kadın gayreti mes'elesi başlıca medenî şehir kadınları arasında bir seciye olarak münteşirdir. Hayâtın türlü türlü mihnet ve meşakkatleri içinde ezilen köy kadınlarında gayret duygusu pek azdır; hattâ sönüktür. Köy hayâtının iş ağırlığı sevkiyle köy kadınlarının kendilerine eş ve ortak aradıkları bile vâkı'dir. Bugün memleketimizin medenî ve hukūkî hayâtında târihe karışmış olan taaddüdü zevce mes'elesinin İslâm Hukūkundaki târihî mevkiini îzâh etmiş bulunuyoruz.

* * *

1801. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الشِّغَارِ.

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhümâ*'dan Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şigâr (sûretiyle nikâh) dan nehyettiği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Müellif Buhârî Şiğâr'ın tefsîrini de rivâyet ederek: "*Şiğâr, bir kimsenin kızını diğerine — o da kızını kendisine vermek şartiyle — tezvîc etmesidir. Aralarında mehir de yoktur.*" diyor ki, değişmek tâ'bîriyle hulâsa edebiliriz. İslâm devrinden önce Arablar arasında bu yolda kızlarını, kızkardeşlerini veyâ akraba karılarını mübâdele etmek ve birinin bıd'ı (kadınlık kıymeti) öbürü için mehir sayılarak mehirsiz nikâh eylemek cârî ve mu'teberdi. Müslim'in: (لا شغار في الاسلام = *müslümanlıkda mehirsiz değişmek sûretiyle nikâh yoktur)* sûretinde rivâyeti veçhile bu yolda nikâh yasak edilmiştir.

Bu yolda mübâdele şartiyle ve her iki taraf kadının kadınlık kıymeti bedeli mehir addolunarak akd-i nikâh olunursa, bu nikâh ve izdivâc hakkında ihtilâf edilmiştir. Hanefîlerce bu akid sahihtir. Her iki taraf için mehr-i misil lâzım gelir. Bu ictihâd Atâ' İbn-i Ebî Rebâh, Amr İbn-i Dînâr, Zührî, Mekhûl, Sevrî gibi Tâbiî âlimleriyle Kûfe fukahâsından da naklolunmuştur. Bir kısım fukahâ da şiğâr sûretiyle akd-i nikâh, fâsid ve bâtıl olduğuna hükmetmişlerdir ki, bu da Şâfiî, Ahmed İbn-i Hanbel, İshâk, Ebû Sevrî'n ictihâdıdır. Bu husûsta üçüncü bir ictihâd daha vardır ki, o da şöyledir: Eğer mübâdiller kadınlariyle birleşmemişlerse nikâh fesholunur ve yeniden beyyîne ile, mehir ile nikâh akdolunur. Eğer birleşmişlerse emr-i vâkı' kabûl olunup iki taraf için mehr-i misil lâzım gelir. Bu da Evzâî'nin mezhebidir.

* * *

1802. عَنْ جَابِرِبْنِ عَبْدِ ٱللهِ وَسَلَمَةَ بْنِ ٱلْأَكْوَعِ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمْ قَالَا كُنَّا فِي جَيْشٍ فَأَتَانَا رَسُولُ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ أُذِنَ لَكُمْ أَنْ تَسْتَمْتِعُوا فَاسْتَمْتِعُوا.

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdullāh ve Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llāhu anhüm*'den şöyle dedikleri rivâyet olunmuştur: Biz (Hüneyn seferi) ordusu içinde bulunduk. Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* bize gelerek: "*Size müt'a sûretiyle* (muvakkat bir zaman için) *nikâh ve izdivâca izin verildi. Muvakkat bir zaman için evlenebilirsiniz!*" buyurdu.

İZÂHI

İmâm Buhârî bu hadîsi: (Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* müt'a sûretiyle muvakkat nikâhı en sonu nehyetti) başlığıyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu ünvâna göre muvakkat bir zaman için nikâha önce müsâade olunup sonra nehyolunduğu anlaşılıyor. Câbir'le Seleme'nin yukarıdaki rivâyetleri de bu müsâadeyi açık bir sûrette ifâde ediyor.

İslâm'dan önce câhiliyet devrinde muvakkat nikâh cârî idi. İslâm'ın zuhûrundan sonra da bâzı gazâlarda — gâzîlerin zinâda bulunmalarını önlemek için — müt'a denilen muvakkat nikâha müsâade olunmuştu. Müellif Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre, İbn-i Abbâs'dan müt'a nikâhı sorulduğunda: Resûlullāh tarafından müsâade olundu, diye cevab vermiş. Kölesi İkrime tarafından: "*Bu müsâade kadın ihtiyâcının şiddeti ve onların azlığı ve harb ve gazâ gibi müstesnâ zamanlara âid değil midir?*" denilince "*Evet öyledir!*" diye tasdîk etmiştir. Fakat müsâade ve ruhsat devâm etmiş değildir. Yine Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre, Hazret-i Alî İbn-i Abbâs'a: "*Resûlullāh Hayber gazâsı sırasında müt'a nikâhını ve ehlî merkeb etinin yenilmesini yasak etti*" demiştir.

Buhârî'nin yine bu bâbındaki bir rivâyetinde müt'anın nasıl tatbîk edildiğini görüyoruz. Seleme İbn-i Ekva' *(radiya'llâhu anh)* der ki: Resûlullâh şöyle buyurdu: "*Bir erkekle bir kadın sözleşip vâde ta'yîn etmiyerek izdivaçda mutâbık kalsalar, bunların birlik yaşamaları müddeti üç gündü. Üç günden sonra bu çiftler bu müddeti artırmak isterlerse artırabilirlerdi. Ayrılmak isterlerse de ayrılabilirlerdi.*" Râvî Seleme der ki: "*Bilmiyorum bu müsâade bize, Peygamber'in Ashâbına mı mahsûs idi. Yoksa bütün müslüman ümmetine mi şâmildi?*" demiştir. Fakat Beyhakî'nin *Delâil*'inde Ebû Zerr-i Gıfârî'den gelen bir rivâyette bu müsâadenin Ashâb'a mahsûs olduğu tasrîh edilmiştir. Bu rivâyete göre Ebû Zerr: "*Biz Peygamber'in Ashâb'ına üç gün için müt'a-i nisâ' halâl kılındı. Sonra Resûlullâh yasak etti*" demiştir.

Müt'anın menhî ve mensûh olduğuna dâir delillerin kuvvetine mebnî bunun hürmetinde ümmetin icmâı bulunduğu naklolunuyor. Bu cihetle ehl-i sünnete göre müt'a sûretiyle nikâh sahîh değildir. Şiîler arasında hâlâ cârî ve mu'teberdir. Şâfiî mezhebinde müt'a, nikâh-ı fâsid hükmündedir. Bu cihetle hadd-i zinâ sâkıt olur. Mehr-i misil lâzım gelir, iddet îcâbeder, müt'a kaydı lağvolur. Hanefîlerce de hadd sâkıt olur.

* * *

1803. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ امْرَأَةً عَرَضَتْ
نَفْسَهَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ يَا رَسُولَ
اللّٰهِ زَوِّجْنِيهَا فَقَالَ مَا عِنْدَكَ قَالَ مَا عِنْدِي شَيْءٌ قَالَ اذْهَبْ
فَالْتَمِسْ وَلَوْ خَاتَماً مِنْ حَدِيدٍ فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ لَا وَاللّٰهِ
مَا وَجَدْتُ شَيْئاً وَلَا خَاتَماً مِنْ حَدِيدٍ وَلٰكِنْ هٰذَا إِزَارِي وَلَهَا
نِصْفُهُ قَالَ سَهْلٌ وَمَا لَهُ رِدَاءٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَمَا تَصْنَعُ بِإِزَارِكَ إِنْ لَبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا مِنْهُ شَيْءٌ وَ إِنْ لَبِسَتْهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ مِنْهُ شَيْءٌ فَجَلَسَ الرَّجُلُ حَتَّى إِذَا طَالَ مَجْلِسُهُ قَامَ فَرَآهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَعَاهُ أَوْ دُعِيَ لَهُ فَقَالَ لَهُ مَاذَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ قَالَ مَعِي سُورَةُ كَذَا وَ سُورَةُ كَذَا وَ سُورَةُ كَذَا لِسُوَرٍ يُعَدِّدُهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْكَنَّاكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bir kere bir kadın gelip kendisini (zevceliğe almasını) teklîf etti. (Resûl-i Ekrem gözlerini indirip sükût etti.) Orada hazır bulunan bir Sahâbî:

— Yâ Resûla'llāh! bu kadını bana tezvîc etseniz, dedi. Resûl-i Ekrem:

— (Mehir olarak dünyâlık verecek) bir şeyin var mı? diye sordu. O Sahâbî:

— Hayır yâ Resûla'llāh, yanımda hiç bir şey yoktur, dedi. Resûl-i Ekrem:

— Haydi git, araştır ve demir bir yüzük olsun (bul, getir, tak,) buyurdu. Sahâbî gitti. Sonra dönüp gelerek:

— Hayır yâ Resûla'llāh, dünyâlık bir şey, demir bir halka bile bulamadım. Ve lâkin şu izârım (belden aşağı ihrâmım) var. Bunun yarısını verebilirim, dedi. Râvî Sehl

İbn-i Sâ'd der ki: Bu fakir Sahâbe'nin (izârı üzerine giyecek) ridâsı bile yoktu[1]. Bunun üzerine Resûlullāh:

— İyi ama izârınla ne iş görebilirsin, neye yarar? Onu sen giyersen kadının üstünde ondan bir şey bulunmaz, açıkda kalır, kadın giyerse sen çıplak kalırsın, buyurdu. Adamcağız bulunduğu yere oturdu. Bu oturuşu uzayınca da kalkıp (me'yûs bir halde) gitti. Resûlullāh bu zâtın (ümidsiz) gittiğini görünce onu ya kendi çağırdı, yâhud birisine çağırtarak:

— Kur'ân'dan ezberinde bir şey var mı? diye sordu. Fakir Sahâbî:

— Ezberimde şu sûre var, şu sûre var, şu sûre var, diye birtakım sûreler saymağa başladı. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Kur'ân'dan ezberindeki sûrelerle seni bu kadına mâlik kıldım (tezvîc eyledim) buyurdu.

İZÂHI

İmam *Buhârî* bu hadîsi: Bir kadının sâlih ve iyi bir kimseye iyi hâlinden dolayı kendisini teklîf etmesine ve nikâhla almasını temennî eylemesine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadîsi müellif bundan önce Fazâil-i Kur'ân bahsinde: "*Hayırlınız Kur'ân öğrenenlerdir*" başlıklı bir bâbında da rivâyet etmişti. Fakat Zebîdî merhum orada *Tecrîd*'e almadığından biz onu bir îzâhımızda nakletmiştik. Buhârî bu hadîsi aynı zamanda (mehirsiz yalnız Kur'ân üzerine tezvîc) için açtığı bir bâbında da rivâyet etmiştir ki, hadîsin bu ünvâna mutâbakati pek açıktır. Buhârî'nin buradaki unvânına göre bir kadının bir sâlih kişiye nefsini arzetmesi tâ'bîri bu teklîfin yalnız Peygamber'e karşı değil her hangi iyi bir kimseye karşı da câiz olduğunu ve hayâya, iffete menâfî olmadığını ifâde eder. Bunu Buhârî bu bâbında ve bu hadîsden önceki bir rivâyetiyle de te'yîd ediyor. Şöyle ki:

[1] Arablar arasında en sâde ve mütevâzî giyim tarzı İzâr ile Ridâ' olduğu halde bu fakîrin müteâref olan giyeceği bile tam değildi, denilmek isteniyor. İzâr belden aşağı, Ridâ'da belden yukarı giyilen libâstır.

Sâbit İbn-i Eslem Bünânî[1] der ki: Bir kere Enes İbn-i Mâlik'in yanında idim. Meclisde Enes İbn-i Mâlik'in kızı da bulunuyordu. Enes şu hadîsi hikâye ederek dedi ki: Bir gün Resûlullāh'ın huzûruna bir kadın gelerek nefsini arzetti ve: Yâ Resûla'llāh beni nikâhla alır mısınız? dedi. Bunu Enes'in kızı işitince:

— Baba bu ne hayâsı kıt kadınmış? Vay bu ne fuhuş ve fezâhet, vay bu ne fuhuş ve fezâhet? dedi. Enes İbn-i Mâlik:

— (Kızım öyle söyleme) emin ol o kadın şenden hayırlıdır. Çünkü o, Resûlullāh'ın nübüvvet ve risâlet şerefine teveccüh edip onun hânedânı arasına girmek üzere kendisini Resûlullāh'a arz ve teklîf etmiştir, dedi.

Mevzûumuz olan hadîsden sonra da Buhârî, Hazret-i Hafsa'-nın izdivâcı vâkıasını rivâyet eder. Bu rivâyete göre Abdullāh İbn-i Ömer der ki, hemşîrem Hafsa, zevci Huneys İbn-i Huzâfe'den — ki, Resûlullāh'ın Ashâbından idi. Ve Medîne'de vefât etmişti — Dul kaldığı zamanki vaziyetini babam Ömer şöyle bildirmişti: Hafsa dul kalınca Osmân İbn-i Affân'e gidip onu almasını teklîf ettim. O, bu işi bir düşüneyim, dedi. Bir müddet sonra bana kavuşduğunda, Osmân: düşündüm. Bu sırada evlenmemek ciheti bana hayırlı göründü, dedi, Sonra Ebû Bekir'e kavuştum. Ona da: İstersen Hafsa'yı sana vereyim, dedim. Fakat Ebû Bekir sükût edip müsbet veyâ menfî bir cevab vermedi. Ebû Bekir'e bu sükûtundan dolayı Osmân'dan çok müteessir oldum. (Osmân bâri menfî olsun bir cevap vermişti). Aradan bir kaç gün geçdikten sonra Hafsa'nın izdivâcına Resûlullāh tâlib oldu. Ben de kızımı Peygamber'e nikâh ettim. Bunun üzerine Ebû Bekir bana bir kavuştuğunda: Ey Ömer öyle sanıyorum ki, Hafsa'yı bana teklîf ettiğinde benim bir cevab vermediğime darılmışsındır, dedi. Ben de: doğrudur, dedim. Ebû Bekir şöyle cevap verdi: O teklîfin sırasında sana cevap vermeme hiç bir mâni' yoktu. Şu kadar ki, Hafsa'yı Resûlullāh'ın alacağını biliyordum. Bu (sûretle seni taltîf edeceği) ni bana söylemişti.

---

[1] Sâbit Bünânî Basra'nın en yüksek tâbiî âlim ve râvîlerinden olduğuna göre, mütâlâa edeceğimiz hadîsdeki vâkıa Basrâ'da geçmiş olacaktır. Enes İbn-i Mâlik'in Basra'daki ikāmeti esnâsında sohbetinde bulunmuş ve bir çok hadîs öğrenmiştir. İbn-i Ömer ve Abdullâh ibn-i mufaddal gibi Ashâb ile berâber bir çok Tâbiî âlimlerinden de rivâyet etmiş ve merviyâtı iki yüz elli hadîse bâliğ olmuştur. Hicret'in yüz yirmi yedinci yılında vefât etmiştir.

Ben de Resûlullâh'ın sırrını ifşâ etmemekle mükellef idim. Resûlullâh Hafsa'yı almamış olsaydı ben teklîfini kabûl ederdim.

Hafsa'nın birinci zevci Huneys, Habeşistan'a hicret eden ilk müslümanlardan ve Kureyş eşrâfından idi. Sonra Medîne'ye hicret edip Bedir gazâsında bulunmuştu. İbn-i Abdi'l-Berr'in rivâyetine göre, Uhud harbinde aldığı bir yaradan şehîd düşmüştü. Hazret-i Ömer kızını pek tabiîdir ki, dînî ve içtimâî kendi ayarında birisiyle evlendirmek zorunda idi. Bu sebeble Osmân'a ve Ebû Bekir'e teklîf etmişti. Bütün bunlardan haberdar olan Resûl-i Ekrem Ömer'in bu ıstırâbını gidermek ve bizzat taltîf etmek üzere hicretin otuzuncu ayında ve bir rivâyete göre üçüncü senesinde Ömer'e âile şerefi de bahşetti. Görülüyor ki Resûl-i Ekrem kadınlarını hep böyle birer sebeble almıştır.

* * *

1804. وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ٱمْرَأَةً جَاءَتْ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ جِئْتُ لِأَهَبَ لَكَ نَفْسِي فَنَظَرَ إِلَيْهَا رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَعَّدَ ٱلنَّظَرَ إِلَيْهَا وَصَوَّبَهُ ثُمَّ طَأْطَأَ رَأْسَهُ وَذَكَرَ ٱلْحَدِيثَ وَقَالَ فِي اٰخِرِهِ أَتَقْرَؤُهُنَّ عَنْ ظَهْرِ قَلْبِكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ ٱذْهَبْ فَقَدْ مَلَّكْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ ٱلْقُرْاٰنِ.

TERCEMESİ

Yine Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'den bir rivâyete göre: Resûlullâh *salla'llāku aleyhi ve sellem*'e bir kadın gelerek: Yâ Resûla'llâh, ben cenâbınıza nefsimi hibe etmek (ve kadınlık kıymetimi mehirsiz bağışlamağa) geldim, demişti.

Resûl-i Ekrem gözünü kadına doğru kaldırıp tasvîb, sonra da indirip başını eğmiştir. Râvî Sehl İbn-i Sa'd bundan önce (1803 numara ile tercemesi geçen) hadîsi rivâyet etmiştir. Hadîsin sonunda da Resûl-i Ekrem'in: Bu sûreleri ezbere okuyabilir misin? suâline karşı fakir Sahâbî'nin: Evet okurum, demesi üzerine Resûl-i Ekrem'in: Kur'ân'dan ezberindeki sûrelerle bu kadına seni mâlik kıldım, buyurduğunu rivâyet etmiştir.

* * *

1805. عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ زَوَّجْتُ أُخْتاً لِي مِنْ رَجُلٍ فَطَلَّقَهَا حَتَّى إِذَا ٱنْقَضَتْ عِدَّتُهَا جَاءَ يَخْطُبُهَا فَقُلْتُ لَهُ زَوَّجْتُكَ وَ فَرَشْتُكَ وَ أَكْرَمْتُكَ فَطَلَّقْتَهَا ثُمَّ جِئْتَ تَخْطُبُهَا لَا وَ ٱللّٰهِ لَا تَعُودُ إِلَيْكَ أَبَداً وَ كَانَ رَجُلًا لَا بَأْسَ بِهِ وَ كَانَتِ ٱلْمَرْأَةُ تُرِيدُ أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ فَأَنْزَلَ ٱللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ هٰذِهِ ٱلْآيَةَ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ فَقُلْتُ ٱلْآنَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ قَالَ فَزَوَّجَهَا إِيَّاهُ .

Tercemesi

Ma'kıl İbn-i Yesâr *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Kız kardeşim (Cümeyl Bint-i Yesâr) ı bir ere vermişdim. Bu adam hemşîremi boşadı. İddeti tamâm olunca da gelip yine istedi. Ben de dedim ki: Sana vaktiyle hemşîremi tezvîc etmiş ve onu sana (bir âile) firâşı yapmış,

her vechile ikrâm etmiştim. Fakat sen (bunlara karşı) kardeşimi boşadın. Sonra da gelip onu istiyorsun. Hayır, kardeşim sana vallāhi ebedî dönüp varamaz.

Fakat bu adam kusursuz (iyi) bir kişi idi. Hemşîrem de kocasına varmak istiyordu. (Ben mâni' oluyordum.) Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ şu (meâldeki): "*Kadınları erleri boşayıp iddetleri meşrû' olan hadde bâliğ olunca* (yeniden birleşmek isterlerse) *ey velîler siz kadınların izdivaclarına mâni' olmayınız!*" âyetini inzâl buyurdu. Bunun üzerine ben: Yâ Resûla'llāh şimdi ne yapayım? dedim. Resûl-i Ekrem: Hemşîreni eski kocasına tezvîc et, buyurdu.

* * *

1806. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُنْكَحُ الْأَيِّمُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ وَلَا تُنْكَحُ الْبِكْرُ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَكَيْفَ إِذْنُهَا قَالَ أَنْ تَسْكُتَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Dulkadın, kendisinin sarâhaten emri olmadıkça nikâh olunmaz. Er görmedik kız da kendisinden istîzân olunup izni alınmaksızın nikâh olunmaz. Meclisde hazır bulunanlar: Yâ Resûla'llāh bâkir bir kızın izni nasıl olur? diye sorduklarında Resûlullāh: Onun izni sükût etmesidir, buyurdu.

1807. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ الْبِكْرَ تَسْتَحْيِي قَالَ رِضَاهَا صَمْتُهَا .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben bir kere: Yâ Resûla'llāh er görmedik kız utanır (rızâsını bildiremez), dedim. Resûl-i Ekrem: Bâkirin rızâsı susmasıdır, buyurdu.

1808. عَنْ خَنْسَاءَ بِنْتِ خِذَامٍ الْأَنْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ أَبَاهَا زَوَّجَهَا وَهِيَ ثَيِّبٌ فَكَرِهَتْ ذَلِكَ فَأَتَتْ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَدَّ نِكَاحَهُ .

TERCEMESİ

Ensâr kadınlarından Hansâ' Bint-i Hızâm *radiya'l-lāhu anhâ*'dan rivâyete göre Hansâ'yı babası (Hâlid) iznini, rızâsını almaksızın tezvîc etmişti. Halbuki Hansâ' dul kadındı. (muvâfakatı alınmak îcâb ederdi.) Kadın bu izdivâcı hoş görmiyerek: Resûl-i Ekrem'e gidip şikâyet etti. (Ve babam beni birisine nikâh etmiş. Halbuki başkası ile evlenmek benim için daha hayırlı olurdu, dedi.) Resûl-i Ekrem de bu nikâhı red ve iptâl etti.

İZÂHI

Birbiri ardınca terceme ettiğimiz bu üç hadîsi Buhârî: Babanın — bâkir olsun, seyyib olsun — kızının iznini, rızâsını almaksızın onu nikâh etmeğe hakkı olmadığına dâir açtığı bir bâbiyle — şâyet kızının izni olmaksızın nikâh ederse bu nikâhın merdûd olduğuna dâir — diğer bir bâbında rivâyet etmiştir ki, kurulacak âile hayâtı için çok mühimdir. Bu üç hadîsden birincisi ile, İmâm Ebû Hanîfe istidlâl ederek velînin ne seyyib kadını, ne de bâkir kızı zorla birisine nikâh etmeğe hakkı olmadığına, dul kadının nikâhında onunla bi'l-istişâre sarâhaten muvâfakati, bâkir kızın nikâhında da onun sükût etmek

sûretiyle olsun izni alınmak velî için en lüzumlu bir vazîfe olduğuna hükmetmiştir. Yine İmâm Ebû Hanîfe'ye göre âkıl, bâliğ, reşid bir kadın, velîsinin iznini almaksızın başlı başına kendisini tezvîc edebilir. İmâm Ebû Yûsuf'la İmâm Muhammed'e göre bu yolda nikâh, ancak velînin izni lâhık olmak sûretiyle nâfiz olabilir. İmâm Şâfiî, Mâlik, Ahmed İbn-i Hanbel'e göre yalnız kadının: "*vardım*" demesiyle akdolunan nikâh mu'teber değildir. Bu üç imâm bu husda: (لا نكاح الا بولى = *velînin izni olmaksızın akdolunan nikâh mu'teber değildir)* hadîsiyle istidlâl etmişlerdir. Fakat bu hadîsin rivâyetinde mevzûu-bahsimiz olan hadîsler derecesinde ittifâk yoktur. Ezcümle Buhârî ile Müslim (لا نكاح الا بولى) hadîsini *Sâhîh*'lerine almamışlardır. Hattâ İmâm Buhârî ile Yahyâ İbn-i Maîn reşîdin nikâhında velînin izni şart olduğuna dâir sahîh bir hadîs yoktur, demişlerdir. Hülâsa: İmâm Ebû Hanîfe âile kurumunun en sağlanacak noktasında hem tilmizlerinden, hem de öbür İslâm hukukçularından daha nâfiz bir nazarla, İslâm Hukûkunun rûhunu görerek âile binâsını âile rüknünün en hür ve serbest rızâ ve muvâfakatleri temeli üzerine kurulmuştur.

* * *

1809. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبِيعَ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَلَا يَخْطُبَ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَتْرُكَ الْخَاطِبُ قَبْلَهُ أَوْ يَأْذَنَ لَهُ الْخَاطِبُ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sizin bâzınız bir matâ almak üzere iken öbürüsünün almağa kalkışmasını nehyetti. Yine böyle kişinin (bir mü'min) kardeşinin nikâhına

tâlib olduğu bir kadını istemesi de doğru değildir. Meğer ki, ikinci istemezden önce birinci tâlib vaz geçmiş ola, yâhud da birinci tâlib ikincisinin istemesine müsâade etmiş ola.

1810. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تَسْأَلُ طَلَاقَ أُخْتِهَا لِتَسْتَفْرِغَ صَحْفَتَهَا فَإِنَّمَا لَهَا مَا قُدِّرَ لَهَا .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radıya'llâhu anh*'den Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Hiç bir kadına kız kardeşinin çanağındaki ni'metin kendi kabına boşalması için onun talâkını istemek (ve onun yerine nikâh olunmak) helâl olmaz. Bu kadın iyi bilmelidir ki (ezelde) ne takdîr olundu ise kendisine âid olan ni'met ondan ibârettir.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî: (Nikâhda halâl olmıyan şeyin şart kılınması) başlığı ile açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bunun ünvânında da İbn-i Mes'ûd'un: "*Hiç bir kadın kız kardeşinin talâkını kendini nikâh için şart kılamaz*" dediğini rivâyet ediyor. Nevevî hadîsdeki "*kardeş*" lâfzının neseb, yâhud radâ', yâhud da din cihetiyle kardeşe şümûlü olduğunu, hattâ bu hükmün gayr-i müslim kadına da şümûlü bulunduğunu bildiriyor. Şu halde hadîsdeki kardeşle uhuvvet-i beşeriyye kasdolunuyor. Her asırda cemiyet hayâtında sık sık tesâdüf olunan en menfûr bir zemîme-i ahlâkıye ve içtimâiye olduğu için İslâm Dînî haram kılmıştır.

Bu fazîhanın başlı başına sâik-i refâh ve saâdet içinde yaşamakda bulunan bir kadının hâiz olduğu âile ni'metinin kendisine intikâlini dilemekden ibâret olduğu hadîsi şerîfde edebî bir uslûb ile bildirilip herkesin ezelde takdîr olunan ni'mete nâil olacağı nasîhatı verilmiştir.

* * *

.1811 عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهَا زَفَّتِ امْرَأَةً إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ نَبِيُّ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَائِشَةُ مَا كَانَ مَعَكُمْ لَهْوٌ فَإِنَّ الْأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوُ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Hazret-i Âişe (terbiyesi altında bulunan) bir kızı Ensâr'dan bir kişi ile evlendirmişti. Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*: "*Yâ Âişe! Hani sizin def çalan ve şiir söyliyen muganniyeniz yok mu? Ensâr'ın böyle oyun hoşuna gider*" buyurdu.

İZÂHI

Hazret-i Âişe'nin evlendirdiği Ebû Ümâme Es'ad İbn-i Zürâre'nin yetim kızı Fariga'dır. Ebû Ümâme'nin vefâtı üzerine Fariga, Habîbe, Kebşe adlarında üç kızını Peygamberimiz vesâyetine almıştı. Bu düğün Fariga'nındı. Resûl-i Ekrem onu Ensâr'dan Nebıt İbn-i Câbir'le evlendirmişti. *Tavzîh* sâhibinin beyânına göre velîme cemiyetinde def ve ona benzer şeyler çalınmasının câiz olunduğunda ulemânın ittifâkı vardır. Nikâh ilân edilmiş oluyor. Velîme cemiyetinden başka zamanda def, çalgı makûlesini İmâm Ebû Yûsuf âile içinde kadınların, çocukların çalıp eğlenmelerini de tecvîz etmiştir.

* * *

.1812 عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ يَقُولُ حِينَ يَأْتِي

أَهْلَهُ بِسْمِ اللهِ اَللّٰهُمَّ جَنِّبْنِي الشَّيْطَانَ وَ جَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا ثُمَّ قُدِّرَ بَيْنَهُمَا فِي ذٰلِكَ أَوْ قُضِيَ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْطَانٌ أَبَداً .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Bir kimse eşinin yanına (cinsî münâsebet için) yaklaşırken: "*Bismi'llâh Yâ Rab beni şeytandan uzaklaştır, şeytanı da bize ihsân ettiğin çocukdan uzak kıl!*" derse, sonra karı ve kocanın bu münâsebetinden bir çocuk takdîr olunursa, o nevzâda hiç bir zaman şeytan zarar veremez.

1813. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ مَا أَوْلَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلَمَ عَلَى زَيْنَبَ أَوْلَمَ بِشَاةٍ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Zeyneb Bint-i Cahş için velîme ziyâfeti yaptığı gibi kadınlarından hiç birisinin (şerefine) ziyâfet vermedi. Zeyneb'in velîmesinde bir koyun (keserek) ziyâfet vermişti.

1814. عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ أَوْلَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ بِمُدَّيْنِ مِنْ شَعِيرٍ .

TERCEMESİ

Şeybe kızı Safiyye *radiya'llāhu anhâ*'dan: "*Nebî salla'l-lāhu aleyhi ve sellem bâzı kadınlarına iki müd*[1] *arpa uniyle velîme ziyâfeti verdi*" dediği rivâyet olunmuştur.

1815. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْوَلِيمَةِ فَلْيَأْتِهَا .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Sizden biriniz düğün aşına dâ'vet olunduğunda her halde icâbet etsin, buyurduğu rivâyet olunmuştur[2].

1816. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَ اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّهُنَّ خُلِقْنَ مِنْ ضِلَعٍ وَ إِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ فَإِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ وَ إِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا .

---

[1] Müd, bir sâ'ın dörtte biri mikdârıdır. Bu hesabca iki müd yarım sâ' eder.

[2] Dâ'vete icabet etmek esâs itibâriyle bütün devlete şümûlü olan dînî bir vecîbe ve içtimâî bir vazîfedir. Buhârî'nin bu hadîsden sonraki bir rivâyetine göre râvî Abdullāh İbn-i Ömer velîme olsun, yâhud başka bir dâ'vet olsun oruçla olsa bile yine icâbet ederdi. Bu cihetle bütün ulemâ icâbet etmemek günâh olduğunda ittifâk etmişlerdir. Hattâ eimme-i Şâfiiye oruçlu olmak dâ'vet sâhibine güçlük verirse orucu da bozar demişlerdir.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Her kimin Allāh'a ve âhiret gününe îmânı varsa o mü'min kişi komşusuna ezâ ve cefâ etmesin. Bir de ey mü'minler size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasıyet edib dilerim. Kadınlar eğe kemiğinden yaratılmışlardır. Bu kemiğin en eğri kısmı üst tarafıdır. Eğer sen eğri kemiği doğrultmağa savaşırsan onu kırarsın. Kendi hâline bırakırsan dâima eğri kalır, (ve öyle kullanırsın), bu cihetle size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasıyet ederim.

ÎZÂHI

Tercememizde kavis içinde görülen ziyâde Müslim'in rivâyetinden alınarak gösterildi. Hadîsin bu fıkrasiyle kadın nev'inin fıtraten asabî olduğuna ve fıtratı îcâbı çabuk sinirlenerek eğrilik ve huysuzluk göstermelerine işâret olunup erkeklerin kadınlar hakkında hayırhâh olmaları emrolunmuştur.

Bu hadîsden sonra Buhârî'nin bir rivâyetine göre Abdullāh İbn-i Ömer kadını idâreye âid, bir ana düstûra işâret ederek der ki: Resûl-i Ekrem'in sağlığında biz, erlik vekārını muhâfaza ederek kadınlarımızla bir kadın gibi çene çalıp her zaman yılışıp durmazdık. Resûlullāh vefât ettikden sonra bu âile durumu bozuldu. Biz de kadınlar gibi çok sözlü olduk ve kadınlarımıza bütün bütün açıldık, saçıldık.

Bundan sonra da Buhârî, âile efrâdının birbirlerine karşı haklarına ve vazîfelerine ve mütekābil sevgi ve saygılarının esaslarına işâret eden ve *(Ey mü'minler, hepiniz âile içinde birer çobansınız biribirinizi görüp gözetmekle mükellefsiniz!)* mukaddimesiyle başlıyan ve erkeğin, kadının, âile çocuklariyle hizmetcinin vazîfelerini ihtivâ eden Abdullāh İbn-i Ömer hadîsini rivâyet etmiştir ki, bu eserimizde (487) rakamiyle geçti. Oraya da bakınız.

حَدِيثُ أُمِّ زَرْعٍ

RİVÂYET ULEMÂSI ARASINDA ÜMM-İ ZER' HADÎSİ ÜNVÂNİYLE MEŞHÛR OLAN BU HABER KİŞİNİN HAYAT YOLDAŞI İLE MUÂŞERETİNE DÂİR İYİ KÖTÜ BİRTAKIM ÂİLE ÖRNEKLERİNİ MUHTEVÎDİR.

1817. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ جَلَسَ إِحْدٰى عَشْرَةَ امْرَأَةً فَتَعَاهَدْنَ وَ تَعَاقَدْنَ أَنْ لَا يَكْتُمْنَ مِنْ أَخْبَارِ أَزْوَاجِهِنَّ شَيْئاً قَالَتِ الْأُولٰى زَوْجِي لَحْمُ جَمَلٍ غَثٍّ عَلٰى رَأْسِ جَبَلٍ لَا سَهْلٍ فَيُرْتَقٰى وَلَا سَمِينٍ فَيُنْتَقَلَ قَالَتِ الثَّانِيَةُ زَوْجِي لَا أَبُثُّ خَبَرَهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ لَا أَذَرَهُ إِنْ أَذْكُرْهُ أَذْكُرْ عُجَرَهُ وَ بُجَرَهُ قَالَتِ الثَّالِثَةُ زَوْجِي الْعَشَنَّقُ إِنْ أَنْطِقْ أُطَلَّقْ وَ إِنْ أَسْكُتْ أُعَلَّقْ قَالَتِ الرَّابِعَةُ زَوْجِي كَلَيْلِ تِهَامَةَ لَا حَرٌّ وَلَا قُرٌّ وَلَا مَخَافَةَ وَلَا سَآمَةَ قَالَتِ الْخَامِسَةُ زَوْجِي إِنْ دَخَلَ فَهِدَ وَ إِنْ خَرَجَ أَسِدَ وَلَا يَسْأَلُ عَمَّا عَهِدَ قَالَتِ السَّادِسَةُ زَوْجِي إِنْ أَكَلَ لَفَّ وَ إِنْ شَرِبَ اشْتَفَّ وَ إِنِ اضْطَجَعَ الْتَفَّ وَلَا يُولِجُ الْكَفَّ لِيَعْلَمَ الْبَثَّ قَالَتِ السَّابِعَةُ زَوْجِي غَيَايَاءُ أَوْ عَيَايَاءُ طَبَاقَاءُ كُلُّ

دَاءٍ لَهُ دَاءٌ شَجَّكِ أَوْ فَلَّكِ أَوْ جَمَعَ كُلاًّ لَكِ قَالَتِ الثَّامِنَةُ
زَوْجِي الْمَسُّ مَسُّ أَرْنَبٍ وَ الرِّيحُ رِيحُ زَرْنَبٍ قَالَتِ التَّاسِعَةُ
زَوْجِي رَفِيعُ الْعِمَادِ طَوِيلُ النِّجَادِ عَظِيمُ الرَّمَادِ قَرِيبُ الْبَيْتِ
مِنَ النَّادِ قَالَتِ الْعَاشِرَةُ زَوْجِي مَالِكٌ وَمَا مَالِكٌ مَالِكٌ خَيْرٌ مِنْ
ذٰلِكِ لَهُ إِبِلٌ كَثِيرَاتُ الْمَبَارِكِ قَلِيلَاتُ الْمَسَارِحِ وَ إِذَا سَمِعْنَ
صَوْتَ الْمِزْهَرِ أَيْقَنَّ أَنَّهُنَّ هَوَالِكُ قَالَتِ الْهَادِيَةَ عَشْرَةَ زَوْجِي
أَبُو زَرْعٍ وَمَا أَبُو زَرْعٍ أَنَاسَ مِنْ حُلِيٍّ أُذُنَيَّ وَ مَلَأَ مِنْ شَحْمٍ
عَضُدَيَّ وَ بَجَّحَنِي فَبَجِحَتْ إِلَيَّ نَفْسِي وَجَدَنِي فِي أَهْلِ غُنَيْمَةٍ
بِشِقٍّ فَجَعَلَنِي فِي أَهْلِ صَهِيلٍ وَ أَطِيطٍ وَ دَائِسٍ وَ مُنَقٍّ فَعِنْدَهُ
أَقُولُ فَلَا أُقَبَّحُ وَ أَرْقُدُ فَأَتَصَبَّحُ وَ أَشْرَبُ فَأَتَقَنَّحُ أُمُّ أَبِي زَرْعٍ
فَمَا أُمُّ أَبِي زَرْعٍ عُكُومُهَا رَدَاحٌ وَ بَيْتُهَا فَسَاحٌ ابْنُ أَبِي زَرْعٍ فَمَا
ابْنُ أَبِي زَرْعٍ مَضْجَعُهُ كَمَثَلِّ شَطْبَةٍ وَ يُشْبِعُهُ ذِرَاعُ الْجَفْرَةِ
بِنْتُ أَبِي زَرْعٍ فَمَا بِنْتُ أَبِي زَرْعٍ طَوْعُ أَبِيهَا وَ طَوْعُ أُمِّهَا
وَ مِلْءُ كِسَائِهَا وَ غَيْظُ جَارَتِهَا جَارِيَةُ أَبِي زَرْعٍ فَمَا جَارِيَةُ أَبِي
زَرْعٍ لَا تَبُثُّ حَدِيثَنَا تَبْثِيثاً وَلَا تُنَقِّثُ مِيرَتَنَا تَنْقِيثاً وَلَا تَمْلَأُ
بَيْتَنَا تَعْشِيشاً قَالَتْ خَرَجَ أَبُو زَرْعٍ وَ الْأَوْطَابُ تُمْخَضُ فَلَقِيَ

اَمْرَأَةٌ مَعَهَا وَلَدَانِ لَهَا كَالْفَهْدَيْنِ يَلْعَبَانِ مِنْ تَحْتِ خَصْرِهَا
بِرُمَّانَتَيْنِ فَطَلَّقَنِي وَ نَكَحَهَا فَنَكَحْتُ بَعْدَهُ رَجُلاً سَرِيّاً رَكِبَ
شَرِيّاً وَ أَخَذَ خَطِّيّاً وَ أَرَاحَ عَلَيَّ نَعَماً ثَرِيّاً وَ أَعْطَانِي مِنْ كُلِّ
رَائِحَةٍ زَوْجاً وَ قَالَ كُلِي أُمَّ زَرْعٍ وَ مِيرِي أَهْلَكِ قَالَتْ فَلَوْ
جَمَعْتُ كُلَّ شَيْءٍ أَعْطَانِيهِ مَا بَلَغَ أَصْغَرَ آنِيَةِ أَبِي زَرْعٍ قَالَتْ
عَائِشَةُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
كُنْتُ لَكِ كَأَبِي زَرْعٍ لِأُمِّ زَرْعٍ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle hikâye ettiği rivâyet olunmuştur:

Bir zaman on bir kadın bir yerde oturmuşlar ve kocalarının hal ve şânından bir şey saklamayıp birbirlerine bildireceklerine dâir aralarında sözleşmişler ve bağlanmışlardı. Bunlardan BİRİNCİ kadın demiştir ki:

Benim kocam taşlık bir dağ başındaki arık bir devenin etidir. Kolay değil ki çıkıla, semiz değil ki (nâs tarafından hânelerine) nakloluna[1]. İKİNCİ kadın da demiştir ki:

Kocamın hâlini izhâr ve işâe edemem. Korkarım ki, onları bir şey bırakmadan sayabileyim. Çünkü onun fenâlıklarını sayacak olursam gizli, âşikâr her hâlini sayıp dökmek zorunda kalacağım. Bu işe imkânsızdır. ÜÇÜNCÜ kadın da:

[1] Hadîsin bu fıkrası mürekkeb teşbîh ile belîğ bir zemmi ifâde etmektedir. Sert taşlık dağ tâ'bîriyle zevcin kötü huyluluğuna, dağın yüksekliği ile zevcin kibir ve gurûruna, bununla berâber arık bir deve eti ile de zevcin hayâtından âilenin istifâde etmediğine işâret olunmuştur ki, mevhûmu mahsûse teşbîhden ibârettir.

Benim zevcim upuzun bir sefîhdir. Ayıblarını söylersem beni boşar, susarsam (kocam aklı başında bir kimse olmadığından, bilâ-sebeb beni) kendisinden uzak bırakır. DÖRDÜNCÜ kadın ise (zevcini methederek):

Necid sahrâsının gece hayâtı gibidir. Ne sıcaktır, ne soğuk, (Mu'tedil seciyede halûk bir kimsedir.) Evimizde ne korku vardır, ne kırgınlık, demiştir. BEŞİNCİ kadın da şöyle medhetmiştir:

Benim kocam da evine geldiğinde sanki (avdan gelen) bir parsdır[1]. (Avını bana getirir, koynumda mışıl mışıl uyur.) Evden çıkınca dışarda o bir arslandır. (Arslan payı kazanır.) Evdeki masrafımı hiç sormaz. ALTINCI kadın da şöyle zem eder:

Kocam oburdur. Yemek yerken siler süpürür, içerken de su kabını kurutur. Yatarken de yorganına bürünür, (hânenin bir köşesinde tek başına) uyur. Ve benim hüznümü anlamak ve gidermek için elbîseme elini sokmaz. YEDİNCİ kadın da:

Kocam erlik vazîfesini îfâdan âciz ve işini bilmez ahmak bir kişidir. Her derd onun derdidir (vücûdu hastalık makarrıdır ve huysuz) başımı yarar, vücûdumu yaralar. Her şey onun vurmak yarmak âletidir, demiştir. SEKİZİNCİ kadın da kocasını şöyle över:

Onun vücûduna dokunurken tavşana dokunur gibi yumuşaktır. O güzel kokulu bir nebât gibi hoş kokar. DOKUZUNCU kadın da şöyle över:

Kocamın evi yüksek direklidir. Kılıcının hamâili uzundur. Ocağının külü çoktur. Evi de mecma-i nâsa yakındır (yâni

---

[1] Hadîs metnindeki Fehd kelimesini hadîs şârihleri pars diye terceme ediyorlar ki yırtıcı av hayvanıdır. Irak'da hâlâ bununla av avlandığını *Kāmus* mütercimi Âsım Molla bildiriyor. Yine Âsım Molla parsın Âdemoğlu için medâr-ı ibret ve ittisâf husûsiyetleri olduğunu kaydettikten sonra avını yemeyip sâhibine getirmesi ve pis şey yemeyip temiz et yemesi o cümledendir. Mevzûumuzla ilgili olan bir husûsiyeti de uykucu bir mahlûk olmasıdır.

evi şahânedir, kendisi uzun boyludur, evi de misâfir kabûl edilecek yerdedir.) ONUNCU kadın da kocasını şöyle övmüştür:

Zevcim mâliktir, hem ne kadar mâlik ve sâhibdir? Artık hatır ve hayâlinizden geçen her hayra mâlik ve sâhibdir. Zevcimin bir sürü develeri vardır ki, onların çökecek geniş eylek yerleri vardır. Fakat yaylım yerleri azdır. (Bununla develer yayılmıya gönderilmeyip misâfire kesilmek için evin yanında eylik yerinde bulundurulur demek istiyor) develer ud sesi duyunca — ki, misâfiri eğlendirmek üzere saz ve âhenk âlâtı çalınmasıdır — O zaman develer boğazlanacaklarını anlarlar. ON BİRİNCİ kadın (ki Ümm-i Zer'dir[1] ve zevcinin hüsnü maâşereti cihetiyle en bahtiyar olanıdır. Âile hayâtını şöyle anlatmıştır.) Kocam Ebû Zer'dir. (Azîz hemşîrelerim,) bilseniz Ebû Zer' ne semâhatli ve ahlâklı bir kişidir. O iki kulağımı mücevherât ile hareket ettirir. (Bakınız), pazularım tombullaştı, (vücûdum semirdi) ve beni ferîh ve fahûr kıldı ve yüceltti. Ben de hemen yüceldim ve ferîh ve fahûr oldum. O beni, Şık denilen bir dağ kenârında küçük koyun sürücüğü olan bir kabîle içinde buldu. Sonra beni atları kişner, develeri böğürür, ekinleri sürülüp dâneler (samanından) ayrılır müreffeh ve mes'ûd bir cemiyet içine getirdi. Şimdi ben onun yanında ne söylersem red olunmam, sabaha kadar uyurum, (kimse beni uyandırmaz. Bol süt) içerim. Artık içecek hâlim kalmaz. (Bundan sonra Hazret-i Âişe Ebû Zer' âilesinin efrâdını birer birer rivâyet ediyor ve Ümm-i Zer' diyor ki:)

Ebû Zer'in anası var. Ah bilseniz, Ümm-i Ebî Zer' (yâni bu kadın) ne kadındır. Onun zahîre anbarları, eşyâsını koyduğu hararları gâyet büyüktür. Evi de geniştir. Ebû Zer'in oğlu, bilseniz o ne zarâfetli gençtir. Onun yattığı yer

[1] Ümm-i Zer'i, şârih Aynî Ükeymil İbn-i Sâideti'l-yemeniyye'dir. diye bildiriyor.

kılıcı çekilmiş kın gibidir (kendisi de kılınç gibi parlak ve zarîftir) düzgün ve boylu boslu olup karnı çıkık değildir. O, dört aylık bir kuzunun kol tarafiyle doyar (çok yemez). Ebû Zer'in kızı, o terbiyeli kızdır: Babasına itâatlidir, anasına da itâatlidir. (O âilenin zîneti, babasının, anasının göz bebeğidir)[1]. O dilber kızın vücûdu elbîsesini doldurur ve hüsnü ânı, edeb ve iffeti ortağının veya akran ve emsâlinin gayretini ve hayretini celbeder. Ebû Zer'in câriyesi, bilseniz o ne sadâkatli câriyedir. Âile esrârımızı kimseye söylemez; evimizin azığını aslâ ifsâd ve isrâf etmez. Ve evimizde çör, çöp bırakmaz, temiz tutar. Nâmusludur, evimize kir getirmez.

Ümm-i Zer' anlatmağa devâm edip der ki: Bir gün Ebû Zer' evden çıktı. Her taraf süt tulumları, yağ çıkarılmak için çalkanmakda idi. (Bolluk ve bahar mevsimi idi.) Yolda bir kadına rast geldi. Kadının yanında pars gibi (çevik) iki çocuğu vardı. Koltuğunun altından kadının memeleriyle oynuyorlardı. (Kocam bu kadını sevmiş) beni bıraktı, onu nikâh edip aldı. Ondan sonra ben şeref sâhibi bir adamla evlendim. O da fütursuz yürür ve en güzel ata binerdi ve Hat[2] ma'mûlâtından mızrağını alırdı ve akşam üzeri deve ve sığır nev'inden bir çok hayvan sürüp bana gelirdi ve getirdiği her güna hayvanlardan, kölelerden, câriyelerden birer çift verirdi. Bu kocam da bana: Ey Ümm-i Zer' istediğin gibi ye, iç ve akrabâna ihsân et, derdi. Ümm-i Zer' der ki: Bununla berâber ben bu ikinci kocamın bana verdiği şeylerin hepsini bir araya toplasam Ebû Zer'in en küçük kabını dolduramaz.

Hadîsin râvisi olan Hazret-i Âişe der ki: Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem* (hatırımı tatyîb ederek) Ey Âişe,

---

[1] Kavis içindeki bu ziyâde Nesâî ile Taberânî'nin rivâyetlerinden alınmıştır.

[2] Hadîs metnindeki Hattî kelimesi Hatta mensûb mızrak demektir. Hat, Bahreyn eyâletinin sâhil kısmına derler. Mızrağiyle, meçiyle meşhurdur. Bâzıları da Hindistan'dan gelip orada satıldığından oraya nisbet olunduğunu bildirmişlerdir.

ben sana Ebû Zer'"in Ümmü Zer'"e nisbeti gibiyim. (Şu farkla ki, Ebû Zer' Ümmü Zer'"i boşamıştır. Fakat ben seninle berâber yaşıyacağım) buyurdu.

İZÂHI

Tercememizin sonunda kavis içinde görülen fıkra bu hadîsin diğer rivâyet tarîkından alınarak konulmuştur. Bu rivâyete göre, Hazret-i Âişe de Resûl-i Ekrem'e: Babam, anam sana kurban olsun yâ Resûla'llāh! Hattâ sen bana Ebû Zer'"den daha hayırlısın! diye yüksek bir zekâ ve fetânet göstermiştir. Hadîsin sonuna eklediğimiz bu rivâyete göre Âişe-i Sıddîka bu on bir kadın kıssasını bir şiir-i edeb örneği olan yüksek bir uslûb ile huzûr-ı saâdetde hikâye etmiştir. Kıssanın sonunda Resûl-i Ekrem'in Yâ Âişe, benim sana karşı hayır-hâhlığım, Ebû Zer'"in Ümm-i Zer'"e olan nisbeti gibidir, buyurmaları Âişe'nin de ana, baba fedâkârlığıyle cevâbı Resûl-i Ekrem'in huzûrunda hikâye olunduğunu iş'âr etmektedir.

Kıssanın hikâye tarzında izhâr olunan fesâhat ve belâgat tercememizden de bir dereceye kadar anlaşılacaksa da hadîsin aslındaki ve metnindeki edebî san'atların mübâlâğâsız binde biri gösterilememiştir. Dil ayrılığı cihetiyle bilhassa sanâyı-i lâfziyenin gösterilmesi mümkün değildir. Hadîsin aslını, tercemesiyle karşılaştırılarak mütalâa etmelerini okuyucularımızdan hâssaten ricâ ederiz. 9 uncu cildin son sâhifelerinde 1518 numara ile terceme ettiğimiz hadîsin îzâhında menkıbelerini ve âlî hal tercemelerini bildirdiğimiz Âişe Hazretlerinin şiir ve edebe ve Arabın târihinde geçmiş günlerine âid olmak üzere bildirdiğimiz müstesnâ vukūfunun bu hadîs canlı bir şâhididir. Arabın vâkıalarına, günlerine derin bir vukūfu olan Ebû Bekr-i Sıddîk'in âlim, edîb bir kızı olduğunu isbâta kâfîdir.

1818. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَحِلُّ لِلْمَرْأَةِ أَنْ تَصُومَ وَزَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَلَا تَأْذَنَ فِي بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَمَا أَنْفَقَتْ مِنْ نَفَقَةٍ مِنْ غَيْرِ أَمْرِهِ فَإِنَّهُ يُؤَدَّى إِلَيْهِ شَطْرُهُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Bir kadına zevci yanında hazır (ve mukîm) iken onun rızâsı olmadıkça (nâfile olarak) oruç tutmak halâl olmaz. Yine bir kadın kocasının meskenine onun izni olmadıkça kimsenin girmesine müsâade edemez. Yine bir ev kadını kocasının izni olmaksızın âile nafakasından (âdetden fazla) sarf ederse, fazla sarfiyâtın yarısı zevce edâ olunur.

İZÂHI

Bu hadîs üç hükmü ihtivâ etmektedir:

BİRİNCİSİ: Kadının zevci yanında iken oruç tutmasının halâl olmadığı hükmüdür. Hadîsin bu fıkrası Ebû Dâvud rivâyetinde (Ramazandan başka bir gün) diye takyîd edilmiş bulunduğundan hadîsdeki hürmet nâfile orucuna âid olur. Buna tercememizde işâret ettik. Erkeğin kadının yanında bulunması, seferde değil mukîm iken demek olduğundan, bu da tercemede gösterildi. Binâenaleyh kocası seferde bulunan kadın oruç tutmakta serbesttir. Kocasının rızâsına lüzum yoktur. Hadîsdeki: "*Halâl olmaz*" kaydına bakarak Hanefî mezhebi fukahâsı bu nehyi tahrîme hamlederek: Zevci yanında bulunan kadına onun müsâadesi olmadan nâfile oruç tutmak haramdır, demişlerdir. Bâzı Şâfiî fukahâsı da mekrûh olduğunu kabûl etmişlerdir.

İKİNCİSİ: Zevcin izni olmadan zevcin meskenine kadının misâfir kabûl etmemesi hükmüdür. Bu misâfir yalnız erkeğe münhasır değildir. Zevcin gelmesini istemediği kadın da böyledir. Binâenaleyh zevcin meskenine erkek olsun, zevcin hoşlanmadığı kadın olsun, girmesine müsâade etmek hakkını kadın hâiz değildir. Sebebi de fenâ şüpheyi ve kıskançlığı îcâb etmesindendir. Ancak zarûrete müstenid sebebler istisnâ teşkîl eder. Meselâ, müste'cîr bulundukları evin sâhibinin bir lüzûm üzerine evi görmeğe gelmesine, yâhûd evin misâfire mahsûs bekleme odasına girmesine müsâade etmesi.

ÜÇÜNCÜSÜ: Hadîsde, kadın âile azığından zevcin izni olmadan fazla infâk etmiş olursa, bunun yarısı zevce edâ olunur, buyuruluyor. Hadîsin bu fıkrası burada mücmel ve muhtasar rivâyet olunmuştur. Kitâbü'l-Büyû'da'ki rivâyeti daha açıktır ve şöyledir: Kadın, kocasının kazancından, onun izni olmaksızın, fukarâyı nafakalandırırsa, bunun yarı ecri zevce âid olur. Buharî'nin Kitâbü'z-Zekât'da rivâyet ettiği Hazret-i Âişe hadîsi ise bundan daha açıktır. Bu rivâyete göre şöyle buyurulmuştur: Ev kadını evinin taâmından isrâf etmiyerek (örf ve âdete göre âilesine, misâfirlerine) infâk ve ikrâm ederse onunla me'cûr olur. Bu malı kazandığı için de zevce, muhâfaza ettiği için de hizmetçiye bir o kadar sevâb verilir. Bunlardan bâzısının ecir ve sevâbı, öbürlerinin sevâbından hiç bir şey eksiltmez.

Erkeğin kazancından kadının sûret-i tasarrufu, âile haklarına, âile dirlik ve düzenliğine âid en mühim mes'elelerdendir. Bu tasarruf keyfiyetinin yukarıdaki rivâyetlerde bildirilen şurût ve kuyûd hudûdunu ta'yîn etmek de en lüzumlu ictimâî mes'elelerdendir. Bu husûsa dâir incelemelerimiz bu eserimizin beşinci cildinde 704 numaralı hadîsin îzâhında geçti. Oraya bakınız!.

* * *

1819. عَنْ أُسَامَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قُمْتُ عَلَى بَابِ ٱلْجَنَّةِ فَإِذَا عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا ٱلْمَسَاكِينُ وَأَصْحَابُ ٱلْجَدِّ مَحْبُوسُونَ غَيْرَ أَنَّ أَهْلَ ٱلنَّارِ قَدْ أُمِرَ بِهِمْ إِلَى ٱلنَّارِ وَقُمْتُ عَلَى بَابِ ٱلنَّارِ فَإِذَا عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا ٱلنِّسَاءُ .

TERCEMESİ

Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur.

Cennet kapısının üstünde oturdum. Bir de gördüm ki, (sorgusuz) Cennet'e girenlerin çoğu fakirlerdir. Mal sâhibleri zenginlerse, bunların cehennemlik olanlarından başkaları (Cennet kapısının önünde, yâhud ârafda hesâb için) hapis ve tevkîf olunmuşlardır. Zenginlerin (fukâra hakkını vermiyen) ehl-i nâr olanları ise, Cehennem'e konulmaları önce emrolunmuştu. Cehennem kapısının önünde de durdum. Bir de baktım ki, Cehenneme gidenlerin çoğu kadınlardır.

1820. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَرَجَ أَقْرَعَ بَيْنَ نِسَائِهِ فَطَارَتِ الْقُرْعَةُ لِعَائِشَةَ وَحَفْصَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ بِاللَّيْلِ سَارَ مَعَ عَائِشَةَ يَتَحَدَّثُ فَقَالَتْ حَفْصَةُ أَلَا تَرْكَبِينَ اللَّيْلَةَ بَعِيرِي وَأَرْكَبُ بَعِيرَكِ تَنْظُرِينَ وَأَنْظُرُ فَقَالَتْ بَلَى فَرَكِبَتْ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَمَلِ عَائِشَةَ وَعَلَيْهِ حَفْصَةُ فَسَلَّمَ عَلَيْهَا ثُمَّ سَارَ حَتَّى نَزَلُوا وَافْتَقَدَتْهُ عَائِشَةُ فَلَمَّا نَزَلُوا جَعَلَتْ رِجْلَيْهَا بَيْنَ الْإِذْخِرِ وَتَقُولُ يَا رَبِّ سَلِّطْ عَلَيَّ عَقْرَبًا أَوْ حَيَّةً تَلْدَغُنِي وَلَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقُولَ لَهُ شَيْئًا .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir sefere çıkmak istediğinde kadınları arasında kur'a çekerdi. Bir sefer de kur'a Âişe ile Hafsa'ya isâbet etti. Resûlullāh gece olunca Âişe'nin mah-

fesine biner ve onunla görüşerek yol alırdı. Bir gün Hafsa Âişe'ye: Bu gece sen benim deveme binsen, ben de senin devene binsem, sen görmediğin manâzırı görürsün. Ben de görmediğim yerleri görmüş olurum, dedi. Âişe: Pek âlâ, diye muvâfakat etti. Bunun üzerine Hafsa Âişe'nin devesine bindi. Resûlullāh Âişe'nin devesine geldi. Halbuki onda Hafsa bulunuyordu. Hafsa'ya selâm verdi. Sonra yola devâm etti. Nihâyet bir durak yerinde indiler. Bu sûretle Âişe Resûlullāh'ı kaybetmişti. Durak yerinde indiklerinde Âişe (teessüründen intihâra tasaddî edip) iki ayağını izhir otlarının[1] arasına sokarak: Rabbim bana akreb yâhud yılan musallat et de beni soksun. Ben Resûlullāh'a bir şey söylemeğe muktedir olamıyayım, diye duâ etti.

1821. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ وَلَوْ شِئْتُ أَنْ أَقُولَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلٰكِنْ قَالَ السُّنَّةُ إِذَا تَزَوَّجَ الْبِكْرَ أَقَامَ عِنْدَهَا سَبْعاً وَإِذَا تَزَوَّجَ الثَّيِّبَ أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلَاثاً .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den (rivâyet eden Ebû Kalabe) demiştir ki: İsteseydim aşağıdaki hadîsi قال النبي صلى الله عليه وسلم = *Kāle'n-Nebiyyu sallâ'llāhu aleyhi ve sellem*" de (ye merfûan rivâyet ede)rdim. Lâkin Enes İbn-i Mâlik (sünnet tâ'bîriyle) şöyle rivâyet etmişti: Sünnet olan (bir kişi dul üzerine) bâkir bir kızla evlendiğinde (nevbete tâbi' olmayarak) yedi gün onun yanında ikāmet edebilirdi. (Sonra nöbet tâ'yîn olunurdu.) (Bâkir üzerine) seyyîb bir kadınla evlenirse onun yanında üç gün kalmak hakkını hâizdi.

[1] İzhir, kokulu bir ottur. Bu otun arasında ekseriyetle hevam ve haşerât bulunduğu bildiriliyor.

ÎZÂHI

Her şeyden önce bu hadîsin rivâyet ilmi bakımından ilk def'a tesâdüf ettiğimiz rivâyet şeklini îzâh edeceğiz: Hadîsin isnâdı *Tecrîd* metninde ihtisâr için bırakılmış bulunduğundan *Tecrîd*'deki: (عن انس رضى الله عنه قال An Enesin radiya'llāhu anhu kāle) ibâresinde bulunan "قال *kāle*" kelimesindeki zamîrin mercii "*Enes*" dir, sanılır, halbuki öyle değildir. Belki Enes İbn-i Mâlik'in râvisî Ebû Kalabe'dir. Yâhud da Ebû Kalabe'nin râvîsi olan Hâlidü'l-Hazzâ'dır. Biz tercemede birinciyi gösterdik. Çünkü Ebû Kalabe Enes'in birinci râvîsidir. Hadîsin bu sûretle sevkine göre Ebû Kalabe diyor ki: Ben hadîsi, hadîs rivâyetinde mu'tâd olan şekle göre: (عن انس عن النبى صلى الله عليه وسلم An Enes ani'n-Nebiyyi "*salla'llāhu aleyhi ve sellem*") diye merfûan rivâyet etmedim. (قال السنة Kāle es-sünnetü... = *Enes der ki: sünnet olan...*) diye rivâyet ettim. Çünkü Enes İbn-i Mâlik (sünnet) tâ'bîriyle rivâyet etmişti. Benim için telâkkî ettiğim lâfzı muhâfaza ederek aynen nakletmek gerekti[1]. Nevevî der ki, Ebû Kalabe'nin: "*isteseydim* (قال النبى =) *Kāle'n-Nebî*" diye rivâyet edebilirdim, sözü bu hadîsin isnâdının Resûlullāh'a yükseldiğini ifâde eder. Çünkü rivâyet ilmi bakımından Sahabî olan râvînin: "*Sünnet olan şudur, şu iş sünnet cümlesindendir*" tâ'bîri, hüküm cihetiyle "(قال النبى =) *Kāle'n-Nebî = Peygamber dedi ki*" kuvvetindedir. Şu halde Nevevî'nin dediği veçhile mevzûumuz olan hadîs de merfû' hadîs demek olur. Şu kadar ki, "(قال النبى =) *Kāle'n-Nebî*" lafzan "*sünnet olan şudur*" tâ'bîri içtihâdan merfû' olur.

Bu hadîsi Buhârî, iki tarîk ile ve farklı iki metin ile iki bâbında rivâyet etmiştir. Tercememizde kavis içindeki ziyâdeleri bu babların ünvânlariyle *Tecrîd*'e geçmiyen rivâyet tarîkından naklederek gösterdik.

* * *

[1] Bu münâsebetle rivâyet âlimlerinin Peygamberimizin hadîslerini zabt ve naklederken metinlerin lâfızlarına da ihtimâm ettiklerini kaydetmek isteriz. O derece ihtimâm ki, râvî meselâ (قال النبى Kāle'n-Nebî) diye rivâyet ettiyse bunu dahi aynen muhâfaza edip bunun yerine (قال رسول الله Kāle Resûlullāh) tâ'bîriyle nakletmemişlerdir. Mâ'nâ cihetiyle hadîs nakli, — nâkil âlim olmak şartiyle — câizdir. Fakat lafz ve mâ'nâ cihetiyle menkûl olandan kuvvetçe aşağıdır.

1822. عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ ٱللهُ تَعَالَى عَنْهَا أَنَّ ٱمْرَأَةً قَالَتْ
يَا رَسُولَ ٱللهِ إِنَّ لِي ضَرَّةً فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ إِنْ تَشَبَّعْتُ مِنْ زَوْجِي
غَيْرَ ٱلَّذِي يُعْطِينِي فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْمُتَشَبِّعُ
بِمَا لَمْ يُعْطَ كَلَابِسِ ثَوْبَيْ زُورٍ .

TERCEMESİ

(Zâtü'n-nitâkayn) Esmâ' *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Bir kadın (Esmâ''nın kendisi):

— Yâ Resûla'llâh, benim eşim var. (Kadınlık gayretiyle) kocam (Zübeyr) in bana vermediği şeyi (verdi diye) zevcimden yana eşime gösteriş yapsam bana günâhı var mıdır? diye sordum. Resûl-i Ekrem:

— Verilmemiş bir şey ile süs satmak, yalandan iki elbîse giymek gibidir, buyurmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsde Resûl-i Ekrem'in sözü: (المتشبع بمالم يعط كلابس ثوبى زور) cümlesidir. "متشبع" karnı açken tokluk göstermek, züğürtken zenginlik satmak mâ'nâsınadır. "ثوبى زور" da yalancı iki elbîse demektir ki, bir gömleğin koluna başka bir kumaştan ikinci bir kol eklenerek iki kat gösterilen elbîsedir. Mâlik olmadığı nüfûz ve servet, ilim ve fazîletle tefâhür eden kişi, böyle yalandan iki kat elbîse giyen kalpazana teşbîh olunur ki, ilim, servet, fazîlet sahtekârları hakkında söylenilen ve yüksek bir belâgati ihtivâ eden bir meseldir.

* * *

1823. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ ٱللّٰهَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى يَغَارُ وَغَيْرَةُ ٱللّٰهِ أَنْ يَأْتِيَ ٱلْمُؤْمِنُ مَا حَرَّمَ ٱللّٰهُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur. Allah Tebâreke ve Teâlâ (her şeyden ulu ve yüce Allah) mü'minler hakkında gayret ve hamiyet gösterir (hayır ve saâdet diler) ve Allāhu Teâlâ'nın gayreti, Allāh'ın haram kıldığı fenâ şeyleri mü'minin işlememesi içindir.

İZÂHI

Buhârî bu hadisî (gayret) başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu kelimenin Allāhu Teâlâ'ya ve insanlara nisbetle mâ'nâsı başka başkadır. İnsanlar arasındaki gayret kadının kocası üzerindeki, kocanın da karısı hakkında duyduğu şiddetli heyecandır ki, nefsin bu nevî' infiâl ve teessürünü dilimizde (kıskançlık) kelimesiyle ifâde ederiz. Gāyesi de kıskanç kadının kocasını, kocanın da kadınını kötülükten esirgemesidir. Nasıl ki, müellif Buhârî (gayret) in bu mâ'nâya delâletini ifâde ve îzâh etmek için Mugîre İbn-i Şûbe'den şu hadîsi rivâyet ediyor. Bu rivâyete göre Ensâr'dan Benî Sâide'nin reîsi Sa'd İbn-i Ubâde: "*Eğer karımın yanında* (yabancı) *bir erkek görsem onu kılıncımın geniş yüzü ile değil, keskin tarafı ile vurur öldürürüm*" demiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem de: Sa'd İbn-i Ubâde'nin bu gayret ve hamiyetine taaccüb mü ediyorsunuz? (Şaşmayınız.) Çünkü biz (ben) Sa'd'den daha kıskancım. Allāhu Teâlâ da benden kıskançtır! buyurmuştur[1].

---

[1] Sa'd İbn-i Ubâde Akabe bîatinde Hazrecîlerden benî Sâide'nin nakîbi olarak bulunmuştur. Bedir harbinden i'tibâren bütün gazâlara iştirâk etmiştir. Mekke'nin fethi günü Hazrecîlerin bayrağını Peygamberimiz Sa'd'e vermişti. [Oraya bakınız!] ve [bkz: C. 8, S. 98 (İkinci baskı: C. 8, S. 86)]

Buhârî'nin yine bu bâbında Hazret-i Âişe'den bir rivâyetine göre Resûl-i Ekrem: "*Ey Muhammed ümmeti, bir mü'min kulun veya kadının zinâkârlığı üzerine Allāhu Teâlâ derecesinde kimse gayretli ve hamiyetli değildir*" demiştir.

Şu kadar ki, Cenâb-ı Hak asabî teheyyüçten, rûhî infiâl ve teessürden münezzeh olduğu için Allāhu Teâlâ'ya nisbet olunan gayretle insanlardaki teessür ve infiâlin lâzımı olan Allāh'ın kullarına merhameti ve hayır, saâdet dilemesi mâ'nâsı kasd olunur ki, tercememizde kavis içinde bu mâ'nâya işâret ettik. Görülen her hangi bir fenâlığa, bir zulme karşı dilimizdeki: "*Gayret-i İlâhiye*" sözünün mâ'nâsı budur, gayretin lâzımıdır.

* * *

1824 عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَتْ
تَزَوَّجَنِي ٱلزُّبَيْرُ وَمَالَهُ فِي ٱلْأَرْضِ مِنْ مَالٍ وَلَا مَمْلُوكٍ وَلَا شَيْءٍ
غَيْرِ نَاضِحٍ وَغَيْرَ فَرَسِهِ فَكُنْتُ أَعْلِفُ فَرَسَهُ وَأَسْتَقِي ٱلْمَاءَ
وَأَخْرِزُ غَرْبَهُ وَأَعْجِنُ وَلَمْ أَكُنْ أُحْسِنُ أَخْبِزُ وَكَانَ يَخْبِزُ
جَارَاتٌ لِي مِنَ ٱلْأَنْصَارِ وَكُنَّ نِسْوَةَ صِدْقٍ وَكُنْتُ أَنْقُلُ ٱلنَّوَى
مِنْ أَرْضِ ٱلزُّبَيْرِ ٱلَّتِي أَقْطَعَهُ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَلَى رَأْسِي وَهِيَ مِنِّي عَلَى ثُلُثَيْ فَرْسَخٍ فَجِئْتُ يَوْماً وَٱلنَّوَى عَلَى
رَأْسِي فَلَقِيتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهُ نَفَرٌ مِنَ
ٱلْأَنْصَارِ فَدَعَانِي ثُمَّ قَالَ إِخْ إِخْ لِيَحْمِلَنِي خَلْفَهُ فَٱسْتَحْيَيْتُ
أَنْ أَسِيرَ مَعَ ٱلرِّجَالِ وَذَكَرْتُ ٱلزُّبَيْرَ وَغَيْرَتَهُ وَكَانَ أَغْيَرَ

ٱلنَّاسِ فَعَرَفَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِّى قَدِ ٱسْتَحْيَيْتُ
فَمَضَى فَجِئْتُ ٱلزُّبَيْرَ فَقُلْتُ لَقِيَنِي رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ وَعَلَى رَأْسِي ٱلنَّوَى وَمَعَهُ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَأَنَاخَ لِأَرْكَبَ
فَٱسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ وَعَرَفْتُ غَيْرَتَكَ فَقَالَ وَٱللهِ لَحَمْلُكِ ٱلنَّوَى
كَانَ أَشَدَّ عَلَيَّ مِنْ رُكُوبِكِ مَعَهُ قَالَتْ حَتَّى أَرْسَلَ إِلَيَّ أَبُوبَكْرٍ
بَعْدَ ذٰلِكَ بِخَادِمٍ يَكْفِينِي سِيَاسَةَ ٱلْفَرَسِ فَكَأَنَّمَا أَعْتَقَنِي .

TERCEMESİ

Ebû Bekr'in kızı Esmâ' *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Zübeyr İbn-i Avvâm benimle evlendi. O zaman Zübeyr'in yer yüzünde mal nâmına, köle ve câriye nâmına, hülâsa dünyâlık olarak su çekilen deve ile atından başka bir şeyi yoktu. Atının otunu, yemini de ben bulup verirdim, ben sulardım. Su kırbasını (söküldüğünde) ben dikerdim. Ben hamur yoğururdum. Yalnız ekmek yapmayı beceremezdim. Onu da Ensâr'dan komşularım kadınlar yapıverirlerdi. Bunlar (komşuluk hakkını gözeten) iyi kadınlardı. Sonra Resûlullāh Zübeyr'e bir mikdâr hurmalık ayırıp vermişti[1].

Ben Zübeyr'in bu hurmalığından (deveye yedirmek için) başımın üstünde hurma çekirdeği taşırdım. Bu hurmalık,

[1] Resûlullāh'ın Zübeyr'e ihsân buyurduğu bu hurmalık Benî Nâdîr tehcîr edildikten sonra Allâhu Teâlâ'nın Fey' olarak Resûl-i Ekrem'e tahsîs buyurduğu Benî Nadîr hurmalıklarından, ayrılmış bir parça idi. Zübeyr'in bu hurmalığa nâil olması, Resûl-i Ekrem'in Medîne'ye hicretinin ilk zamanlarında idi.

meskenimden bir fersâhın üçde ikisi uzaklıkda idi[1]. Yine böyle bir gün başımda hurma çekirdeği yüklü olarak evime gelirken (yolda) Resûlullāh'a kavuştum. Yanında Ensâr'dan birtakım kimseler vardı. Resûlullāh beni çağırdı. Sonra beni arkasında terkisine almak için devesine: ıh, ıh dedi[2]. Fakat ben erkeklerle berâber yolculuk etmekten utandım. Aynı zamanda Zübeyr'i ve onun kıskançlığını hatırladım. Çünkü Zübeyr halkın en kıskancı idi. (Ben Peygamber'in dâ'vetine icâbet edemeyince) Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi vesellem* benim utandığımı anladı ve devesini sürüp gitti. Zübeyr'in yanına geldiğimde ona: "*Bu gün Resûlullāh başımda hurma çekirdeği yüklü olarak bana rastladı. Yanında Ashâb'ından bir cemâat de vardı. Beni bindirmek için devesini çökertmek istedi. Fakat ben utandım. Aynı zamanda senin kıskançlığını da hatırladım*" dedim. Bunun üzerine Zübeyr: "*Vallāhi senin hurma çekirdeği yükün bana Resûlullāh ile berâber deveye binmenden daha güç oldu*" dedi. Râvî Esmâ' der ki: Bu âile yükünü Ebû Bekir at seyisliği edecek bir hizmetçi gönderinceye kadar çekdim. Babam (hizmetçi göndermekle) sanki beni câriyelikden âzadlamışdı.

1825. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ لِي رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ إِذَا كُنْتِ عَنِّي رَاضِيَةً وَإِذَا كُنْتِ عَلَيَّ غَضْبَى قَالَتْ فَقُلْتُ مِنْ أَيْنَ تَعْرِفُ ذٰلِكَ فَقَالَ أَمَّا

[1] Bir fersâh üç mil, bir mil dört bin hatve olduğuna göre, bir fersâhın üçde ikisi sekiz bin hatve eder.

[2] Resûl-i Ekrem'in Esmâ'yı devesine bindirmek istemesi müşârün-ileyhâ mahremi olduğu içindir. Çünkü Esmâ'nın kız kardeşi Âişe Resûl-i Ekrem'in nikâhında idi. İslâm târihinde Zâtü'n-nitakayn diye anılan Esmâ'nın yüksek hayâtını mütâlâa için bu eserimizin dördüncü cildinde 675 numara ile terceme ettiğimiz Esmâ' hadîsine bakınız, Ve 816, 851 numaralarla tercemeleri geçen rivâyetlerini de okuyunuz, Zâtü'n-nitakayn ünvânının sebeb-i tesmiyesi için de bakınız! [C. 8, H. 1250].

إِذَا كُنْتِ عَنِّي رَاضِيَةً فَإِنَّكِ تَقُولِينَ لَا وَرَبِّ مُحَمَّدٍ وَإِذَا كُنْتِ عَلَيَّ غَضْبَى قُلْتِ لَا وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ قَالَتْ قُلْتُ أَجَلْ وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ مَا أَهْجُرُ إِلاَّ اسْمَكَ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana: Ey Âişe benden memnûn olduğun zamânı ve bana karşı gazablı bulunduğun vakti pek iyi anlarım, buyurdu. Âişe der ki, ben de: Yâ Resûla'llāh, bunu nasıl bilirsin? diye sordum. Resûl-i Ekrem şöyle cevâb verdi: Benden râzî ve memnûn olduğunda (ve bir şey inkâr ederken): "لا و رب محمد = *Muhammed*'in *Rabb'i hakkı için öyle değildir*" dersin. Bana karşı asabî olduğun zaman da: "لا و رب ابراهيم = *İbrâhîm'in Rabb'i hakkı için öyle değildir*" dersin[1] (adımı anmazsın). Âişe der ki: Ben de: Evet yâ Resûla'llāh, vallāhi öyledir. Fakat ben (asabî halde) yalnız sizin adınızı bırakırım. (Sevginizse gönlümde yaşar,) diye saygımı arzettim.

* * *

1826. عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالدُّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ فَقَالَ

[1] Hazret-i Âişe'nin peygamberler arasından İbrâhîm *aleyhi's-selâm*'ın ismini intihâb etmesi Peygamberimizin ve tevhîd dîninin büyük babası olması cihetiyledir ki bu intihâb Hazret-i Âişe'nin yüksek fetânet ve zekâsının bir bürhanıdır

رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَا رَسُولَ اللهِ أَفَرَأَيْتَ الْحَمْوَ قَالَ الْحَمْوُ
الْمَوْتُ .

TERCEMESİ

Ukbe İbn-i Âmir *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bir hutbesinde): Ashâbım (yanında mahremi bulunmaksızın) kadınların yanına girmekden sakınınız, buyurmuştur. Bunun üzerine Ensar'dân birisi: Yâ Resûla'llāh! Ya erkek akrabâsına ne dersiniz? diye sordu: Resûlullāh: Onlarla halvet ölümdür, buyurdu.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî 1) yanında nikâh geçmez mahremi bulunmıyan bir kadınla bir erkeğin bir arada yalnız bulunması, 2) kocası evde yokken bir kadının yanına girilmesi câiz olmadığına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu ünvânın ihtivâ ettiği iki hükümden birincisi yukarıdaki Ukbe hadîsinin sarâhatinden anlaşılmaktadır. İkinci hüküm de hadîsin delâletinden istinbâd olunmuştur. Yalnız îzâha muhtâc olan bir ciheti Ensâr'dan bir zâtın süâli ve Resûl-i Ekrem'in cevâbıdır. Şöyle ki:

Resûl-i Ekrem: Yanında mahremi bulunmayan bir kadının yanına bir erkeğin girip yalnız bulunmalarından sakınınız! buyurunca: Yâ Resûla'llāh, ya zevcin yakın erkek akrabasına ne buyurulur? Bunlar da gelinlerinin ve yengelerinin yanina yalnız giremiyecekler mi? diye sorulmuştur. Hadîs metninde (Hamiv) lâfziyle sorulan bu suâli ta'yîn için bu lâfzın medlûlünü ta'yîn etmek îcâbeder. Lûgat kitablarına bakıldığında ilk önce bu kelimenin erkeğin babası ve kadının kayın babası demek olduğu görülür. Tirmizî de böyle demiştir. Fakat Müslim'in Leyt İbn-i Sa'd'dan rivâyetine göre, erkeğin kardeşi ile buna benzer akrabâsıdır. Nevevî hamivi daha açık îzâh edip der ki: Hadîsdeki hamivden murâd zevcin baba ve büyük babasiyle oğullarından başka akrabâsıdır. Zevcin babası, büyük babası, oğulları zevcenin mahremleridir. Baba ve büyük baba ile

gelinin yalnız başlarına bir arada oturmaları, yine böyle üvey evlâdlariyle üvey ananın halvetleri câizdir. Zevcin bunlardan başka halvet sahîh ve câiz olmıyan akrabâsının da taaddüdü: "*zevcin erkek kardeşi, kardeş oğulları, amucası, amuca oğulları, kız kardeşin oğulları ve bunların emsâli — zevce nikâhlı olmasa — tezvîçleri halâl olan akrabası olduğunu*" bildirir. Nevevî devâm edip der ki: Halk bu hususta kolaylık iltizâm ederek kardeşle kardeş karısının bir arada yalnız bulunabilmeleri âdet olmuştur. İşte bu hayâtı, Resûlullāh mevte teşbîh etmiştir.

Hadîs metnindeki Peygamber Efendimiz'in: (الحمو الموت) vecîzesinin mâ'nâsı: "*Zevcin babası, büyük babası ve oğulları ki, mahremleridirler, bunlardan başka akrabâsiyle zevcenin bir arada halveti ölüme ve âile felâketine müeddî olur, demektir ki, sû-i zan ve kıskançlık gibi birtakım sebeblerle nice âilelerin yıkıldığı görülmüştür.*"

* * *

1827. عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُبَاشِرِ الْمَرْأَةُ الْمَرْأَةَ فَتَنْعَتَهَا لِزَوْجِهَا كَأَنَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا .

TERCEMESİ

İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in söyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Kadın kadına mübâşeret etmesin, (çıplak sürtmesin,) Sonra kocasına öbür kadını — kocası ona bakıp görüyorcasına — vasıf ve ta'rîf eder (de bir fenâlığa sebeb olur).

İZÂHI

Hadîs metnindeki (mübâşeret) kelimesini *Râgıb* ve *Buhârî* şârihleri, iki kadının bir çarşaf, bir yorgan içinde birbirlerine tenleriyle dokunmaları ve sürünmeleri diye ta'rîf ettiklerinden tercememizde

bu mâ'nâya işâret ettik. Kabusî der ki: Bu hadîs kendisiyle mefâsidden en iyi korunulan haberler cümlesindendir. Eğer kadın zevcine temâs ettiği kadının güzelliğini ta'rîf ve tavsîf ederse, zevci o kadının hüsnü ânına aldanarak kendisini boşayıp onu alması, hattâ evli ise kocasından boşanmak çârelerini araması umulur ki, bütün bunlar kadının kadına mübâşeretinin tevlîd ettiği âile felâketleridir.

* * *

1828. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَطَالَ أَحَدُكُمُ الْغَيْبَةَ فَلَا يَطْرُقْ أَهْلَهُ لَيْلًا .

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Sizden birisi âileden ayrılığını uzattığı zaman evine gece vakti ansızın gelmesin.

1829. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا دَخَلْتَ لَيْلًا فَلَا تَدْخُلْ عَلَى أَهْلِكَ حَتَّى تَسْتَحِدَّ الْمُغِيبَةُ وَتَمْتَشِطَ الشَّعِثَةُ .

TERCEMESİ

Yine Câbir İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: (Ey Câbir Medîne'ye) gece vardığında hemen âilenin yanına

(baskın yapar gibi ansızın) girme, (İbtidâ geldiğini duyur). Tâ ki zevcinden uzak düşen kadın ustura tut (up temizlen) sin ve dağınık saçlarını tarasın.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsler için açtığı bâbın ünvânında uzun seferden dönen erkeğin, karısı yanına gece vakti ansızın varmamasının sebebini bildirerek diyor ki: Gece vakti habersiz baskın yapar gibi varış, zevcin uzun zaman gaybûbeti sırasında karısının hıyânetinden korkusunu ve şüphesini iş'âr eder ki, doğru değildir. Nasıl ki, müellifin Hacc bahsinde geçen bir rivâyet tarîkında yine Câbir İbn-i Abdullâh'ın rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz'in şâiri Abdullâh İbn-i Revâha uzun bir seferden döndüğünde geceleyin evine gelmişti. Bir kadın da o sırada karısının saçını tarıyordu. Gece karanlığında onu erkek sanarak kılıncını çekip kadının üzerine yürümüştü. Fakat yanlış hareketini anlıyarak bir fâcianın önüne geçilmişti. Bu vâkıa Resûl-i Ekrem'e arzolunduğunda Resûl-i Ekrem uzun seferden dönen kişinin gece vakti âilesi yanına girmesini yasak etmiştir.

Müellif Buhârî bu ünvânında bu yasağın ikinci bir sebebine de işâret ederek: "*Gece ansızın gelmek kadının ufak tefek kusûrunu aramak demek olduğu için*" doğru değildir, diyor. Az çok her âilede görülen bir haldir ki, âile reîsi seferde bulunduğu günlerde ev kadını evin nizâm ve intizâmına o kadar ihtimâm etmez, kendi durumu ile de gereği gibi meşgûl olmaz. Erkek gece habersiz çıka gelince evin nizâmsızlığından, kadının bu dağınık vaziyetinden müteessir olabilir. Bu cihetle Resûl-i Ekrem Efendimiz Câbir'le berâber bir seferden döndüğünde ona: Ey Câbir! Medîne'ye varınca hemen evine gitme, gidersen karının yanına girme! Varsın kadın saçını, başını düzlesin, temizlensin, sonra yanına gir! buyurmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الطَّلَاقِ

BU KİTÂB, TALÂK'A DÂİR HÜKÜMLERİN İSTİNÂD ETTİKLERİ HADÎSLERİ MUHTEVİDİR

Talâk, lûgatta her hangi bağlı bir şeyin bağını çözmek mâ'nâsınadır. İslâm hukūkuna göre tatlîk mâ'nâsına bir isimdir. Tatlîk de, nikâh bağını çözüp salıvermektir ki, dilimizde boşamak tâ'bîr olunur. İslâm şerîati zaruret zamânında talâkı bir mahlas-ı hukūkî olarak kabûl etmiş ve bu hakkı zevcin eline vermiştir. Binâenaleyh talâk şer'an mübahdır, halâldır. Fakat en menfûr bir halâldır. Bir hadîs-i şerîfde Peygamber Efendimiz talâkı, Allāh'ın buğz ve adâvetini mûcîb bir halâldır, diye ta'rîf buyurmuştur. Diğer bir hadîsde: "*Nikâhlanıp çiftleşiniz ve evleniniz, fakat kurduğunuz bu âile yuvasını talâk ile yıkmayınız! Onun tarrâkasından arş-ı ilâhî titrer*" buyurmuştur. Yine bir hadîsde Peygamber Efendimiz: "*Kadınlarınızı ancak zinâ töhmetiyle boşayabilirsiniz*" buyurmuştur. Yine bir hadîsde Resûl-i Ekrem: "*Talâk üzerine yemîn — ki: şöyle yaparsam karım boş olsun, gibi sözlerle — ancak münâfık olan kişi yemîn eder*" demiştir.

Bunlar ve bunların benzeri bir çok hadîslerle fazâhati bildirilen talâka yalnız mübrim bir zarûret üzerine müsâade olunmuştur ki, bu zarûretin başında kadının âile nâmûsunu kirletmesi fazîhası gelir.

Erkek, melek değil ya, Onun da fazâhati ve geçimsiz halleri olabilir. Buna karşı da kadının fesh-i nikâh hakkı vardır. Şu fark ile ki, kadın bu hakk-ı feshini, erkeğin talâk hakkını kullandığı gibi bizâtihi kullanamaz. Hâkim vasıtasiyle isti'mâl eder. Fakat İslâm hukūku bu hakk-ı feshi erkek için de tanımıştır. Şu halde talâk ,erkek için fazla ve hâkimin hükmüne muhtaç olmaksızın mutlak bir hak olarak kalıyor. Bu sebeble asr-ı hâzır medenî hukūkunda zevç için hakk-ı talâk kabûl edilmemiştir. İslâm hikmet teşrîine dâir müellefâtta erkeğin hakk-ı talâkı hâiz olması husûsunda deniliyor ki: Kadının erkeğe nisbetle ictimâî durumu çok nâziktir. Kadının nâmûsiyle, ismetiyle ilgili öyle vâkıalara tesâdüf olunur ki, bunları, fesh-i nikâh için erkeğin mahkeme kapılarına götürmesi kadının müstakbel hayâtı için çok tehlikelidir. Yeni bir âile kurmasını imkânsız bir hâle sokar. Bu tehlikeli vaziyeti önlemek için İslâm hukūkū — her türlü fenâlığa rağmen — talâkını kabûl etmiştir.

Talâk hakkı kadın için de kabûl edilerek iki taraf arasında niçin adâlet te'min edilmemiştir? suâline karşı da kadının fıtraten serîü'l-infiâl olması gebelik ve aybaşı rahatsızlıklarında bu infiâl ve teessürünün daha ziyâdeleşmesi sebebiyle hakk-ı talâkın kadın elinde sû-i isti'mâle daha ziyade müsâid olacağı sûretinde cevab veriliyor ki, bu da şâyân-ı ehemmiyet bir mütâlâadır. Hattâ kadının elinde böyle bir hak olmadığı halde erkeğin elindeki bu hakdan, teessür zamânında istifâde etmek istiyerek zevcine: Artık beni bırak, dedikleri vâkı'dir. Bunun için Resûl-i Ekrem: Âile geçimsizliği şiddetlenip de ayrılık bir zarûret hâline gelmedikçe bir kadın zevcinden talâkını isterse, ona Cennet kokusu haram olur, buyurmuştur[1]. Birtakım huysuz erkeklerin ve bilhassa âile kurumunun

---

[1] ايما امرأة سالت زوجها طلاقا من غير بأس (اى ضرورة) فحرام عليها رائحة الجنة [رواه احمد واصحاب السنن الاربعة]

dînî ve millî kudsiyyetini anlamıyan şehvet düşkünlerinin ellerinde vesîle-i mefsedet olduğu muhakkak olmakla berâber yukarıda bildirildiği üzere kadının müstakbel hayâtı nâmına mahkeme huzûrunda teşhîri câiz olmıyan hususlarda talâk bir mahlas-ı hukūkî olarak kabûl edilmiştir.

Bununla berâber İslâm câmiası içinde talâk vâkıalarının çoğalması en büyük ictimâî âfetlerdendir. Cemiyetler âilelerden teşekkül ettiklerine göre, cemiyetlerin salâbet ve metânetleri âile kurumlarının sağlam, devamlı ve dayanıklı olmalariyle mütenâsib bulunur. Bir cemiyet içindeki âile yuvaları zamânın şiddetli fırtınalarına karşı ne kadar mukāvemetli bulunursa, hey'et-i ictimâiye de o derece metîn olur. Bu metâneti te'mîn eden birinci şart, âilenin iki rüknü ve bu kutsal müesseseyi destekliyen iki direk olan karı, koca arasında bu yuvayı ebedî yaşatmak kasdı ve bunun yegâne istinâtgâhı olan çiftler arasında içli sevgi ve saygıdır. Âilenin saâdeti nâmına çiftlerin birbirleriyle hüsnü muâşeretleri ve âile nizâmı dâiresinde teâvün ve tesânüdleri, âile nâmûsunu temiz tutmaları, âilenin metânet ve rasâneti için vücûdu muktazî en kesin şartlardır.* (وجعل بينكم مودة و رحمة) kavl-i şerîfi mûcibince âile içinde sevgi ve saygı, âilenin hüsnü muâşereti ve tahâreti, Allāh'ın ihsân buyurduğu en büyük ni'metler ve saâdet nişâneleridir. Bu sûretle ancak âile refâh içinde yaşar. Cenâb-ı Hakk'ın *[ان يكونوا فقراء يغنهم الله من فضله = *Ey müminler* (âile kurunuz,) *fakir bulunuyorsanız* (korkmayınız,) *Allah, fazl ü keremi* (hazînesi) *nden sizi ganî kılar*] vaadi mûcibince fakr ü ihtiyâc içinde kurulan âile yuvası, refâh ve saâdete kavuşur. Ebû Dâvud'un Ürve'den gelen bir rivâyetine göre (تزوجوا النساء فانهن ياتين بالمال = *kadınlarla evleniniz! Çünkü* (geçinecek) *mal ile berâber gelirler*) buyurulmuştur. Bu bir hakîkat ki, her zaman gözlerimizin önünde

* Sûre: 30 (Rûm), âyet: 21.
* Sûre: 24 (Nûr), âyet: 32.

tahakkuk eden sayısız örneklerini görmekteyiz. Yine bu sûretle âilenin küçük rukünleri yetişerek nesil devâm eder. Ve Peygamberimiz'in: "*Ey ümmetim,* (evleniniz ve çocuk, torun sâhibleri olup) *neslinizi üreterek çoğalınız! Ben ümmetimin çokluğu ile iftihâr ederim*" emir ve teşvîki mûcibince iftihâr ettiği Muhammed ümmeti çoğalır.

Âile kurumunun îzâh ettiğimiz bu hayırlı maksad ve gāyeleri gözetilmiyerek yalnız telezzüz ve teskîn-i şehvet arzusu üzerine kurulan âile müessesesi su üzerine atılmış binâdan ibârettir ki, bir rüzgârla yıkılmağa mahkûmdur. Bunun için İslâm âile hukūkuna göre, sırf cinsî bir iştihâ kasdiyle yapılan nikâh — bu maksad hafî olursa — kazâen câiz ise de, diyâneten fâsiddir, çok sürmeden yıkılmağa mahkûmdur. Açıktan şart kılınırsa — müt'a[1]'dan ibâret olduğundan hem kazâen, hem diyâneten fâsiddir ve böyle bir nikâh ile zinâ arasında hiç fark yoktur. Tebarânî'nin, Suheyb (R.A.) den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: "*Bir kimse yalnız tatmîn-i şehvet için nikâh eder, mehrini de vermezse, o kimse zinâkâr bir mücrim olarak ölür*" buyurmuştur. Yine böyle diğer bir hadîs-i şerifde: لعن الله الذواقين و الذواقات = *sık sık kadın boşayan çeşnici erkeklerle sık sık koca değiştiren çeşnici kadınlara Allah lâ'net etsin!*) buyurmuştur.

Ric'î olan talâk vâkıalarında, talâk ile kadın kocasından bütün bütün ve derhal ayrılmış da değildir. Kadın, kocasının diliyle, eliyle taarruzundan çekinmedikçe iddet müddeti olan üç ayın sonuna kadar âile yuvasında oturabilir. Açık bir geçimsizlik ve terbiyesizlikte bulunmadıkça bu, kadının hem hakkı, hem de vazîfesidir. Aynı zamanda erkek de karısını evinin bir kısmında oturtmakla mükelleftir. Talâk Sûresi'nin birinci âye-

---

[1] Müt'a kadını intifâ maksadiyle muayyen bir zaman için muayyen bir meblâğ mukâbilinde îcâr ve isticârdan ibârettir ki, hâlâ İran'da Râfizîler arasında mevcuttur. Müt'a, câhiliyyet Arabları arasında cârî olan nikâhlardan birisidir. Bâzı gazâlarda müsâade olunduysa da Hayber gazâsında ve Mekke-i m Mükerreme'nin fethinde haram kılınmıştır.

tinde bu hakîkat şöyle bildiriliyor: "*Ey Peygamber* (ve ümmeti) *siz müslümanlar kadınlarınızı boşamak istediğinizde onları iddet müddetlerini gözeterek boşayınız! ve bu müddeti sayınız*, (hesablayınız) *ve Rabb'ınız olan Allah'dan korkunuz da onları evlerinden*[1] *çıkarmayınız, onlar da çıkmasınlar! Meğer ki, açık bir hırçınlık yapıp gitmiş olalar.* (Bu sûretle süknâ ve nafaka hakkını zâyi' etmiş olurlar.) *İşte talâk hakkındaki bu emirler Allāh'ın ta'yîn ettiği hududdur.*[2]"

Mutallaka bir kadınla kocasının bir arada oturmaları, şüphesiz ki, akd-i nikâhın ifâde ettiği mülkiyetin iddet içinde bekāsını ve devâm etmekte olduğunu ifâde eder. Bu cihetle erkek ile kadın âile yuvasında eskisi gibi oturmak ve birbirlerini görüp görüşmek hakkını hâizdirler. Hattâ bu üç aylık dargınlık — diyebileceğimiz bir nevi' soğukluk — sırasında erkeğin karısına: "*Hanımcığım, talâkımdan vaz geçtim, eski hayâtımıza avdet edelim*" gibi kavlen veyâhud karısının elinden tutmak ve okşamak gibi fiilen mürâcaati üzerine talâk ile hâdis olan bu soğukluk zâil olarak yeniden ve daha sevimli bir âile hayâtı başlar[3] ve talâk tamâmiyle zâil olur. İslâm

[1] Bu âyette âile yurdunun kadına izâfe olunması, üzerinde durulup incelenecek bir tâbirdir. İslâm hukūkunda âile meskeni âilenin infâk ve iâşesi erkeğe âid vazîfelerdendir. Bu cihetle âile meskeni erkektir. Böyle iken bu âyette kadına nisbet olunması, mutallika kadını iddet müddetince mesken ve nafaka cihetiyle himâye ve siyânet içindir.

[2] يا ايها النبى اذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن واحصوا العدة واتقوا الله ربكم لا تخرجوهن من بيوتهن ولا يخرجن الا ان يأتين بفاحشة مبينة وتلك حدود الله ومن يتعد حدود الله فقد ظلم نفسه [سورة الطلاق : ١] .

[3] Bakare Sûresi'nin 228 inci âyetinde şöyle bildiriliyor: (والمطلقات يتربصن بانفسهن ثلاثة قروء ولا يحل لهن ان يكتمن ما خلق الله فى ارحامهن ان كن يؤمن بالله واليوم الاخر وبعولتهن احق بردهن فى ذالك ان ارادوا اصلاحا) = *Boşanan kadınlar üç hayz* (üç âdet) *görünciye kadar nefislerini*, (erkeğe karşı temâyüllerini) *zaptedip beklerler. Bu iddet ve intizâr esnâsında kadınlara — Allāh'a ve âhiret gününe îmân ediyorlarsa — Allāh'ın karınlarında yarattığı* (gebelik ve hayz halleri) *ni saklamaları halâl olmaz. Erkekler de* (bozulmağa yüz tutan) *âile dirliğini düzeltmek isterlerse kadınlarına mürâcaat ederek onları eski âile durumuna iâde* etmeğe hakları vardır. [Bakare Sûresi].

hukûkunda erkeğin karısına bu mürâcaatına — âile düzenliği nâmına — o kadar ehemmiyet verilmiştir ki, kadın inad edip de erkeğin bu mürâcaatına muhâlefet ederse, kadının muhâlefetine ehemmiyet verilmeyip erkeğin mürâcaatına ve talâkın zevâline hükmolunmuştur. Ancak iddet müddeti olan üç ayın hıtâmındaki zevcin mürâcaatına i'tibâr edilebilmek için kadının muvâfakatı ve akd-i nikâhın yenilenmesi şarttır.

Görülüyor ki, bu üç aylık iddet müddeti, bir tarafdan kadının yüklü olup olmadığını ta'yîne yaramakla berâber bir tarafdan da yıkılmağa yüz tutan âile yuvasını desteklemeğe mâ'tûf bulunuyor. Ve erkeğin ric'ati ve karısına mürâcaati ile çiftlerin eski âile hayâtlarına avdet etmeleri umuluyor. Bu cihetle iddet esnâsında erkeğin cinsî arzusunu celb edip ric'at ve mürâcaatını te'mîn için kadının güzel giyinmesi ve tuvâletine ihtimâm etmesi mendûb ve müstahsendir.

Yine görüyoruz ki, bu i'tibârla talâk, fesh-i nikâhdan tamâmiyle farklıdır. Birincisi âile kurumunu teennî ile ve karı-kocanın kendi elleriyle düzeltici bir sistemdir. Öbürüsü mahkemelerde ve yâr, ağyâr karşıda kirli çamaşırlar ortaya konularak tutulan kesin ayırıcı bir yoldur.

Üç aylık iddet müddeti bittikten sonra âilenin hukûkî ve ahlâkî vaziyeti de Bakare Sûresi'nin 231 nci âyetinde şöyle bildiriliyor: "*Kadınları boşadığınız, onlar da bekledikleri iddet müddetlerinin sonuna iriştikleri zaman* (bu iddet müddeti bitmeden) *hemen kadınlarınız* (a mürâcaat edip onlar) *ı güzel bir sûrette tutunuz, yâhut da âdet veçhile serbest bırakınız ve haklarına tecâvüz etmek ve zarar vermek maksadiyle onları tutmayınız!*[1] *Her kim böyle*

[1] Boşanmış kadınlara zarar vermek maksadiyle tutmak şöyle olur: Kadın ilk talâkın iddetini bekleyip bitirirken erkek kadına mürâcaat edip karısiyle birleşir. Sonra bir ikinci talâk vererek ikinci bir iddete kadını mecbûr eder. Bu iddetin hıtâmına yakın yine mürâcaat edip birleştikden sonra üçüncü bir talâk ile üçüncü iddete mecbûr eder ki âyet-i kerimede nehyolunan izrâr bu çirkin ve zâlimâne harekettir.

bir izrâr hareketinde bulunursa, muhakkak o, kendisine zulmetmiş olur"[1].

Bu âyetin tercemesinde (bu iddet müddeti bitmeden) sûretinde bir kayıd koyduğumuz iddet müddetinin hıtâmından sonra zevcin karısına mürâcaatı bizâtihi müessir değildir. Bunun mûʿteber olması için kadının muvâfakatı şarttır. Ve kadın muvâfakat ettiği sûrette yeni bir nikâh ile âile kurumuna girmiş olurlar. Bu da Bakare Sûresi'nin 232 nci âyetinde şöyle bildiriliyor: "*Ey mü'minler! Kadınları boşadığınız, onlar da iddetlerini bitirdikleri vakit karı, koca aralarında mâʿrûf ve meşrûʿ bir sûrette uyuştuklarında* (Ey velîler!) *erkeklerin kadınlarını yeniden nikâh etmelerine mâniʿ olmayınız!*[2]"

Şimdi bir de bu husûsa dâir Talâk Sûresi'nin şu meâldeki ikinci âyetini okuyalım: "*Mutallâka kadınlar iddetlerini doldurmağa yaklaşdıklarında onları mâʿrûf veçhile tutunuz, yâhud güzellikle ayrılınız. Kendilerinden adâlet sâhibi iki kimseyi de şâhid tutunuz ve şehâdeti Allah için* (doğru) *ediniz!*[3]"

Şimdi karı koca birbirlerinden tamâmiyle ayrılmış ve dün tüten bir âile ocağı bugün bütün bütün sönmüş bulunduğundan, âilenin iki rüknü olan karı, koca tesellîye muhtaç bir halde bulunuyorlar demektir ki Talâk Sûresi'nde bu musîbet-zede çiftler şöyle tesellî olunmuştur: (و من يتق الله يجعل له مخرجا و يرزقه من حيث لا يحتسب = *Her kim Allāh'dan korkarsa, Allah ona* — düştüğü girîveden kurtulacak — *bir halâs yolu yaratır ve onu hatırından geçmiyen bir cihetten merzûk eder*).

---

1 و اذا طلقتم النساء فبلغن اجلهن فامسكوهن بمعروف اوسرحوهن بمعروف و لا تمسكوهن ضرارا لتعتدوا و من يفعل ذلك فقد ظلم نفسه [سورة البقرة]

2 و اذا طلقتم النساء فبلغن اجلهن فلا تعضلوهن ان ينكحن ازواجهن اذا تراضوا بينهم بالمعروف [سورة البقرة]

3 فاذا بلغن اجلهن فامسكوهن بمعروف او فارقوهن بمعروف واشهدوا ذوى عدل منكم . و اقيموا الشهادة لله [سورة الطلاق]

Buraya kadar terceme ve îzâh olunan talâka dâir âyetlerde arza şâyân mühim bir cihet vardır ki, İslâm hukūkunda talâkı mubah kılan bütün bu âyetlerde talâkın ric'ate mukārin olarak yâni talâk ile talâkı bozan ric'atin birlikte zikrolunmuş bulunmasıdır. Bu o demektir ki, talâkın meşrûiyeti zevçle iddet esnâsında karısına mürâcaat etmesiyle meşruttur. Bu ise âile kurumunun devâmı nâmına pek büyük ehemmiyeti hâizdir. Bu i'tibâr ile talâk, geçimsiz bir âile kadınına karşı ihtâr mâhiyetindedir. Bu ihtârdan sonra zevc tarafından iddet içinde karıya mürâcaat edip âile dirliğinin eski hâline iâde edilmesi emrolunuyor. Kadın, üç kere tekrâr edilen bu ihtârlardan mütenebbih olmadığı sûrettedir ki, kat'-i münâsebet demek olan "*Bâyin Talâk*" tahakkuk ediyor.

Buraya kadar devâm eden îzâhâtımızda görüldüğü üzere Kur'ân-ı Mübîn'in âile geçimine dâir hukūkî emirlerinden başka birtakım da ahlâkî vasiyet ve nasîhatları vardır. Bu hususta şeref-vârid olan âyetleri de terceme edeceğiz. Onların mutâlâasından anlaşılacağı üzere bu âyetlerde gerek erkek, gerek kadın huysuzluk gösterdiklerinde hemen talâka, yâhud fesh-i nikâh için mahkeme kapılarına mürâcaat edilmeyip ya doğrudan doğruya kendi aralarında, yâhud her iki tarafın ta'yîn edeceği hakemler mâ'rifetiyle sulh olmaları tavsiye olunmuştur.

Her şeye takdîmen Nisâ Sûresi'nin 34 üncü âyetinde vecîz bir ifâde ile ta'rîf olunan âile kadınına âid şu iki cümleyi okuyalım: "فالصالحات قانتات ، حافظات للغيب بما حفظ الله = *En iyi âile kuran kadınlar, Allāh'a ve kocalarına itâat ve muhabbet eden, Allāh'ın tevfîk ve inâyetiyle kocasının gıyâbında* (onun malını, canını, nâmûsunu) *muhâfaza edenlerdir*" Taberânî'nin Abdullāh İbn-i Selâm'dan sahîh bir sûrette rivâyetine göre, Peygamberimiz de şöyle buyurmuştur: Kadınların hayırlısı yüzüne baktığın zaman seni mesrûr eden, bir teklîfde bulundukta onu kabûl

ve is'âf eden, bir de senin gıyâbında malını, canını, nâmûsunu muhâfaza eden kadınlardır.

Görülüyor ki, bu âyet-i kerîmede ve tahşiye ettiğimiz hadîs-i şerîfde âile geçiminin isnâd ettiği başlıca iki mühimme ta'lîm buyurulmuştur ki: Allāh'a ve kocasına itâat, gıyâbında kocasını ve nâmûsunu sıyânet. Bugün hayat sâhasında gördüğümüz âile fâcialarına sebeb olan kadınlar, Allah korkusu ve koca sevgisi duymayan; kocasının gıyâbında kazancını gayr-i meşrû' bir sûrette saçıp savuran ve âile döşeğini nâmussuzlukla kirleten kadınlardır. Bunun mukābilinde de bu seciyede erkeklerin sebebiyet verdiği fâcialar vardır.

Yine bu âyette erkeklerin itâatsiz kadınlarına karşı sûret-i hareketleri şöyle ta'lîm buyuruluyor: "*Ey erkekler kadınlarınızın itâatsizliklerinden, hırçınlıklarından endîşelendiğiniz zaman* (ilk önce) *onlara vaız* (güzel öğüt) *veriniz!* (Sonra) *yataklarında yalnız bırakınız!* (Daha sonra da hafîfce) *döğünüz*[1]. *Bunun üzerine onlar size itâat ederlerse, artık onlar aleyhinde bulunmak için* (eski hâtıralardan) *vesîle aramayınız! iyi biliniz ki Allah çok yüksek, pek büyük bulunuyor*"[2].

Erkeğin huysuzluğuna ve geçimsizliğine karşı kadına da Nisâ Sûresi'nin 127 nci âyetinde şöyle nasîhat ediliyor: "*Her hangi bir kadın kocasının geçimsizliğinden ve kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, çiftlere aralarını bir sulh île düzeltmelerinden dolayı günâh yoktur. Her halde sulh* (geçimsizlikten ve ayrılmaktan) *hayırlıdır*"[3].

---

[1] Bu dayak avam arasında şâyi' olduğu üzere kadını incidecek ve izzet-i nefsini kıracak şekilde bir dayak olmayıp kadın için vesîle-i intibâh olacak sûrette hafîf dokunmaktan ibârettir.

[2] و اللاتى تخافون نشوزهن فعظوهن واهجروهن فى المضاجع واضربوهن فان اطعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلا ان الله كان عليا كبيرا [سورة النساء]

[3] و ان امراة خافت من بعلها نشوزا او اعراضا فلا جناح عليهما ان يصلحا بينهما صلحا و الصلح خير [سورة النساء]

Âile geçimsizliğinin bir hakem hey'eti mâ'rifetiyle ıslâhı çâresi de gösterilerek Nisâ Sûresi'nin 35 inci âyetinde şöyle buyuruluyor: "*Ey mü'minler, karı ile kocanın araları açılmasından korkarsanız, erkeğin akrabâsından bir hakem*[1] *kadının akrabâsından da bir hakem* (intihap edip) *gönderiniz! Eğer bu iki hakem* (karı kocanın) *aralarını düzeltmek isterse, Allah iki tarafın aralarını te'lîf eder. Çünkü Allah Alîm'dir,* (te'lîf yollarını çok iyi bilir). *Habîr'dir,* (her iki tarafın rûhî temâyüllerine çok vâkıftır)"[2].

İslâm hukūkundaki talâk mes'elesine dâir bir mukaddime hâlindeki îzâhımızı burada bitiriyoruz. Bir kısım garb müellefâtında intikāda uğrayan talâkın âile kurumunu destekleyen ve âile bağını son haddine kadar çözülmekten sıyânete çalışan bir müessese bulunduğunu îzâh etmiş ve yapılan intikādların ne kadar yersiz ve vukufsuz olduğunu tebârüz ettirmiş olduğumuzu zannediyoruz. Bir cemiyette umûmî ahlâk düzgün olursa talâk, hâkim huzûrundaki fesh-i nikâhtan çok iyidir. Fakat ahlâk-ı umûmiyesi bozuk olan cemiyetlerde hakk-ı talâk, ferdlerin elinde sû-i isti'mâle müsâid bulunduğundan çok tehlikelidir, bu cihetle de hâkimin feshi daha isâbetlidir.

* * *

1830. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذٰلِكَ

[1] Hakem, hâkim demektir. Fakat hakem, hâkimden daha belîğdir. Her vechile beyân-ı re'ye ve îtâ-yi hükme me'zûn kimse demektir.

[2] وان خفتم شقاق بينهما فابعثوا حكما من اهله وحكما من اهلها ان يريدا اصلاحا يوفق الله بينهما ان الله كان عليما خبيرا [سورة النساء]

فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا ثُمَّ
لِيُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ ثُمَّ تَحِيضَ ثُمَّ تَطْهُرَ ثُمَّ إِنْشَآءَ أَمْسَكَ
بَعْدُ وَ إِنْشَاءَ طَلَّقَ قَبْلَ أَنْ يَمَسَّ فَتِلْكَ ٱلْعِدَّةُ ٱلَّتِي أَمَرَ ٱللهُ
أَنْ يُطَلَّقَ لَهَا ٱلنِّسَاءُ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, İbn-i Ömer, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında karısını hayz hâlinde iken boşamıştı. Ömer İbn-i Hattâb oğlunun bu hareketinin hükmünü Resûlullāh'a sorduğunda şöyle cevab vermiştir:

Oğlun Abdullāh'a söyle, karısına geri dönsün, sonra kadın temizlenip tekrâr âdetini görüp sonra tekrâr temizleninceye kadar onunla birlik yaşasın. İkinci âdetinden temizlendikten sonra dilerse, âile hayâtı devâm etsin ve dilerse — cinsî bir sûrette yaklaşmaksızın — boşasın. İşte kadının bu iki kirlenmesi ve temizlenmesi zamânı, erkeklerin kadınları tatlîk etmeleri için Allāhu Teâlâ'nın emrettiği iddet[1] müddetidir.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsin ünvânında Talâk Sûresi'nin şu meâldeki ilk âyetini zikretmiştir: "*Ey Peygamber, kadın boşamak zorunda kaldığınızda onları iddetlerine doğru boşayınız! ve iddet* (müddetini) *sayıp hesablayınız!*"[2].

---

[1] İddet, nikâhın zevâlinden sonra kadının muayyen bir zamân için intizârıdır.

[2] يا ايها النبى اذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن واحصوا العدة [سورة الطلاق: ١]

Bu âyet-i kerîme ile hadîs-i şerîfin mazmunlarına göre mesnûn yâni müstahsen olan talâk, kadının ay başında kirlendiği zaman değil, tuhûr hâlinde temiz iken ve kendisine cinsî mukārenette bulunmıyarak îkâ' edilen talâktır. Binâenaleyh kadın hayz içinde hasta bir halde iken, yâhud tuhûr hâlinde olan kadına cinsî mukārenette bulunup da boşamak haramdır. Buna şerîat örfünde bid'î talâk denir ki, büyük günahlar cümlesinden sayılır.

*(وجعل بينكم مودة و رحمة = *Allah aranızda sevgi ve birbirinize rahmet ve şefkat yarattı)* kavl-i şerîfi mûcibince âile kurumu içinde Allāhu Teâlâ'nın yarattığı sevgi, kadının tuhûr hâlinde ârızasız tam ve kâmil bir hâlinde bulunuyor. Bu cihetle âile kurumu çiftlerin arasındaki sevgi ve saygıya istinâd ettikçe gāyetle sağlamdır. Ufak, tefek saygısızlıklarla bu metin binâ sarsılmaz. Fakat âilenin kurucuları arasında sevgi zâil olursa, mesnedsiz kalan binâ yıkılır ki, bu bir tabiî talâktır. Her iki tarafın kendilerine yeni birer yuva kurabilmeleri için İslâm hukûku o tabiî talâka şer'î bir talâk kabûl ederek şekil vermiştir.

Müellif Buhârî terceme ettiğimiz âyet-i kerîmeden sonra bid'î talâk mukābilinde kullanılan sünnî talâkı ta'rîf ederek: "*Hâl-i tuhûrda ve cinsî münâsebette bulunmaksızın iki şâhid işhâd ederek verilen talâkdır*" diyor. Bu i'tibâr ile sünnî ta'bîri, farz mukābili olan sünnete mensub demek olmayıp bid'at mukābili olduğuna işâret etmiş bulunuyor ki, müstahsen demektir. Talâk nefse'l-emirde çirkin bir hareket olmakla berâber bunun nevî'leri arasında şer'in tahsîn ettiği nev'ine sünnî talâk deniliyor ki, güzel ve meşrû' talâk demek oluyor. İmâm Mâlik talâkın bu güzel ve meşrû' şeklini şöyle ta'rîf ediyor: "*Kişinin karısını tuhûr hâlinde ve cinsî münâsebette bulunmaksızın bir talâk ile boşamasıdır ve sonra kadın üç hayız görerek iddetini tamamlamasıdır. Talâkın bu şekli talâkın en güzelidir.*" demiştir. İmâm-ı A'zam'dan naklolunan bir rivâyete göre de: "*karısını üç talâk ile boşamak istiyen kimsenin, üç talâkı üç tuhûrda ayrı ayrı — cinsî muâmelede bulunmaksızın — ;vermesi mesnûn ve meşrû' talâk cinsindendir,*" demiştir. En benâm Hanefî imâmlarından Mürginânî[1] der ki: İmâm Ebû Hanîfe'nin ashâbına göre, talâk üç veçhile îkâ' olunur: Ahsen, hasen, bid'î. Bunlardan ahsen yânî en gü-

* Sûre: 30 (Rûm), âyet: 21.

[1] Müriya Türkistan'ın Fergane mıntıkasında büyük bir şehir olup vaktiyle müstakil bir İslâm ve Türk devleti olan Havkend hanlığının dâhilindedir. Bu isim *Lübb-ül-lübâb*'da meyhin fethi ile mazbuttur.

zel ve âile hakkında en hayırlı ve elverişli olan talâk, kişinin istifrâşındaki karısını üç tuhûr hâlinde bir talâk ile boşayıp iddeti bitinciye kadar bırakmasıdır. Hasen yâni güzel talâk da kişinin istifrâşındaki karısını üç tuhûr içinde üç kere boşamasıdır ki, buna bid'î mukâbili sünnî denilir. Bid'î talâk da bir sözle üç talâkı birden tuhûr hâlinde vermektir. Gerçi bu talâka i'tibâr olunur. Fakat sâhibi günâh işlemiş olur.

Şu iki halde yâni: 1) Kadın aybaşı hâlinde kirli iken, 2) Yâhud temiz olupta cinsî mukârenette bulunduktan sonra kadını boşamak harâm olduğunun sebebine gelince, birinci halde âdet günleri kadın hastadır, en bakımsız, en düşkün ve erkeğin şehevî arzûsunu tatmîn edemiyecek en sönük zamânıdır. Buna mukâbil kadın, vücûdundaki gayr-i sıhhî kandan kurtulup tarâvet kesbettikten ve boy abdesti ile temizlenip kadınlık tuvâletini yaptıktan sonraki hüsnü ânı da en câzib zamânıdır. Yukarıdaki mukaddemede îzâh ettiğimiz veçhile talâk, dirliksiz bir âilenin bir ihtâr ile geçimsizliğini gidermek ve âile durumunu düzenlemek maksadiyle teşrî' kılındığına göre, âdet hâlinde hasta ve düşkün bir kadına talâkını vermek âile geçimini desteklemek gâyesiyle değil, en çok şehevî bir ihtirâs ile olur. Bu cihetle ve bu düşkün vaziyette kadını terketmek menfûr ve müstekreh bir hareket olur. Ve bunun için haram kılınmıştır. Diğer taraftan kadının tuhûr hâlinde hüsnü ânı yerinde iken en câzib zamânında boşamak ise sevk-i ihtirâs ile değil, belki şehevî ihtirâsına galebe ile sırf kadının hırçınlığından neş'et ettiğinden tuhûr hâlinde âilenin selâmeti nâmına talâk müstahsen görülmüştür.

İkinci cihete yâni kadınla hâl-i tuhûrda cinsî münâsebette bulunduktan sonra boşamanın hikmet-i hürmetine gelince, bunu da eser-i şehvet ve sevk-i tabîat sayabiliriz. Şöyle ki, erkek şehevî ihtiyâcını tatmîn ettikten sonra onun eşine karşı sevk-i tabîatla olan âteşîn sevgisi azalır ve öyle aşağı tabîatta kimseler bulunur ki, kendisine ihtirâs hâli gelinciye kadar kadını bir kaşık düşmanı ve âilenin zâid bir ferdi sayar. Bunun için cinsî münâsebette bulunduktan ve şehevî ihtirâsı söndükten sonra îkâ-ı talâk etmek haram kılınarak kadının tarâveti yolunda iken câzib zamânında — sırf âilenin salâhı nâmına ihtirâsa galebe ederek — îkâ-ı talâkı mesnûn ve müstahsen addolunmuştur.

* * *

İzâhiyle meşgûl bulunduğumuz Abdullāh İbn-i Ömer hadîsi, rivâyet tarîklerinin çokluğu ile iştihâr eden hadîslerdendir. Tahâvî merhûm, hepsi de sahîh olmak üzere sekiz tarîk ile rivâyet etmiştir. Ve şu hükümleri ihtivâ etmektedir:

1) Hadîs metninde Resûl-i Ekrem'in Hazret-i Ömer'e: (مره فليراجعها = *Oğlun Abdullāh'a emret de âdetini görmekte iken boşadığı karısına mürâcaat etsin!)* emrini İmâm Mâlik vücûbe hamlederek kişinin âdet içinde boşadığı karısına mürâcaat etmesi cebr olunur, demiştir. İbn-i Ebî Leylâ, Evzâî, Şâfiî, Ahmed, İshâk, Ebû Sevr ve Kûfe âlimleri bu emri mendûb telâkkî ederek o kişiye karısına mürâcaat etmesi emrolunur, cebr olunmaz, demişlerdir.

Burada en meşhûr bir mes'ele-i usûliye mevzû-i bahs edilmiştir ki, şudur: Bir kimsenin öbür kimseye: "*Falan adama şöyle emret!*" diye emretmesi me'mûrün-bih olan o şeyi emir midir? Usûlü fıkha dâir müellefâtta uzun uzadıya incelenen bu bahisde Fahreddîn Râzî müsbet ictihâtta bulunup: Bir şey ile emretmeyi emir, o şeyi emirdir! demiş, İbn-i Hâcib merhûm da menfî ictihâtta bulunup: Değildir! demiştir. Şu halde İbn-i Ömer hâdisesinde Râzî'ye göre Resûl-i Ekrem'in babası vâsıtasiyle emri İbn-i Ömer'e bilâ-vâsıta emretmişce kuvveti hâizdir, İbn-i Hâcib'e göre değildir.

2) Hayız hâlinde talâk haramdır, fakat mû'teberdir, vâkı'dir. Zâhirîlere göre vâkı' değildir. Zâhirîlerin bu mezhebi, bâzı Tâbiî âlimlerinden de rivâyet olunmuş ise de şârih Aynî şâzdır, asla şâyân-ı iltifât değildir, diyor.

3) Resûl-i Ekrem'in İbn-i Ömer'e kadınına mürâcaat etmesini emrettiğine göre, İbn-i Ömer'in bu talâkı bâyin bir talâk olmadığından kadının rızâ ve muvâfakatına lüzum olmadığı da anlaşılıyor. Kadının muvâfakatı ancak talâk, ayrılık tamâmiyle tahakkuk edip yeni bir nikâha lüzum tahakkuk ettiği zaman aranılır.

4) Esnâyı avdette zevcin: "*Karıcığım, talâkımdan vaz geçtim!*" diye kavlen mürâcaatı sahîhtir. Bu bâbda eimme-i mezâhib arasında ihtilâf yoktur. İhtilâf ancak karısının elinden tutmak, okşamak gibi fiilî mürâcaatlarda vardır. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, kavlî mürâcaat gibi fiilî mürâcaat da mû'teberdir. İmâm-ı Şâfiî ise fiilî mürâcaatı kabûl etmemiştir.

5) İmâm Ebû Hanîfe bu hadîs ile istidlâl ederek: "*Kişi karısını hayız hâlinde boşarsa, günâh etmiş olur. Bu cihetle derhal mürâcaat*

edip âile dirliğini düzeltmek icâbeder. Bu mürâcaatı yapmaz da iddet müddeti mürâcaatsız geçerse, kadın bir talâk ile boş olur" demiştir.

6) Müellif Buhârî'nin îzâh etmekte bulunduğumuz İbn-i Ömer hadîsinden sonra şöyle mühim bir unvân ile de bir bâb açmıştır: Hayız görmekte olan kadın hayız hâlinde boşanırsa, kadın bu gayr-i meşrû' talâk üzerine iddet bekler. Çünkü hâl-i hayızde talâk harâm ve günâh olmakla berâber mû'teberdir. Şârih Aynî bu hususta fetvâ sâhibi Tâbiî âlimlerinin ve diğer ulemânın ittifâkı vardır, diyor. Yalnız Zâhirîler'in, Hâricîler'in, Râfizîler'in muhâlefet ettiklerini ve bunlara göre talâk vâki olmadığını bildiriyor.

1831. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ حُسِبَتْ عَلَيَّ بِتَطْلِيقَةٍ .

TERCEMESİ

Yine İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhümâ*'dan gelen bir rivâyete göre İbn-i Ömer'in: *"Kadının iki kere kirlenmesinden ve temizlenmesinden sonraki talâk benim üzerime* (Resûl-i Ekrem tarafından) *bir talâk hesâb olundu,* (üç değil,)" dediği rivâyet olunmuştur.

1832. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ ابْنَةَ الْجَوْنِ لَمَّا أُدْخِلَتْ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدَنَا مِنْهَا قَالَتْ أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْكَ فَقَالَ لَهَا لَقَدْ عُذْتِ بِعَظِيمٍ الْحَقِي بِأَهْلِكِ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan rivâyete göre Cevn kızı (Ümeyme) Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (e nikâh olunup) huzûra konulmuştu. Resûl-i Erkem yanına yaklaşınca Ümeyme:

— Senden Allāh'a sığınırım, dedi. Resûl-i Ekrem de:

— Ey Ümeyme, sen (şânı) büyük olan (Allāh) a sığındın, artık âilenin yanına git, buyurdu.

1833. وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّهَا أُدْخِلَتْ عَلَيْهِ وَمَعَهَا دَايَتُهَا حَاضِنَةٌ لَهَا فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَبِي نَفْسَكِ لِي قَالَتْ وَهَلْ تَهَبُ ٱلْمَلِكَةُ نَفْسَهَا لِلسُّوقَةِ قَالَ فَأَهْوَى بِيَدِهِ يَضَعُ يَدَهُ عَلَيْهَا لِتَسْكُنَ فَقَالَتْ أَعُوذُ بِاللهِ مِنْكَ فَقَالَ لَقَدْ عُذْتِ بِمَعَاذٍ ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا فَقَالَ يَا أَبَا أُسَيْدٍ ٱكْسُهَا رَازِقِيَّتَيْنِ وَٱلْحِقْهَا بِأَهْلِهَا .

TERCEMESİ

Ebû Üseyd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Ümeyme Resûlullāh'ın yanına konuldu. Yanında ebesi, dadısı da bulunuyordu. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Nefsini bana bağışlayınız, diye taltîf buyurdu. Ümeyme:

— Hiç melîke bir kadın nefsini teb'asına bağışlar mı? diye karşıladı. Râvî Ebû Üseyd der ki:

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem kadının asabiyetini yatıştırmak için elini uzatıp başına koymak istediğinde Ümeyme:

— Senden Allāh'a sığınırım, dedi. Resûl-i Ekrem de:

— Ey Ümeyme, sen yüce bir makāma sığındın, buyurdu. Sonra Resûlullāh bizim yanımıza çıktı. Ve bana:

— Ey Ebâ Üseyd, sen Ümeyme'ye râzikiye (denilen beyaz keten kumaşdan biçilmiş) iki kat elbîse giydir ve âilesine götür, buyurdu.

İZÂHI

Bu iki hadîsin talâk bahsinde rivâyet olunmasının veçhi, birinci hadîsdeki: Âilenin yanına git! sözü, ikinci hadîsde de: Yâ Ebâ Üseyd, âilesi evine götür! emri kinâye sûretiyle talâk olmasıdır. Bu ikinci hadîsin sûret-i sevkindeki Buhârî'nin rivâyetine göre Ümeyme[1] Cevn oğullarından Nû'mân İbn-i Şerâhil'in kızıdır. Cevn oğulları İbn-i Esîr'in beyânına göre, Ezd soyundan bir kabîledir. Cevn oğulları Kinde ümerâsından idi.

Rivâyete göre Kinde emîri Peygamber'le karâbet te'sîs etmek için dul kızı Ümeyme'yi Resûl-i Ekrem'e arzetti. O da muvâfakat buyurdu. Esâsen Hazret-i Hadîce ile Âişe'nin izdivaçları hâriç olmak üzere Peygamber Efendimiz'in bütün kadınları hep böyle hatır hoşluğu için Peygamber'in âilesi câmiasına alınmışlardı. İbn-i Sa'd'ın, Hişâm'dan rivâyetine göre, Ümeyme'nin nikâhı icrâ olunup kesb-i kat'iyyet edince, Peygamber'in kadınlarından Âişe ile Hafsa gayrete gelerek ve Ümeyme'nin yanına giderek onun başını tarayıp kınalamışlardı. Sonra Hazret-i Âişe Ümeyme'ye: Resûlullâh yanına girdiğinde: Senden Allâh'a sığınırım! derse bu sözden memnûn olur, diye böyle söylemesini tenbîh etti. O da böyle söyledi. Resûl-i Ekrem de âile nizâmı üzerinde müessir olmamak için Ümeyme'nin babası yanına götürülmesini emretti.

Cevn kızı Ümeyme'ye âid olan bu iki hadîsdeki *"Âilenin yanına git!"* ve *"âilesine götür!"* tâ'birlerinin kinâî talâk olduklarını bildirmiştik. Kinâî lâfızlar, talâk lâfzı gibi sarîh olmadığından fıkıh kitablarında kinâî talâka âid pek çok misaller îrâd edilmiştir. Bu misallerin çoğu dilimizde ve örfümüzde şâyi' olmadığından kinâye bahsini biraz inceliyeceğiz.

Kinâye tâ'bîrinin lûgavî, edebî, şer'î ayrı ayrı mâ'nâları varsa da biz burada mevzûumuz i'tibâriyle talâka âid olan kinâyeyi ta'rîf edeceğiz ki, talâka, talâktan başka mâ'nâya delâlet eden ve mütekellimin maksadı bu iki mâ'nâ içinde gizli bulunan lâfızdan ibârettir.

---

[1] Bu kadının adı Esmâ' olduğu da rivâyet olunmuştur.

Nasıl ki hadîsdeki: "*Âilenin yanına git!*" tâ'bîri talâk kasdiyle söylendiği ve talâk ifâde ettiği gibi kadının âile ziyâretine gitmesine müsâade mâ'nâsına da delâlet eder. Bu cihetle kinâî elfâz ile verilen talâklarda mütekellimin niyetine ve zâhir hâline i'tibâr olunur. Talâka niyet etmiş olmasiyle diyâneten talâk vâkı' olur. Fakat kazâen vâkı' olmaz. Meğer ki zevc, talâka niyet ettiğini izhâr ve i'tirâf eylemiş, zâhirî ve hâricî ahvâl talâk kasdiyle söylendiğine delâlet etmiş bulunsun. Nasıl ki, Ümeyme hadîsinde Resûl-i Ekrem'in: Âilenin yanına git; sözünü Ümeyme'nin: Senden Allāh'a sığınırım! demesi Resûl-i Ekrem'in de: Sen şânı âlî Allāh'a sığındın! dedikten sonra: Âilenin yanına git! buyurması, yukarıdaki muhâvere ve delâletiyle Resûl-i Ekrem'in talâka niyet etmiş olmasiyle talâk hükmünü ifâde ediyor. Bu cihetle kinâî elfâz ile verilen talâklarda: 1) Mütekellimin kasd ve irâdesi ile, 2) Hâricî ve zâhirî hâl ve hareketi ile mühim âmil ve müessirdir. Bu iki hukūkî mühimmesine binâen kinâî sözler ne diyâneten, ne de kazâen bir hüküm ifâde etmez.

Kinâî talâklarda İmâm-ı Şâfiî zâhir hâlin delâletine i'tibâr etmeyip yalnız niyeti nazar-ı i'tibâra almıştır. Fakat niyet, nüfûzu nazar mümkün olmıyan vicdânî ve bâtınî bir emir olduğundan zâhir hâlin delâleti ondan daha kuvvetli bir delîl olduğu muhakkaktır. Bu cihetle sâdât-ı Hanefiyye, zâhir hâlin delâletine daha ziyâde ehemmiyet vermişler ve her iki delîlden istifâde etmişlerdir.

Kinâî talâk pek çoktur. Fıkıh kitaplarında düzinelerle nümûneler gösterilmiştir. Fakat bu çok mühim içtimâî mes'ele misaller irâesiyle tamâmen hal edilemiyeceğinden mütekellimin zâhir hâline ve söylenen kinâyeli sözün nev'îne göre muttarit kāideler altına almağa çalışmışlardır. Ezcümle Hanefî fukahâsı kinâyeli elfâz ile talâk veren zevcin hâricî ve zâhirî hâl ve vaziyetini inceliyerek üç nev'e ayırmışlardır: 1) Talâk veren zevcin rızâ ve sükûnet hâli, 2) Gazab ve asabiyet hâli, 3) Talâk müzâkere ve muhâveresi esnâsındaki hâl ve vaziyeti ki, bütün bu haller kinâyeli söz söyleyen zevcin sarfettiği sözünün medlûlünü ta'yîn etmekte, binâenaleyh talâkın vukūunda ve adem-i vukūunda müessir olan en ehemmiyetli mikyâslardandır.

Yine böyle sarfedilen kinâyeli talâk lâfızlarını da üç gruba ayırmışlardır: BİRİNCİSİ cevab olmağa elverişli olup muhâtabı reddetmeğe ve ona sebb ve sitem eylemeğe sâlih olmıyan elfâz ve tâbirâttır. Meselâ erkek karısına: (İrâden elindedir) gibi tervîyeli bir cümle sarf etse

bu sözün kadına tefvîz-i talâk olmasına da, hakk-ı tasarrufa izin vermiş bulunmasına da ihtimâli vardır. Bu iki ihtimâlden birisini söz sâhibinin irâdesiyle zâhir hâli ve hârici vaziyeti ta'yîn eder. Hâl-i sükûn ve rızâyla söylenen bu nevî' kinâyeli sözlerle — zevc talâka niyet etmedikçe — ne talâk vâkı' olur, ne de kadına verilen hakk-ı tefvîz mû'teber olur. Binâenaleyh zevc: Bu nevî' kinâyeli sözlerle ben talâk kasdetmedim! derse hem diyâneten, hem de kazâen sözüne i'tibâr edilip tasdîk olunur. İKİNCİSİ cevâba ve siteme elverişli olup redde sâlihiyeti olmıyan tâ'birlerdir. ÜÇÜNCÜSÜ de cevâb ve redde sâlih olup sebb ve siteme müsâid olmıyan kinâyeli lâfızlardır.

Görülüyor ki, kinâyeli elfâz ile verilen talâklar hakkında ta'yîn-i hüküm etmek sarîh talâk gibi kolay değildir, çok güçtür. Kinâye sûretiyle verilen talâkın vukūunu veya adem-i vukūunu — mütekellimin niyetine ve sükûn veya asabî hâlde söylenmiş olmak gibi zâhir hâline göre — ayırd etmek İslâm hukūkuna dâir esaslı bilgiye, zamânın örfü hakkında derin vukūfa, bunlarla berâber ince zekâya tevakkuf eder. Bugün memleketimizde hukūku âile mes'elesi medenî kānun ile ta'yîn edildiğinden talâk mes'elesi bu kānûnun hâricinde olup hukūkan metrûk olmakla berâber her hangi bir müslümanın vicdân-ı medenîsini tatmîn için âlim tanıdığı bir zâta âile hayâtının böyle bir safhasını sorabilmesi vârid-i hâtır olduğundan, âile nizâmına âit olan böyle mes'elelerde vukūfu olmaksızın beyân-ı fikir etmekten sakınmalıdır.

1834. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ امْرَأَةَ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيِّ جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ رِفَاعَةَ طَلَّقَنِي فَبَتَّ طَلَاقِي وَإِنِّي نَكَحْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنِ الزَّبِيرِ الْقُرَظِيَّ وَإِنَّمَا وَإِنَّمَا مَعَهُ مِثْلُ الْهُدْبَةِ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّكِ تُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ لَا حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ وَتَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre Kurazî Rifâa'-nın karısı (Temîme) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

— Yâ Resûla'llāh! Rifâa beni boşamıştı. (Ve üç talâk ile) talâk-ı kat'î kılmıştı. Sonra ben de Kurazî Abdurrahmân İbn-i Zübeyr ile evlenmiştim. Fakat Abdurrahmân'ın erliği şu elbîse saçağı gibi (gevşek) dir. (Erlik vazîfesini göremiyor) dedi. Resûl-i Ekrem:

— Sanırım ki sen (eski zevcin) Rifâa'ya varmak istiyorsun. Fakat (ikinci zevcin) Abdurrahmân senin balcağazından, sen de onun balcağızından tatmadıkca bu olamaz (varamazsın) buyurdu[1].

İZÂHI

Bu kadının adı Temîme olduğu Taberânî'nin *Mu'cem-i Evsat*'ındaki rivâyetinde tasrîh edildiğinden, tercememizde gösterdik. Hadîsdeki balcağız tâ'biri cinsî birleşmeden kinâyedir.

Bu hadîsi Buhârî (üç talâkın bir def'ada verilmesini câiz görenlerin beyânı) başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Aynî, İbn-i Hacer gibi *Buhârî* şârihleri de müellifin bu ünvân ile Selef dediğimiz Ashâb, Tâbiî ve Etbâ-ı Tâbiî ülemâsından bir kısmının bir arada verilen üç talâkın üçünün birden vukûunu tecvîz etmiyenlerin mezhebine işâret ettiğini bildirmişlerdir.

Şu halde pek muhtasar olan bu ünvâniyle müellif Buhârî şöyle demek istiyor: Karısını bir def'ada ve bir sözle: (Üç kere boşsun!) diyerek boşayan kimsenin bu talâkını selef ülemâsından tecviz edenler ve üç talâk vâkı' olur, diyenler olduğu gibi tecvîz etmiyenler ve yalnız bir talâk vâkı' olur, ictihâdında bulunanlar da vardır.

Bu ünvânın ifâde ve delâlet ettiği üzere bu mühim ve ictimâî mes'ele üzerinde Kurûnu Selâse dediğimiz Ashâb ve Tâbiî ve Etbâ-i

[1] Balcağız ta'biri cimâdan kinâyedir.

Tâbiî devirlerinde ihtilâf cereyân etmiş ve bu ihtilâf Buhârî'nin yaşadığı üçüncü asr-ı hicrî ortalarına kadar devâm edip gelerek mezâhib-i fıkhiyye ülemâsı müsbet ve menfî ictihadlarda bulunmuşlardır. Hattâ burada da durmıyarak Kurûnu âhirede bir çok tefsîr, hadîs, fıkıh âlimleri eserlerinde bu bahsi incelemişler ve bir kısmı da müstakil eserler yazmışlardır. Bilhassa Hanbelî meşâyihinden İbn-i Teymiye *fetvâ*'siyle sâir müellefâtında, tilmîzi allâme İbnü'l-Kayyim *İ'lâmü'l-Müvakkiûn* ile *Zâdü'l-Maâd*'inde, Şâfiîlerden Hâfız İbn-i Hacer *Tuhfetü'l-Muhtac* ile diğer eserlerinde, Hanefîlerden İbn-i Hümâm *Fethü'l-Kadîr*'inde, İbn-i Âbidîn *Dürrü'l-Muhtâr Hâşiyesi*'nde, Âlûsî de meşhur *Tefsîr*'inde bu bahse dâir her iki tarafın mütekâbil delîllerini ve cevâblarını îzâh ile berâber her biri bir zümrenin mezhebini ihtiyâr etmişlerdir. Her devirde ictimâî ehemmiyetini artıran bu mes'ele, zamânımızda da Transval Cenûbî Afrika gibi memleket hâricindeki bir İslâm cemiyeti bile Dışişleri Bakanlığı vâsıtası ile Diyânet İşleri Başkanlığı'ndan sorulmuş ve bu vesîle ile Diyânet Reîsi fâzılı muhterem Ahmed Hamdi Akseki tarafından da mükemmel bir eser yazılmış ise de henüz tab' edilmemiştir.

Görülüyor ki, Asr-ı Saâdet uzaklaşdıkça ve o nisbette fesâd-i ahlâk taammüm ettikçe bu mes'elenin ehemmiyeti artmıştır. İşin daha acıklı ciheti üç talâk ile ve bir sözle âile yuvasını yıkan bedbahtların — gûyâ dînî bir endîşe ile dînin ve Müslümanlığın tel'în ettiği — hulle fâciasına baş vurarak ta'mîr etmek fazîhasına düşmeleridir. Bu nevî' fazîhaları önlemek için olsa gerekdir ki, Mısır hükûmetinin bâzı ahkâm-ı şahsiyyeye dâir 1929 târih ve 25 numara ile neşrettiği bir kânûnun 3 üncü maddesinde: *(Sayısı ya sözle veya işâretle ta'yîn edilerek îkâ' edilen talâk ile yalnız bir talâk vâkı' olur)* deniliyor[1]. Bu târihlerde neşrolunan bir kısım Mısır müellefât-ı fıkhiyye ve hukûkiyesinde de her halde bu nevi' zarûretlerin ilcâatiyle kânûnun bu maddesiyle tesbît olunan talâk tezi müdâfaa olunmuştur.

Bugün memleketimizde münâkehât ve müfârekat meseleleri medenî kânûn hükümlerine tâbi' olduğuna göre, bizim için bir zarûret yoktur denilebilirse de kânûn dışında saklı olarak nice münâkehât ve müfârekat vâkıaları cereyân etmekte olduğu ve Adliye Vekâletince

---

[1] Kânûn maddesinin arabca metni şöyledir:

الطلاق المقترن بعدد لفظا او اشارة لا يقع الا واحدة .

önlenmeğe çalışıldığı ma'lûmdur. Görülüyor ki, esâsını ve ehemmiyetini bir dereceye kadar teşrîh ettiğimiz bu mes'ele bütün İslâm âleminde umûmî bir ibtilâ hâlindedir. Bu cihetle biz de bu mes'eleyi incelemeğe çalışacağız. Şu kadar ki, mes'elenin ictimâî ehemmiyetine kapılarak ilmin hudûdu hâricine çıkmıyacağız. Mes'elenin ictimâî ehemmiyetini ilmin hudûdu dâhilinde tedkîke çalışacağız. Tevfîk ise Allāh'dandır.

* * *

Bir def'a da bir sözle verilen üç talâk, bir talâk addolunur, diyenler Ashâb'dan Zübeyr İbn-i'l-Avvâm, Abdurrahmân İbn-i Avf ve bir rivâyete göre Hazret-i Alî ile İbn-i Mes'ûd'dur. Tâbiî âlimlerinden Tâvus, İkrime, Muhammed İbn-i İshâk, Haccâc İbn-i Ertat, Nehaî, Süleymân İbn-i Mukātil ile Zâhirîlerdir. Hanefî, Mâlikî, Hanbelî ulemâsından bâzıları da bu mezhebi ihtiyâr ve müdâfaa ederek ric'î bir talâk vâkı' olur, diye fetvâ vermişlerdir. Ahmed İbn-i Hanbel'in kendisinin de bu mezhebde olduğu hakkında da bir rivâyet vardır.

Bunlara mukābil bir çok Ashâb ve Tâbiî âlimlerine ve ezcümle Evzâî, Sevrî, Nehaî ve Eimme-i Erbaa ile bunların ashâbının, İshâk İbn-i Râhûye'nin, Ebû Sevr'in, hülâsa Cumhûru ulemânın mezhebine göre, bir def'ada üç talâk vermek bid'at, menhî ve harâm olmakla berâber bir değil, üç talâk vâkı' olur[1].

Şimdi her iki tarafın delîllerini ve sûret-i istidlâllerini göreceğiz. Şu kadar ki, müellif Buhârî Cumhûrun mezhebini ihtiyâr ve müdâfaa ettiği için ibtidâ bunu takrîr edeceğiz.

Bu bâbın ünvânında müellif Buhârî Cumhûru müdâfaa ederek Bakare Sûresi'nin 229 uncu âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Kadın boşamak ikidir. Ondan sonra erkeğin vazîfesi ya iyi yaşamak üzere* (mürâcaat edip) *karısını* (nikâhında) *tutmak, yâhud güzellikle* (kadına zarar vermeden) *bırakmaktır*"[2].

---

[1] Bu mevzûun en esaslı bu iki mezhebinden başka şu iki tezi müdâfaa edenler de vardır: 1) Bu şekilde talâk vermek bid'at ve harâm olduğundan merdûd olup hiç bir talâk vâkı' olmaz. 2) Tatlîk edilen kadın medhûl bihâ ise üç talâk vâkı' olur, değil ise yalnız bir talâk vâkı' olur. Fakat bu iki mezheb şâyân-ı iltifât olmadıklarından bunları tetkîk etmiyeceğiz.

[2] (الطلاق مرتان فامساك بمعروف او تسريح باحسان) [سورة البقرة].

Bu âyet-i kerîmenin maksada delâleti iyice anlaşılabilmesi için her şeye tercîhan sebeb-i nüzûlünü bildireceğiz. Şöyle ki: Câhiliyet zamânında talâk bir adedle tahdîd olunmamıştı. Erkek karısını sayısız bir sûrette boşar, sonra dönüp tekrâr alır dururdu. Câhiliyet âdetine göre erkek için sonsuz ve sayısız talâk ve mürâcaat hakları vardı. Şüphesiz ki bu ıttıradsız hal ve vaziyet devamlı ve mes'ûd bir âile kurmağa mâni' idi. Aynı zamanda kadın için de bir zulüm idi. Kadını müşkül bir vaziyette bırakıyordu. Günün birisinde bu vaziyetten bunalan bir kadın Hazret-i Âişe'ye gelerek kocasının bu hâlinden şikâyet etti. O da Resûl-i Ekrem'e arzeyledi. Bunun üzerine (الطلاق مرتان فامساك بمعروف او تسريح باحسان) âyeti nâzil olarak *"erkeğin karısını boşaması ve sonra mürâcaat edip alması ikidir"* diye tahdîd olundu. Bundan sonra erkeğe düşen en medenî vazîfe, ya karısına mürâcaat edip güzel yaşamak üzere âile nizâmını yeniden düzenlemek, yâhud da hiç mürâcaat etmiyerek veyâ üçüncü bir talâk vererek[1] güzellikle ve kadını ızrâr etmiyerek bırakmaktır, buyuruldu.

Müellif Buhârî'nin bu âyet-i kerîmeyi (باب من جوز طلاق الثلاث) ünvânından sonra zikrettiğine göre, bir def'ada verilen üç talâkın câiz ve mu'teber olduğuna Cumhûr hesâbına bu âyetle istidlâl etmiş bulunuyor. Kur'ân-ı Mübîn'in i'câzı eseri olarak bu âyetin Cumhurûn muhâliflerine de delîl olduğunu ve ancak hadîs ile istidlâl husûsunda ayrıldıklarını göreceğiz.

Bu âyetle istidlâl şekline gelince: (الطلاق مرتان) kavl-i şerîfinin zâhirinden müstefâd olan hükme göre karısına: (Sen boşsun, sen boşsun!) diye ayrı ayrı iki talâk îkâı câizdir, sahîhdir, vâkı'dir. Bu yolda boşamak câiz olunca, iki talâkın ikisini birden ve bir sözle: (Sen iki kere boşsun!) diyerek boşamak da câiz ve sahîh olmak lâzım gelir. İki talâkın bu sûretle bir arada bir sözle verilmesi sahîh olunca (sen üç kere boşsun!) diyerek üç talâkın birden verilmesi de câiz olur. Şu kadar ki, bu talâklar ayrı ayrı zamanlarda üç tuhûrda verilmek îcâb ederken bir meclisde ve bir arada cem'i ve bir sözle verilmesi Hanefîlere göre bid'îdir, menhîdir, harâmdır. Ve Ashâb'dan bir çoklarının mezhebi budur [*Ahkâmü'l-Kur'ân:* Cessâs] ve [*Envârü't-Tenzîl:* Beyzâvî].

[1] Tercememizde gösterdiğimiz terdîdli bu iki mâ'nâ أو تسريح باحسان kavl-i şerîfi hakkındaki iki tefsîre göredir.

Görülüyor ki, bu istidlâl şekli oldukça dolambaçlıdır. Bunun daha basit ve şârih Aynî'ye göre daha güzel bir istidlâl şekli vardı ve şöyledir: (او تسريح باحسان) kavl-i şerîfi mutlakdır, âmdır. Ve mesnûn olan üç tuhurda ayrı ayrı üç talâka şâmil olduğu gibi bir def'a da bir sözle bir tuhurda verilen üç talâka da şümûlü vardır. Çünkü âyette mesnûn, gayri mesnûn ve mübâh, harâm diye bir tefrîk yoktur. Ancak bu istidlâlîn sıhhati (او تسريح باحسان) kavl-i şerîfi ile talâk kasdolunduğuna göredir. Gerçi talâk kasdolunduğuna da Enes İbn-i Mâlik'in şu hadîsi ile istidlâl edilmiştir: Resûl-i Ekrem'e birisi gelerek: Yâ Resûla'llâh, bu âyette Allah talâkı iki olarak zikretmiştir. Üçüncüsü nerede? diye sormuş. Resûl-i Ekrem de: (او تسريح باحسان) dır, buyurmuş. Fakat bu hadîsin senedi sahîh olmakla berâber ittisâli sâbit değildir. Sonra (او تسريح باحسان) üçüncü bir talâkdır, denilirse aşağıdaki (.... فان طلقها) dördüncü talâk olmak îcâbeder. Bu cihetle Suddî, Dahhâk gibi bir çok selef müfessirleri (او تسريح باحسان) kavlini talâk ile değil zevcin adem-i mürâcaatı ile tefsîr etmişlerdir. Âyette bildirilen talâk, ric'î talâk olmakla âyetin mânası: Zevc iki talâktan sonra ya karısına mürâcaat edip güzel geçinir, yâhud da mürâcaat etmeyip iddet müddetini geçirir ve bu sûretle iki talâk kat'iyyet kesbeder, demek olur. Bu sûrette üçüncü talâk, iki talâktan sonra Fâ-i ta'kibiyye ile gelen (فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره فان طلقها فلا جناح عليهما ان يتراجعا ان ظنا ان يقيما حدود الله)* kavl-i şerîfinin delâlet ettiği talâktır. Âyetin meâli şöyledir: *Zevc karısını iki talâktan sonra bir daha boşarsa artık bundan sonra kadın erkeğe helâl olmaz, tâ ki kadın ondan başka bir kocaya varıncıya kadar. Bu* (ikinci koca) *da kadını boşarsa ilk karı koca Allâh'ın hudûdu dâhilinde iyi geçineceklerini sanırlarsa evvelki âile kurumuna dönmelerinde günâh yoktur*[1]. Bu iki âyet arasındaki (ولا يحل لكم ان تأخذوا) kavl-i şerîfiyle de (خلع = hul')yâni mal bedeli mülk-i nikâhı izâle hükmü bildirilmiştir.

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 230.

1 Şu da malûm olsun ki kadının ilk kocasiyle evlenebilmesi ikinci zevcin boşamasına münhasır değildir, Zevcin ölümü, irtidâdı gibi mucib-i iftirâk haller de talâk gibi kadının ilk kocasiyle evlenmesini mübah kılar.

(حتى تنكح زوجا غيره) kavl-i şerîfi ile üç talâk verilmekle hâsıl olan hürmetin müntehâsı bildirilmiştir. Bu ikinci kocasiyle kadının cinsî münâsebetiyle hürmet kalkıyor, yalnız bir hürmet kalıyor ki o da zevci âherin taht-ı nikâhında bulunmasıdır. İkinci zevcin bu nikâhı talâk, ölüm, riddet, küfür ve şirk gibi her hangi bir sebeble mürtefi olur ve iddet müddeti de geçerse kadının ilk kocasına nikâhı helâl olur.

Hülâsa: (او تسريح باحسان) cümlesi ister üçüncü talâk mânâsına olup (فان طلقها) onu beyândan ibâret olsun ister adem-i mürâcaat mânâsına olup üçüncü talâk (فان طلقها) dan müstefâd olsun nassın umûm ifâde ettiğine göre bu üç talâkın ayrı ayrı vech-i mesnûn üzere olduğu gibi bir def'ada bid'î olarak verilmiş olmasına da delâleti kabul olunmuştur.

Üç talâkın bir arada bir sözle îkâı, bid'î olmakla berâber muteber olduğuna dâir buraya kadar takrîr ettiğimiz istidlâl şekli Cumhur hesâbına olduğu gibi muhâlifleri için de delîl olabilir. Onlarda üç talâkın bir arada îkâı câiz ve muteber olduğunu kabul ederler. Ancak îkâ' edilen bu üç talâk, bir talâk mı i'tibâr edilecek, yoksa üç talâk mı? Muhâlifler bir talâk tezini müdâfaa ederek Rükâne ile Ebû's-Sahbâ' hadîsleriyle istidlâl etmişlerdir.

Rükâne Hadîsi: Ahmed İbn-i Hanbel'in ve Beyhaki'nin İbn-i İshâk tarîkıyle İbn-i Abbâs *(radiya'llâhu anh)*'den rivâyetlerine göre Rükâne İbn-i Abdi Zeyd bir mecliste karısını üç talâk ile boşamıştı. Sonra da (bu yaptığı münâsebetsiz hareketinden) son derece mahzûn ve müteessir olup Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e arz-ı hal etti. Resûl-i Ekrem: Nasıl boşadın? diye sordu. O da: Üç talâk ile! dedi. Resûl-i Ekrem bir mecliste mi boşadın? diye sordu. O da: Evet bir mecliste! diye tasdîk etti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Bu bir ric'î talâktır, istersen karına mürâcaat edebilirsin! buyurdu. Bu müsâade üzerine Rükâne de karısına mürâcaat etti[1].

Ebû's-Sahbâ' Hadîsi: Müslim'in Ebû Dâvûd'un, Nesâî'nin, Hâkim'in Ebû El-sahbâ' vâsıtasiyle İbn-i Abbâs *(radiya'llâhu anh)*'den rivâyetlerine göre İbn-i Abbâs şöyle demiştir: Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in nübüvveti ile Ebû Bekr'in hilâfeti, iki sene de Ömer'in zamanlarında üç talâk bir talâk sayılırdı. Sonra Ömer: Nâs zevcin mürâcaatına intizâr için bakiye-i istimtâ' mühleti varken ve teennî ile hareket edip şer'in müsâadesinden istifâde îcâb ederken bil'âkis nâs isti'câl ve sû-i istimâl ederek üç talâk vermeğe müsâraat ettiler. Artık bunların aleyhlerinde üç talâkı üç talâk

---

[1] عن ابن عباس قال طلق ركانة بن عبد يزيد امرأته ثلاثا فى مجلس واحد فحزن عليها حزنا شديدا. قال فسأله رسول الله صلى الله عليه وسلم كيف طلقتها قال طلقها ثلاثا فقال فى مجلس واحد ؟ قال نعم. قال فانما تلك واحدة فارجعها ان شئت قال فراجعها [رواه احمد].

olarak kabul etmek zamanı hulûl edince biz de aleyhlerinde bir ukûbet olmak üzere bu sûretle imzâ ve tasdîk ettik[1].

* * *

Cumhur nâmına intikād: Bu iki hadîsin ikisinin de münker olduğu ve ihticâca sâlih olmadığı iddiâ edilerek şöyle denilmiştir:

Evvelâ Said İbn-i Cübeyr gibi bir çok Tâbiî âlimleri İbn-i Abbâs'ın Rükâne hadîsine muârız fetvâsını rivâyet etmişlerdir. Ezcümle Ebû Dâvûd'un Mücâhid'den rivâyetine göre karısını üç talâk ile boşayan bir kimsenin istiftâsı üzerine İbn-i Abbâs: Sen Rabb'ine isyân etmişsin, karın talâk-ı bâyin ile senden boştur! demiş ve: *(اذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن) âyetini okumuştur.

Saniyen Ebu's-Sahbâ' hadîsine gelince: Bu hadîsin son fıkrası: (فقال عمر لو اجزناه عليهم) sûretinde rivâyet olunmuştur. Bunun mânâsı da: Sadr-ı İslâm'da nâs üç talâk ile boşarlardı. Hazret-i Ömer de bu sûretle onlara üç talâkın vukûunu câiz gördü ve infâz eyledi, demektedir[2]. Bu rivâyete göre üç talâkın vukûu Resûl-i Ekrem zamanında da şâyi idi, demek olur.

* * *

Buna da yâni Asr-ı Saâdet'te üç talâkın bir meclisde îkâ' edildiğine Cumhur hesâbına Buhârî'nin *Sâhîh*'inin müteaddid bâblarında rivâyet ettiği Aclânî Uveymir hadîsiyle istidlâl olunmuştur[3]. Sehl İbn-i Sa'd'ın rivâyetine göre Aclânî Uveymir karısına kezf edip zinâ isnâd etmesi üzerine Liân âyeti nâzil olarak Uveymir

---

[1] Nevevî (اناة) kelimesini (اى مهلة و بقية استمتاع لا نتظار المراجعة) sûretinde tefsîr ettiğinden hadîsin son fıkrasını şârih Nevevî'den mülhem olarak tercüme ettik. Hadîs metni şöyledir.:

من طاوس عن ابيه عن ابن عباس قال كان الطلاق على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم و ابى بكر و سنتين فى خلافته عمر طلاق الثلاث واحدة فقال عمر بن الخطاب ان الناس قد استعجلوا فى امر قد كانت لهم فيه اناة فلو امضيناه عليهم فامضاه عليهم [رواه مسلم].

* Sûre: 65 (Talâk), âyet: 1.

[2] قوله (لو اجزناه عليهم) معناه عندنا انهم انما يطلقون ثلاثا و اجازها عليهم [احكام القرآن : جصاص].

[3] Bu hadîs Buhârî'nin Nûr Sûresi'nin tefsîrinde ve i'tisâm, Ahkâm, Muhâribîn bahislerinde müteaddid metinler ve senedlerle rivâyet olunmuştur.

ile karısı arasında mülâane icrâ edilmişti. Bade'l-mülâane Uveymir: Yâ Resûla'llāh, şimdi ben karımı nikâhım altında tutacak olursam ona zulmetmiş olurum. Kendim de ona karşı yalancı mevkiinde töhmetli bulunurum, diyerek Resûl-i Ekrem emretmeden karısını üç talâk ile boşamıştır. Resûl-i Ekrem de üç talâk olarak tenfîz buyurmuştur[1].

Bu rivâyetlerinde Buhârî İbn-i Şihâb Zührî'nin (فكانت سنة لمن كان بعدهما في المتلاعنين) dediğini naklettiğine göre bu sûretle yâni bade'l-mülâane karısına üç talâk verip ayrılmak ve hâkim tarafından infâz edilmek bir âdet olarak devam edip gelmişdir. Hazret-i Ömer de bu âdet-i câriyeye istinâd ederek üç talâk vukûunu tercîhen iltizâm etmiş olacaktır. Çünkü Uveymir'in Hazret-i Peygamber emretmeden üç talâk vererek karısından kat'î sûrette ayrılmağa teşebbüs etmesi üç talâk vukûunun yalnız mülâanenin bir fer'î olmayıp şâyi bir âdet olduğunu ifâde eder. Hazret-i Ömer'in hükmüne Ashâb-ı kirâmın sükûtu bunu teyîd eder.

* * *

Aclânî Uveymir hadîsinden sonra da müellif Buhârî Cumhur hesâbına istidlâl ederek asıl mevzûu bahsimiz olan Rifâa hadîsini rivâyet ediyor. Bu rivâyette Rifâa'nın karısı Resûl-i Ekrem'e gelerek: "*Rifâa beni boşadı ve talâkı kat'î kıldı*"[2] demişti. Şüphesiz ki kat'î talâk sözü bir defâda verilen üç talâk ihtimâlî olduğu gibi ayrı ayrı îkâ' edilen üç talâk ihtimâlî de vardır. Birinci ihtimâle göre Asr-ı Saâdette bir def'ada îkâ' edilen üç talâkın üç olarak muteber olduğuna delâlet eder. Hadîsin Cumhur hesâbına istidlâl için sevk olunmasının sebebi de budur.

---

[1] Bu eserimizin bu cildinde 1716, 1717 numaralı tercemelerimizle îzâhlarımıza bakınız.

Buhârî talâk bahsinde de ve buradan bir kaç bahis aşağıda (باب اللعان ومن طلق بعد اللعان) ünvâniyle bir bâb açarak İmâm Ebû Hanîfe ile Süfyân Sevrî'nin mezhebine işâret etmiştir ki bunlara göre liân ile karı koca arasında iftirâk hâsıl olmayıp ya hâkimin tefrîki ve yâhud zevcin bade'l-mülâane tatlîkı ile ayrılık hâsıl olur. Bu ünvândan sonra da Buhârî bir hülâsasını bildirdiğimiz Uveymir hadîsini rivâyet etmiştir ki bu da Ebû Hanîfe mezhebinin isâbetine delâlet etmektedir. İmâm Mâlik'le Şâfiî nefs-i liân ile bâde'l-mülâane iftirâkın husûlüne hükmetmişlerdir [عمدة القارى ج ٩ ص ٦٠٦].

[2] طلقنى و بت طلاق.

Buhârî'nin bu hadîsden sonra yine Hazret-i Âişe'den bir rivâyetine göre bir kimse karısını üç talâk ile boşamış, sonra kadınla başka erkek evlenmiş ve boşamış. Bu ikinci zevci kadını boşadıktan sonra kadının ilk kocasına varması helâl olur mu? diye Resûl-i Ekrem'e sorulmuş. Resûl-i Ekrem de: İkinci erkek, kadının birinci kocası gibi balcağızından tatmadıkça helâl olmaz! buyurmuş[1].

Hazret-i Âişe'nin bu iki hadîsi arasındaki mühim fark birincide (طلقنى و بت طلاق) sûretinde, ikincide de (طلق امرأته ثلاثا) ibâresiyle rivâyet olunmasıdır ki şârih Aynî'nin beyânı veçhile ikinci rivâyet üç talâkın bir arada verilmiş olmasına delâlet husûsunda daha açıktır.

Müellif Buhârî'nin Cumhur-ı ulemâ nâm ve hesâbına âyetle ve hadîsle vâkî' olan istidlâl husûsu burada sona ermiş bulunuyor. Şârih Aynî de bu vücûh-i istidlâle zamîme olarak eimme-i selef lisânından şu mühim tenbîh ve ihtârı naklediyor: Bu meselede Cumhûr'a muhâlefet Ehl-i Sünnet'e muhâlefettir. Böyle muhâlif bir ictihâd yolunu ise ancak ehl-i bid'at olanlar ihtiyâr eder. Kitab'ı ve Sünnet-i Seniyye'yi tahrîf etmek husûsunda birleşmeleri câiz ve mütesavver olmıyan icmâa muhâlefet eden ehl-i bidatin ictihâdına ise aslâ iltifât olunmaz.

* * *

Şimdi bir de bir sözle bir defada îkâ' edilen üç talâkın bir talâk addolunacağını kabul eden ekâliyet hizbinin istidlâllerini mütâlaa edeceğiz:

Yukarıda işâret ettiğimiz veçhile (... الطلاق مرتان) âyet-i kerîmesiyle cumhûr-ı ulemâ ihticâc ettikleri gibi ekalliyet ulemâsı da ihticâc etmişlerdir. Bu cihetle Asr-ı Saâdette üç talâkın bir sözle, bir defada îkâ' olunduğu beyne'l-Eimme medâr-i ihtilâf değildir. İhtilâf ancak bu yolda îkâ' edilen talâkın bir mi, yoksa üç mü itibâr edileceğindedir. Bu husûsdaki ihtilâflarına, her iki taraf yukarıda bildirdiğimiz hadîslerle istidlâl etmişlerdir. Şu kadar ki Cumhur nâmına Buhârî'nin rivâyet ettiği hadîsler, muhâliflerinin istinâd ettikleri Rükâne ve Ebû's-Sahbâ' hadîslerinden isnâd ve sıhhat itibâriyle daha kuvvetlidir. Nasıl ki Cuhmur nâmına îrâd olunan intikâdi yukarıda gördük.

* * *

[1] عن عائشة رضى الله عنها ان رجلا طلق امرأته ثلاثا فتزوجت فطلق فسئل النبى صلى الله عليه وسلم أتحل للاول. قال لا حتى يذوق عسيلتها كما ذاق الاول [رواه البخارى].

Üç talâkın birden îkâını bir talâk itibâr eden ekalliyetin istinâd ettikleri bir de kıyâs delîli vardır. Şöyle takrîr olunur: Mülâane esnâsında liân şahâdetinin dördünü birden bir kelime ile getiren kimsenin bu toplu şehâdeti dört şehâdet addolunmayıp bi'l-icmâ' bir şehâdet addolunur. Yine böyle menâsik-i hacc îfâ edilirken Cemre'de yedi çakıl bir defada atılırsa bu da bi'l-icmâ' bir addolunup toptan atılması tecvîz edilmemiştir. Yine böyle bir kimse Peygamber Efendimiz'e bin kere salâvat-ı şerîfe getirmeyi nezretse de (اللهم صل على النبي الفا مرة = *Allah'ım Peygamber'e bin kere rahmet eyle!*) dese yemînini yerine getirmiş olmaz. Birer birer bin defa salâvat-i şerîfe getirmesi vâcib olur.

Cumhur hesâbına bu kıyas delîllerine de şöyle cevâb verilmiştir: Bir kere Kitab ve Sünnet'e müstenid bir mesele, kıyâs ve ictihâd mazinnesi olamaz. Sonra bu kıyaslar da farklı birer kıyasdırlar. *Evvelâ:* Liânda bir âilenin nâmûsu mevzûu bâhis olduğundan zevcin zinâ isnâdından rücûu ümidiyle dört şehâdetin ayrı ayrı îkâ edilmesi teşrî' kılınmıştır. *Sâniyen:* Remy-i cemerât ve bunun yedi olması taabbüdî bir emirdir. *Sâlisen:* Salâvât-ı şerîfe sayısı kast ve irâdenin, örf ve âdetin muktezâsıdır.

* * *

Buraya kadar Cumhûr'un ve muhâliflerinin nokta-i nazarlarını ve sûret-i istidlâllerini hülâsa olarak takrîr etmiş bulunuyoruz. Şüphesiz ki Cumhur nâm ve hesâbına müellif Buhârî'nin rivâyet ettiği delîller kuvvetlidir. Şimdi bu bahsimizin ibtidâsında îzâh ettiğimiz veçhile bir sözle îkâ' edilen üç talâkın zamanımızda İslâm âleminde îkâ' ettiği âile fâciaları ne olacak? Bu husûs için mahlas-i şer'îyyi biz üç talâkın bir talâk itibâr edilmesinde değil — çünkü müellif Buhârî'nin bu bâbda rivâyet ettiği delîller buna müsâid değildir — bundan iki hadîs sonra müellif Buhârî'nin (gazab, ikrâh, sekr, cünûn gibi kasd ve irâdeye makrûn olmıyarak îkâ' edilen talâklar)[1] hakkında açtığı bir bâbında gayr-i şuûrî îkâ' edilen talâkların kıymet-i şer'iyyesi olmadığını bir çok Ashâb ve Tâbiî ulemâsından muallak bir tarîk ile rivâyet etmekte bulunduğundan bu

---

1 باب الطلاق فى الاغلاق و الكره و السكران و المجنون و امرهما و الغلط و النسيان فى الطلاق و الشرك و غيره [بخارى].

ictimâî zarûrete bu yolda bir mahlas-i şer'î bulmağa çalışacağız. Nasıl ki muhakkık İbnü'l-Kayyım de (اغاثة اللهفان) ını bu maksadla yazmıştır.

* * *

Tetkîkine başladığımız bu bahsî fâsılaya uğratmamak için müellif Buhârî'nin aşağıdaki ünvânını da burada nakl ve îzâh edeceğiz.

Müellif Buhârî: (الطلاق في اغلاق = *gazab hâlinde îkâ' edilen talâkın hükmü)* ünvâniyle Hazret-i Âişe'den rivâyet olunan (لا طلاق و لا عتاق في اغلاق = *hâl-i gazabda îkâ' edilen talâka ve köle âzâdına itibâr olunmaz)* hadîsine işâret etmiştir. Bu hadîsi Ahmed İbn-i Hanbel, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce sünenlerinde rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs hakkında Hâkim sahîhdir, demişdir. Buhârî'nin rivâyet şartını hâiz olmadığı için sahîhine almamıştır. Fakat bütün bütün de ihmâl etmeyip âdet-i veçhile bâbının ünvânında zikrederek müctehid için medârı ihticâc olacak derecede ilmî bir aslı hâiz bulunduğuna, kendisi de bu kanâatte olduğuna işâret etmiştir. Bu cihetle Şârih İbn-i Hâcer bu bâbın ünvânını şerh ederek der ki: Müellif Buhârî'nin bu tercemesi bir çok ahkâmı ihtivâ etmekte olup bunların hey'eti mecmuası şu umûmî kâide altında toplanır: Her hüküm ve hitâb akıl, azîm ve irâde sâhibi şuurlu mükellefe teveccüh eder. Çünkü akılsız ve azîmsiz, irâdesiz kimsenin ne söylediği sözde, ne de işlediği işte kasid ve niyeti yoktur. Bu ünvâna göre Buhârî'nin mezhebi netice itibâriyle asabiyyet buhranı içindeki talâkın adem-i vukûuna kâil olan ulemânın mezhebi ile berâberdir.

Şimdi Hazret-i Âişe hadîsinin maksada delâlet edebilmesinin şayân-ı tetkîk bir ciheti kalıyor ki o da hadîsdeki (İğlâk) kelimesinin medlûlünü tayîn keyfiyetidir. Filhakîka lûgat ve ictihâd Ashâbı bu kelimenin mânâsını tayîn husûsunda vücûhu müteaddide serd ve beyân etmişlerdir. Buhârî şerhlerinde me'haz-i iştikâklariyle tafsîl edilen bu vücûh-ı ihtilâfı *Metâli-i Envâr* sâhibi şu üç noktada toplamıştır: İğlâk'ı Hicâz ulemâsı ikrâh ile, Irak ulemâsı gazab ile, bir kısım âlimler de bir meclisde bir sözle verilen uç talâk ile tefsîr etmişler [اغاثة اللهفان].

Hazret-i Âişe'nin bu hadîsini rivâyet edenlerden Ahmed İbn-i Hanbel, Ebû Dâvûd bu kelimeyi gazabla tefsîr etmişlerdir.

İmâm Şâfiî de asabî bir halde edilen bir yemîne ve nezre, yemîn-i galak, nezr-i galak demiştir. Eimme-i lûgatten pek çokları da bu kelimeyi gazabla tefsîr etmişlerdir. Şu kadar ki ehl-i lûgatın bu tefsîrleri mânâyı lâzımı ile tefsîrdir. Nasıl ki İbn-i Düreyd, Ebû Tâhir, Ebû Abdullāh gibi nahiv âlimlerine Âişe hadîsindeki iğlâkın mânâsı nedir? diye sorulduğunda ikrâh mânâsınadır, gazab da bu mânâda dâhil olur, demişlerdir. İbn-i Esîr de *Nihâye*'de galak-ı zıkı sâdır ve kıllet-i sabır diye tefsîr etmiştir. Ebû Bekr de kesîrü'l-gazab demiştir. Hâfız İbn-i Hâcer de diyor ki: Buhârî'nin bu (باب الطلاق في الاغلاق و الكره) ünvânındaki (الكره) kelimesini (الاغلاق) üzerine atfetmiş olması iğlâk kelimesi ile gazab mânâsını kasdettiğine sarâhaten delâlet eder.

İkrâh "*insanın tab'an veya şer'an istemediği şeye sevk ve icbâr edilmesi*" diye tarîf olunduğuna ve gazab da gayr-i irâdî hâsıl olan teheyyücden ibâret bulunduğuna göre gerek hâl-i gazabda, gerek hâl-i ikrâhdaki talâk, irâdeye mukârin olmamak netîcesinde birleşir.

Bir cihet hassaten şâyânı kayıddır ki akıl ve şûuru selbetmiyen ve ağızdan çıkan sözün mâhiyetini idrâk edemiyecek bir derecede bulunmıyan asabîyet hâlinde îkâ' edilen talâk muteberdir. Bu hususda şüphe ve ihtilâf yoktur. Ancak ihtilâf şuuru kasid ve irâdeyi selb ederek cinnet derecesinde bulunan gazab ve asabiyet hâlinde îkâ' edilen talâk hakkındadır ki bu da bir nev'î ikrâhdır ve kişinin istemediği bir akîbete düşmesidir. Böyle hâl-i gazab ve ikrâhdaki şuursuz ve irâdesiz îkâ' edilen talâka Alî İbn-i Ebî Tâlib, Abdullāh İbn-i Ömer, Abdullāh İbn-i Zübeyr, Ömer İbn-i Abdulazîz, Dahhâk, Atâ' İbn-i Ebî Rebâh, Hasan İbn-i Ebû'l-Hasan, Abdullāh İbn-i Abbâs ve Ömer İbn-i Hattâb gibi en benâm sahabî ve tâbiî fukahâsı îtibâr etmemişlerdir. İmâm Mâlik, Evzaî, Şâfiî, Hasan İbn-i Hay, Ebû Süleyman ve Ashâbı da bu tezi müdâfaa etmişlerdir. Şa'bî, İbrâhîm Nehâî, Ebû Kalabe, Said İbn-i Müseyyeb, Kadı Şüreyh Zührî, Katâde, Said İbn-i Cübeyr gibi yüksek tâbiî müctehidleri de hâl-i gazab ve ikrâhdaki talâk câiz ve muteberdir, demişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe ile ashâbı da bu ictihâdda bulunmuşlardır. Ferec İbn-i Fedale'nin Amr İbn-i Şurâhil'den rivâyetine göre bir kadın kocasını ikrâh ve iğzâb edib talâka icbâr etmesi üzerine bu yolda îkâ' edilen talâk Hazret-i Ömer'e arzolunduğunda bu talâkı tasdîk etmiştir [Umdetü'l-Kārî: 9-556].

Bu cihetle Hanefî kitablarında (ويقع طلاق كل زوج عاقل بالغ ولو مكرها او سكران لاطلاق صبى و مجنون) metniyle bir tarafdan talâk için akıl ve bülûğ şart kılındığı ve sabî ile mecnûnun talâklarına itibâr edilmediği halde öbür tarafdan irâde ve şuurdan mücerred mekrehin ve sarhoşun talâkına itibâr olunuyor. Şerhlerde de mukreh (زائل الارادة) serhoş da (زائل العقل) olərak ta'lîl olunuyor. Bu ta'lîle göre de mukrehin, serhoşun talâkına itibâr olunmamak gerekti. Nasılki Tahavî gibi ashâbı ihtiyâr olan Hanefî imamları sekrânın talâkı meselesinde — talâkın kasd-ı sahîha makrûn olmasını iltizâm ve her nev'î medenî tasarruflarla dînî husûslarda akıl şartına itibâr ederek — talâkın adem-i vukûuna hükmetmişlerdir ki bir kavle göre İmâm Şâfiî'nin mezhebi de budur. Meşâyih-i Hanefîye sekir hâlini kişinin kendi eser-i ihtiyâri bir kusur addederek zecren talâkın vukûunu iltizâm etmişlerdir. Nasıl ki ikrâh ile ve tedâvî kasdiyle içilen müskirât ile vukûa gelen sekir hâlindeki talâk hakkında *Haniye*'de sahîh olan talâkın adem-i vukûudur deniliyor. Yine *Fetavâyi Haniye*'de deniliyor ki: Hubûbâttan ve baldan yapılan müskirât isti'mâliyle vukûa gelen serhoşluk sırasında verilen talâkın hükmü İmâm-ı Âzam'la Ebû Yûsuf'e göre sahîh olan talâkın adem-i vukûudur. İmâm Muhammed muhâlefet edip talâk vâki' olur, demiştir. *Eşbâh* ve *Cevhere* ile sâir kütüb-i Hanefîyede bu mevzûa dâir müsbet, menfî bir çok tafsîlât vardır ki bunların hülâsası bir kısım eimme-i Hanefîyenin içilen şeyin hürmetine bakarak tarîk-ı zecrî ihtiyâr etmiş olmaları, diğer bir kısmı da irâde ve ihtiyâr ile şuûra ehemmiyet vermiş bulunmalarıdır ki şimdi göreceğimiz (انما الاعمال بالنية.) hadîsi bu zümre-i âliyenin nokta-i nazarını teyîd eder.

* * *

Sonra Buhârî (انما الاعمال بالنية و لكل امرئ مانوى) hadîsini rivâyet ve bununla istidlâl ediyor. Bu hadîs-i şerîf mucibince kişinin her nev'î hâl ve hareketinin kıymeti niyetinin nevine bağlı bulunduğuna ve her kesin sevâb ve ikâbe mazhariyeti niyet ettiği hayır ve şerden ibâret olduğuna göre her nev'î hareketimiz üzerinde niyetin pek büyük tesîri vardır. Böyle, yüksek bir hakîkatı bildirmekde olduğu için (انما الاعمال بالنية) hadîsini hadîs müellifleri kitablarının başına geçirmişlerdir.

Müellif Buhârî Sahîh'ine bu hadîs ile başlamıştır. Hafız İbn-i Mehdî kitab yazmak istiyen her müellif eserini yazmağa bu hadîs ile

başlasın! tavsiyesinde bulunmuştur. Ebû Dâvûd da şöyle demiştir: Resûl-i Ekrem'in beş yüz bin hadîsini yazdım. Sonra bunlardan ahkâma dâir olan dört bin sekiz yüz hadîs intihâb ettim. Zühde, fazâile dâir olanları tahrîc etmedim. Bu hadîslerden dördü insanın dînî hususlarında kâfîdir, demiş ve (انما الاعمال بالنيات) hadîsini bu dört hadîs içinde birinci olarak zikretmiştir, Bu mübarek hadîsi şerif hakkında ehl-i ilmin bir çok takdirleri vardır.

Bütün bunların sebebi bu hadîs-i şerîfde vicdânî temâyüllerimizin, medenî münâsebetlerimizin hayır veya şerre mukârin iyi veya fenâ olmasının yegâne miyârı, niyetlerimiz olduğunun ve her fiil ve hareketin îcâb veya terkinde niyetin hâkim bulunduğunun teblîğ buyrulmuş olmasıdır.

Bundan sonra Buhârî'nin talîkan rivâyetine göre Sâbî'den Nâsînin, Muhtînin talâkı sorulmuş o da (ربنا لاتؤاخذنا ان نسينا او اخطأنا = *Rabbimiz şayet yanıldık, yâhud dilemiyerek bir hatâ ettikse bizi cezalandırma!)* âyetini okuyup unutarak irâdesiz, yâhud hatâ ederek dileksiz îkâ' edilen talâkın adem-i vukûu ile cevab vermiştir.

Daha sonra Buhârî mecnûnun talâkının adem-i vukûuna işâret ederek itirâfı zünûb eden bir zinâkâr kimseye Resûl-i Ekrem'in: (أبك جنون = *Sen deli misin?)* buyurmasiyle istidlâl etmiştir. Çünkü bu zinâkârın cunûnu sâbit olsaydı Resûl-i Ekrem hadd-î zinâyı iskât edecekti. Bunun da sebebi, delinin meslûbülihtiyâr olmasıdır.

Bunlardan sonra Buhârî bir de Hazret-i Osmân'ın: Mecnûnun, sekrânın îkâ' ettikleri talâk muteber değildir! dediğini ta'lîkan rivâyet ediyor ki bu da şuur ve irâde ile ilgilidir.

Bir hülâsa: Gazab, sekir, ikrâh hâlindeki kişinin ve sabî ile mecnûnun verdikleri talâkların — buraya kadar devam eden îzâhımıza ve bir çok meşâhiri hanefîyyenin de iştirâk ettiklerine göre — kasıd ve irâdeye mukârin olmamak illetiyle muteber olmadığını görmüş bulunuyoruz. Bunlar böyle olunca bir meclisde bir kelime ile üç talâkı, asabiyyet buhranı içinde birden îkâ' eden kimsenin bu sözü bir heyecân ile şuursuz ve irâdesiz deli gibi ağzından savurduğunu itirâf ettiği ve hârici ahvâlde bunu teyîd eylediği sûrette bunu kabul ederek: (hiç talâk vâki' olmaz ve âile hayâtı devam eder) demek ve bu sûretle İslâm âlemindeki ictimâî cerîhayı tedâvi etmek ilmin hudûdu dâhilinde bir hareket olur. Bu sûretle mevzûu bahsimiz

olan üç talâkı Cumhur'a muhâlefetle bir talâk sayanların ictihâdlarından daha geniş ve daha ilmî bir tez müdâfaa edilmiş bulunur. Bu mevzûda (اغاثة اللهفان) da bir çok deliller daha vardır. Onlara da bakınız!

* * *

1835. وَ عَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ الْعَسَلَ وَ الْحَلْوَاءَ وَ كَانَ إِذَا انْصَرَفَ مِنَ الْعَصْرِ دَخَلَ عَلَى نِسَائِهِ فَيَدْنُو مِنْ اَحْدَاهُنَّ فَدَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ فَاحْتَبَسَ أَكْثَرَ مِمَّا كَانَ يَحْتَبِسُ فَغِرْتُ فَسَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ فَقِيلَ لِي أَهْدَتْ لَهَا امْرَأَةٌ مِنْ قَوْمِهَا عُكَّةً مِنْ عَسَلٍ فَسَقَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُ شَرْبَةً فَقُلْتُ أَمَا وَ اللّٰهِ لَنَحْتَالَنَّ لَهُ فَقُلْتُ لِسَوْدَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ إِنَّهُ سَيَدْنُوا مِنْكِ فَإِذَا دَنَا مِنْكِ فَقُولِي أَكَلْتَ مَغَافِيرَ فَإِنَّهُ سَيَقُولُ لَكِ لَا فَقُولِي لَهُ مَا هٰذِهِ الرِّيحُ الَّتِي أَجِدُ مِنْكَ فَإِنَّهُ سَيَقُولُ لَكِ سَقَتْنِي حَفْصَةُ شَرْبَةَ عَسَلٍ فَقُولِي لَهُ جَرَسَتْ نَحْلُهُ الْعُرْفُطَ وَ سَأَقُولُ ذٰلِكِ وَ قُولِي أَنْتِ يَا صَفِيَّةُ ذٰلِكِ فَقَالَتْ تَقُولُ سَوْدَةُ فَوَاللّٰهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ قَامَ عَلَى الْبَابِ فَأَرَدْتُ أَنْ أُبَادِيَهُ بِمَا أَمَرْتِنِي بِهِ فَرَقاً مِنْكِ فَلَمَّا دَنَا مِنْهَا قَالَتْ لَهُ سَوْدَةُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَكَلْتَ

مَغَافِيرَ قَالَ لَا قَالَتْ فَمَا هٰذِهِ الرِّيحُ الَّتِي أَجِدُ مِنْكَ قَالَ سَقَتْنِي
حَفْصَةُ شَرْبَةَ عَسَلٍ فَقَالَتْ سَوْدَةُ جَرَسَتْ نَحْلُهُ الْعُرْفُطَ فَلَمَّا
دَارَ إِلَيَّ قُلْتُ لَهُ نَحْوَ ذٰلِكَ فَلَمَّا دَارَ إِلَى صَفِيَّةَ قَالَتْ لَهُ مِثْلَ
ذٰلِكَ فَلَمَّا دَارَ إِلَى حَفْصَةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَلَا أَسْقِيكَ مِنْهُ
قَالَ لَا حَاجَةَ لِي فِيهِ قَالَتْ تَقُولُ سَوْدَةُ وَاللّٰهِ لَقَدْ حَرَمْنَاهُ قُلْتُ
لَهَا اسْكُتِي .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh balı ve helvayı severdi. İkindi namazından döndüğü zaman kadınlarının yanına girerdi. Ve kadınlarından birisinin yanına yaklaşırdı. Bir kere Resûlullāh Ömer'in kızı Hafsa'nın yanına girmişti. Orada her zamankinden çok kaldı. Bunu ben kıskandım. Ve bunun sebebini soruşturdum. Bana bildirildiğine göre Hafsa'ya akrabâsından bir kadın küçük bir çömlek bal hediye etmişdi. O da bu baldan şerbet yapıp Resûlullāh'a içirmişti[1]. Ben de kendi kendime: Vallāhi bunun için muhakkak bir hîle yaparım, dedim. Bunun üzerine Zem'a kızı Sevde'ye şöyle ta'lîmât verdim: Biraz sonra sana Resûlullāh gelir, yaklaştığında: Yâ Resûla'llāh, megāfîr mi yediniz? dersin[2]. O da sana hayır, der. Bunun üzerine sen de: Ya sizden bana gelen bu koku nedir? diye

[1] Bu cildde 1751 numara ile terceme ettiğimiz Âişe hadîsinde Resûl-i Ekrem'e bal şerbeti ikrâm eden kadının Zeyneb Bint-i Cahş olduğu rivâyet olunmuştur. Oraya bakınız.

[2] Megāfîr Urfud denilen ağacın zamkıdır. Fenâ kokusu vardır.

sorarsın. O da sana tabiî: Hafsa bal şerbeti içirmişti, diyecektir. Sen de: Öyle ise o balın arısı, onu Urfud ağacından toplamıştır, dersin. Bana geldiğinde ben de böyle diyeceğim. Safiyye, sen de böyle söyle, dedim.

Bu ta'lîmâtın tatbîki sûretini Hazret-i Âişe şöyle anlatmıştır: Sevde dedi ki: Vallāhi çok geçmedi Resûlullāh kapımın önünde durdu. Yâ Âişe senden korkumdan bana emrettiğin sözü hemen Resûlullāh'a söylemeğe azmettim. Resûlullāh Sevde'ye yaklaşınca: Yâ Resûla'llāh, Megāfîr zamkı mı yediniz? demiş. O da: Hayır, diye cevab vermiş. Sevde: Sizden gelen bu koku nedir ya? demiş. Resûl-i Ekrem de: Hafsa bal şerbeti içirmişdi, buyurmuş. Sevde: O balı eşek arısı Urfud ağacından toplamıştır, demiş. Resûlullāh benim odama dönüp geldiğinde ben de böyle söyledim. Safiyye'ye gittiğinde o da böyle söylemişti. Sonra Resûlullāh dönüp Hafsa'nın nöbetinde yanına vardığında Hafsa: Yâ Resûla'llāh! Bal şerbetinden cenâbınıza içireyim mi? dediğinde: Hayır bana onun lüzûmu yoktur, buyurdu. Âişe (rivâyetine son vererek) der ki: Sevde bana: Vallāhi Resûllullāh'a biz bal şerbetini haram ettik, diyordu. Ben de ona: Sus, dedim. (Ve Hafsa hakkındaki hîle ve tedbîrimin duyulmasını istemedim).

1836. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرَأَةَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ مَا أَعْتِبُ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلَا دِينٍ وَلٰكِنِّي أَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الْإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَرُدِّينَ

عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
اَقْبَلِ الْحَدِيقَةَ وَ طَلِّقْهَا تَطْلِيقَةً .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Sâbit İbn-i Kays'ın karısı[1]. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelerek: Yâ Resûla'llāh zevcim Sâbit İbn-i Kays ahlâkı, dîni (düzgün bir kimsedir. Bu) hususda ona darılmış değilim. Lâkin ben (zevcimi hılkaten çirkin gördüğümden) Müslümanlık hayâtımda küfrü (îcâb eden bir harekette bulunmayı) çirkin buluyorum. (Bu cihetle kocamdan ayrılmak istiyorum) dedi. Resûl-i Ekrem: Sâbit'in vaktiyle mehir verdiği bostanını kendisine iâde etmek ister misin? diye sordu. Kadın: Evet ederim, dedi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Sâbit İbn-i Kays'e: Bahçeyi al, bir talâk ile bu kadını bırak, buyurdu. (Kadın bahçeyi, Sâbit de talâkını verdi.)

İZÂHI

Hadîsde görüldüğü üzere mal mukābilinde zevcin mülki, nikâhı izâle etmesine İslâm hukūkunda hulû' denir. Karı-kocanın nikâhı feshetmelerine de muhâlaa tâ'bîr olunur. Resûl-i Ekrem'in Sâbit İbn-i Kays'e: Bostanı al, talâkını ver! buyurmaları îcâbî bir emir değildir. Sevimsiz vaziyette nikâhın devâmı her iki taraf için fesâdı mûcib olacağından, iki tarafın ıslāh-ı hâli için irşâdî bir emir ve tavsıyeden ibârettir.

1837. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ زَوْجَ بَرِيرَةَ كَانَ عَبْدًا
يُقَالُ لَهُ مُغِيثٌ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ يَطُوفُ خَلْفَهَا يَبْكِي وَ دُمُوعُهُ

[1] Bu kadının adı hakkında muhtelif rivâyetler bulunacağından tercememizde bunlardan birisini tercîh ederek zikretmeği muvâfık bulmadık.

تَسِيلُ عَلَى لِحْيَتِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَبَّاس
يَا عَبَّاسُ أَلا تَعْجَبُ مِنْ حُبِّ مُغِيثٍ بَرِيرَةَ وَمِنْ بُغْضِ بَرِيرَةَ
مُغِيثاً فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ رَاجَعْتِهِ قَالَتْ يَا
رَسُولَ اللهِ أَتَأْمُرُنِي قَالَ إِنَّمَا أَنَا أَشْفَعُ قَالَتْ فَلا حَاجَةَ لِي فِيهِ .

TERCEMESİ

Yine İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre (Hazret-i Âişe'nin câriyesi) Berîre'nin kocası, Mugîys denilen bir köle idi. (Berîre'yi çılgınca severdi). Hâlâ gözümün önünde görür gibiyim. Zavallı Muğîys ağlıyarak ve göz yaşları sakalına dökülerek Berîre'nin arkasında döner dolaşırdı (Berîre ise hiç hoşlanmazdı). Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (babam) Abbâs'a:

— Ey Abbâs! Mugîys'in Berîre'ye aşırı sevgisine, Berîre'nin de ona olan buğzuna, nefretine hayret etmez misin? buyurdu. Sonra da Berîre'ye: Keşki şu Mugîys'e rucû' etsen olmaz mı? buyurdu. Berîre de:

— Yâ Resûla'llāh! Mürâcaatımı emrediyor musunuz? dedi. Resûl-i Ekrem:

— Hayır ben (emretmiyorum;) şefâat ve iltimâs ediyorum, buyurdu. Bunun üzerine Berîre:

— Öyle ise o adama benim ihtiyâcım yoktur, dedi.

1838. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ
قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ
فِي الْجَنَّةِ هٰكَذَا وَأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى وَفَرَّجَ بَيْنَهُمَا شَيْئاً .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd es-Sâidî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Ben, yetim işine bakan kimse ile berâber Cennet'te şöyle bulunacağız!*" buyurmuş ve şahâdet parmağıyle orta parmağını bir az açarak işâret etmiş (ve halka göstermiş) dir[1].

1839. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ وُلِدَ لِي غُلاَمٌ أَسْوَدُ فَقَالَ
هَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ مَا أَلْوَانُهَا قَالَ حُمْرٌ قَالَ هَلْ
فِيهَا مِنْ أَوْرَقَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَنَّى ذٰلِكَ قَالَ لَعَلَّهُ نَزَعَهُ عِرْقٌ
قَالَ فَلَعَلَّ ابْنَكَ هٰذَا نَزَعَهُ عِرْقٌ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre (Bâdiye halkından) bir kişi Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

— Yâ Resûla'llāh! Benim siyah çocuğum oldu. (Karımdan şüpheleniyorum) dedi. Resûl-i Ekrem de:

— Senin develerin var mı? diye sordu. Bedevî:

— Evet var, dedi.

— O develerin renkleri nasıldır? diye sordu:

— Kırmızıdır, diye cevab verdi

— Bunların içinde beyazı siyaha çalar boz deve var mıdır? dedi.

---

[1] Resûl-i Ekrem'in iki parmağının arasını bir az açarak cemâate göstermesi peygamberlerle ümmetin ferdleri arasındaki derece farkına işâret içindir.

— Evet vardır, diye cevab verdi. Resûl-i Ekrem:

— O boz renk nereden oldu? diye sordu. Bedevî:

— Soyunun bir damarına çekmiş olsa gerek, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

— Oğlun da eski bir soy köküne çekmiş olabilir, buyurdu.

1840. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فِي حَدِيثِ الْمُتَلَاعِنَيْنِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْمُتَلَاعِنَيْنِ حِسَابُكُمَا عَلَى اللّٰهِ أَحَدُكُمَا كَاذِبٌ لَا سَبِيلَ لَكَ عَلَيْهَا قَالَ مَالِي قَالَ لَا مَالَ لَكَ إِنْ كُنْتَ صَدَقْتَ عَلَيْهَا فَهُوَ بِمَا اسْتَحْلَلْتَ مِنْ فَرْجِهَا وَإِنْ كُنْتَ كَذَبْتَ عَلَيْهَا فَذَلِكَ أَبْعَدُ لَكَ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan gelen — biribirlerine lâ'netle şahâdet eden karı koca hakkındaki hadîsde — Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in lâ'netleşen karı ile kocaya şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

— (Allah bilir ve bu cihetle) hesâbınız Allāh'a âittir. (Kulun bildiği şudur ki:) İkinizden biri yalancıdır. (Ve zevce hitâb ederek: Mülâaneden sonra) kadın üzerinde alâkan ve kocalık hakkın kalmaz, (ayrılırsınız,) buyurdu. Bunun üzerine zevc:

— Yâ Resûla'llāh! Ya benim (mehir olarak verdiğim) malım ne olacak? dedi. Resûl-i Ekrem:

— O mal sana âid değildir. Çünkü sen kadına zinâ isnâdında doğru olsan bile, o malı sen, kadının ırzını kendine halâl kılmak mukābilinde vermişdin (ve kadının olmuştu). Eğer sen zinâ isnâdında yalancı isen mehir malını istemek sana daha uzakdır, buyurdu.

ÎZÂHI

Bu hadîsde zikrolunan Liân hadîsi Nûr Sûresi'nin 6 ncı âyetinin tefsîrine dâir müellif Buhârî'nin açtığı bir bâbında rivâyet ettiği Sehl İbn-i Sa'd hadîsidir ki, terceme ve îzâhı bu eserimizin bu cildinde (1717) rakamiyle geçti.

Karısına zinâ isnâd edip de ne erkek iddiâsını, ne de kadın berâetini şuhûd ile isbât edemedikleri sûrette tarafeynin mülâaneleri yâni lâ'nete makrûn yemîn ile müekked şahâdetlerinin keyfiyeti Nûr Sûresi âyetinin tefsîrinde ve Sehl hadîsinin îzâhında bildirildi. Oraya bakınız. Burada biz müellif Buhârî'nin mülâanede bulunan kadının mehrine dâir olan bâbındaki bir rivâyetinde bulunan şu malûmâtı nakledeceğiz:

Saîd İbn-i Cübeyr der ki: Abdullâh İbn-i Ömer'e, karısına zinâ isnâd eden kimse hakkındaki hükmü sordum. İbn-i Ömer bana şöyle cevab verdi: Resûl-i Ekrem Aclân oğullarından bir karı-kocanın zinâ töhmetinden dolayı ayrılığına hükmetti. Şöyle ki, Resûlullâh mülâaneden önce: Ey karı koca, Allah bılir ki, ikinizden biriniz yalancıdır. Binâenaleyh ikinizden biriniz tövbekâr olup da mülâaneden sarf-ı nazar eder mi? diye üç kere sordu. Fakat her def'asında ikisi de imtinâ' ettiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ba'de'l-mülâane bu karı kocanın ayrılığına hükmetti. Ve kocaya: Artık bu kadın üzerinde alâkan kalmadı, buyurdu. Bunun üzerine erkek: Yâ Resûla'llâh, ya benim hâlim (verdiğim mehir bedeli) ne olacak? diye sordu. Resûl-i Ekrem îzâh etmekde bulunduğumuz hadîsdeki cevâbı verdi.

1841. عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ ٱمْرَأَةً تُوُفِّيَ زَوْجُهَا
فَخَشُوا عَلَى عَيْنَيْهَا فَأَتَوْا رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَاسْتَأْذَنُوهُ فِي الْكُحْلِ فَقَالَ لَا تَكَحَّلْ قَدْ كَانَتْ إِحْدَاكُنَّ
تَمْكُثُ فِي شَرِّ أَحْلَاسِهَا أَوْ شَرِّ بَيْتِهَا فَإِذَا كَانَ حَوْلٌ فَمَرَّ
كَلْبٌ رَمَتْ بِبَعْرَةٍ فَلَا حَتَّى تَمْضِيَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ .

TERCEMESİ

Ümm-i Seleme-*radiya'llâhu anhâ*'dan rivâyete göre, kocası ölen bir kadının akrabâsı, onun gözlerinin ağrımasından endîşe ederek Resûlullāh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e gelip kadının gözlerine sürme çekmesine izin istediler. Fakat Resûl-i Ekrem izin vermedi, şöyle buyurdu: O kadın iddet içinde sürme çekemez. Hem ey kadınlar! (Câhiliyet zamânında) sizden biriniz (in kocası öldüğünde) en kötü elbîsesi içinde ve evinin en fenâ bir tarafında bir sene beklerdi (ve koku sürünmez, kocasının bir sene mâtemini tutardı). Bir sene tamâm olup da yanından bir köpek geçip gittiği sırada kadın yerden bir deve tezeği (alıp kendi omuzundan arkaya) atardı. (Ve bu sûretle mâteminden çıkardı). Hülâsa bu kadın kocasının vefâtından i'tibâren dört ay on gün geçmedikçe gözlerine sürme çekemez.

İZÂHI

Kadınların iddeti keyfiyeti — ki, nikâhın zevâli üzerine kadının muayyen bir zaman evi içinde intizârıdır — İslâm'dan önceki devirlerde kadının bu intizâr zamânı lüzûmundan fazla uzardı. Ve câhilâne şartlar içinde geçerdi. Kocasının ölümü üzerine kadın en değersiz bir elbîse içinde evinin en karanlık bir köşesine çekilirdi. Tam bir sene bir tarafa çıkmazdı. Buhârî'nin gerek bu bâbındaki, gerek Cenâze bahsindeki rivâyetlerine ve diğer rivâyet âlimlerinin îzâhlarına göre, bu uzun müddet zarfında kadın ne yıkanırdı, ne de tırnaklarını keserdi ve ne de vücûdunun temizlenmesi îcâbeden yerlerini temizliyebilirdi. Koku sürünmek ve her nevi' kadın tuvâleti yasaktı. Böyle

en ağır mahbes hayâtını tamamlıyan kadının yanına merkeb, koyun, kuş nev'inden bir hayvan getirilirdi. Kadın afsunlanır gibi o hayvanı vücûduna meshederdi. Bâzı def'a zavallı bir kuşcağızı kadın edeb yerine kadar sürterek öldürürdü. Sonra kadın mahbesinden çıkardı. Bu def'a kadının eline bir hayvan, bir deve tersi verilirdi. Kadın onu ya önüne veya arkasına atardı[1]. Bu merâsimden sonra kadın temizlenir ve istediği gibi süslenmek ve izdivâcını tâlib olanlara görünmek hakkını kazanırdı.

İslâm devri hulûl ettikten sonra bütün bu vahşiyâne âdetlere nihâyet verildi ve kadının kocası için iddeti ve mâtem hayâtı dört ay on güne indirildi. Giyinmesi ve evi dışında gezinmesi, süslenmesi sâdelikle ve ciddî, lüzûm ile tahdîd olundu ki, kadının eşine ve hayat yoldaşının çok acı olan ölüm musîbetine karşı bu yolda teessür göstermesi pek tabiî ve mâ'kûl idi.

İddet müddetinin dört ay on güne indirilmesi de bu müddetin tamâmında cenînin tamam teşekkül etmiş ve hayat âsârı tezâhür edip gebelik anlaşılmış olmasına mebnîdir. Çünkü iddetin hikmet-i meşrûiyeti kadının karnının yüklü olup olmadığının anlaşılması idi. Kadının bu hâli, talâk ile ayrılıkta üç hayzla üç ayla tahdîd edildiği halde ölüm ayrılığında musîbet-zede kadının mâtemi ve cenînin tam teşekkülü nazar-ı i'tibâre alınarak dört ay on gün olarak tahdîd olunmuştur. [Bakare Sûresi: Âyet 239].

---

[1] Kadının deve tersi atması keyfiyeti uzun ve çok üzücü iddet hayâtını bir deve tersi kadar ehemmiyetsiz geçirdiğine işâret olduğu bildiriliyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ النَّفَقَاتِ

BU KİTÂB NAFAKALARIN HÜKÜMLERİNİ BİLDİREN HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR.

Nafaka, zarûrî ihtiyâç ve maîşete sarfolunacak paraya ve azık nev'ine denir. Bu ünvânda "*Buhârî* nüshalarında: *Âile nafakasının ve âileyi infâkın fazîletine dâir hadîsleri muhtevîdir.*" ziyâdesi de vardır. Müellif Buhârî bu ünvânları müteâkib Bakare Sûresi'nin (219) uncu âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Habîbim, mümin'ler ne infâk edeceklerini* (fukarâya nasıl mal sadaka vereceklerini) *sorarlar. Sen de: Zarûrî ihtiyâcınızdan fazlasını sadaka ediniz, diye cevab ver.*" Bu âyetin nüzûlüne sebeb olarak İbn-i Ebî Hâtem şunu rivâyet etmiştir: Muâz İbn-i Cebel ile Sa'lebe, Hazret-i Peygamber'e: "*Yâ Resûla'llâh, kölelerimiz, akrabâlarımız var. Bunlara malımızdan ne sûretle ve ne mikdâr infâk ederiz?*" diye sormuşlardı. Bu âyet nâzil olup afvi yâni gınâ derecesinden ve âile geçiminden fazlası sadaka edilmesi emrolundu. Zeccâc der ki: Zekât farz kılınıncıya kadar nâs malının fazlasını infâk etmekle emrolunmuştu. Kazanç sâhibleri her günkü kazançlarından kendisine yetişecek kadarını alır, gerisini tasadduk ederdi. Altın, gümüş gibi nakid sâhibleri de bir senelik geçimini ayırır, gerisini sadaka ederdi.

1842. عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ ٱلأَنْصَارِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَنْفَقَ ٱلْمُسْلِمُ نَفَقَةً عَلَى أَهْلِهِ وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً .

TERCEMESİ

Ensâr'dan Ebû Mes'ûd (Ukbe) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Her hangi bir müslüman kendi ehline — Allāh'ın rızâsını kasdederek — infâk edip zarûrî ihtiyâçlarını te'min ederse, bu infâk o müslüman için sadaka olur.

İZÂHI

Muğrib sâhibi, kişinin ehlini: Karısı, çocuğu ve nafakası kendisine âid olan oğlan ve kız kardeşleri amucası ve amucası-oğlu ve evinde beslediği yabancı fakir çocukdan ibâret âile halkıdır, diye ta'rîf etmişdir ki, hadîsdeki ehil lâfzının medlûlü bu mâ'nâyı âmdır.

Kişinin ehil ve ıyâlini beslemesi bi'l-icmâ' vâcibdir. Şu halde nafakası üzerine vâcib olanları infâka hadîsde sadaka denilmesi, âileyi infâk vecîbesinin îfâsı ecirsiz ve sevabsızdır zannolunmaması içindir. Âileyi infâk ile âile reîsinin me'cûr olacağı hakkında bir haber de Buhârî'nin bu hadîsden sonra rivâyet ettiği Ebû Hüreyre hadîsidir. Bu kudsî hadîse göre Resûl-i Ekrem *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Allāhu Teâlâ'nın: "*Ey Âdem oğlu sen âileni infâk et ki, sen de Allah tarafından infâk olunup me'cûr olasın!*" buyurduğunu haber vermiştir.

1843. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلسَّاعِي عَلَى ٱلأَرْمَلَةِ وَٱلْمِسْكِينِ كَٱلْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ ٱللّٰهِ أَوِ ٱلْقَائِمِ ٱللَّيْلَ ٱلصَّائِمِ ٱلنَّهَارَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Dul kadınların ve bir günlük geçimi olmıyan fakirlerin nafakalarını kazanmağa koşan müslüman, Allah yolunda harb eden mücâhid gibidir. Yâhud gece namazlı, gündüz oruçlu kimse gibidir.

İZÂHI

Buhârî'nin *Tecrîd*'e burada alınmıyan üç mühim rivâyeti vardır. Bunlardan birincisi kişinin bütün malını ve yâhud malının yarısını vücûhu hayre tasadduku vasıyet etmesinin men'ine dâir Sa'd İbn-i Ebî Vakkās hadîsidir ki, bu eserimizin dördüncü cildinde 642 numara ile tercemesi ve îzâhı geçdi. Oraya bakınız.

İkincisi, nafaka verilmesi vâcib olanlara dâir Ebû Hüreyre hadîsidir ki, Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: Sadakanın efdali, sadakanın sâhibini ganî bırakan ve fakirliğe düşürmiyen sadakadır. Çünkü veren el, alan elden hayırlıdır, üstündür. Ey mü'min, nafaka vermeğe nafakası üzerine vâcib olan âile efrâdınla başla, sonra başkalarına sarf et! Âile efrâdının nafakaları verilmezse kadın der ki: Ya beni besle, yâhud yakamı bırak! Hizmetçi de: Beni besle, beni çalışdır, der[1], çocuk da: Beni besle, beni kime bırakırsın? der! Bu hadîsi rivâyet ederken Ebû Hüreyre'nin yanında bulunanlar:

— Yâ Ebâ Hüreyre, bu hadîsi bu sûretle Resûlullâh'dan işitdin mi? demişlerdi. Ebû Hüreyre de bu sûâle sinirlenerek:

— Hayır, bu hadîs Ebû Hüreyre'nin cebinden uydurmadır! diye suâli inkâr ve ta'rîz ile karşılamışdır.

Üçüncü hadîs de: Sadakanın efdali kuvvetli bir mala arka veren sadakadır. Ey mü'min, sadaka ve nafaka vermeğe nafakası üzerine vâcib olanlarla başla, meâlindedir ve ikinci hadîsin medlûlünde dâhildir.

[1] Türkçemizdeki: Karnımı doyur, boynumu vur! sûretindeki atalar sözü bu fıkranın en kuvvetli ve belîğ bir tercemesidir.

1844. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَبِيعُ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَيَحْبِسُ لِأَهْلِهِ قُوتَ سَنَتِهِمْ.

TERCEMESİ

Ömer İbn-i Hattâb *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (kendisine mahsûs olan) Benî Nadîr hurmalığının hurma mahsûlünü satardı ve âilesinin bir senelik nafakasını muhâfaza ederdi.

İZÂHI

Benî Nadîr, Hayber yahûdîlerinden bir kabîledir. Medîne yahûdîleri üç kısım idi: Benî Nadîr, Benî Kureyza, Benî Kaynukā'. Bunlar Medîne'nin en eski sekenesi idiler. Medîne'nin bütün san'atı, ticâreti, zirâati bunların ellerinde idi. Peygamber Efendimiz Medîne'ye hicret ettiğinde bunlarla ayrı ayrı muâhadeler akdetmişti. Fakat Müslümanların en müşkül zamanlarında nakz-ı ahd ettiklerinden yahûdîlerin hurmalıkları kısmen (Fey' = Resûlullāh'a has) olarak Peygamberimiz'e geçdi ki, Benî Nadîr hurmalıkları da bunlar arasındadır. Bir kısmı da gāziler arasında taksîm olundu. Harbsiz alınan arâzî Fey' idi. Harb ile alınanların beşde dördü gāzîlere taksîm olunurdu. Humsu yâni beşde biri de Allāh'a, Resûlullāh'a âid idi. Hadîsdeki Benî Nadîr ile Fedek arâzîsi harbsiz alınmıştı. Harb ile alınan Hayber ile Benî Kureyza arâzîsi idi. Bunda da Resûlullāh'ın beşde bir sehimi vardı. Hasr Sûresi'nin altıncı âyetindeki (ما افاء الله على رسوله من اهل القرى) kavl-i şerîfindeki ehl-i kurâyi İbn-i Abbâs Benî Kureyza, Benî Nadîr, Fedek, Hayber arâzîsi ile Ureyne köyleri olarak tefsîr etmiştir. Bu arâzînin gelirleriyle Resûlullāh kadınlarının bir senelik nafakalarını ayırır ve işçi ücretlerini verirdi. Geriye ne kalırsa onu da İslâm mücâhîdlerine ve diğer mesâlih-i müslimîne sarf ederdi. [Bkz! C: 8, H.: 1173].

Bu arâzî Resûl-i Ekrem tarafından bu sûretle idâre olunduğu gibi Ebû Bekr ve kısmen Ömer zamânında da bu sûretle idâre olunmuştur. Sonra Alî ile Abbâs'ın murâcaatları üzerine bu arâzî kadîm teâmülü veçhile idâre olunmak üzere Peygamber Efendimiz'in hânedânına bırakılmıştır. Abbâsîler zamânına kadar da Hazret-i Alî ile evlâd ve ahfâdı taraflarından idâre olunup sonra Abbâsîlerin idâresine geçmişdir. [Bkz: C: 8, H.: 1288].

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الأَطْعِمَةِ

BU KİTÂB YENİLECEK ŞEYLERİN ENVÂINA VE YEMEK YEMENİN ÂDÂBINA VE BUNLARA BENZER BİRTAKIM HÜKÜMLERE DÂİR HADİSLERİ MUHTEVİDİR

Ünvândaki "اطعمة = *at'ime*" kelimesi taâmın cem'idir. Taâm, yenilen şeylere itlāk olunur. Müellif Buhârî (At'ime) ünvânını îzâh için Kur'ân'ın şu meâldeki üç âyetini zikretmiştir: 1) "*Ey mü'minler, size rızık olarak verdiğimiz halâl mallarınızdan yiyiniz de Allāh'a şükrediniz! Eğer Allāh'a kulluk etmek isterseniz*". 2) "*Ey mü'minler halâl kazancınızı* (siz yediğiniz gibi) *muhtaçlara da yediriniz!*", 3) "*Ey Peygamberler, halâl rızıklardan yeyiniz ve iyi iş işleyiniz*"[1].

Bu âyetlerin teblîğ ettikleri umûmî hükümler şunlardır: Yenilecek rızkın halâl kazanç olması, yediğimiz ni'metler Allāh'ın lûtuf ve inâyeti eseri olduğu, bu cihetle Allāh'a kulluk etmiş olmak için ona şükrolunması, halâl kazancımızdan kendimiz yediğimiz gibi cemiyetin düşkün sınıflarına da yedirilmesi lüzûmu, Peygamber'in de ümmetler gibi halâl rızıklardan müstefid olmalarının mübâh olduğu.

---

1 (يا ايها الذين آمنوا كلوا من طيبات مارزقناكم و اشكروا لله ان كنتم اياه تعبدون)، (انفقوا من طيبات ماكسبتم) ، (يا ايها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحا) .

Sûre: 2 (Bakare), âyet: 172, 267; Sûre: 23 (Mü'minûn), âyet: ..

Bundan sonra **İmam Buhârî** bu bâbın ilk hadîsi olarak **Ebû Mûsâ el-Eş'arî**'nin şu hadîsini rivâyet ediyor: Ey mü'minler açları doyurunuz, hastaları ziyâret edip hallerini ve hatırlarını sorunuz, esirleri de âzadlayınız[1].

1845. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ أَصَابَنِي جَهْدٌ شَدِيدٌ فَلَقِيتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَاسْتَقْرَأْتُهُ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَدَخَلَ دَارَهُ وَفَتَحَهَا عَلَيَّ فَمَشَيْتُ غَيْرَ بَعِيدٍ فَخَرَرْتُ لِوَجْهِي مِنَ الْجَهْدِ وَ الْجُوعِ فَإِذَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِي فَقَالَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ فَقُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللهِ وَسَعْدَيْكَ فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَقَامَنِي وَ عَرَفَ الَّذِي بِي فَانْطَلَقَ بِي إِلَى رَحْلِهِ فَأَمَرَ لِي بِعُسٍّ مِنْ لَبَنٍ فَشَرِبْتُ مِنْهُ ثُمَّ قَالَ عُدْ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ فَعُدْتُ فَشَرِبْتُ ثُمَّ قَالَ عُدْ فَعُدْتُ فَشَرِبْتُ حَتَّى اسْتَوَى بَطْنِي فَصَارَ كَالْقِدْحِ قَالَ فَلَقِيتُ عُمَرَ وَ ذَكَرْتُ لَهُ الَّذِي كَانَ مِنْ أَمْرِي وَقُلْتُ لَهُ تَوَلَّى اللهُ ذَلِكَ مَنْ كَانَ أَحَقَّ بِهِ مِنْكَ يَا عُمَرُ وَ اللهِ لَقَدِ اسْتَقْرَأْتُكَ الْآيَةَ وَلَأَنَا أَقْرَأُ لَهَا مِنْكَ قَالَ عُمَرُ وَ اللهِ لَأَنْ أَكُونَ أَدْخَلْتُكَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ لِي مِثْلُ حُمْرِ النَّعَمِ .

---

[1] قال النبي صلى الله عليه وسلم : اطعموا الجائع وعودوا المريض وفكوا العاني. قال سفيان : والعاني الاسير [رواه البخاري] .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir gün son derece acıkmıştım. Yolda Ömer İbni-Hattâb *radiya'llāhu anh*'e kavuşdum. Azîz ve Celîl olan Allāh'ın kitâbında (ve Âl-i İmrân Sûresi'nden) bir âyeti bana okumasını (ve istifâde etmemi) ricâ ettim. Ömer evine girdi. Ve o âyeti bana okudu. (Halbuki maksadım okumak değildi, karnımı doyurmakdı. Ömer bunu anlamamışdı[1], evden ayrılıp) uzak gitmeden (şiddetli açlıkdan) yüz üstü düştüm. Bu baygınlık sırasında Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in baş ucumda dikilerek bana: Yâ Ebâ Hüreyre diye seslendiğini duydum. Hemen ben: Buyur yâ Resûla'llāh, emrine hazırım, her saâdet senindir, dedim. Resûlullāh elimi tuttu, beni kaldırdı. Ve bu düşkün vaziyetimi anladı. Beni evine götürdü. Hemen büyük bir bardak süt içmemi emretti. Onu içdim. Sonra: Tekrar iç yâ Ebâ Hüreyre, buyurdu. Bir bardak daha içdim. Sonra bir daha süt emretti. Ben de tekrar içdim. Artık karnımın vaziyeti düzeldi, bir ok gibi dümdüz oldu. Ebû Hüreyre (rivâyetine devâm ederek) der ki: Bir müddet sonra Ömer'e kavuşmuştum. Ve başımdan geçen bu vâkıayı anlatarak: "*Yâ Ömer, Allah benim karnımı doyurmağa senden daha lâyık bir zâtı,* (Resûl-i Ekrem'i) *me'mûr etti. Vallāhi ben senden bana bir âyet okuyup öğretmeni ricâ etmişdim. Halbuki ben o âyeti senden daha düzgün okurdum!*" dedim. Bunun üzerine Ömer, "*Vallāhi yâ Ebâ Hüreyre, seni evime koyup doyurmak benim için kızıl develer misâli kıymetli dünyâlığa mâlik olmakdan daha sevimlidir!*" dedi.

1846. عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ • كُنْتُ
غُلَاماً فِي حَجْرِ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ يَدِي

[1] Kavis içindeki bu ziyâde Ebû Nuaym'in *Hilye*'sinden alınnuştır.

تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يَا غُلَامُ سَمِّ اللّٰهَ وَ كُلْ بِيَمِينِكَ وَ كُلْ مِمَّا يَلِيكَ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ
طِعْمَتِي بَعْدُ .

TERCEMESİ

Ebû Seleme'nin oğlu (ve Peygamberimizin oğulluğu) Ömer *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir:

Ben Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in terbiyesi altında bir oğlandım. Yemek yerken elim yemek kabının her tarafında dolaşırdı. Resûlullâh bana:

— "*Ey oğul*, (yemeğe başlarken) *Allah adını an*, (Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm de) *sağ elinle ye ve sana yakın olan tarafdan ye!*" buyurdu. Bundan sonra ben her zaman Besmele ile, sağ elimle, önümden yemek yedim.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî, yemeğe başlarken Besmele denilmesine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Besmele'ye dâir hadîsdeki Peygamber'in emri vâcib derecesinde kat'î olmamakla berâber ulemânın cumhûruna veyâhud ittifâkına göre müstehabdır. Yâni Peygamberimizin teşvîk ve tergîb buyurduğu âdâb-ı dîniyemizdendir. Yemeğin sonunda Allâh'a hamdetmek *(ve El-Hamdü li'llâh)* demek de aynı derecede müstehabdır, mergubdur. Sofrada bulunanların Besmele'yi unutmaları ihtimâline mebnî cehren söylemek de ayrıca müstehabdır. Yemeğin önünde unutulur da ortasında veyâ sonunda hatırlanırsa hatırlandığı zaman söylenmesi de müstehabdır. Şüphesiz ki, yediğimiz ni'metleri ihsân eden Rabbımız'ı yâd ederek yemek yemek en medenî insanlık şiârıdır. Bu cihetle Sa'dî merhum bir mısrâında: "*Ey insan oğlu, eline aldığın bir lokma ekmeği Allâh'ı unutarak yeme!*" diye tenbîh eder. Zamânımızda İngilizler, Amerikalılar ve Almanlar gibi bütün medenî milletlerin âileleri de yemeklerinin

önünde ve sonunda Allāh'a duâ ederek yerler. Bu cihetle Allāh adiyle yemek yemeklik medenî milletler-arası riâyet olunan âdâbı umûmiyedendir.

Yemeğin sağ el ile ve önüne tesâdüf eden cihetden yenilmesi de en mühim âdâb-ı medeniyyedendir. Bu ehemmiyetine mebnî **İmâm-ı Şâfiî** hadisdekî emri "*El-Umm*" de vücûbe hamletmiştir. Fakat Hanefî ulemâsından pek çoğu ve **Gazâlî** ile **Nevevî** mendûb olduğunu tasrîh etmişlerdir. Sağ elin sol elden daha kuvvetli ve daha ziyâde bereketli olması ciheti ile yemek vazîfesine tahsîs olunmuştur. **Müslim**'in *Sahîh*'indeki bir rivâyetine göre, **Resûl-i Ekrem** birisinin sol eliyle yemek yediğini görmüş ve sağ eliyle yemesini emretmişti. Fakat herif kibirlenerek: "*Sağ elimle yiyemiyorum!*" demiş ve **Resûl-i Ekrem** de: Evet yiyemezsin! buyurmuştu. O zamandan sonra bu kibirli adam sol elini ağzına götürememiştir. **Resûl-i Ekrem** abdestte, gusulde, ayakkabı giymek, yürümek gibi bir çok işlere sağ tarafla başlardı. Asr-ı Saâdet'de Arab kavmi ümmî bir ümmet olup ibtidâî bir hayat yaşamakta bulunduklarından bunların yemek ve içmek gibi âdâb-ı umûmiyelerine pek ziyâde ihtimâm ve bilhassa önden yenilmesini her vesîle ile bir çok kimselere öğretmiştir. **İmam Buhârî** bu husustaki rivâyetlere ehemmiyet vererek *Sahîh*'inde müstakil bir bâb açmıştır.

Mevzûumuz olan hadîsin râvisî **Ömer**, **Ebû Seleme**'nin oğludur. Vâlidesi de Peygamberimizin kadınlarından **Ümm-i Seleme**'dir. Bu karı-koca Habeşistan'a hicret etmişlerdi. **Ömer** orada dünyâya gelmiştir. **Ebû Seleme** Habeşistan'da vefât etmekle bu ana oğul Medîne'ye geldiklerinde **Resûl-i Ekrem** **Ümm-i Seleme**'yi nikâh edip kadınları arasına almak sûreti ile bu edîbe kadını taltîf buyurdu. Bu sûretle **Ömer**, **Peygamber Efendimiz**'in oğulluğu şerefini kazandı. Ve **Resûl-i Ekrem**'in terbiyesi altında büyüdü. **İbn-i Abdi'l-Berr**'in beyânına göre, **Resûl-i Ekrem**'in vefâtında **Ömer** dokuz yaşında idi. Hicret'den iki sene önce doğduğuna dâir de rivâyet vardır.

1847. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ تُوُفِّيَ رَسُولُ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ شَبِعْنَا مِنَ ٱلْأَسْوَدَيْنِ ٱلتَّمْرِ وَٱلْمَاءِ .

TERCEMESİ

Âişe *radıya'llāhu anhâ'*dan: "*Biz Esvedeyn denilen - hurma ile suya doyup kandığımız zaman Resûlullāh sallā'llāhu aleyhi ve sellem vefât etti*" dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Esvedeyn, siyah mâ'nâsına olan *Esved*'in tesniye sîgasıdır. Ve iki kara demektir ki, hurma ile sudur. Bu iki ni'metten siyah olan yalnız hurma olmakla berâber edebî bir san'at olan tağlîb tarîkiyle hurma ile suyun ikisine *Esvedeyn* denilmiştir. Tağlîb san'atı ki, herkesce bilinen iki şeyden birisini öbürüsüne üstün kılarak zikretmektir ve Arabca'da pek şâyi'dir: Baba ile anaya ebeveyn, güneşle aya kamereyn, Ebû Bekir'le Ömer'e Ömereyn denilir. Arabın yemek, içmek husûsunda yegâne medâr-ı hayâtı hurma ile su olduğundan bu iki ni'met hadîsde tağlîb tarîkıyle zikrolunmuştur.

Bu hadîsde Hazret-i Âişe, Hazret-i Peygamber'in hânedânının yaşadıkları zühdî hayâtı bildiriyor ve Resûlullāh'ın vefâtından evvel bol hurma ve suya kavuştuklarını anlatıyor ki, bu hurma bolluğu Hayber'in fethi üzerine müyesser olmuştu. Nasıl ki, Hazret-i Âişe'den gelen bir habere göre, Sıddîka Hazretleri: Hayber feth olununca: "*Artık şimdi biz hurmaya doyarız, dedik*" demiştir. Abdullâh İbn-i Ömer de: "*Biz Hayber'i fethedinciye kadar hurmaya doymadık*" demiştir. Bu da Resûlullāh'ın vefâtından üç yıl evveline tesâdüf etmiştir.

1848. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ مَا أَكَلَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُبْزًا مُرَقَّقاً وَلاَ شَاةً مَسْمُوطَةً حَتَّى لَقِيَ ٱللهَ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyh:

"Nebî sallaʼllāhu aleyhi ve sellem Allāh'a kavuşanu kadar ne hâlis buğday unundan yapılmış ince yufka ekmek, ne de kızartılmış körpe kuzu kebabı yedi" demiştir.

1849. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ قَالَ مَا عَلِمْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكَلَ عَلَى سُكُرُّجَةٍ قَطُّ وَلَا خُبِزَ لَهُ مُرَقَّقٌ قَطُّ وَلَا أَكَلَ عَلَى خِوَانٍ قَطُّ .

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik *radiyaʼllāhu anh*'den gelen bir rivâyette, müşârün-ileyh şöyle demiştir:

Ben Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'in sükürrüce (denilen küçük sofra gibi yemek teknesin) den yemek yediğini bilmiyorum. Hâlis buğday unundan yufka ekmek yapıldığını da hatırlamıyorum. Yüksek masa üstünde yemek yediğini de bilmiyorum.

1850. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامُ ٱلْإِثْنَيْنِ كَافِي ٱلثَّلَاثَةِ وَطَعَامُ ٱلثَّلَاثَةِ كَافِي ٱلْأَرْبَعَةِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiyaʼllāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem:*

"İki kişinin taâmı, üç kişiye kifâyet eder (doyurur). *Üç kişinin taâmı da dört kişiye kifâyet eder"* buyurmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî: *"Bir kişinin taâmı iki kişiye kifâyet eder"* ünvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Müellif bu ünvâniyle İbn-i Mâce'nin Hazret-i Ömer'den rivâyet ettiği bir hadîse işâret etmiş ve Ebû Hüreyre'nin rivâyetini tamamlamış bulunuyor. Taberânî'nin de Abdullāh İbn-i Ömer den bir rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: *"Ey mü'minler yemeğinizi âilecek toplu yiyiniz, ayrılmayınız! Çünkü* (toplu yemekte bereket vardır.) *Bir kişinin taâmı iki kişiye yetişir!"* buyurmuştur. Şüphesiz ki, bu hadîs ile kifâyet derecede doymağa kanâat edilerek aç fakirlere yardım olunması gibi ictimâî ve ulvî bir gāye kasdolunuyor.

1851. عَنِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ كَانَ لاَ يَأْكُلُ حَتَّى يُؤْتَى بِمِسْكِينٍ يَأْكُلُ مَعَهُ فَأُتِيَ يَوْماً بِرَجُلٍ يَأْكُلُ مَعَهُ فَأَكَلَ كَثِيراً فَقَالَ لِخَادِمِهِ لاَ تُدْخِلْ هٰذَا عَلَيَّ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مِعًى وَاحِدٍ وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, İbn-i Ömer berâber yemek üzere sofrasına bir fakir getirilmedikçe yemek yemezdi. Yine böyle bir gün birisi İbn-i Ömer'in sofrasına getirildi, onunla beraber yedi. Fakat adam çok yedi. Bunun üzerine İbn-i Ömer hizmetcisine: Bu adamı bir daha yanıma koyma, Çünkü ben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: *"Mü'min bir mi'desine koymak için yer. Kâfir ise karnındaki yedi bağırsağını doldurmak* (karnını şişirmek) *için yer"* buyurduğunu işitdim, demiştir.

İZÂHI

Bu hadîsde nasıl bir mâ'nâ kasdolunduğunu ta'yîn husûsunda ihtilâf olunmuştur. Bunlar içinde en isâbetlisi mü'minin ihtirâsâttan ferâgati, kâfirin ve münâfıkın da doymak bilmiyen hırsı için bir mesel ve en belîğ bir örnek olarak îrâd olunmasıdır. Tamavî'nin İbn-i Ebî İmrân'dan naklettiği mâ'nâ da bu meâldedir. Hadîs ile bir ihtirâs ve ferâgat meseli kasdeden ulemâ hadîsdeki taâm ile hakîkî mâ'nâ kasd etmemişlerdir. Çünkü nice mü'minler vardır ki, kâfirlerden çok yerler; nice kâfirler de vardır ki, sıhhatine riâyetle, perhizkârlıkla, mi'de zaafiyle mü'minlerden az yerler. Bu cihetle hadîsi hakîkat mâ'nâsına hamletmek müşküldür.

1852. عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِرَجُلٍ عِنْدَهُ لَا آكُلُ وَأَنَا مُتَّكِئٌ.

Tercemesi

Ebû Cuhayfe *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben bir kere Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in yanında idim. Meclisde bulunan birisine: Ben bir yere bağdaş kurup gereği gibi yerleşip çökerek yemek yiyemedim, buyurdu.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî bir yere ittikâ' ederek yemek yemenin hükmüne dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmişdir. Hadîsde ittikâ' ederek yemek yenilmesi açıkça nehyedilmediği için ulemânın Cumhurû kerâhetine hükmetmişlerdir. Tirmizî de bu hadîsin ünvânında kerâhet olduğunu sarâhaten bildirmiştir. Yalnız ihtilâf olunan bir cihet varsa, o da nehyolunan ittikânın mâhiyetidir. Bâzıları ittikâyı müteâref olan bir şeye sövkenip dayanmak mâ'nâsına hamletmişlerdir ki, hadîsde nehyolunan bu değildir. Çünkü İbn-i Ebî Şeybe'nin *Musannef*'indeki rivâyetine göre Ashâb ve Tâbiîn'den çoğu bu yolda ittikâ' ederek yemek yemişlerdir. Bu cihetle *Kâmus* sâhibi: İttikâyı bu yolda tefsîr etmek avam talebeni zaanıdır, diyor. En doğrusu İbn-i Esîr'in

Nihâye'sinde, Râgıb'ın da *Müfredât*'ında bildirdiklerine göre ittikâ' vikâ maddesinden müştak olan bağ mâ'nâsıdır. Bu i'tibâr ile hadîsin mâ'nâsı: Resûl-i Ekrem'in: "*Ben taam ettiğim zaman üzerinde bulunduğum döşeye, şilteye bağdaş kurup gereği gibi çökerek yerime bağlı bir halde oturmadım!*" buyurmuş olmasıdır ki, Resûl-i Ekrem'in sofraya oturduğunda hemen bir iki lokma yiyip kalkacak vaziyette çömeldiği ifâde olunup sofra başına çökerek aşırı bir iştihâ ile tıka basa yemekden nehiy mâ'nâsını tazammun eder. Şu uzun îzâhımıza tercememizdeki: "*Bağdaş kurup, gereği gibi yerleşip çökerek yemek yemedim!*" cümlesiyle işâret ettik.

1853. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَا عَابَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَاماً قَطُّ إِنِ ٱشْتَهَاهُ أَكَلَهُ وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* hiç bir yemeği hiç bir zaman ayıblamamış, yermemiştir. O, hoşlanırsa yerdi, hoşlanmazsa bırakırdı, yemezdi, demiştir.

ÎZÂHI

Bu hadîsde âdâb-ı ictimâiyeden bir mühimmeye daha temâs edilmiştir ki, taam ayıblanmamasıdır. Taam ki, yenilen şeydir. Peygamberimizin bunu ayıblamaması ve kusur bulmaması mübâh olan taâma âiddir. Haram olanı ise hem zem eder, hem de yenilmesini nehyeylerdi. Sonra bir taâmı — Allāh'ın eser-i hilkati olduğu için — yaradılışı cihetiyle zemmetmek câiz değildir. İnsanların san'at-ı eseri olmak i'tibâriyle kusur bulmak mekrûh olmamakla berâber misâfir tarafından ayıblanması edebe muhâlifdir. Nevevî misâl ile îzâh ederek: Bu yemek tuzludur, tuzsuzdur, ekşidir, katıdır, olmamıştır, pişmemiştir gibi birtakım kusurlar bulmamak ve ayıblamamak âdâb-ı taâmdandır, demiştir.

1854. عَنْ سَهْلٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قِيلَ لَهُ هَلْ رَأَيْتُمْ فِي زَمَانِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلنَّقِيَّ قَالَ لَا قِيلَ فَهَلْ كُنْتُمْ تَنْخُلُونَ ٱلشَّعِيرَ قَالَ لَا وَلٰكِنْ كُنَّا نَنْفُخُهُ .

TERCEMESİ

Sehl (İbn-i Sa'd) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre (Ebû Hâzım tarafından) Sehl İbn-i Sa'd'a:

— Siz, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında (elenmiş undan yapılmış) arı beyaz ekmek gördünüz mü? diye sorulmuş. O da:

— Hayır görmedik, diye cevab vermiş. Sonra:

— Siz arpayı (değirmende öğütüldükden sonra) eler miydiniz?

— Hayır elemezdik, fakat (kabuğu gitsin diye) üflerdik, demiştir.

1855. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَسَمَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْماً بَيْنَ أَصْحَابِهِ تَمْراً فَأَعْطَى كُلَّ إِنْسَانٍ سَبْعَ تَمَرَاتٍ فَأَعْطَانِي سَبْعَ تَمَرَاتٍ إِحْدَاهُنَّ حَشَفَةٌ فَلَمْ يَكُنْ فِيهِنَّ تَمْرَةٌ أَعْجَبُ إِلَيَّ مِنْهَا شَدَّتْ فِي مَضَاغِي .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ashâb'ı arasında hurma taksîm etti. Herkese yedişer hurma verdi.

Bana da yedi hurma verdi. Bunun birisi ağacında kemâle ermeden kurumuş koruk hurma idi. Fakat bu hurmaların içinde, bana ondan sevimlisi yoktu: Çiğnerken o, (sakız gibi dayanır) ağzımda çabuk erimezdi[1].

1856. وَعَنْهُ أَيْضاً رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ مَرَّ بِقَوْمٍ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
شَاةٌ مَصْلِيَّةٌ فَدَعَوْهُ فَأَبَى أَنْ يَأْكُلَ وَقَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الدُّنْيَا وَلَمْ يَشْبَعْ مِنْ خُبْزِ الشَّعِيرِ .

TERCEMESİ

Yine böyle Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre bir kere müşârün-ileyh önlerinde koyun kebabı yemekte olan bir cemâate uğramıştı. Bunlar Ebû Hüreyre'yi dâ'vet ettilerse de müşârün-ileyh icâbet etmeyip: "*Vallâhi Resûlullâh salla'llâhu aleyhi ve sellem şu dünyâdan arpa ekmeği ile karnı doymadan çıkıp gitti!*" demiştir.

1857. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا شَبِعَ آلُ
مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنْذُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ مِنْ طَعَامِ الْبُرِّ
ثَلَاثَ لَيَالٍ تِبَاعاً حَتَّى قُبِضَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan: "*Muhammed salla'llâhu aleyhi ve sellem'in âli, Medîne'ye hicret ettikleri zaman vefât edinceye değin mütevâliyen üç gün buğday ekmeği ile karınlarını doyurmadılar*" dediği rivâyet olunmuştur.

---

[1] Bu hadîsi Buhârî Resûlullâh ile Ashâb'ının çok kere hurma ile tagaddî ve bundan az bir gıdâ ile iktifâ ettiklerine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir.

1858. وَ عَنْهَا أَيْضاً رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهَا كَانَتْ إِذَا مَاتَ ٱلْمَيِّتُ مِنْ أَهْلِهَا فَٱجْتَمَعَ لِذٰلِكَ ٱلنِّسَاءُ ثُمَّ تَفَرَّقْنَ إِلَّا أَهْلَهَا وَخَاصَّتَهَا أَمَرَتْ بِبُرْمَةٍ مِنْ تَلْبِينَةٍ فَطُبِخَتْ ثُمَّ صُنِعَ ثَرِيدٌ فَصُبَّتِ ٱلتَّلْبِينَةُ عَلَيْهَا ثُمَّ قَالَتْ كُلْنَ مِنْهَا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ٱلتَّلْبِينَةُ مُجَمَّةٌ لِفُؤَادِ ٱلْمَرِيضِ تَذْهَبُ بِبَعْضِ ٱلْحُزْنِ .

Tercemesi

Yine böyle Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan rivâyete göre bir ev halkından birisinin vefâtı üzerine ta'ziye için kadınlar toplanıp sonra dağılarak yalnız hâne halkı ve hısımları kaldıklarında emrettim: Bir çömlek içinde telbîne[1] bulamacı pişirildi. Sonra tiridi yapılıp telbîne onun üzerine döküldü. Sonra: Haydi bu tiritten yiyiniz, Çünkü ben Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den: «Telbîne; hastanın kalbine rahat verir. Bir kısım hüzün ve kederi giderir,» diye işittim.

1859. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَلْبَسُوا ٱلْحَرِيرَ وَلَا ٱلدِّيبَاجَ وَلَا تَشْرَبُوا فِي اٰنِيَةِ ٱلذَّهَبِ وَ ٱلْفِضَّةِ وَلَا تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي ٱلدُّنْيَا وَلَنَا فِي ٱلْاٰخِرَةِ .

[1] Telbîne: Un, süt, baldan mürekkeb pişirilen muhallebiye benzer bir nev'i bulamaçdır. Süt gibi beyaz olduğu için bu adla anılmıştır.

TERCEMESİ

Huzeyfe *radiya'llâhu anh*'den Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: (Erişi ve argacı ipek olan) harîr ve (yine eriş ve argacı ipek olan) atlas elbîse giymeyiniz. Ve altın, gümüş kapdan içmeyiniz, gümüş (ve altın) tabaklardan yemek de yemeyiniz. Gümüş (altın) dünyâda kâfirlerin, Âhiret'te de biz müslümanlarındır.

İZÂHI

Bu hadîs erişi ve argacı hâlis ipekden dokunmuş kumaş elbîse giymek harâm olduğuna, yine böyle altın ve gümüş kaptan su içmek ve yemek yemek haram bulunduğuna delâlet eder. Ashâb ve Tâbiî fukahâsından çoğu ve İmâm Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed İbn-i Hanbel hadîsdeki nehyin hürmetine hükmetmişlerdir. İmâm-ı Şâfiî, kerâhet-i tenzîhiyye olduğunu kabûl etmiştir ki, Şâfiî'nin kavl-i kadîmidir. (Giyim husûsuna dâir 3 üncü cildde 483 rakamlı hadîsin îzâhındaki bir notumuz mütâlâa olunsun!), (Gerek giyim, gerek altın ve gümüş eşyânın isti'mâline dâir 4 üncü cildde 619 numaralı hadîsin îzâhına da bakınız!).

1860. عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ أَبُو شُعَيْبٍ وَكَانَ لَهُ غُلَامٌ لَحَّامٌ فَقَالَ اصْنَعْ لِي طَعَاماً أَدْعُوا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَامِسَ خَمْسَةٍ فَدَعَا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَامِسَ خَمْسَةٍ فَتَبِعَهُمْ رَجُلٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكَ دَعَوْتَنَا خَامِسَ خَمْسَةٍ وَهٰذَا رَجُلٌ قَدْ تَبِعَنَا فَإِنْ شِئْتَ أَذِنْتَ لَهُ وَإِنْ شِئْتَ تَرَكْتَهُ قَالَ بَلْ أَذِنْتُ لَهُ.

Tercemesi

Ensâr'dan Ebû Mes'ûd (Ukbe) *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ensârdan Ebû Şuayb denilen bir kişi ve onun kasab bir kölesi vardı. (Bir gün) Ebû Şuayb kölesine: Bana (beş kişilik) yemek yap. Ben Resûllullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i beş kişinin beşincisi olarak da'vet edeceğim, dedi. Ve bu sûretle Resûlullāh'ı beş kişinin beşincisi olarak dâ'vet etti. Resûl-i Ekrem yanında dört dâ'vetli ile yanlarına (altıncı) bir kişi takıldı. Ebû Şuayb'ın evine varıldığında Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Ey Ebû Şuayb sen bizi beş kişi olarak dâ'vet etmiştin. Şu (altıncı) kişi bize takılıp gelmiş (bir tufeylî) dir. Bak dilersen izin ver girsin, istersen bırak gitsin, buyurdu. Ebû Şuayb: Onu bırakmam yâ Resûla'llāh, izin verdim, dedi[1].

1861. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ ٱلرُّطَبَ بِالْقِثَّاءِ.

Tercemesi

Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib'in oğlu Abdullāh *radiya'l-lāhu anhümâ*'dan: "*Resûlullāh salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i *yeşil hurma ile hıyar yerken gördüm*" dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsin bâzı rivâyet tarîklerinde Resûl-i Ekrem'in hurma ile hıyarı, bir ondan, bir öbürüsünden yemek sûretiyle bir arada te-

[1] Da'vet yerine, da'vetsiz tufeylî olarak gitmek haramdır. Meğer ki hâne sâhibi ile tufeylî arasında eski dostluk bulunması ve bu cihetle ziyâfet sâhibinin râzî ve memnûn olacağı ma'lûm ola. Bu sûretle câizdir.

nâvül buyurmasının sebebi, hurma tab'an harâret verdiğinden tab'an bârid olan hıyarla hurmanın harâretini gidermektir, denilmiştir. Nasıl ki, Hazret-i Âişe'den gelen bir rivâyet tarîkında da karpuzla tâze hurmayı birlikde yediği ve hıyarı tuzla tenâvül buyurduğu da rivâyet olunmuştur. Yalnız Şârih Aynî, İbn-i Hibbân'ın rıvâyet ettiği bu Hazret-i Âişe hadîsinin senedindeki râvîlerden Yəhyâ İbn-i Hâşim'in bâzı ehl-i intikād tarafından kizb ile ithâm uildiğini haber veriyor.

1862. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ
بِالْمَدِينَةِ يَهُودِيٌّ وَكَانَ يُسْلِفُنِي فِي تَمْرِي إِلَى الْجَذَاذِ وَكَانَتْ
لِجَابِرٍ الْأَرْضُ الَّتِي بِطَرِيقِ رُومَةَ فَجَلَسَتْ فَخَلَا عَاماً فَجَاءَنِي
الْيَهُودِيُّ عِنْدَ الْجَذَاذِ وَلَمْ أَجُدَّ مِنْهَا شَيْئاً فَجَعَلْتُ أَسْتَنْظِرُهُ
إِلَى قَابِلٍ فَأَبَى فَأُخْبِرَ بِذَالِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ
لِأَصْحَابِهِ امْشُوا نَسْتَنْظِرْ لِجَابِرٍ مِنَ الْيَهُودِيِّ فَجَاؤُنِي فِي نَخْلِي
فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَلِّمُ الْيَهُودِيَّ فَيَقُولُ
أَبَا الْقَاسِمِ لَا أُنْظِرُهُ فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ
فَطَافَ فِي النَّخْلِ ثُمَّ جَاءَهُ فَكَلَّمَهُ فَأَبَى فَقُمْتُ فَجِئْتُ بِقَلِيلِ
رُطَبٍ فَوَضَعْتُهُ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكَلَ
ثُمَّ قَالَ أَيْنَ عَرِيشُكَ يَا جَابِرُ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ افْرُشْ لِي فِيهِ
فَفَرَشْتُهُ فَدَخَلَ فَرَقَدَ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ فَجِئْتُهُ بِقَبْضَةٍ أُخْرَى فَأَكَلَ

مِنْهَا ثُمَّ قَامَ فَكَلَّمَ الْيَهُودِىَّ فَأَبَى عَلَيْهِ فَقَامَ فِي الرِّطَابِ فِي النَّخْلِ
الثَّانِيَةَ ثُمَّ قَالَ يَا جَابِرُ جُدَّ وَ اقْضِ فَوَقَفَ فِي الْجَذَاذِ فَجَدَدْتُ
مِنْهَا مَا قَضَيْتُهُ وَ فَضَلَ مِثْلُهُ فَخَرَجْتُ حَتَّى جِئْتُ النَّبِيَّ صَلَّى
اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَشَّرْتُهُ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللهِ .

١

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdullâh *radiya'llâhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Medîne'de bir yehûdî vardı. O yehûdî bana her sene hurma harmanı zamânına kadar va'de ile parâ ikrâz ederdi. Câbir'in Rûme kuyusu yolunda hurma bahçesi vardı. Bir sene Câbir'in hurmalığı mu'tâd derecede mahsûl vermedi. Borcun ödenmesi teehhür etti. Bunun üzerine yehûdî harman vaktinde geldi. Borcumdan bir şey veremiyeceğimi sanarak gelecek harman zamânına kadar tecîlini ricâ ettim. Fakat yehûdî imtinâ etti. Bunun üzerine şu müşkül vaziyetim Resûlullâh'a arzolundu. O da bâzı Ashâbına: Haydi yürüyünüz, gidelim de Câbir için yehûdîden borcun te'cîlini istiyelim, buyurdu. Ve Resûl-i Ekrem Ashâbiyle hurmalığıma geldiler. Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* yehûdîye (te'cîl için) söyledilerse de yehûdî: Ey Ebe'l-kâsım mühlet veremem, dedi. Resûl-i Ekrem yehûdînin ısrârını görünce kalktı. Ve hurmalıkda şöyle bir dolaşdı. Sonra geldi. Yehûdîye bir daha va'de teklîf ettiyse de yine imtinâ eyledi. Ben de kalktım. Resûlullâh'a bir mikdar yaş hurma getirdim ve Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in karşısına koydum. Resûl-i Ekrem hurmayı yedi. Sonra yâ Câbir senin bostan çardağın nerede? diye sordu. Ben de (şurada diye) haber verdim. Haydi orada bana bir yer döşe diye emretti. Ben de

hemen döşedim. Resûl-i Ekrem çardağa girip bir az uyudu. Sonra uyandı. Ben gidip bir avuç daha hurma getirdim, ondan da yedi. Sonra kalktı. Yehûdîye bir daha te'cîl teklîf etti. Yehûdî yine imtinâ eyledi. Sonra Resûlullāh kalktı. Hurmalığın içinde ikinci bir daha dolaşdı. Sonra: Ey Câbîr ağaçdaki hurmaları toplayıp yehûdînin borcunu ver, dedi. (Ben toplayıncaya kadar) hurma harmanının başında durdu. İşte bu topladığım hurmadan yehûdîye borcumu verdim. Borca verdiğim kadar da arta kaldı. Sonra bostandan çıkıp doğru Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna geldim. Ve bu bereketli vaziyeti müjdeledim. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: "*Şahâdet ederim ki, muhakkak ben Allāh'ın Resûlü'yüm*" buyurdu[1].

1863. عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَصَبَّحَ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعَ تَمَرَاتٍ عَجْوَةٍ لَمْ يَضُرَّهُ فِي ذٰلِكَ الْيَوْمِ سُمٌّ وَلَا سِحْرٌ.

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Her kim her gün sabahları aç karnına yedi tane* (Medîne'nin) *Acve hurmasından yerse, o gün içinde o kimseye ne sem, ne sihir zarar vermez*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

---

[1] Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Hak Peygamber olduğuna bu vâkıa üzerine şehâdet buyurması, bu vâkıanın her kesin gözü önünde cereyân etmiş âdet hilâfı olması ve Peygamberimizin nübüvvet delîllerinden açık bir mu'cize bulunması cihetiyledir.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsi, acve hurmasının sâir hurmalar üzerine rüchânını beyân ve onun yenilmesine teşvîk husûsunda açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Acve, Medîne hurmalarının nefîs bir nev'idir. Siyaha mâildir. Ahmed İbn-i Hanbel'in bir rivâyetine göre: Acve Cennet'den gelen bir meyvadır! buyurulmuştur. İbnü't-Tîyn'in nakline göre, acvenin ağacını Peygamber Efendimiz garsetmiştir. Âsım Molla'nın bildirdiğine göre bu hurma nev'ine dilimizde Balçık hurma tâbir olunur. Bu hurmanın semden, sihirden masûniyet te'mîn etmesi Resûl-i Ekrem'in bu hurma hakkında duâ buyurmasından dolayı teberrük cihetiyledir. Yoksa bunun hilkati ve tabiatı cihetiyle değildir. Bu masûniyetin Medîne hurmasına tahsîsi ve sayısının yedi olması sebebi ve hakîkati Resûl-i Ekrem'ce ma'lûm umurdandır. Bizce hükmü, ma'lûm olan umurdan değildir. Nasıl ki, namaz rekâtlarının sayısı, zekât nisâbları da böyledir.

1864. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَمْسَحْ يَدَهُ حَتَّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Sizden biriniz yemek yediği* (ve elini yıkamak mümkün olmadığı) *zaman yemek yediği parmaklarını yalamadıkça, yâhud* (âilesinden birisine) *yalatıp temizlemedikçe bir bezle silmesin!*" buyurmuştur.

İZÂHI

Şârih Hattâbî bir kısım refâh sâhiblerinin kibirlenerek parmak yalamak husûsunu iğrenç görüp ayıpladıklarını bildiriyor. Sonra: "*Bu gâfiller yalanan şeyin yenilen yemeğin bir cüz'ü olduğunu bilmiyorlar mı?*" diye cevab veriyor. Fakat bu cevab ne derece ma'kûl olursa olsun,

mes'elenin zamânımız ictimâî hayâtındaki ehemmiyetine göre kâfî değildir. Peygamberimizin zamânındaki yemek tarzı ve en sâde maîşetiyle zamânımızın âile mutfağında, yemek nevi'lerine, yemek tarzına, yemek odası teşkîlâtına ve bütün bunların levâzım ve teferruâtına âid ictimâî görenekleri birbirleriyle ölçülemiyecek derecede değişmiştir. Şöyle ki, tercemesi bundan sonra gelecek olan Câbir hadîsinde bildirildiği üzere Peygamberimizin Ashâbı ateşde pişmiş yemek yüzü pek az görürlerdi. Pek çok vakitleri arpa kavutu, hurma, süt gibi ele bulaşmıyan taamları tagaddî ile geçerdi. Yanlarında mendilleri ve silecek bezleri de bulunmazdı. Bu derece yokluk ve yoksulluk içinde yaşıyan ve harb, cihâd meydanlarında sudan mahrum bulunan bir cemiyet efrâdı, arada yedikleri bir et yemeğinin parmaklarındaki bulaşığını ne ile giderebilirlerdi? Ya kendisi yalıyarak, yâhud devesine yalatarak izâle edecekti. Arkasına giydiği ihrâmına sürecek değildi ya. İşte Resûl-i Ekrem harb ve gazâ meydanlarında binde bir sıcak yemek yüzü gören gâzîlere bulaşık parmaklarını ihrâmlarına dokundurmadan iyice yalamalarını tavsıye etmiştir. (Bal tutan parmağını yalar) en meşhur mesellerimizdendir. Bal tutan parmağın yalanması ayıblanmayıp da yemek yenilen parmakların o devrin ictimâî hayat ve zarûreti üzerine yalanması neden müstekreh addolunsun? Şüphesiz ki bu hissi yukarıda işâret ettiğimiz veçhile zamânımızdaki tarz-ı maîşetin farklı olmasındandır. Yoksa zarûrete müstenid bir hakîkat-i ictimâiye olması böyle bir ta'yîbe müsâid değildir.

Şunu da hâssaten bildirmek isteriz ki, normal zamanlardaki İslâm medeniyetinde riâyet olunan esâs edeb-i ictimâî, yemeğin yalnız sonunda değil, hem önünde hem de sonunda ellerin yıkanmasıdır. Sonra bu temizlik yalnız ellere münhasır olmayıp dişden tırnağa kadar bütün vücûdumuzun haftada bir kere temizlenmesi ve boy abdesti ile vücûdun her tarafının yıkanması Peygamberimizin sünnetlerindendir [Bkz! C: 3, Cüm'a bahsi].

1865. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللهِ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا زَمَانَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ تَكُنْ لَنَا مَنَادِيلُ إِلَّا أَكُفَّنَا وَسَوَاعِدَنَا وَأَقْدَامَنَا .

Tercemesi

Câbir *radiya'llāhu anh*'den: "*Nebî salla'llāhu aleyhi ve sellem zamânında bizim* (silinecek) *mendillerimiz bulunmazdı. Biz* (abdest aldığımızda) *ellerimizi, kollarımızı, ayaklarımızı meshederdik*" dediği rivâyet olunmuştur.

1866. عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْداً كَثِيراً طَيِّباً مُبَارَكاً فِيهِ غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ وَلَا مُسْتَغْنًى عَنْهُ رَبَّنَا .

Tercemesi

Ebû Ümâme (Bâhilî) *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* yemeğini (yiyip yaygısını) kaldırdığı sırada şöyle duâ buyurmak i'tiyâdında olduğu rivâyet olunmuştur.

— Allāhım hamd Sen'indir. Sana çok, (riyâdan) temiz ve kendisinde feyz ve bereket olan hamd ile hamd ederiz. Rabbimiz (dîvânından) reddolunmıyan (kabûl buyurulan) ve terk olunmıyan, (iltizâm buyurulan) ve kendisinden müstağnî olunmayan hamd ile hamd ederiz.

1867. وَعَنْهُ أَيْضاً فِي رِوَايَةٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ طَعَامِهِ قَالَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي كَفَانَا وَ أَرْوَانَا غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مَكْفُورٍ .

Tercemesi

Yine böyle Ebû Ümâme *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* taâmını yedikten sonra şöyle duâ buyurmak i'tiyâdında olduğu rivâyet olunmuştur:

— Bize kifâyet derecede ni'met veren ve bizi suya kandıran Allāhu Teâlâ'ya hamdederiz. O, bizim hamdimizi reddetmez ve bizi ni'metine küfredenlerden kılmaz, (şükredenlerden kılar)[1].

1868. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَنَا أَعْلَمُ النَّاسِ
بِالْحِجَابِ كَانَ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ يَسْأَلُنِي عَنْهُ أَصْبَحَ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرُوساً بِزَيْنَبَ بِنْتِ جَحْش وَكَانَ تَزَوَّجَهَا
بِالْمَدِينَةِ فَدَعَا النَّاسَ لِلطَّعَامِ بَعْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ فَجَلَسَ رَسُولُ
اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَلَسَ مَعَهُ رِجَالٌ بَعْدَ مَا قَامَ الْقَوْمُ
حَتَّى قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَشَى وَمَشَيْتُ مَعَهُ
حَتَّى بَلَغَ بَابَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ ثُمَّ ظَنَّ أَنَّهُمْ خَرَجُوا فَرَجَعَ
فَرَجَعْتُ مَعَهُ فَإِذَاهُمْ جُلُوسٌ مَكَانَهُمْ فَرَجَعَ وَرَجَعْتُ مَعَهُ
الثَّانِيَةَ حَتَّى بَلَغَ بَابَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ ثُمَّ ظَنَّ أَنَّهُمْ خَرَجُوا
فَرَجَعَ وَرَجَعْتُ مَعَهُ فَإِذَاهُمْ قَدْ قَامُوا فَضَرَبَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ
سِتْراً وَأُنْزِلَ الْحِجَابُ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den: "*Ben hicâb*

---

[1] Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği Peygamberimizin şu duâsı da meşhurdur: (الحمد لله الذى اطعمنا و سقانا و جعلنا مسلمين = *Bizi nimetleriyle besliyen ve suya kandıran ve bizi İslâm câmiası içinde bulunduran Allāhu Teâlâ'ya hamd ederiz).*

kıssasını herkesten iyi bilirim. Übeyd İbn-i Kâ'b (bile) *bu vâkıayı bana sormuştu*" diye şöyle anlattığı rivâyet olunmuştur:

Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Zeyneb Bint-i Cahş ile evlendiği gün — ki, Medîne'de tezevvüc etmişti — gün yükseldikten sonra nâsı yemeğe çağırmıştı. Yemekden sonra Resûlullâh oturdu. Dâ'vetliler de kalkıp gitdikten sonra bâzı kimseler gitmeyip Peygamber'in yanında oturdular. Nihâyet Resûlullâh kalkıp yürüdü. Ben de berâber gittim. Hazret-i Âişe'nin odasının kapısına kadar gitti. Sonra bu oturanların çıkıp gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de berâber döndüm. Geldiğimizde bu misâfirlerin hâlâ yerlerinde oturdukları görüldü. Resûl-i Ekrem ikinci def'a geri döndü. Ben de berâber döndüm. Hazret-i Âişe'nin odasının kapısı önüne erişti. Sonra onların çıkıp gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de berâber döndüm. Bu sefer onların kalkıp gittikleri görüldü. Bunun üzerine Resûlullâh benimle kendi arasına bir perde gerdi. Bu sırada Hicâb âyeti inzâl olundu.

İZÂHI

Hicâb âyeti kadınların örtünmelerine dâir âyet-i kerîmedir ki, şu meâldedir: "*Ey mü'minler siz, yemeğe dâ'vet olunmadıkca, yemek vaktini beklemeksizin Peygamber'in evlerine girmeyiniz. Fakat dâ'vet olunduğunuz vakit de* (icâbet edip) *gidiniz! Yemek yeyince de hemen dağılınız! Söze, sohbete dalmayınız! Çünkü sizin izinsiz ve vakitsiz gitmeniz ve sohbete dalmanız Peygamber'e ezâ veriyordu. Çünkü O siz* (e girmeyiniz, çıkınız demek) *den sıkılıyordu. Allah ise hakdan sıkılmaz. Kadınlardan bir metâ' istiyeceğiniz, bir şey soracağınız zaman onlara artık bir perde arkasından sorunuz! Böyle yapmanız hem sizin, hem de onların gönülleri için daha ziyâde temizliktir*"[1].

[1] يا ايها الذين آمنوا لا تدخلوا بيوت النبى الا ان يؤذن لكم الى طعام غير ناظرين اناه و لكن اذا دعيتم فادخلوا فاذا طعمتم فانتشروا و لا مستأنسين لحديث ان ذلكم كان يؤذى النبى فيستحيى منكم و الله لا يستحيى من الحق. و اذا سألتموهن متاعاً فسئلوهن من وراء حجاب [سورة الاحزاب : ٥٣]

Bundan beş âyet sonra da hicâbın şekli ta'rîf ve ta'lîm olunarak: "*Ey Peygamberim, kadınlarına, kızlarına, bütün mü'min kadınlarına söyle, iç libâsları üzerlerine cilbâblarını* (çarşaf, câr, ferâce, manto gibi dış ve boy libâslarını) *giysinler* (ziynetlerini göstermesinler) buyurulmuştur[2].

[2] يا ايها النبى قل لازواجك و بناتك و نساء المؤمنين يدنين عليهن من جلابيبهن [٥٩]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْعَقِيقَةِ

BU KİTÂB AKÎKANIN AHKÂMINI BİLDİREN HADÎSLERİ MUHTEVİDİR

Akîka çocuğun doğduğu zaman başında bulunan saça denir. Doğumun yedinci günü nevzâdın saçı kesildiği sırada kesilen kurban koyununa da Akîka denilmiştir. Akîkanın hükmünde ulemâ ihtilâf etmişlerdir. Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbn-i Hanbel'e göre Akîka kurbanı sünnettir. Hâli ve vakti yerinde olan kimse için Akîka kesmemek câiz değildir. Ahmed İbn-i Hanbel: Bence Akîkanın parasını fukarâya dağıtmak daha güzel bir harekettir, demiştir. Ashâb'dan İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Âişe, Fâtıma (R.A.) da Akîkayı meşrû' görmüşlerdir. Zâhirîler ise daha ileri giderek vâcibdir, demişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, sünnet-i müekkede değildir. İmâm Ebû Hanîfe'nin: Akîka bid'attır, dediğine dâir sâhib-i *Tavzîh*'in isnâdı iftirâdan ibârettir[1]. Abdü'r-Rezzâk'ın bir rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz: Her kim çocuğu için Akîka kurbanı kesmek isterse, oğlan çocuğu için iki, kız çocuğu için bir kurban kessin, buyurmuştur. Bu hadîs Akîkanın müstehab olduğuna delâlet eder.

---

1 عمدة القاري : [C. 9 s. 711].

1869. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ وُلِدَ لِي غُلَامٌ فَأَتَيْتُ بِهِ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمَّاهُ إِبْرَاهِيمَ فَحَنَّكَهُ بِتَمْرَةٍ وَ دَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ وَ دَفَعَهُ إِلَيَّ.

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir oğlum doğdu. Ben hemen nevzâdı alıp Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e götürdüm. Resûlullāh oğluma İbrâhîm adı verdi. Ve hurma ile çiğnem yapıp ağzına çaldı. Ve yavruya hayır ve bereket duâ buyurdu. Sonra bana iâde etti

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsi: "*Eğer Akîka kurbanı kesilmiyecekse, çocuk doğduğu vakit ad konulması ve ağzına tatlı çalınması*" başlığı ile açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu ünvândaki: "*Akîka kurbanı kesilmiyecekse*" kaydına göre, doğduğu vakit ad konulması anlaşılır ki, hadîsden anlaşılan da budur. Eğer akîka kesilecek olursa, doğumun yedinci günü kurban kesilir ve ad konur. Bezzâr'ın ve İbn-i Hibbân'ın *Sahîh*'lerinde Hazret-i Âişe'den rivâyetlerine göre, Resûl-i Ekrem torunları Hasan ile Hüseyin *(radiya'llāhu anh)*'in doğumlarının yedinci günü Âkikalarını kesmiş ve adlarını koymuştur. Tirmizî'nin Abdullâh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: Mevlûdun doğumunun yedinci günü olunca kurban kesiniz ve çocuğa ad veriniz, buyurmuştur. *Sünen-i Erbaa* sâhiblerinin Semure İbn-i Cündeb *(radiya'llāhu anh)*'den rivâyetlerine göre, Peygamber Efendimiz: Doğan çocuk akîkasına bağlıdır; bu kurbanın kesilmesi lâzımdır. Doğumun yedinci günü kesilir. Tirmizî'ye göre yedinci günü kesilemezse on dördüncü günü, o gün de kesilemezse yirmi birinci günü kesilmelidir.

Hâdîsdeki: *"Hurmadan çiğnem yapılıp çocuğun ağzına çalınması"* husûsu da îzâha muhtaçtır: Nevzâdın ağzına hurma çiğnemi sürülmesi tagaddî maksadiyle değildir. Çünkü çocuğun ana sütünden başka şey ile tagaddî çağı çocuğun bedenî kābiliyetine ve sıhhî durumuna göre ya bir doktor, yâhud tecrübeli kadınlar tarafından ta'yîn olunur ki, iki yaş, bir az aşağı ve yukarı olabilir. Körpe yavrucağın ağzına az bir mikdar hurma çiğnemi çalınması — hakkında Resûl-i Ekrem'in senâ ve şehâdeti olan — hurma ile Peygamberimizin mübârek ağzı suyu ile teberrük içindir.

1870. حَدِيثُ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهَا وَلَدَتْ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ الزُّبَيْرِ تَقَدَّمَ فِي حَدِيثِ الْهِجْرَةِ وَزَادَهُنَا فَفَرِحُوا بِهِ فَرَحاً شَدِيداً لِأَنَّهُمْ قِيلَ لَهُمْ إِنَّ الْيَهُودَ قَدْ سَحَرَتْكُمْ فَلَا يُولَدُ لَكُمْ.

Tercemesi

Ebû Bekr'in kızı Esmâ' *radiya'llāhu anhümâ*'nın Abdullāh İbn-i Zübeyr'i (hicret sırasında Kubâ'da) doğurduğu husûsundaki hadîsi yukarıda Hicret bahsinde geçti. Buradaki Esmâ' hadîsinin rivâyetinde şu ziyâde vardır: Abdullāh'ın doğumu ile Muhâcirler son derece ferahlandılar. Çünkü Yehûdîler tarafından muhâcir müslümanlara: Artık size sihir ettik. Bundan sonra sizin nesliniz için erkek çocuk doğmıyacaktır, denilmişti.

İzâhı

Müellif Zebîdî'nin Hicret bahsinde geçtiğini haber verdiği Esmâ' hadîsi bu eserimizin 10 uncu cildinde 1554 numara ile terceme olundu. Bu rivâyete göre Zâtü'n-nitâkayn Esmâ' *(radiya'llāhu anh)* der ki: Ben Mekke'den hicret edip çıktığımda hâmilelik

günlerimi tamamlamıştım. Bu cihetle Medîne'ye ve Kubâ köyüne geldiğimde doğurdum. Ve çocuğumu Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e getirip kucağına verdim. Resûl-i Ekrem çocuğu aldı. Sonra bir hurma istedi. Verilen hurmayı çiğneyip tatlısından ağzına çaldı. Bu sûretle çocuğun karnına ilk giren şey Peygamber'in tükrüğü ve hurma tadı oldu.

1871. عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ الضَّبِّيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَعَ الْغُلَامِ عَقِيقَةٌ فَأَهْرِيقُوا عَنْهُ دَمًا وَ أَمِيطُوا عَنْهُ الْأَذَى .

TERCEMESİ

Dabbî Selmân İbn-i Âmir *radiya'llâhu anh*'den Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in: "*Erkek çocuğun doğumu ile berâber Akîka vardır. Onun nâmına akîka kanı dökünüz! ve çocuktan ezâyı gideriniz!*" buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsin ilk cümlesine ve "*oğlan çocuğu için akîka vardır*" kavlinin zâhirine bakarak Hasan Basrî ile Katâde: kız çocuğu nâmına akîka yoktur, demişlerdir. Fakat ülemânın Cumhûru bu husûsda vârid olan bir çok hadîslere bakarak hem erkek, hem kız çocuğu için akîkanın mesnûn olduğunu kabûl etmişlerdir. Bu cümleden birisi Tirmizî'nin Hazret-i Âişe'den rivâyet ettiği bir hadîse göre Resûl-i Ekrem: Erkek çocuk için — ikisi birden kesilmek üzere — iki koyun, kız çocuğu için de bir koyun kesilmesini emretmiştir. *Sünen-i Erbaa* sâhiblerinin de bu yolda rivâyetleri vardır.

Mevzûumuz olan hadîs metininde izâlesi emrolunan (Ezâ) medlûlü müşkül bir tâbirdir. Şârih Hattâbî'nin beyânına göre, Muhammed İbn-i Sîrin gibi yüksek bir rivâyet âlimi: "*Bu hadîsi biz işitince hadîsdeki* (ezâyı izâle) *nin mâ'nâsını bilen birisini aradık*

bulamadık" demiştir. Bu cihetle bu tâbirin medlûlünü ta'yîn husûsunda lûgat ve rivâyet âlimleri müteaddid fikirler dermeyân etmişlerdir. Bunların hadd-i müştereki çocuğun ana rahmindeki bulaşıktan temizlenmesidir.

1872. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا فَرَعَ وَلَا عَتِيرَةَ . وَٱلْفَرَعُ أَوَّلُ ٱلنِّتَاجِ كَانُوا يَذْبَحُونَهُ لِطَوَاغِيتِهِمْ وَٱلْعَتِيرَةُ فِي رَجَبٍ .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem:* (İslâm'da) ne fera', ne de atîre yokdur (yâni bu kurbanlar vâcib değildir). Fera', deve ve koyun makūlesi hayvanların ilk yavrusudur. (Câhiliyet devrinde) müşrikler bu yavruları putlarına kurban ederlerdi. Atîre de Receb'de kesilenlerdi.

İZÂHI

Metn-i hadîsin sonundaki Fera' ve Atîreye âid iki tefsîr, bu hadîsin râvîlerinden Zührî'nindir. İmâm-ı Şâfiî, câhiliyet devrinde mu'tâd olan bu iki çeşid kurbanın İslâm devrinde teşrî' kılınmadığı ictihâdında bulunmuş ve hadîsdeki nefyi nehye haml etmemiştir. Bu bâbda vârid olan birtakım rivâyetler de Şâfiî, Hazretleri'nin bu ictihâdını te'yîd ettiğinden tercememizde bu ciheti (bu kurbanlar İslâm'da vâcib değildir) sûretinde gösterdik. Binâenaleyh câhiliyette putlar için kesilen bu iki nevî' kurbanın İslâm devrinde Allah rızâsı için kesilip etlerinin fukarâya dağıtılması mubâh olur.

FİHRİST

SARÎH TERCEMESİ ve İZÂHI'NIN ONBİRİNCİ CİLDİ FİHRİSTİ

NEBÎ SALLA'LLAHU ALEYHİ VE SELLEM'İN HASTALIĞI VE VEFATI BAHSİ

Sahife

KUR'ÂN-I KERÎMİN TEFSÎRİ BAHSİ

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

KUR'ÂN-I KERÎMİN FAZÎLETLERİ BAHSİ

Sahife

NİKÂH BAHSİ

Sahife

MUHARREMÂT BAHSİ

TEADDÜDÜ ZEVCE BAHSİ

Sahife

Sahife

KİTÂBÜ'T-TALÂK

Sahife

NAFAKA BAHSİ

TAÂM BAHSİ

AKİKA BAHSİ

